

*Maternalització i violència
masclista.
Una anàlisi des de la perspectiva de gènere*

Tesi doctoral
Montserrat Plaza i Aleu

Directora:
Dra. Leonor María Cantera Espinosa

Departament de Psicologia Social
Universitat Autònoma de Barcelona
2012

*A totes les dones que heu compartit amb mi les vostres experiències.
Gràcies per la vostra força i per tot el que m'heu ensenyat.*

ÍNDEX

ÍNDEX DE TAULES.....	13
ÍNDEX DE FIGURES	15
AGRAÏMENTS	17
ACADÈMICS.....	17
INSTITUCIONALS	18
PERSONALS	18
ABSTRACT.....	21
RESUM	23
INTRODUCCIÓ	25
PART I. MARC TEÒRIC.....	37
1. VIOLÈNCIA MASCLISTA.....	39
1.1. DEFINICIONS.....	39
1.1.1. AGRESSIVITAT I VIOLÈNCIA	39
1.1.2. DEFINICIONS DIFERENCIALS.....	40
1.1.2.1. VIOLÈNCIA FAMILIAR	41
1.1.2.2. VIOLÈNCIA DOMÈSTICA	42
1.1.2.3. VIOLÈNCIA VERS LES DONES	44
1.1.2.4. VIOLÈNCIA DE GÈNERE	46
1.1.2.5. VIOLÈNCIA MASCLISTA.....	50
1.2. TIPOLOGIES DE VIOLÈNCIA MASCLISTA A L'ÀMBIT FAMILIAR.....	51
1.2.1. VIOLÈNCIA PSICOLÒGICA	52
1.2.2. VIOLÈNCIA ECONÒMICA, AMBIENTAL I SOCIAL	56
1.2.3. VIOLÈNCIA FÍSICA.....	57
1.2.4. VIOLÈNCIA SEXUAL.....	58
1.3. MODELS EXPLICATIUS DE LA VIOLÈNCIA MASCLISTA.....	59
1.3.1. MODEL CONDUCTUAL	63
1.3.2. MODEL COGNITIU.....	65
1.3.3. MODEL PSICODINÀMIC	68
1.3.4. MODEL INTERACCIONAL – COMUNICACIONAL.....	69

1.3.5.	MODEL ECOLÒGIC	71
1.3.6.	MODEL DEL CICLE DE LA VIOLÈNCIA.....	77
1.3.6.1.	ANTECEDENTS	77
1.3.6.2.	FASES.....	78
1.3.6.3.	CONSIDERACIONS AL MODEL DEL CICLE DE LA VIOLÈNCIA.....	79
1.3.7.	PERSPECTIVA DE GÈNERE	81
1.3.7.1	LES IDENTITATS DE GÈNERE	83
1.3.7.2.	ELS ESTEREOTIPS DE GÈNERE.....	85
1.3.7.3.	ELS ROLS DE GÈNERE	88
1.3.7.4.	MITES QUE REFORCEN LES DESIGUALTATS DE GÈNERE	92
1.3.7.4.1.	AMOR ROMÀNTIC	94
1.3.7.4.2.	CONCEPCIÓ TRADICIONAL DE LA FAMÍLIA	97
1.4.	CONSEQÜÈNCIES DE LA VIOLÈNCIA MASCLISTA.....	100
1.4.1.	CONSEQÜÈNCIES DE LA VIOLÈNCIA MASCLISTA EN LES DONES.....	101
1.4.1.1.	CONSEQÜÈNCIES PSICOLÒGIQUES I CONDUCTUALS.....	103
1.4.1.2.	CONSEQÜÈNCIES FÍSiques, SEXUALS I REPRODUCTIVES.....	106
1.4.2.	REACCIONS DE LES DONES DAVANT AQUESTES CONSEQÜÈNCIES	107
1.4.3.	LA INFÀNCIA: CONTEXTUALITZACIÓ, ADULTISME, INVISIBILITZACIÓ I NECESSITATS EVOLUTIVES.....	109
1.4.3.1.	ADULTISME	112
1.4.3.2.	INVISIBILITZACIÓ	114
1.4.3.3.	NECESSITATS EVOLUTIVES DE LA INFÀNCIA I L'ADOLESCÈNCIA	117
1.4.4.	CONSEQÜÈNCIES EN ELS NENS I NENES I ADOLESCENTS QUE VIUEN SITUACIONS DE VIOLÈNCIA MASCLISTA A L'ÀMBIT FAMILIAR.....	120
1.4.4.1.	CONSEQÜÈNCIES PSICOLÒGIQUES, FÍSiques I SOCIALS DELS INFANTS I ADOLESCENTS	122
1.4.4.2.	IMPACTES EN LA RELACIÓ DELS FILLS I FILLES AMB LA SEVA MARE I EL SEU PARE	124
1.4.4.3.	DIFERENTS ROLS I POSICIONAMENTS QUE ADOPTEN ELS INFANTS I ADOLESCENTS DINS EL SISTEMA FAMILIAR.....	126
1.4.4.4.	EVOLUCIÓ D'AQUESTES CONSEQÜÈNCIES AL LLARG DEL CREIXEMENT DELS INFANTS I ADOLESCENTS	129
1.5.	INTERVENCIIONS EN SITUACIONS DE VIOLÈNCIA MASCLISTA.	132

1.5.1.	INTERVENCIÓ AMB LES DONES	132
1.5.2.	INTERVENCIÓ AMB ELS FILLS I LES FILLES	139
1.6.	SÍNTESI DE L'APARTAT SOBRE VIOLÈNCIA MASCLISTA	143
2.	MATERNALITZACIÓ	144
2.1.	DEFINICIONS PER A CONTEXTUALITZAR	
	LA MATERNALITZACIÓ.....	145
2.1.1.	INSTINT MATERNAL	146
2.1.2.	AMOR MATERNAL.....	147
2.1.3.	ROL MATERNAL.....	147
2.1.4.	VINCLE MATERNAL	150
2.1.5.	SÍNTESI DE LES DIFERENTS DEFINICIONS	152
2.2.	COMPRESIÓ DE LA MATERNALITZACIÓ.....	152
2.2.1.	EIX I: EXCLUSIVA O COMPARTIDA?	153
2.2.2.	EIX II: ESTABLE O PROCESSUAL?	154
2.2.3.	EIX II: OBLIGACIÓ O OPCIÓ?	156
2.2.4.	EIX IV: CASTRADORA O ENRIQUIDORA?.....	160
2.3.	EVOLUCIÓ HISTÒRICA DE LA MATERNITAT	
	I DE LA MATERNALITZACIÓ	162
2.3.1.	EDAT ANTIGA	163
2.3.2.	EDAT MITJANA	165
2.3.3.	EDAT MODERNA	165
2.3.4.	ÈPOCA CONTEMPORÀNIA	167
2.4.	IMPACTE DE LA MATERNALITZACIÓ EN LES DONES	171
2.4.1.	IMPACTE SOCIAL	172
2.4.2.	IMPACTE FAMILIAR I EN LES DONES	173
2.5.	SÍNTESI DE L'APARTAT SOBRE LA MATERNALITZACIÓ	176
3.	MARES QUE VIUEN SITUACIONS DE VIOLÈNCIA MASCLISTA.....	177
3.1.	CONSEQÜÈNCIES DE LA VIOLÈNCIA MASCLISTA	
	EN LA MATERNALITZACIÓ	178
3.1.1.	CONSEQÜÈNCIES EN EL VINCLE MATERNO - FILIAL.....	178
3.1.2.	CONSEQÜÈNCIES EN LA FUNCIO MATERNAL.....	185
3.2.	JUSTIFICACIÓ DE LA IMPORTÀNCIA DEL TREBALL	
	AMB LES DONES QUE VIUEN SITUACIONS	
	DE VIOLÈNCIA MASCLISTA COM A MARES.....	191

3.3. ASPECTES BÀSICS A CONSIDERAR EN LA INTERVENCIÓ AMB MARES QUE HAN VISCUT SITUACIONS DE VIOLÈNCIA MASCLISTA.....	195
3.4. OBJECTIUS DE LA INTERVENCIÓ AMB LES MARES DELS INFANTS QUE HAN VISCUT SITUACIONS DE VIOLÈNCIA MASCLISTA EN L'ÀMBIT FAMILIAR	196
3.5. TEMES A TREBALLAR DURANT LA INTERVENCIÓ AMB LES MARES	201
3.6. SÍNTESI DE L'APARTAT SOBRE LES MARES QUE VIUEN SITUACIONS DE VIOLÈNCIA MASCLISTA	209
PART II. METODOLOGIA.....	211
4. MARC DE LA INVESTIGACIÓ QUALITATIVA.....	212
5. CONTEXT DE LA INVESTIGACIÓ	213
5.1. APROXIMACIÓ AL CONTEXT D'INVESTIGACIÓ.....	213
5.2. CONTEXTUALITZACIÓ TERRITORIAL	215
6. PARTICIPANTS	215
7. CONSIDERACIONS ÈTIQUES	217
7.1. ELABORAR EL CONSENTIMENT INFORMAT	218
8. INSTRUMENTS PER A LA RECOLLIDA DE DADES.....	219
9. PROCEDIMENT DE RECOLLIDA DE DADES.....	223
9.1. HIPÒTESIS I PREGUNTES D'INVESTIGACIÓ	224
9.2. CONTACTE AMB LES INSTITUCIONS I PROFESSIONALS QUE ATENEN A AQUESTES DONES I ALS SEUS FILLS I FILLES ..	225
9.3. CONTACTAR AMB LES DONES	227
9.4. ENTREVISTAR A LES DONES.....	229
10. PROCEDIMENT D'ANÀLISI DE DADES	231
10.1.LA TEORIA FONAMENTADA EN UN CONTEXT DE PROBLEMÀTICA SOCIAL.....	232
10.2.L'ANÀLISI DE DADES.....	236

11. SÍNTESI DE LA METODOLOGIA	240
PART III. RESULTATS I ANÀLISI DE LES DADES	243
12. L'IMPACTE EN LES DONES DE LA SEVA VIVÈNCIA DE LA VIOLÈNCIA MASCLISTA EN L'ÀMBIT FAMILIAR	250
12.1. CONSEQÜÈNCIES EMOCIONALS	250
12.1.1. AUTOESTIMA NEGATIVA.....	251
12.1.2. SENTIMENT DE SOLEDAT	252
12.1.3. ESTANCAMENT	255
12.1.4. RESUM DE LA CATEGORIA SOBRE LES CONSEQÜÈNCIES EMOCIONALS	256
12.2. RESPOSTES DAVANT LA VIOLÈNCIA DE LA PARELLA EN LA QUOTIDIANITAT FAMILIAR.....	257
12.2.1. REACCIONS DAVANT LA VIOLÈNCIA.....	257
12.2.2. RESUM DE LA CATEGORIA SOBRE LES RESPOSTES DAVANT LA VIOLÈNCIA EN LA QUOTIDIANITAT FAMILIAR.....	261
12.3. POSICIONAMENT DAVANT LA RELACIÓ AMB ELS FILLS I FILLES.....	262
12.3.1. FORMES DE CONSTRUCCIÓ I/O SOSTENIMENT DE LA SEVA RELACIÓ AMB ELS FILLS I FILLES.....	263
12.3.2. DIFICULTATS EN LA QUOTIDIANITAT AMB ELS FILLS I FILLES	264
12.3.3. RESUM DE LA CATEGORIA SOBRE ELS POSICIONAMENTS DAVANT LA RELACIÓ AMB ELS FILLS I FILLES	268
12.4. RECONeixEMENT DE LA NECESSITAT DE SUPORT	271
12.4.1. AFECTIU – SOCIAL.....	272
12.4.2. ALTERITAT	276
12.4.3. MATERIAL	279
12.4.4. RESUM DE LA CATEGORIA SOBRE EL RECONeixEMENT DE LA NECESSITAT DE SUPORT	283
12.5. SÍNTESI DE LA DIMENSIÓ SOBRE LES VIVÈNCIES D'HAVER VISCUT SITUACIONS DE VIOLÈNCIA MASCLISTA EN LA PARELLA.....	286
13. EL SIGNIFICAT DE SER MARE I LA RELACIÓ AMB ELS SEUS FILLS I FILLES.	289

13.1. SIGNIFICAT DE LA FUNCIO MATERNAL	289
13.1.1. SIGNIFICAT IDENTITARI.....	289
13.1.2. SIGNIFICAT PROCESSUAL.....	292
13.1.3. SIGNIFICAT EMOCIONAL	295
13.1.4. RESUM DE LA CATEGORIA SOBRE EL SIGNIFICAT DE LA FUNCIO MATERNAL.....	300
13.2. INFLUÈNCIES SOCIALS EN LA FUNCIO MATERNAL	303
13.2.1. DETERMINACIO SOCIAL DE LA FUNCIO MATERNAL.....	303
13.2.2. LA MATERNALITZACIO SIGNIFICA SER UNA DONA COMPLERTA.....	304
13.2.3. PROCÉS DE RESIGNIFICACIO DE LA FUNCIO MATERNAL ACTUAL.....	308
13.2.4. LA FACETA PÚBLICA DE LA MATERNALITZACIO.....	310
13.2.5. NO INCIDÈNCIA SOCIAL.....	312
13.2.6. RESUM DE LA CATEGORIA SOBRE LES INFLUÈNCIES SOCIALS EN LA FUNCIO MATERNAL	315
13.3. CONSEQÜÈNCIES DE LA INFLUÈNCIA SOCIAL SOBRE LA FUNCIO MATERNAL	318
13.3.1. EFECTES COMUNS PER A LA MAJORIA DE MARES	318
13.3.2. EFECTES ESPECÍFICS PER A MARES QUE HAN VISCU SITUACIONS DE VIOLÈNCIA MASCLISTA	321
13.3.3. EN LA RELACIO ENTRE DONES I HOMES	326
13.3.4. RESUM DE LA CATEGORIA SOBRE LES CONSEQÜÈNCIES DE LA INFLUÈNCIA SOCIAL SOBRE LA FUNCIO MATERNAL	328
13.4. EXPECTATIVES SOCIALS IMPOSADES ENTORN A LES FUNCIONS QUE SOCIALMENT DEFINEIXEN A LES DONES	331
13.4.1. RESPONSABILITATS SOCIALMENT ATORGADES A LES DONES COM A MARES	332
13.4.2. RESPONSABILITATS SOCIALMENT ATORGADES A LES DONES DINS LA RELACIO DE PARELLA	335
13.4.3. IMATGE DELS HOMES DINS D'AQUESTES EXPECTATIVES SOCIALS SEGONS LES DONES.....	338
13.4.4. RESUM DE LA CATEGORIA SOBRE LES EXPECTATIVES SOCIALS IMPOSADES ENTORN A LES FUNCIONS QUE SOCIALMENT DEFINEIXEN A LES DONES.....	342
13.5. SÍNTESI DE LA DIMENSIO SOBRE EL SIGNIFICAT DE SER MARE I LA RELACIO AMB ELS SEUS FILLS I FILLES	344

14. MOTIVACIONS DE LES MARES	
PER A PARTICIPAR ALS PROGRAMES	347
14.1. CARACTERÍSTIQUES DE LA DEMANDA D'ATENCIÓ	347
14.1.1. CERCA D'AJUDA PER ALS SEUS FILLS I FILLES.....	348
14.1.2. PERCEPCIÓ DE LA NECESSITAT D'AJUDA PER A SÍ MATEIXA.....	350
14.1.3. PER INDICACIÓ DE LES PERSONES INTEGRANTS DE LA XARXA PERSONAL I/O PROFESSIONAL	352
14.1.4. RESUM DE LA CATEGORIA SOBRE LES CARACTERÍSTIQUES DE LA DEMANDA D'ATENCIÓ	356
14.2. VIVÈNCIES DE LES MARES	357
14.2.1. EXPERIÈNCIES EMOCIONALS	357
14.2.2. INFLUÈNCIA DE LA VIOLÈNCIA EN LA MANERA D'EXERCIR LA FUNCIO MATERNAL	362
14.2.3. IMPACTE DE LA FUNCIO MATERNAL ESPERADA SOCIALMENT	365
14.2.4. RESUM DE LA CATEGORIA SOBRE LES VIVÈNCIES DE LES MARES	367
14.3. PERCEPCIÓ DE LES MARES SOBRE L'IMPACTE DE LA VIOLÈNCIA EN ELS SEUS FILLS I FILLES	368
14.3.1. DIFERENTS ACTITUDS DELS FILLS I FILLES VERS LA VIOLÈNCIA	368
14.3.2. CONSEQÜÈNCIES EMOCIONALS EN ELS FILLS I LES FILLES.....	370
14.3.3. CONSEQÜÈNCIES COMPORTAMENTALS EN L'ENTORN SOCIAL	374
14.3.4. VIVÈNCIA DELS PROGENITORS	375
14.3.5. POSICIONAMENT DELS FILLS I FILLES EN EL CONTEXT FAMILIAR	377
14.3.6. RESPOSTA DELS FILLS I FILLES DAVANT LA VIOLÈNCIA	380
14.3.7. RESUM DE LA CATEGORIA SOBRE LA PERCEPCIÓ DE LES MARES SOBRE L'IMPACTE DE LA VIOLÈNCIA EN ELS SEUS FILLS I FILLES.....	381
14.4. VIVÈNCIES DE LES MARES EN LA RELACIÓ AMB ELS SEUS FILLS I FILLES	384
14.4.1. DISTÀNCIA AFECTIVA.....	384
14.4.2. MANIFESTACIONS EMOCIONALS QUE AFLOREN EN EL CONTEXT DE VIOLÈNCIA.....	385

14.4.3. IMPACTE DE LA FIGURA PATERNA EN LA RELACIÓ MATERNO – FILIAL	387
14.4.4. DIFICULTATS DE LA FUNCIO MATERNA	390
14.4.5. RESUM DE LA CATEGORIA SOBRE LES VIVÈNCIES DE LES MARES EN LA RELACIÓ AMB ELS SEUS FILLS I FILLES..	393
14.5.SÍNTESI DE LA DIMENSIÓ SOBRE LES MOTIVACIONS DE LES MARES PER A PARTICIPAR ALS PROGRAMES.....	395
15. LA INFLUÈNCIA DEL PROCÉS DE PARTICIPACIÓ EN ELS PROGRAMES EN LA QUOTIDIANITAT FAMILIAR DE LES MARES.....	396
15.1.RESULTATS EXPERIMENTATS.....	396
15.1.1. EN LA RELACIÓ AFECTIVA AMB ELS FILLS I FILLES.....	397
15.1.2. EN EL PAPER DE MARE.....	401
15.1.3. EN ELS FILLS I FILLES	404
15.1.4. RESUM DE LA CATEGORIA SOBRE ELS RESULTATS EXPERIMENTATS.....	406
15.2.TEMES TRACTATS QUE HAGIN TINGUT IMPACTE EN EL PROCÉS DE CANVI.....	407
15.2.1. REFERENTS A LA VIOLÈNCIA VISCUDA	408
15.2.2. RELACIONALS.....	409
15.2.3. RESUM DE LA CATEGORIA SOBRE ELS TEMES TRACTATS DURANT EL PROCÉS QUE HAGIN TINGUT IMPACTE EN EL PROCÉS DE CANVI.....	410
15.3.SÍNTESI DE LA DIMENSIÓ SOBRE LA INFLUÈNCIA DE LA PARTICIPACIÓ EN PROGRAMES D’ATENCIÓ EN LA QUOTIDIANITAT FAMILIAR DE LES MARES	410
16. SÍNTESI DELS RESULTATS I ANÀLISI DE LES DADES	411
CONCLUSIONS	417
LIMITACIONS	435
SUGGERIMENTS	437
PUNTS FORTS	439
REFERÈNCIES.....	441
ANNEXES	467

ÍNDIX DE TAULES

Taula 1:	Factors del model multicausal plantejat per Heise.....	76
Taula 2:	Conseqüències de la violència masclista en la salut segons la OMS	102
Taula 3:	Informació sociodemogràfica de les dones entrevistades	216
Taula 4:	Primera dimensió: Impacte en les dones de la seva vivència de la violència masclista en l'àmbit familiar	244
Taula 5:	Segona dimensió: El significat de ser mare i la relació amb els fills i filles	245
Taula 5b:	Segona dimensió: El significat de ser mare i la relació amb els fills i filles (cont.).....	246
Taula 6:	Tercera dimensió: Motivacions de les mares per a participar als programes.	247
Taula 6b:	Tercera dimensió: Motivacions de les mares per a participar als programes (cont.).....	248
Taula 7.	Quarta dimensió. Influència de la participació en programes d'atenció en la quotidianitat familiar de les mares. ...	249

ÍNDIX DE FIGURES

Figura 1: Esquema del marc de referència, el context, les protagonistes i els seus discursos.....	33
Figura 2: Esquema del procediment d'anàlisi de dades.....	232

AGRAÏMENTS

ACADÈMICS

Al Departament de Psicologia Social de la Universitat Autònoma de Barcelona, per permetre'm formar-me i sense el qual no hauria estat possible aquesta tesi, especialment al professorat i a la Cristina Prats, per tot el suport rebut.

A la Dra. Leonor María Cantera Espinosa, per dirigir-me en aquesta ruta amb el respecte i la confiança amb que ho ha fet. No tinc prou paraules per agrair-li el suport i el que ha significat en tot aquest camí.

A la Dra. Carmen Leontina Ojeda Ocampo Moré, pel seu suport metodològic i per les reflexions compartides.

Al grup d'investigació VIPAT que, sota la coordinació de la professora Doctora Leonor M. Cantera, va aprovar la meva participació i acceptació per cursar el doctorat, per la feina feta i els futurs projectes.

INSTITUCIONALS

A Save the Children, per les diferents experiències viscudes i, sobretot, per haver-me facilitat l'accés a les dones entrevistades. A totes les persones amb qui hi he compartit els diferents projectes.

A l'associació Conexus. Atenció, Formació i Investigació Psicosocials. Pel seu suport i les reflexions compartides. Pel projecte present i futur.

A les diferents institucions per les que he treballat al llarg d'aquests anys, per totes les oportunitats que m'han donat, especialment la Fundació Autònoma Solidària, la Fundació Salut i Comunitat, el districte d'Horta – Guinardó de l'Ajuntament de Barcelona, la Fundació Institut de Reinserció Social – IREs, la Regidoria de Dona de l'Ajuntament de Barcelona. També a totes i cadascuna de les persones amb qui hi he treballat i de les que he après.

PERSONALS

A la meva mare i al meu pare, perquè gràcies a vosaltres sóc com sóc. El meu agraïment etern al vostre suport i companyia. El meu amor.

Voor Marco, ik ben jou ontzettend dankbaar voor je onvoorwaardelijke steun en betrokkenheid in dit proces. Ik hoop dat dit de eerste stap is van het volgende project.

A la meua germana Anna, que també has viscut aquest procés en la teua pròpia pell, per l'arribada juntes al final d'aquest camí.

A la Magda Méndez, per la teua lectura i revisió, amb detall i amor. I per tota la resta de coses compartides que no caben en aquest paper.

A la Vicky Cabanillas, per la teua lectura feta amb tot l'afecte que sempre t'acompanya. Per estar sempre al meu costat amb el mateix afecte i incondicionalitat.

Al Heinrich Geldschläger, per acompanyar-me en diferents reptes i projectes, per la teua confiança, però sobretot per la teua persistència i suport a l'hora de posar-li la cara maca a aquestes pàgines.

A l'Olga Arisó, per tot el que m'has ensenyat i has deixat que compartíssim, per la teua incondicionalitat en aquest procés i des del dia màgic que ens vam conèixer.

A la resta de les meves amigues i amics, pel vostre suport i la vostra presència: Agnès Rodríguez, Albert Puerto, Àlex Araujo, Álvaro Ponce, Berta Colell, Chiara Giacomini, Clara Bosch, Dani Vega, Elena de Mendoza, Elisa Catalina Artengo, Esteve Maruri, Eva Luengo, Miquel Far, José Luís Torquemada, Laia Lorient, Marta Sala, Marya González, Mercè Boixados, Nèlia Herrero, Núria Ventosa, Oriol Ginés, Rafa de Bofarull, Raül Cereto, Sònia Gascón, Tània Adell.

A les persones, algunes també bones amigues, amb les que he treballat. Gràcies per tot el que he après i per la confiança que heu dipositat en mi: Anna Lozano, Bàrbara Prats, Dídac Amat, Elena Ayllón, Ester Garcia, Júlia Laorden, Júlia Masip, Liliana Orjuela, Lluís Toledano, Lourdes Aramburu, Maribel Cárdenas, Marisa Fernández, Marta Carrera, Pepa Horno, Quim Rubio, Raúl Lizana, Ruben Sánchez, Sergi Roca, Sílvia Clavera, Silvia Serra, Sònia Agustín.

A la Maria i la Yolanda, dues dones que gràcies al vostre temps i la vostra feina, sempre tan invisible, m'heu permès trobar les hores per dedicar-me a escriure aquesta tesi.

ABSTRACT

Gender-based violence in the family affects the lives of women who suffer it and their children, becoming people living in extreme conditions who must be recovered and require specialized support. When women living in these situations are mothers the intervention they require should be more specific because it is necessary to contemplate the meaning of motherhood and the impact of violence on this role. This research therefore focuses on understanding the impact of gender-based violence on the maternal role and on analysing the experience of participating in intervention programs for mothers suffering gender-based violence and their impact on these mothers' daily lives.

This is a qualitative research with fifteen mothers who suffered gender-based violence from the father of their children and who were involved in specific intervention programs at some point of their recovery process. Data were collected through interviews with focused questions allowing women to go deeper into the subject while respecting their time. The interviews mainly focused on: 1) the reasons for entering the program and changes experienced by both her and her children, 2) the meaning of motherhood and the impact of violence on it, 3) the consequences of the violence experienced in both her and her children and, finally, 4) their evaluation of the intervention. Subsequently, these interviews are analyzed according to grounded theory.

The theoretical framework of the research includes two main themes: gender-based violence and motherhood, which are then merged to show the specificities of mothers living with such situations. The research is accompanied by gender perspective and brief historical reviews that allow a better understanding of the study. The gender perspective shows the context in which gender-based violence and motherhood occur, considering social influences and expectations which are still remaining around the figure of women and mothers.

Results show that gender-based violence has a large influence on women and their children and, especially, allow to name its impact on motherhood. This impact, however, is reinforced by the patriarchal social structure that defines

motherhood in a certain way and hinders the creation of more favorable alternatives for mothers and the maternal bond. The practical implications of these results include, on the one hand, the need for specialized programs for mothers and children who suffer gender-based violence in the family, and, on the other hand, the long way to go for motherhood to be valued as such, without idealisations nor censorships to diversity

RESUM

La violència masclista en l'àmbit familiar incideix en la vida de les dones que la pateixen i en els seus fills i filles convertint-se en persones que viuen situacions extremes de les quals s'han de recuperar i pel qual necessiten un suport especialitzat. Quan les dones que viuen aquestes situacions són mares la intervenció que requereixen ha de ser encara més específica ja que és necessari que contempli el significat de la maternalització i l'impacte de la violència en aquesta funció. La present investigació, doncs, se centra en conèixer l'impacte de la violència masclista en la funció maternal i en analitzar l'experiència de participació i la influència en la vida quotidiana familiar de les dones participants en programes d'atenció dirigits a mares que viuen situacions de violència masclista en l'àmbit familiar.

Es tracta d'una recerca qualitativa en la que han participat quinze mares que han viscut situacions de violència masclista amb el pare dels seus fills i filles i que en algun moment del seu procés de recuperació han participat en programes d'atenció específics. La informació s'ha recollit a través d'entrevistes amb preguntes focalitzades, que han permès a les dones anar aprofundint en la temàtica respectant els seus temps, les quals s'han centrat principalment en: 1) els motius d'arribada al servei i els canvis experimentats tant per ella com pels seus fills i filles, 2) el significat de la funció maternal i l'impacte de la violència en aquesta, 3) les conseqüències de la situació viscuda tant en ella com en els seus fills i filles i, finalment, 4) la valoració que fan aquestes mares de la intervenció rebuda. Posteriorment, aquestes entrevistes s'analitzen segons la teoria fonamentada.

El marc teòric de la investigació recull dos eixos principals, la violència masclista i la maternalització, per després unir-los i mostrar les especificitats de les mares que viuen aquest tipus de situacions. Tota la investigació es veu acompanyada per la perspectiva de gènere i per breus repassos històrics que permeten contextualitzar i comprendre millor l'objecte d'estudi. La perspectiva de gènere presenta el context en el que es desenvolupa la violència masclista i en el

que té lloc la maternalització tenint en compte les influències socials i les expectatives que segueixen existint entorn a la figura de les dones i de les mares.

L'anàlisi dels resultats obtinguts mostren com la violència masclista té una alta incidència en les dones i en els seus fills i filles i, sobretot, permet visibilitzar i nombrar l'impacte que té en la funció maternal. Aquest impacte, però, es veu reforçat per l'estructura social patriarcal que defineix la maternalització d'una determinada manera i obstaculitza la creació d'alternatives més afavoridores per a les mares i per al vincle maternal. Les implicacions pràctiques d'aquests resultats recauen en evidenciar, per una banda, la necessitat de programes especialitzats per a mares i fills i filles que han viscut situacions de violència masclista en l'àmbit familiar i, per l'altra, el llarg recorregut que encara queda perquè la maternalització estigui valorada com a tal, sense idealitzacions ni censures a la diversitat.

INTRODUCCIÓ

Aquesta investigació se centra en la violència masclista en l'àmbit familiar que viuen les dones que també són mares prenent unió de dues problemàtiques, la violència i la maternalització, des d'una perspectiva de gènere. La mirada d'aquesta recerca se centra en el territori de Catalunya i les Illes Balears però, malgrat això, cal contextualitzar la violència masclista a un nivell més macro per comprendre, des d'una mirada ecològica, la trajectòria que s'ha seguit per fer-hi front.

Repasant breument el procés històric de l'abordatge de situacions de violència masclista a nivell europeu cal remuntar-se a l'any 1977 quan l'Assemblea General de la Organització de les Nacions Unides (<http://www.un.org>) declara el dia 8 de març com el Dia Internacional pels Drets de la Dona i la Pau Internacional; malgrat això països com Alemanya, Àustria, Dinamarca i Suïssa van celebrar la primera convocatòria l'any 1911.

Aquest és el camí que permet que anys més tard, el 1993, allò privat comenci a traslladar-se al món públic quan diferents estats i institucions comencen a preocupar-se per aquesta problemàtica arran de l'aprovació de la Declaració per a l'eliminació de la violència vers la dona per part de l'Organització de les Nacions Unides. La IV Conferència Mundial de la Dona celebrada a Beijing l'any 1995 va generar el context necessari per tal que l'Organització de les Nacions Unides considerés la violència vers les dones, tant pública com privada, com una violació dels drets humans de les dones. A partir d'aquest moment aquest tipus de violència s'equipara a la tortura i permet que

l'any 1998, quan es constitueix el Tribunal Penal Internacional, inclogui les violacions, les agressions sexuals com a arma de guerra i els embarassos forçats com un delictes contra el que havia de vetllar (Osborne, 2001).

Actualment la Comissió Europea contra la Violència porta a terme els Programes Daphne, que es van crear per donar suport a les accions europees contra la violència a infants, joves i dones. Es tracta de programes on hi participen diferents països, amb una durada de quatre anys i una assignació pressupostària anual de 5 milions d'euros (<http://ec.europa.eu>).

L'Eurobaròmetre per la Comissió Europea (2010) sobre la violència vers les dones permet obtenir una imatge general sobre la percepció que la població dels Estats membres té respecte aquest tema. Val a dir que segons aquest informe, tot i que s'està avançant en el suport a les dones que viuen situacions de violència masclista a la Unió Europea, a tots els Estats membres hi ha dones vivint aquestes circumstàncies. A continuació es resumeixen algunes dades que aquest estudi mostra sobre la situació a l'Estat espanyol:

- El 97% de les persones entrevistades ha sentit parlar de la violència masclista per la televisió.
- Un 23% diu conèixer una dona que viu alguna situació de violència masclista en el seu cercle familiar o d'amistats (dada que suposa un augment del 8% en relació a l'any 1999), un 21% al barri i un 7% al seu lloc de treball o estudi.
- Respecte als agressors, un 19% diu conèixer-ne algun dins el seu àmbit familiar o d'amistats (un 4% respecte l'any 1999), un 19% al barri i un 5% a la feina o lloc d'estudi.

- Un 78% de les persones interrogades pensa que és un problema molt comú, l'any 1999 ho pensava un 82% de la població entrevistada.
- Respecte a si és un problema acceptable o no i si hauria d'estar penat, un 91% considera que és inacceptable, i sempre hauria d'estar penat, un 6% creu que és inacceptable però no sempre hauria d'estar penat, un 2% valora que és un problema acceptable en determinades circumstàncies i un 1% creu que sempre és acceptable.
- En relació al tipus de violència, un 84% pensa que la violència sexual és un problema molt seriós i un 83% ho creu respecte a la violència física; en ambdós casos hi ha un descens del 9% respecte l'any 1999. La violència psicològica està considerada com a molt seriosa per un 74% de les persones (un 3% menys que al 1999), la restricció de llibertat ho està per un 74% (un 4% menys respecte l'any 1999) i, finalment, les amenaces estan considerades molt serioses per un 69% de la gent preguntada.
- Respecte a les causes de la violència masclista, un 88% la situen en l'alcoholisme, un 91% en el consum abusiu de drogues, un 65% en la pobresa, un 62% en les situacions d'atur, un 52% en les creences religioses i un 44% en els mitjans de comunicació. Totes aquestes puntuacions han patit un descens d'entre el 7 i el 21% excepte les creences religioses que han augmentat un 5%.
- Pel que fa al coneixement de l'existència de lleis específiques, un 63% diu que existeixen lleis de prevenció, un 72% de suport social, un 73% de suport legal, un 66% de penalització als agressors i un 42% de rehabilitació dels mateixos. Totes les valoracions han augmentat entre un 16 i un 32% respecte l'any 1999.

- Un 98% considera com a recursos vàlids de suport a les dones a la família i amistats, als cossos de seguretat, els serveis socials, els recursos de salut i les organitzacions estatals. Un 97% valora així als i les advocades, un 92% a les organitzacions caritatives i de voluntariat, un 89% als mitjans de comunicació i un 81% a les organitzacions religioses.
- Respecte a les accions per combatre la violència masclista, es consideren totalment útils en un 97% els telèfons gratuïts per a les dones, un 95% les campanyes de sensibilització públiques, un 90% la informació a Internet i un 94% la informació a través de fulletons.

Pel que fa a l'Estat espanyol, la llei 16/1983, de 24 d'octubre permet la creació del *Instituto de la Mujer*, adscrit al *Ministerio de Cultura*. Entre els anys 1998 i 2000 es va desenvolupar el primer Pla Nacional contra la Violència Domèstica, deixant pas, l'any 2001, al segon Pla, que va ser vigent fins l'any 2004. L'any 2008 es crea el *Ministerio de Igualdad*, al que passa a formar part l'*Instituto de la Mujer*, però l'any 2011, atenent a les prioritats polítiques i econòmiques del moment, el *Ministerio de Igualdad* passa a ser *Secretaría de Estado de Igualdad* dependent del *Ministerio de Sanidad*. Així mateix, i per les mateixes raons contextuals desapareix la *Delegación del Gobierno para la Violencia de Género* creada l'any 2008 (<http://www.inmujer.es>).

Les primeres polítiques d'igualtat d'oportunitat a Catalunya i a l'Estat espanyol van tenir lloc entre els anys 1931 i 1939, però no va ser fins la dècada de 1980 que es comença a implementar a Catalunya (Escola de l'Administració Pública, 2010). Al territori català, l'any 1987 es crea la Comissió Interdepartamental per a la Promoció de les Dones que dóna lloc al Primer Pla

d'Igualtat d'Oportunitats (1989 – 1991). D'aquesta iniciativa neix, l'any 1989, l'Institut Català de les Dones (<http://www.gencat.cat/icdona>).

Per a aquesta contextualització també és important esmentar que al territori català s'han elaborat múltiples protocols d'actuació contra la violència masclista, tant des dels departaments i comissions de la Generalitat de Catalunya com des d'un gran nombre de municipis catalans. Com a exemple d'un d'ells, esmentar que a la ciutat de Barcelona, en una actuació conjunta de l'Ajuntament i el Consorci Sanitari, l'any 2001 es crea de forma oficial el Circuit Barcelona contra la violència vers les dones. Aquest fet va significar l'impuls i implementació de formes de coordinació professionals per a millorar la prevenció, detecció i atenció a les situacions de violència masclista (<http://www.bcn.cat>).

A les Illes Balears, el 25 de novembre del 2007 es produeix una declaració institucional per a lluitar contra la violència masclista i existeixen diferents recursos d'atenció a les dones que viuen situacions de violència masclista, així com protocols d'actuació (<http://www.caib.es>).

Amb aquesta breu radiografia a nivell europeu, espanyol, català i balear es pot observar com han sorgit les lleis i els programes de protecció a les dones i la magnitud que tenen i han tingut per poder lluitar contra la violència masclista. És important conèixer, també, quines són les demandes que elles fan a aquests programes, quines són les necessitats amb les que hi arriben i si, certament, es pot donar una resposta integral considerant la globalitat i complexitat de les seves vides. Considerant que, segons les dades del Ministeri de Sanitat, Assumptes Socials i Igualtat (<http://www.msc.es>), la majoria de dones que viuen situacions de violència masclista en l'àmbit familiar són mares, és rellevant considerar la seva

funció maternal dins d'aquesta problemàtica. El significat que té la maternalització en termes generals, però específicament en dones en situacions de violència masclista, té un impacte rellevant en les seves vivències, en el significat de les seves experiències i en el seu procés de recuperació. Així doncs, tenint en compte la importància d'aquest impacte, un dels propòsits d'aquesta investigació és evidenciar aquest buit i el baix volum de treballs produïts entorn a aquesta doble problemàtica. Tal com apunten diferents autores i autors (Tonucci, 1994; Lapierre, 2008; Lizana, 2012) la majoria de bibliografia en temes de violència masclista està enfocada a la dona i al seu procés de recuperació personal o bé, a la protecció dels fills i filles, però sense entrar en la maternalització i el seu impacte pròpiament dit.

Els programes d'atenció a les dones que viuen situacions de violència masclista tenen un gran impacte en les seves vides gràcies a l'esforç d'elles mateixes per sortir de les situacions d'abús i, també, a l'escolta de les persones professionals que dia rera dia dediquen el seu temps a construir una societat més justa i equitativa. De totes maneres, però, amb termes generals la intervenció amb aquestes dones va dirigida al suport de la seva persona i a facilitar la sortida de la situació violenta. Aquesta línia estratègica dels programes d'atenció fa que hi hagi altres parcel·les de les seves vides que no es contemplin com una prioritat, com és el cas de la funció maternal. Que la relació entre elles i els seus fills i filles i l'impacte que hi ha tingut la violència estigui invisibilitzada en els espais de suport podria afectar als fills i les filles, al vincle materno-filial i a la pròpia recuperació de les dones.

L'interès per unir ambdues problemàtiques ha estat un procés al llarg de més de deu anys de dedicació a l'atenció a les dones que viuen situacions de violència masclista en l'àmbit familiar. El poder haver anat ampliant la mirada des de la individualitat de cadascuna de les dones ateses per poder aproximar la atenció també als seus fills i filles va generar una **primera pregunta**: què passa amb la maternalització d'aquestes dones? Quin impacte hi té la violència en aquesta funció socialment tan preuada?

Aquestes inquietuds van coincidir amb la possibilitat de treballar directament amb dones–mares que viuen aquest tipus de situacions i d'aquesta manera va arribar a una **segona pregunta** que va significar l'inici d'aquesta recerca: com repercuteix en el benestar de les dones–mares supervivents de situacions de violència masclista en l'àmbit familiar i en la seva relació amb els seus fills i filles l'experiència d'assistir a un programa de recuperació dirigit a mares i als seus fills i filles que han viscut violència?

Tenint en compte aquests aspectes, doncs, es planteja la següent **hipòtesi**:

Abordar la funció maternal, la qual es veu directament impactada per la violència masclista en l'àmbit familiar, en els processos de recuperació terapèutica per a dones–mares que han viscut aquestes situacions millora la seva recuperació, la dels seus fills i filles i la del vincle materno–filial.

A partir d'aquí la investigació es proposa els següents **objectius generals**:

1. Conèixer l'impacte de la violència masclista en l'àmbit familiar en la funció maternal de les dones.
2. Analitzar l'experiència de participació i la influència en la vida quotidiana familiar de dones participants en programes d'atenció

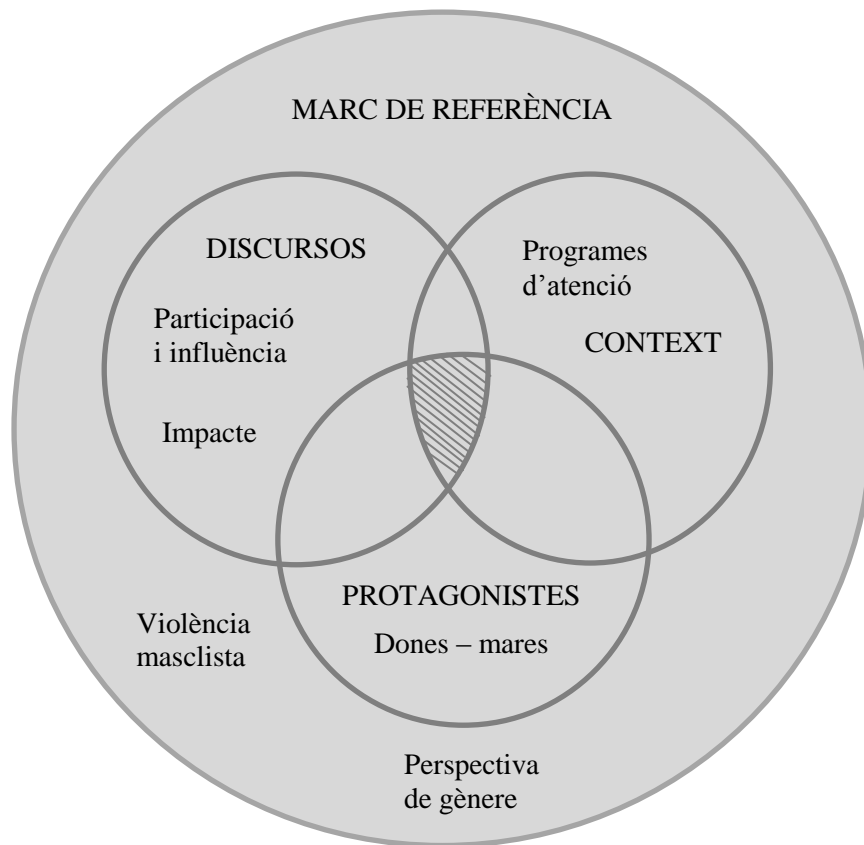
dirigits a mares que viuen situacions de violència masclista en l'àmbit familiar.

I els següents **objectius específics**:

- 1.1. Conèixer les vivències d'haver viscut situacions de violència masclista en la parella essent mare.
- 1.2. Entendre com les dones signifiquen el ser mare i la relació amb els seus fills i filles.
  - 2.1. Identificar les motivacions de les mares sobre la seva participació als programes.
  - 2.2 Identificar la influència del procés de participació en programes d'atenció per a mares que viuen situacions de violència masclista en el quotidià familiar de les dones.

Així doncs, i tal com mostra la següent figura, la investigació té un enquadrament de referència en el que s'emmarquen aquests objectius que és el de la violència masclista i la perspectiva de gènere essent les protagonistes les dones–mares. Aquestes ofereixen una narrativa respecte l'impacte de la violència masclista en la seva funció maternal i, també, respecte la participació a programes específics i com aquesta influeix en la quotidianitat familiar d'ella i dels seus fills i filles. Totes les dones entrevistades eren participants de programes d'atenció per a mares que viuen situacions de violència masclista en l'àmbit familiar, i per això aquest és el context on s'emmarquen els seus discursos.

Figura 1: Esquema del marc de referència, el context, les protagonistes i els seus discursos

Així doncs, la voluntat d'aquesta investigació és explicitar l'especificitat del treball amb mares que viuen situacions de violència masclista en l'àmbit familiar per tal de visibilitzar els aspectes diferencials d'aquestes dones. No és voluntat de la present recerca avaluar els programes existents, sinó parlar de la intervenció i de les implicacions que té aquesta en la quotidianitat d'aquestes dones en funció del significat que té la maternalització i l'impacte de la violència masclista en aquesta.

Per tal de poder dur a terme els objectius de la investigació s'ha optat per una metodologia qualitativa que doni veu a les dones-mares participants en aquests programes i que permeti conèixer el significat de les seves experiències.

Per tal de contextualitzar i comprendre aquests significats, però, s'ha creat un marc teòric que exposa ambdues problemàtiques i després la relació entre elles.

Amb l'objectiu de facilitar la lectura, a continuació es presenta un esquema de la seva estructura, que comença amb una introducció per arribar, a través dels diferents punts esmentats, a les conclusions:

PART I. MARC TEÒRIC

El primer apartat parla de la violència masclista, contextualitzant tant el fenomen com la seva magnitud especificant les tipologies de violència, els models explicatius i les conseqüències de la mateixa. Així mateix, fa un breu repàs per les intervencions amb les dones i amb els seus fills i filles per conèixer el context en el que s'emmarca la investigació.

El segon apartat se centra en la maternalització, diferenciant-la del concepte de maternitat, creant diferents eixos conceptuals que facilitin la seva comprensió. Així mateix fa un repàs històric i mostra l'impacte d'aquest fenomen a nivell social, familiar i personal per a les dones.

El tercer uneix la violència masclista i la maternalització exposant les conseqüències en la funció maternal. Així mateix, justifica la necessitat d'intervenció amb les mares que viuen aquestes situacions.

PART II. METODOLOGIA

Aquest apartat exposa la metodologia utilitzada. Es contextualitza la investigació així com les participants al mateix temps que es detallen les qüestions ètiques tingudes en compte. També mostra els instruments i el procediment de

recollida de dades, fent especial èmfasi en la perspectiva de gènere a l'hora d'entrevistar a les dones, per finalitzar amb el procediment d'anàlisi de dades.

PART III. RESULTATS I ANÀLISI DE LES DADES

Es recullen els resultats més rellevants de les entrevistes dividits en quatre dimensions (apartats dotze, tretze, catorze i quinze) per donar pas a una síntesi dels resultats.

Posteriorment es finalitza la presentació d'aquesta investigació amb les conclusions finals, les limitacions i els suggeriments.

PART I. MARC TEÒRIC

Aquest capítol es divideix en tres apartats. En el primer es mostren les diferents nomenclatures que existeixen al voltant del concepte de **violència masclista** ja que cadascuna de les formes d'anomenar un fenomen té matisos i elements diferencials que són importants tenir en compte.

Dins de l'apartat sobre violència masclista també es presenten diferents tipologies i perspectives teòriques que l'expliquen. Així mateix, es fa un resum al voltant de les conseqüències de la violència masclista i dels tipus d'intervencions amb les dones i els fills i filles que es duen a terme. El fet de presentar les conseqüències d'aquesta problemàtica en els infants i adolescents, així com parlar de conceptes com la invisibilització i l'adultisme, permet comprendre l'impacte que això té en les mares.

El detall amb el que es descriu aquest apartat al voltant de la violència masclista respon a la necessitat d'identificar diferents elements que posteriorment permetin comprendre la relació amb el concepte i l'evolució històrica de la maternalització, així com el seu impacte social, familiar i en les pròpies dones. Per altra banda, el fet de poder identificar els petits, però molt significatius conceptes relacionats amb el gènere i la violència masclista permet analitzar els resultats amb deteniment i mostrar elements que en molts moments passen desapercebuts, o bé perquè es consideren ja sabuts o bé perquè encara resten invisibilitzats, al menys en la relació gènere–violència–maternalització.

Tota la investigació està emmarcada dins la perspectiva de gènere, la qual permet comprendre les diferències entre homes i dones des d'un punt de vista

crític. Malgrat les discriminacions que viu el gènere femení aquesta investigació també parteix de la mirada en la força de les dones, en les seves capacitats i poder d'agència (Cantera & Gamero, 2007; Cantera & Blanch, 2010).

En el segon apartat, sobre la **maternalització**, es presenten definicions relacionades amb el concepte que permeten emmarcar i comprendre millor l'objecte d'estudi de la present investigació.

Dins aquest apartat, també es recullen diferents explicacions i posicionaments per aprofundir en la comprensió de la maternalització. Així mateix es presenta un recorregut per l'evolució històrica que ha tingut aquest concepte. Es mostra l'impacte que aquest concepte té a diferents nivells: social i polític, familiar i personal per a les dones.

En el tercer i últim apartat del marc teòric es presenta la **interacció** entre els dos apartats anteriors. Les conseqüències de la violència masclista en la funció maternal i en les mares. També inclou una justificació sobre la necessitat que les mares rebin una intervenció especialitzada i la descripció d'una proposta de treball.

1. VIOLÈNCIA MASCLISTA

En aquest primer apartat es plantegen diferents punts que puguin permetre la comprensió del que s'entén per violència masclista i del posicionament que pren aquesta recerca. En un primer punt es planteja la disparitat bàsica entre agressivitat i violència per passar a observar les definicions diferencials al voltant de la violència masclista.

Posteriorment es descriuen varis tipus de violència masclista, així com algunes perspectives teòriques que pretenen explicar aquest fenomen. Finalment, per acabar aquest primer capítol, es descriuen les conseqüències d'aquesta violència per deixar pas a parlar dels diferents tipus d'intervencions.

1.1. DEFINICIONS

1.1.1. AGRESSIVITAT I VIOLÈNCIA

L'agressivitat es pot pensar com una característica fisiològica de l'ésser humà necessària per la supervivència i la protecció davant de situacions de perill. Té una funció adaptativa que ens permet defensar-nos dels atacs posant en marxa tots els nostres recursos davant una situació que ens pot danyar (Cantera, 2004; Horno, 2009) i, tal com apunta Lolas (1991) es pot considerar com:

Un constructe teòric en el que cal distingir tres dimensions: a) una dimensió conductual – en el sentit de conducta manifesta – que anomenaríem agressió; b) una dimensió fisiològica – en el sentit de concomitants visceral i autonòmics – que forma part dels estats afectius; i c) una dimensió visceral o subjectiva que

qualifica l'experiència del subjecte, a la que anomenarem hostilitat (p. 51)¹.

Quan es vol parlar de violència és important diferenciar-la de l'agressivitat ja que utilitzar ambdós termes de forma indistinta o errònia invisibilitza la intencionalitat que té la violència i dona peu a justificar-la i normalitzar-la (Samnartín, 2000). La violència humana té una intencionalitat i sol ser selectiva amb la persona a la que va dirigida per tal d'aconseguir un objectiu determinat i, per tant, no es tracta d'una reacció humana instintiva (Roca, 2011). L'Organització Mundial de la Salut (WHO, 2002) defineix la violència com:

L'ús deliberat de la força física o el poder, ja sigui en grau d'amenaça o efectiu, contra un mateix, una altra persona o un grup o comunitat, que causi o tingui moltes probabilitats de causar lesions, mort, danys psicològics, trastorns del desenvolupament o privacions i atempta contra el dret a la salut i la vida de la població (p. 4)².

Les diferents manifestacions de violència sempre impliquen un exercici del poder mitjançant la força (ja sigui psicològica, física, econòmica o política) i, per tant, implica una jerarquia real o simbòlica que genera rols complementaris com els d'home – dona o els de pares/mares – fills/filles (Ferreira, 1992).

1.1.2. DEFINICIONS DIFERENCIALS

En aquest projecte es parla de violència masclista, la qual està definida més endavant. Abans, però, és important tenir en compte altres definicions que estan vinculades amb la temàtica tractada per comprendre'n l'evolució i les implicacions que significa.

---

¹ Cita traduïda per l'autora.

² Cita traduïda per l'autora.

1.1.2.1. VIOLÈNCIA FAMILIAR

L'any 1986 el consell d'Europa va definir a la família agrupant diferents generacions (descendents, antecessors i/o parents laterals) al voltant d'una parella (casada o no) tant si existeix convivència com si es manté el contacte després d'haver viscut conjuntament. Així mateix, tal com apunten Vetere & Dowling (2005), el mateix organisme defineix la violència familiar com:

Tot acte o omissió sobrevingut en el marc familiar per obra d'un dels seus components que atempti contra la vida, la integritat corporal o psíquica, o la llibertat de l'altre component de la mateixa família, o que amenaci greument el desenvolupament de la seva personalitat (p. 75)³.

La violència familiar són totes les formes d'abús de poder que tenen lloc dins el context de les relacions familiars i que generen diferents graus de dany a les persones que viuen aquests abusos. S'identifiquen com a grups més vulnerables les dones, els infants i les persones grans i, per tant, des d'aquesta perspectiva, la violència familiar és una forma de violència basada en el gènere però també en la generació (Cantera, 2002). En algunes ocasions també s'exerceix una relació d'abús vers aquells membres del context familiar que pateixen algun tipus de discapacitat (física, psíquica o sensorial).

Igual com passa amb els altres tipus de violència, els maltractaments en l'àmbit familiar senten la seva base en l'excessiu respecte per a la vida privada aconseguint que la societat es resisteixi a intervenir.

---

³ Cita traduïda per l'autora.

1.1.2.2. VIOLÈNCIA DOMÈSTICA

La concepció de la necessitat de preservació de l'espai domèstic com a privat on les dones tenen la responsabilitat de la llar i els homes de l'aportació econòmica permet que es comenci a parlar de violència domèstica. El terme també s'assenta en la normalització de les relacions asimètriques entre homes i dones (Lorente, 2001).

Hi ha varies definicions del terme violència domèstica (Cantera, 1999; Cantera 2005), que segons el Glossari 100 paraules per a la igualtat de la Comissió Europea (1998), significa:

Qualsevol violència física, sexual o psicològica que posi en perill la seguretat o el benestar d'un membre de la família; el recurs a la força física o al xantatge emocional, i les amenaces de recurs a la força física, incloent-hi la violència sexual, en la família o a la llar. En aquest concepte s'inclouen el maltractament infantil, l'incest, el maltractament de dones i els abusos sexuals o de qualsevol altre tipus contra qualsevol persona amb qui es convisqui⁴.

Al llarg de la història hi ha hagut diferents adopcions d'aquesta terminologia. Per una banda, aquest tipus de violència, que es concep en l'espai domèstic i que està definit per les interaccions privades, s'ha centrat en l'objectiu de controlar i dominar a la dona per tal de mantenir i incrementar el poder masculí dins la relació (Cantera, 2005b). Aquest posicionament identifica a les dones com un dels col·lectius més dèbils dins del sistema familiar i que les agressions són produïdes, també, per un altre membre d'aquest sistema, però sense especificar que els

---

⁴ Cita traduïda per l'autora.

agressors siguin els homes. Aquesta terminologia també inclou la violència produïda després de la ruptura del grup familiar.

El concepte de violència domèstica, per altra banda, pot semblar més inclusiu quan s'intenta visibilitzar a altres persones que viuen aquestes situacions, tal com apunten Orjuela, Perdices, Plaza & Tovar (2008):

El concepte de violència domèstica s'utilitza des d'un punt de vista més ampli [que el de violència de gènere] ja que és qualsevol forma de violència que pugui esdevenir-se en l'entorn domèstic entre qualssevol dels membres d'una unitat familiar, incloent-hi el maltractament infantil. No obstant això, més enllà de conceptes o definicions, la realitat ens mostra que quan la destinatària final de la violència és la dona totes dues definicions se superposen (p. 8).

Independentment de l'accepció que s'utilitzi, aquest terme permet l'inici d'actuacions tant polítiques, les quals tenen lloc per primer cop a la dècada dels 80 a l'Estat espanyol, com d'actuació. Un exemple d'aquest impuls que reconeix la violència com un problema social és el Protocol d'actuació en els casos de violència domèstica a la demarcació de Girona l'any 1998.

Per tal que el terme violència domèstica entri al marc normatiu a l'Estat espanyol, però, cal esperar fins a la creació de la *Llei 27/2003, de 31 de juliol, reguladora de la Ordre de protecció de les víctimes de la violència domèstica*.

Per a la present investigació no s'adoptarà el terme violència domèstica ja que la seva denominació té un impacte que dista de la perspectiva i la proposta d'aquesta recerca. Així mateix, el terme violència domèstica centra la intervenció en la protecció de les dones de forma individual sense intentar desmantellar les estructures de dominació masculina que regeixen la nostra societat (Bustelo, López & Platero, 2007).

1.1.2.3. VIOLÈNCIA VERS LES DONES

Aquest reconeixement, tot i que no suficient, de l'asimetria en les relacions i que les dones són les principals receptores de la violència permet avançar cap a noves perspectives, amb concepcions més socials i integradores. El fet que s'identifiqui a les dones com a principals afectades en les relacions afectives permet començar a parlar de violència vers les dones.

L'any 1993 allò privat comença a traslladar-se al món públic quan diferents Estats i institucions comencen a preocupar-se per la violència vers les dones arrel de l'aprovació de la Declaració per a l'eliminació de la violència vers la dona per part de l'Organització de les Nacions Unides. Tant aquesta declaració com la plataforma adoptada a la IV Conferència Mundial de la Dona a Beijing (ONU, 1995), defineixen la violència contra les dones de la següent manera:

Qualsevol acte violent per raó de sexe del qual resulta, o en pot resultar, dany físic, sexual o psicològic o el patiment de la dona, incloent-hi les amenaces d'efectuar aquests actes, la coacció o la privació arbitrària de llibertat, tant en la vida pública com en la privada (p. 51)⁵.

Tal com recull Osborne (2001), la Declaració sobre l'eradicació de la violència vers les dones reconeix com a actes violents:

- La violència física, sexual i psicològica que pugui produir-se a la família o en l'entorn més proper a les dones (o les nenes), inclosos els maltractaments, l'abús sexual de les nenes a la llar, la violència relacionada amb el dot, la violació per part del marit, la mutilació genital femenina i altres practiques tradicionals nocives per a la dona, els actes

---

⁵ Cita traduïda per l'autora.

de violència perpetrats per altres membres de la família i la violència relacionada amb l'explotació.

- La violència relacionada amb l'explotació econòmica.
- La violència física, sexual i psicològica perpetrada dins la comunitat, incloent-hi la violació, l'abús sexual, l'assetjament i la intimidació sexuals a la feina, en institucions educatives i altres llocs.
- La trata de dones i la prostitució forçada.
- Els crims perpetrats en nom de l'honor, la mutilació genital i sexual femenina i altres pràctiques tradicionals perjudicials per a la dona, com ara els matrimonis forçats.
- La violència física, sexual i psicològica perpetrada o tolerada per l'Estat, independentment d'on succeeixi.
- La violació dels drets humans de les dones en circumstàncies de conflicte armat, particularment la presa d'ostatges, el desplaçament forçat, la violació sistemàtica, l'esclavitud sexual, els embarassos forçats i el tràfic amb finalitats d'explotació sexual i explotació econòmica.

Aquesta definició implica un canvi de paradigma perquè contempla els elements estructurals: deixa de ser la família el context on es produeix la violència i s'emmarca en les relacions desiguals entre homes i dones en l'àmbit públic i privat.

La IV Conferència Mundial de la Dona celebrada a Beijing l'any 1995 va generar el context necessari per tal que l'Organització de les Nacions Unides considerés la violència vers les dones, tant pública com privada, com una violació dels drets humans de les dones. A partir d'aquest moment aquest tipus de

violència s'equipara a la tortura i permet que l'any 1998 quan es constitueix el Tribunal Penal Internacional inclogui les violacions, les agressions sexuals com a arma de guerra i els embarassos forçats com un delictes contra el que havia de vetllar (Osborne, 2001).

Així doncs, segons les diferents manifestacions que recull l'Organització de les Nacions Unides, la majoria d'aquestes expressions violentes són realitzades per homes i/o institucions amb l'objectiu de mantenir el poder i l'estatus de dominació. La violència vers les dones, doncs, és una violència estructural que se sustenta en un marc ideològic que justifica la desigualtat de poder entre homes i dones ajudat per una sèrie de mites, com el de l'amor romàntic, i creences sobre la inferioritat de les dones.

La present investigació comparteix aquesta definició de la violència que pateixen les dones, però considera que cal introduir una diferència substancial: parlar del gènere enlloc del sexe. Quan es parla de gènere es fa referència al contingut de creences, trets personals, actituds, sentiments, valors, conductes i activitats que diferencien homes i dones a través d'un procés de construcció social i es converteix en una categoria d'anàlisi necessària (Santa Cruz, Femenias, Gianella & Roulet, 1992). El gènere és un concepte que permet articular i distribuir el poder com a estratègia de control sobre els aspectes materials i simbòlics de la societat (Scott, 1993).

1.1.2.4. VIOLÈNCIA DE GÈNERE

El concepte de gènere és relativament recent i ha permès visibilitzar una problemàtica que estava difosa dins el context social i centrar-la en les desigualtats entre homes i dones. Aquests valors que defensen la superioritat dels

homes sobre les dones solen actuar-se en el context de les relacions de parella ja que la intimitat i privacitat assumida dins les relacions familiars en permet la permanència (Sanz, 2004).

Les actuacions dels poders públics assumeixen que la violència que pateixen les dones en l'àmbit familiar té una base estructural sostinguda en els elements patriarcals i, per tant, deixa de ser un problema de mala relació entre la parella. Tal com defensa Comas d'Argemir (2008), el fet que esdevingués un problema públic i de responsabilitat compartida va significar un pas endavant.

Tal com apunten Pérez & Montalvo, l'any 1994 l'Organització Mundial de la Salut va definir la violència de gènere com:

Tot acte de violència basat en el gènere que té com a resultat possible o real un dany físic, sexual o psicològic, incloses les amenaces, la coerció o la privació arbitrària de la llibertat, ja sigui que succeeixi a la vida pública o a la vida privada (p. 46)⁶.

El sistema patriarcal es basa en el poder, en les desigualtats i en la manca d'equitat. Tal com apunten Pérez – Testor, Castillo & Davins (2005), aquestes idees estan sustentades per la religió, els poders polítics i econòmics:

---

⁶ Cita traduïda per l'autora.

En una societat masculinitzada i patriarcal, el poder i el domini es consideren valors positius (i més encara en una societat competitiva com la nostra), i aquests atributs continuen essent intrínsecs a la virilitat. Aquests valors fonamenten estructures de desigualtat, i l'agressió és un mitjà per obtenir-los, mostrar-los o defensar-los. L'estat de submissió delata clarament les relacions verticals, piramidals i jeràrquiques, i no només en relació amb les dones, sinó sobre les dones (pp. 13 – 14)⁷.

En la mateixa línia, Alberdi & Matas (2002) consideren com a característiques bàsiques de la violència de gènere el fet que està fundada en la desigualtat entre homes i dones fruit del codi patriarcal, que pateix una gran invisibilitat social, que s'utilitza com a mecanisme de control i càstig sobre les dones, que genera sentiment de culpa en qui la pateix i que acostuma a generar una relació en la que ambdues persones queden atrapades: el poder d'una banda i la submissió de l'altra. Tal com apunta Andrés (2004):

La violència de gènere procedeix de la desigualtat entre homes i dones, essent el resultat de la creença, alimentada per la majoria de cultures, que l'home és superior a la dona amb qui viu, que és possessió seva i que pot ser tractada com ell consideri adequat (p. 23)⁸.

Així doncs, tenint en compte que la violència és apresada socialment i que tant homes com dones hem incorporat les relacions de domini – submissió definides pel sistema patriarcal, aquest model de relacions basades en el poder és la forma principal d'establir vincles entre homes i dones que es coneix i s'accepta socialment.

---

⁷ Cita traduïda per l'autora.

⁸ Cita traduïda per l'autora.

Les dones socialment han après a desenvolupar-se des del món de les emocions, la cura i les relacions familiars mentre que els homes culturalment s'han col·locat en posicions de domini. Des de la perspectiva de gènere, tal com apunta Andrés (2004) es busca la igualtat de drets sense perseguir la uniformitat de les persones; es procuren establir estratègies encaminades al canvi per tal de reconstruir les relacions entre homes i dones de manera que afavoreixin la independència, les capacitacions com a persones i l'empoderament de les dones en igualtat amb els homes.

La primera vegada, però, que s'incorpora el tema del gènere al marc normatiu de l'Estat espanyol és amb la creació de la *Llei orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de Mesures de protecció integral contra la violència de gènere*. Aquest és un avenç ja que augmenta els recursos assistencials, policials i judicials, al mateix temps que contempla estratègies de prevenció, investigació i sensibilització. Aquesta normativa destaca també pel seu caràcter transversal ja que, tal com planteja Blumer (1971), els termes amb els que existeix un problema social són aquells a partir dels quals una societat els defineix i els concep.

Un canvi important de la mencionada llei, i en general al parlar de violència de gènere enlloc de violència domèstica, és que, a part de seguir identificant a les dones com a afectades, també identifica als homes com a agressors.

Igual que amb el concepte de violència vers les dones, la perspectiva d'aquesta investigació comparteix la concepció del terme violència de gènere, però necessita, per explicar el fenomen d'estudi, un matís que aquesta definició no aporta i que trobem en la definició de la violència masclista.

1.1.2.5. VIOLÈNCIA MASCLISTA

Aquest terme comença a utilitzar-se a Catalunya l'any 2008 amb la *Llei 5/2008, de 24 d'abril, del dret de les dones a eradicar la violència masclista*, la qual centra el seu enfocament en els drets de les dones i no en victimitzar-les, considera a les dones com agents actives. Per altra banda, també, continua amb el reconeixement que es tracta d'una vulneració dels drets humans tal com ja es mencionava a la IV Conferència Mundial de la Dona.

El motiu perquè l'esmentada Llei no utilitza el terme violència de gènere i el canvia per violència masclista recau, principalment, en ampliar l'àmbit d'actuació fora de les relacions familiars i visibilitzar la desigualtat social i les relacions de poder; així mateix defensa una visió de les dones que viuen aquestes situacions com a actives.

La present investigació, tot i que se centra en la violència viscuda dins l'àmbit familiar, utilitza el terme violència masclista ja que aquest inclou les relacions de poder desigual en tots els àmbits de relació i proporciona una explicació més àmplia i social del fenomen. Per altra banda, el terme violència masclista reconeix les capacitats, habilitats i fortaleces de les dones que viuen aquestes situacions i ofereix una perspectiva que permet comprendre millor el paper de les dones com a mares en aquests contextos. Les mares que viuen situacions de violència masclista per part dels seus (ex)companys o (ex)marits han de lluitar per tirar endavant les seves vides, però també les dels seus fills i filles. Aquesta recerca concep a les dones que viuen situacions de violència masclista com agents actives i empoderades.

1.2. TIPOLOGIES DE VIOLÈNCIA MASCLISTA A L'ÀMBIT FAMILIAR

És important diferenciar entre la violència activa (abús o maltractament) i la violència passiva (negligència). La violència activa es pot donar en forma d'agressions psicològiques, físiques i/o sexuals mentre que la violència passiva consisteix en conductes i actituds negligents (Cantera, 2005b).

La violència masclista no és un fet aïllat sinó que es perllonga al llarg del temps dins del context d'un vincle afectiu i/o de poder mentre es van debilitant *“les defenses físiques i psicològiques, generant por, sentiments d'indefensió i impotència”* (Noguerias, 2004, p. 45)⁹. Aquestes agressions actives es poden diferenciar, doncs, entre les emocionals o psicològiques (basades en el control i la desvalorització com a persona danyant-ne l'auto-imatge), les físiques (produeixen danys físics produïts amb el cos de l'agressor o amb instruments i armes) i les sexuals (l'assetjament, aquells actes no desitjats amb o sense força física que generen la humiliació de la dona, es poden referir a la temporalitat, la tipologia de les pràctiques i/o la intensitat de les mateixes).

Els diferents tipus de violència són formes que l'agressor troba per reafirmar la seva superioritat i el seu poder dins el context familiar. Aquests vincles violents es manifesten a través d'amenaçes, insults, ironies, desqualificacions, aïllament, control econòmic, cops, empentes, pressió per dur a terme pràctiques sexuals que ella no vol o quan ella no vol, trencadissa d'objectes importants per a la dona, entre altres (Velázquez, 2003). La violència masclista a l'àmbit familiar és un

---

⁹ Cita traduïda per l'autora.

procés, no un fet aïllat o puntual, i per tant la persona que la pateix porta temps patint psicològicament, potser físicament, i probablement sexualment (Nogueiras, 2004).

1.2.1. VIOLÈNCIA PSICOLÒGICA

La violència psicològica, també anomenada emocional o verbal, fa referència a un “ús violent del llenguatge, en forma de crits, amenaces o insults” (Linares, 2006, p. 20¹⁰) i resulta una amenaça per la maduresa psicològica i la salut mental de les persones sotmeses a ella. Aquest tipus de violència és una forma de relacionar-se per part de l’agressor que té com a objectiu sotmetre a la dona a través de paraules i actituds per tal de controlar-la i mantenir el poder dins la relació. No es tracta de discussions puntuals sinó de gestos, mirades, tons de veu i paraules humiliants que fereixen i denigren a la dona al mateix temps que neguen la seva forma de ser (Larrain, 1994; Cantera, 1999; Walker, 2004; Cantera, 2005; Hirigoyen, 2006; Arechederra, 2010; De Alenacar, 2011).

Hirigoyen (2006) estudia amb molt detall la violència psicològica, de la qual diu que moltes vegades costa d’identificar perquè no hi ha agressions físiques i perquè rares vegades les manifestacions més explícites d’aquest tipus violència, com poden ser els insults, es donen en públic. Quan les agressions psicològiques es donen en un context social normalment s’amaguen darrera d’actituds i paraules iròniques i davant d’una queixa per part de la dona sempre s’apel·la a la manca de sentit de l’humor d’ella.

---

¹⁰ Cita traduïda per l’autora.

Segons aquesta autora, hi ha moltes manifestacions de la violència masclista, però la violència psicològica està present a totes les situacions de maltractament i s'articula al voltant de diferents comportaments i actituds difícils de detectar: control, aïllament, gelosia patològica, assetjament, denigració, humiliacions, intimidació, indiferència i amenaces. Cadascuna d'aquestes conductes considerades aïlladament es podrien emmarcar en un conflicte de parella però el que les converteix en violència greu és la repetició, la durada i l'asimetria. El control es dona des del moment en que l'home considera que es té certa possessió sobre la dona i vol dominar-la i manar sobre ella. Els homes agressors poden manifestar aquesta actitud de vigilància controlant el son, l'alimentació, les despeses econòmiques o les relacions socials i familiars de la dona.

Diferents estudis (Rodríguez et al, 2005; Hirigoyen, 2006; Arechederra, 2010) consideren que hi ha diferents elements importants a destacar dins la tipologia de la violència psicològica com, per exemple, l'aïllament, la gelosia, l'assetjament, la indiferència de l'agressor, la denigració, les intimidacions i les amenaces.

L'aïllament és necessari perquè la violència psicològica es perpetui. L'agressor intenta de forma paulatina que la vida de la dona només giri entorn a ell, limita la seva independència i, moltes vegades, acaba generant que ella mateixa s'aïlli per tal d'aconseguir certa tranquil·litat.

La gelosia amaga la idea que l'agressor considera que posseeix a la dona i, per tant, li requereix una presència absoluta. Li nega la identitat i l'alteritat. És una gelosia que no se sustenta en una infidelitat real, sinó que amaga una manca de

qüestionament per part de l'agressor: aquest utilitza la desvalorització de la dona per donar sentit a les seves frustracions.

L'assetjament consisteix en repetir un mateix missatge fins arribar a saturar la capacitat de raonament i qüestionament de la dona o, també, en vigilar-la constantment (normalment després de la separació). Aquesta actitud aconseguix que la persona assetjada acabi cedint als desitjos o a la voluntat de l'agressor.

La indiferència de l'agressor, segons diferents autores (Hirigoyen, 2006; Arechederra, 2010), acostuma a donar-se davant les demandes afectives de la dona mostrant-se insensible i sense cap tipus d'atenció vers ella, al mateix temps que es presumeix d'aquest rebuig. L'home ignora les necessitats o sentiments de la dona generant un sentiment de carència que la manté en una situació de submissió.

La denigració ataca la pròpia imatge de la dona convencent-la que no serveix per res i que li manca qualsevol valor. Els agressors denigren a través de criticar l'aspecte físic, les capacitats intel·lectuals o les activitats (laborals, socials o quotidianes) que porta a terme la dona. També ho aconseguixen posant en dubte la seva salut mental o la seva capacitat per cuidar dels fills o filles així com rebaixant la feminitat de la dona. Les desqualificacions solen recaure sobre totes les actituds i comportaments relacionats amb els estereotips femenins (la maternitat, la gestió dels aspectes domèstics o la seducció) i es porten a terme de forma subtil, sense que la dona se n'adoni. D'aquesta manera la manipulació passa inadvertida i va minant l'autoestima i la confiança de la dona en sí mateixa. Així mateix, les humiliacions consisteixen en rebaixar-la i ridiculitzar-la. L'agressor no té en compte a la dona ja que considera que no té existència pròpia,

que no mereix cap respecte. Així doncs, l'home humilia a la dona de maneres molt diferents (amb conductes degradants o amb contingut sexual), però sempre generen molta sensació de vergonya i una gran dificultat perquè la dona demani suport o parli del que està vivint.

Les intimidacions acostumen a ser manifestacions del mal humor de l'agressor en les quals es descarrega sobre la dona. La intimidació és una violència indirecta que transmet un missatge de por i que mostra la capacitat de dany que té l'agressor (Ramírez, 2002; Hirigoyen, 2006; Arechederra, 2010).

Així mateix, les amenaces consisteixen en anticipacions del que podria ser una agressió física causant el mateix mal que la pròpia agressió i, a més a més, afegint-li el component d'incertesa. Hi ha molts tipus d'amenaça, però una de les més greus és l'amenaça de suïcidi ja que aconseguix que la dona carregui amb la responsabilitat de la violència. Aquest tipus d'actituds aterridores acostumen a ser una de les últimes etapes abans que es produeixi la violència física, en el cas que arribi.

La violència psicològica es repeteix i s'intensifica al llarg del temps tractant-se d'un procés amb evolució creixent (Larrain, 1994; Arechederra, 2010). Tot i que les dones no sempre viuen totes les actituds i conductes que s'han descrit, cal tenir en compte que estan totes vinculades i sempre són negades per l'agressor i, sovint, per les persones que en poden ser testimonis. Això genera molts dubtes en la persona que pateix la violència i afavoreix que aquesta es perpetui. L'agressor vol mantenir el seu poder dins la relació i utilitza tots aquests mecanismes per conservar la seva identitat; la violència es converteix en un instrument de manteniment del poder (Hirigoyen, 2006; Arechederra, 2010).

1.2.2. VIOLÈNCIA ECONÒMICA, AMBIENTAL I SOCIAL

Ferreira (1992) divideix les agressions emocionals o psicològiques entre maltractaments econòmics (l'agressor controla els diners reduint l'autonomia de la dona i augmentant la dependència i el sentiment de menyspreu), maltractaments ambientals (quan agredeix a través de malmetre objectes amb valor sentimental per a la dona i/o maltractant als animals de companyia) i maltractaments socials (quan la violència psicològica es produeix davant altres persones importants per a la dona com la família o les amistats, incrementant així les desqualificacions i el sentiment de vergonya i culpa de qui la pateix).

Segons Hirigoyen (2006), la pressió econòmica està considerada com un tipus de violència psicològica que augmenta la culpabilitat de la dona, agreuja el xantatge que infligeix l'agressor o es converteix en una trampa per fomentar la dependència. Els agressors poden exercir **violència econòmica** deixant de treballar per tal que la dona els mantingui, intentant convèncer a la dona perquè deixi la seva feina o estudis, controlant tots els ingressos que entren a la llar o limitant-ne l'accés, però en tots els casos l'objectiu és deixar a la dona sense autonomia ni opcions de maniobra si pretén deixar la relació.

És un tipus de violència que no només té lloc en les classes socials més baixes ni quan el sou de la dona és inferior al de l'home. La dependència es genera igualment ja que l'agressor menysprea la posició laboral de la dona dient-li que no s'ocupa de la llar o dels fills i filles (Hirigoyen, 2006) o bé insinua que ha aconseguit el càrrec per altres motius que no són els mèrits professionals.

Quan les intimidacions es produeixen perquè l'agressor trenca objectes, destrossa coses que són propietat de la dona o colpeja la paret o els mobles

Ferreira (1992) ho anomena, tal com ja s'ha apuntat anteriorment, **maltractament ambiental** i ho defineix com un tipus de violència psicològica.

Els **maltractaments socials** són un tipus de violència psicològica que consisteix en humiliar i desqualificar a la dona en públic: l'agressor es mostra brusc amb la família i les amistats d'ella, intenta seduir a altres dones en presència de la parella o es burla d'ella en presència d'altres persones (Ferreira, 1992; Coria, 1997).

1.2.3. VIOLÈNCIA FÍSICA

Segons Linares (2006), el maltractament físic familiar és *“un conjunt de pautes relacions que, de forma immediata i directa, posen en perill la integritat física de les persones que estan sotmeses a elles, els responsables de les quals són membres significatius de les seves pròpies famílies”* (p. 19)¹¹. És una violència que produeix un dany o lesió corporal mitjançant les mans o cames de l'agressor, però també a través d'instruments o armes (Nogueiras, 2004). En el cas de la violència masclista, aquest tipus de violència acostuma a aparèixer quan l'agressor no en té prou amb la violència psicològica per tal de controlar a la dona, quan aquesta es resisteix a la violència psicològica (Hirigoyen, 2006).

La violència física deixa marques al cos de la dona com a símbol del domini de l'agressor, és una agressió a la última possibilitat de resistència. En moltes ocasions la violència pot anar dirigida a la cara com una voluntat d'explicitar el dany o bé al ventre quan la dona està embarassada (Hirigoyen, 2006). En moltes

---

¹¹ Cita traduïda per l'autora.

altres ocasions, també, les agressions físiques es produeixen en llocs del cos que no són visibles per altres persones de manera que l'agressor no permet que la violència sigui identificable per terceres persones.

Quan les agressions físiques no són freqüents les dones no les reconeixen com a violència ja que troben una explicació lògica a aquests fets puntuals. En la gran majoria de casos la violència física no és quotidiana, però tendeixen a repetir-se i a augmentar tant la freqüència com la intensitat. En moltes ocasions, la violència física no apareix fins molt avançada la relació i sol augmentar amb l'embaràs o en el moment en el que la dona decideix marxar (Hirigoyen, 2006; Nogueiras, 2004).

1.2.4. VIOLÈNCIA SEXUAL

Aquest tipus de violència és la que costa més que les dones expressin tot i estar molt present en els contextos de violència masclista en l'àmbit familiar; aquest silenci es deu a que les relacions sexuals estan considerades com un dret per l'home i una obligació per la dona (Hirigoyen, 2006). Les violacions dins el context de parella són una idea que es rebutja socialment, però, en canvi, és un fet traumàtic amb un impacte emocional més elevat que quan es produeix per una persona desconeguda (Velázquez, 2003).

La majoria de vegades l'agressió sexual dins el context que ens ocupa succeeix perquè l'agressor obliga a la dona a mantenir una relació sexual no desitjada a través de la insistència o l'amenaça (Hirigoyen, 2006) ja sigui per voler practicar sexe quan la dona no vol o bé per voler tenir un tipus de pràctica que ella no desitja. La violència sexual es manifesta a través de la humiliació o de

la dominació, però en ambdós casos l'objectiu és controlar a la dona, una manera que té l'home de mostrar-li que ella li pertany.

En molts casos, segons aquesta mateixa autora, les dones que viuen situacions de violència masclista accedeixen a mantenir relacions sexuals amb l'agressor tot i no desitjar-les per tal que s'aturin les coaccions i això fa que en moltes ocasions les mateixes dones no ho identifiquin com un tipus de violència.

1.3. MODELS EXPLICATIUS DE LA VIOLÈNCIA MASCLISTA

Per tal d'abordar el tema de la violència masclista en l'àmbit familiar cal evitar les explicacions reduccionistes que aïllin a la dona, ja sigui amb arguments mèdics centrats en l'organisme o amb teories sobre les estructures psíquiques. És imprescindible contemplar la totalitat del fenomen social, que resulta molt complex i requereix de multitud d'elements teòrics i tècnics (Aumann, 2003). Segons aquesta autora, *“un model és una estructura conceptual que conté elements teòrics i tècnics, que intenta explicar certa àrea de temes o problemes i, al mateix temps, proporcionar instruments per operar sobre l'àrea amb vistes a produir un canvi”* (p. 239)¹².

La problemàtica de la violència masclista és un fenomen molt complex que no pot explicar-se ni des de models molt concrets ni des d'un nivell molt abstracte; si fos així es cauria, per una banda, en invisibilitzar el marc sociocultural, el sistema de creences culturals i els valors de desigualtat. Per altra banda, però,

---

¹² Cita traduïda per l'autora.

també es quedaria fora de les explicacions les concepcions sobre el poder i el gènere com a eix de dominació (Cantera, 2006). En el camp de la psicologia hi ha diferents models que coexisteixen i pretenen explicar el fenomen fent èmfasi en diferents aspectes ja siguin biològics o socials; de cada model es poden rescatar diferents aspectes que possibiliten una aproximació a la problemàtica de la violència masclista.

Quan es va començar a estudiar la relació violenta dins la parella, el gènere va servir per donar explicacions deterministes sobre quina és – o ha de ser – la conducta de l'home i la de la dona. Ambdues apareixien clarament diferenciades i van ser útils per proporcionar explicacions a la violència masclista; la principal conseqüència d'aquesta explicació és la de ratificar a la dona en una postura submissa (objecte) i a l'home en una postura agressiva (subjecte).

Alguns estudis han utilitzat els factors de risc que es donen en les situacions de violència masclista en l'àmbit familiar com a possibles explicacions d'aquest fenomen. Riggs, Caulfield & Street (2000) consideren com a factors associats a aquesta problemàtica:

- Les característiques demogràfiques com l'estrès familiar, la pèrdua de feina o un baix nivell socioeconòmic es relacionen amb un augment de la violència. En canvi, l'augment de l'edat de la parella es vincula amb una disminució de la violència.
- Als homes que exerceixen la violència els hi atorguen unes característiques psicològiques determinades com baixa assertivitat, més hostilitat o més tolerància a les accions violentes dins la llar. Puntuacions superiors en diferents escales que avaluen determinades psicopatologies

com trastorns de l'estat d'ànim, trastorn límit de la personalitat o depressió psicòtica. Per altra banda, també indiquen la depressió, el trastorn d'estrès posttraumàtic, l'abús de substàncies i el trastorn límit de personalitat com indicadors associats a la violència masclista.

- Les relacions de parella on hi ha violència, segons aquests autors, es caracteritzen per tenir més interaccions negatives i més conflictes. Sembla que aquestes parelles experimenten més tensió en el seu context de relació.
- Com a altres factors de risc enumeren el fet d'haver estat testimoni de violència en la família d'origen (Agar, 2004).

Més enllà de considerar els factors de risc com a possibles explicacions, cal tenir en compte alguns estudis teòrics que han intentat explicar l'origen i el manteniment d'aquesta problemàtica (Labrador & Fernández – Velasco, 2004). Aumann (2003) mostra diferents models dels que es poden rescatar teories o enfocaments a l'hora d'emmarcar les intervencions amb els casos de violència:

- Model conductual: se centra en les conductes amb les que una persona es relaciona amb el seu entorn.
- Model cognitiu: es basa en les estructures i esquemes cognitius que permeten a la persona percebre i comprendre el món.
- Model psicodinàmic: estudia les emocions conscients i inconscients centrant-se en una dimensió intrapsíquica.
- Model interaccional – comunicacional: es dedica a la manera com les persones ens relacionem i comuniquem entre nosaltres.

La present investigació segueix, en un primer moment, la proposta explicativa que fa Aumann (2003), ja que engloba diferents possibilitats de comprensió a diferents nivells d'interpretació: la conducta individual, la percepció individual, el món emocional i el món relacional.

Posteriorment la investigació inclou el Model Ecològic (Bronfenbrenner, 1987) i la Teoria del Cicle de la Violència (Walker, 1979) en el present capítol, ja que es considera que permet ampliar les explicacions sobre la violència masclista: ja sigui integrant la idea de diferents sistemes entrelaçant-se entre sí o bé descrivint la dinàmica i el funcionament de la relació de parella violenta.

Finalment, la present recerca inclou la perspectiva de gènere, que es converteix en element imprescindible per comprendre el fenomen de la violència masclista. Dins de l'apartat on es parla de la perspectiva de gènere s'entra amb cert detall a parlar de les identitats de gènere, els estereotips de gènere i la cultura patriarcal com a niu on es desenvolupen i mantenen, els rols de gènere i, finalment, els mites que reforcen les desigualtats de gènere.

Tots aquests aspectes abordats al parlar de la perspectiva de gènere es relacionen amb la violència masclista fent especial èmfasi en el mite de l'amor romàntic com a fomentador de relacions violentes a la parella (i en un futur, a la família) i la concepció tradicional de família.

Abans de començar amb la descripció dels diferents models explicatius que proposa Aumann (2003) és important remarcar que es poden trobar altres teories que intenten proporcionar explicacions al fenomen de la violència masclista, tal com descriu Cantera (1999). Algunes d'elles estan centrades en la biologia defensant que la violència és una resposta de supervivència (Ramírez, 2000)

mentre que altres se centren en les relacions generacionals i en l'alta influència de la figura materna en els homes a l'hora de desenvolupar personalitats violentes (Sonkin, 2007; Turinetta & Vicente, 2008). Per altra banda, també hi ha teories sistèmiques que se centren en l'organització familiar atorgant igual responsabilitat entre els diferents membres implicats (Perrone & Nanini, 1995; Cunningham et al., 1998).

1.3.1. MODEL CONDUCTUAL

El model conductual estudia la conducta humana basant-se en l'aprenentatge, la influència de factors genètics i l'estudi centrat en el condicionament clàssic, el condicionament operant i el modelatge (Dutton i Golant, 1997; Rojas, 1995).

Les teories de l'aprenentatge social aplicades a la violència en el context familiar defensen la idea que la violència és una resposta apresada. Aquesta perspectiva suggereix que la interacció recíproca contínua entre l'individu i l'ambient proporciona la base per la qual les conseqüències de la conducta són apresades (Bandura, 1977). Proporciona un probable model sobre com l'agressió física entre els membres d'una família facilita l'aprenentatge de conductes agressives. Alguns estudis consideren que els homes que han presenciada violència física a la seva família d'origen tenen tres vegades més possibilitat de maltractar a les seves dones. En la seva investigació, Straus (1980) conclou que cada generació aprèn a ser violenta per tal de poder participar en una família violenta ja que la violència genera més violència. Cal destacar que aquest és un factor de risc, però no és inevitable ni hi ha causalitat directa.

Dins del model conductual també es parla del desequilibri de poder des del punt de vista que l'agressor estableix una relació d'obediència – submissió amb la dona acompanyada d'abusos i recompenses intermitents, fet que, tal com assenyala Aumann (2003), disminueix la capacitat de reacció de la dona i la col·loca en una situació de molta vulnerabilitat:

S'instal·la el cicle de la dependència, en el qual cada vegada es magnifica més el poder del violent en la mesura en que la víctima disminueix el propi: va generant una necessitat cada vegada més gran del membre poderós i estableix un fort vincle afectiu de caràcter simbiòtic (pp. 245-246)¹³.

Pel que fa a les aportacions d'aquest model a l'abordatge de la violència masclista se centrarien en l'anàlisi de la conducta de l'agressor i l'observació dels efectes en la dona. D'aquest model es poden extreure conceptes com la baixa autoestima, la dependència, el desequilibri de poder i la doble façana dels agressors. El concepte de doble façana es refereix a una de les característiques que definirien a l'agressor com una persona amb múltiples qualitats positives a l'exterior, però, en canvi, amb característiques totalment oposades dins la llar (Sanmartin, 2000; Aumann, 2003). Aquesta diferència en la imatge de l'agressor augmenta la victimització de la dona, ja que les persones del seu entorn no la creuen o bé la culpabilitzen del que està vivint.

Un dels riscos d'aquest model és que es culpabilitzi a les pròpies dones ja que a través de les teories de l'aprenentatge poden evocar a la dona el condicionament al que ha estat sotmesa (Hirigoyen, 2006). A la discriminació que pateix la dona dins la seva llar cal sumar-li totes aquelles desigualtats de gènere que estan

---

¹³ Cita traduïda per l'autora.

relacionades amb la violència i l'abús de poder: les dones han de complir amb les responsabilitats domèstiques a més de les laborals, fet que genera que la majoria de càrrecs de responsabilitat que requereixen molta dedicació estiguin ocupats per homes (Aumann, 2003), o bé per dones que han renunciat a altres aspectes de la seva vida.

1.3.2. MODEL COGNITIU

La teràpia cognitiva es va desenvolupar a partir dels estudis sobre la depressió de Bech i de les aportacions de la teoria de l'aprenentatge de Bandura, entre altres. Aquest model dóna molt protagonisme als processos cognitius que *“tradueixen els fets externs i interns en representacions o estructures de significat”* (Aumann, 2003, p. 250¹⁴). Aquest model, doncs, centra els seus esforços en les idees, els pensaments, les creences, les actituds i les experiències emocionals individuals i de l'entorn.

La teràpia cognitiva intervé entenent que l'afectivitat i les conductes de les persones estan definides per com s'estructuren en l'entorn, de manera que el malestar psicològic és una conseqüència de factors individuals, d'aprenentatge i del context. L'objectiu d'aquesta teràpia és modificar les creences que es considera que estan distorsionades – anomenades distorsions cognitives – així com els pensaments, percepcions i interpretacions que suposin un obstacle. Les aportacions del model cognitiu en l'abordatge de la violència masclista se centren en l'objectiu de modificar el comportament i els afectes de l'agressor a través de reestructurar la manera com aquest assigna significats, fent-los més flexibles. Els

---

¹⁴ Cita traduïda per l'autora.

homes agressors solen tenir unes definicions sobre la masculinitat i la feminitat molt rígides, així com també controlen i subordinen a la dona per tal de mantenir-se en la jerarquia de poder. Segons aquest model, una de les múltiples causes de la violència masclista és el sexisme i la rigidesa de les creences que presenten els agressors (Aumann, 2003).

Algunes explicacions suggereixen que en els homes maltractadors existeix una major psicopatologia i que exhibeixen característiques de personalitat que els predisposen a majors dificultats per controlar l'estrès en les relacions íntimes. Segons diferents estudis (Dutton, 1997; Echeburúa, 2000) els principals factors de personalitat més característics dels homes maltractadors eren trets esquizofrènics, narcisistes, compulsius, antisocials i passius – dependents. També senyalen com aquests individus mostren, inicialment, conductes socials apropiades i fins i tot encantadores, però quan senten amenaçat el seu sentiment de control emergeixen trets negatius i demostracions de violència i intimidació. Aquests estudis confirmen que els maltractadors també poden caracteritzar-se generalment com a grup depressiu. Postulen que els problemes psicològics potencien les explosions violentes de còlera, al menys entre homes de baix estatus socio – econòmic que eren els que constituïen la seva mostra d'estudi.

El model explicatiu de la conducta violenta d'Echeburúa & de Corral (1998) exposa els mecanismes psicològics que poden intervenir en el desenvolupament de la conducta violenta. Segons aquests autors, la conducta violenta és resultat de:

- Actitud d'hostilitat, que pot ser resultat d'estereotips sexuals relacionats amb la submissió o la percepció d'indefensió de la dona, l'existència de

gelosia patològica en l'agressor i la legitimització de la violència com a estratègia de solució de problemes.

- Estat emocional d'ira, el qual es veu facilitat per actituds d'hostilitat i pensaments activadors que poden generar conductes violentes i contribuir al deteriorament de la relació amb els altres.
- Manca d'habilitats de comunicació i resolució de conflictes que, en algunes ocasions, poden anar relacionades amb baixa autoestima, manca d'empatia, etc. conformant un repertori pobre de conductes.
- L'abús d'alcohol o altres drogues contribueixen al desencadenament d'episodis de violència quan interactuen amb petites frustracions de la vida quotidiana i, per tant, aquest model considera aquests elements com a precipitants.
- La percepció de vulnerabilitat de la dona està implicada amb la conducta violenta en tan que els homes agressors acostumen a descarregar la seva ira vers aquelles persones que perceben com a més vulnerables i en un entorn on sigui més fàcil amagar el que passa.

Segons aquest model (Echeburúa & de Corral, 1998) la conducta violenta es veu reforçada perquè l'agressor aconsegueix els seus objectius. Al mateix temps, es reforça el comportament submís de la dona ja que és la manera que creu que podrà evitar les conseqüències derivades de la violència. Habitualment hi ha una negació de les conductes de violència, es busquen excuses o es fan atribucions externes; també s'acostuma a normalitzar la violència, minimitzar-ne les conseqüències o mantenint la situació dins el context familiar.

Un altre factor estudiat és la necessitat motivacional de l'home pel poder. Un estudi de Dutton & Strachan (1987) tracta les actituds masculines cap a les dones, la necessitat de poder i el grau d'assertivitat en homes amb tendència a l'abús conjugal. Aquests autors van concloure que aquests homes violents tenen una alta necessitat de poder i que, una vegada perduts els recursos verbals per controlar la relació íntima, la frustració que senten augmenta la probabilitat d'explosions violentes de còlera. És a dir, l'agressió compleix una funció comunicacional que expressa el desig de l'agressor per controlar el poder.

Aquest model intenta explicar com una característica pròpia de les dones que viuen situacions de violència masclista és la tendència inicial a negar la seva condició de "víctima", la qual es veu reforçada pels arguments socials que responsabilitzen a les dones de patir la violència. Aquesta negació de les dones es veu reforçada per la necessitat de trobar mecanismes de defensa davant la resta de la societat i de la marginació social que es relaciona amb aquesta problemàtica (Vazquez, 1999).

1.3.3. MODEL PSICODINÀMIC

El model psicodinàmic centra el seu mètode terapèutic en la interpretació de la resistència, la transferència i el desig, estant directament relacionat amb els conflictes intrapsíquics i en el desenvolupament de la personalitat com una psicopatologia (Garrido, 2001). Pel que fa a les aportacions d'aquest model a l'abordatge de la violència masclista se centrarien en l'adquisició de la identitat masculina, la inhabilitat dels agressors per expressar sentiments i la gelosia, entre altres (Trujillo, 2002).

Aquest model també centra el seu abordatge en els antecedents dels agressors revisant la seva família d'origen i considera que tenen dificultats en la construcció de la subjectivitat. El fet d'haver viscut situacions d'abandonament o abús greu durant la seva infància ha generat en aquests homes una dificultat per poder registrar el dolor viscut i, per tant, certa impossibilitat de connectar amb els sentiments que generen les situacions de violència (Aumann, 2003). Els homes que agredeixen a les seves dones justifiquen la seva conducta i per això després neguen la seva responsabilitat (Wolf – Smith & LaRossa, 1992), per altra banda, els fills i filles tendeixen a identificar-se amb les figures més fortes i, per tant, des d'aquí aquest model explicaria la transmissió generacional de la violència.

1.3.4. MODEL INTERACCIONAL – COMUNICACIONAL

El model interactiu (Stith, William & Rosen, 1992) considera com a factors multicausals els de vulnerabilitat de la família i la persona, l'estrès situacional, els recursos davant la vulnerabilitat i l'estrès a nivell personal, familiar i social; i per últim, el context sociocultural. Aquest model relaciona els valors socioculturals relacionats amb la violència i amb els rols sexuals, i estudia com incideixen en els punts forts i els punts febles de la persona, la família i el context social. A nivell sociocultural es parla de l'acceptació de la violència i de la situació de subordinació de les dones com a valors i normes compartides a nivell familiar i cultural. Per altra banda, també es contemplen les experiències de socialització, les característiques individuals i de la família nuclear com a factors de vulnerabilitat. Aquests indicadors els diferencien dels factors d'estrès propis dels canvis en el cicle vital familiar o d'esdeveniments estressants impredecibles.

El model interaccional – comunicacional, d'altra banda, centra els objectius terapèutics en la modificació de la manera com interactuen les persones. En l'origen dels models sistèmics només es treballava amb el sistema familiar però actualment també aborda el tractament individual i de parella des de la noció de sistema, el qual es considera un dels conceptes bàsics que aconsegueix unificar les aportacions dels diferents enfocaments. La teràpia familiar, també coneguda com a teràpia sistèmica, se centra en la teoria general de sistemes i no focalitza la intervenció en la persona sinó en les seves relacions (Aumann, 2003; Linares, 2006).

Aquest model considera la família com quelcom en constant transformació i que s'adapta a les exigències socials per tal de garantir una continuïtat dels seus membres. Les famílies on es produeix violència masclista tendeixen a mantenir el comportament nociu de l'agressor per tal de garantir l'estabilitat fins que el sistema pot permetre's una modificació; arriba un moment dins la relació violenta que les persones que reben la violència també s'hi habituen i la poden arribar a normalitzar. Aquest fet que es veu reforçat per la idea de la privacitat dels aspectes familiars, els quals no se socialitzen ni qüestionen, i amb la teoria de la indefensió apresada (Echeburúa & Corral, 1998; Perilla, 1999). Aquestes teories mantenen que la violència familiar forma part d'un patró que succeeix entre tots els membres de la família ja que es constitueix en una resposta apresada atribuïble directament a les relacions entre els diferents membres; la violència i l'agressivitat no s'entenen com quelcom patològic sinó com una part de les relacions socials (Carrasco, 1999; Falcón, 2001; Aumann, 2003).

Els principals defensors d'aquest model creuen que la violència masclista en l'àmbit familiar té el seu origen en les normes socials, el gènere i l'estructura de la família i que, per tant, es transmet de generació en generació (Egeland, 1993). El manteniment dels sistemes familiars on es produeix violència masclista es veuen sustentats per un model de família i de societat patriarcal basat en la jerarquia de poder i la modalitat de parella asimètrica pel que fa a l'assumpció de rols de cura (Aumann, 2003).

Això fa que les dones que viuen situacions de violència masclista se sentin culpables de viure la situació i, per tant, no puguin desenvolupar estratègies per ensortir-se'n; aleshores aquestes dones recorren als estereotips de rol assumint que l'home és qui exerceix el poder dins la relació (Falcón, 2001; Aumann, 2003).

Altres teories, centrades amb els conflictes (Witt, 1987) argumenten que la violència familiar deriva, en gran part, de la dinàmica de l'economia capitalista i equipara la relació marit – muller a l'existent entre treballadors i treballadores – empresaris i empresàries. La cultura defineix els homes com únics proveïdors responsables de les seves famílies i la violència familiar existeix perquè compleix una funció econòmica.

1.3.5. MODEL ECOLÒGIC

La violència es manifesta en diferents contexts i és important considerar els diferents nivells implicats per tal de no aïllar-la de l'entorn social en el que es produeix. El model ecològic de Bronfenbrenner (1987) permet contemplar aquesta complexitat a través de la realitat familiar, la realitat social i la realitat cultural; els quals s'articulen entre sí de forma dinàmica.

Basant-se en aquest model ecològic, permet estudiar les problemàtiques socials de forma articulada i dinàmica, analitzant a les persones implicades en relació amb el seu entorn. Per tal de poder adaptar aquest model explicatiu al fenomen de la violència, es realitzen diferents adaptacions (Heise, 1998; Monzón, 2003; WHO, 2003) que contempen quatre sistemes que s'entrellacen entre sí, generant influències i sinèrgies mútues:

a) El macrosistema o nivell de la societat refereix a l'organització social, les creences i els estils de vida propis d'una cultura determinada sobre els homes, les dones, la infància i la família. També s'inclouen les concepcions sobre el poder i l'obediència dins el context de la cultura patriarcal.

b) L'exosistema o comunitat implica a les institucions educatives, culturals, judicials, etc. on les ideologies es concreten en estructures concretes i en normes socials que mantenen els estereotips i els rols de gènere. Aquest nivell permet analitzar la legitimització institucional de la violència, els models violents transmesos mitjançant els mitjans de comunicació i el fenomen de la victimització secundària. Les estructures institucionals són models jeràrquics, tenen el poder distribuït de forma desigual, sobrevaloren els valors tradicionalment masculins, etc. Així mateix, l'exosistema inclou la manca de legislació adequada i la falta de suport institucional.

En aquest nivell es troben, també, els factors de risc que, tot i no ser causals de la violència, poden augmentar-ne la gravetat i/o la freqüència com les dificultats econòmiques, l'atur o l'aïllament social, entre altres.

c) El microsistema o el món relacional és un context més reduït que fa referència a la xarxa més propera a la persona. S'inclouen els rols dins el context

familiar, l'aprenentatge de relacions violentes i de resolució de conflictes i l'autoritarisme en les relacions familiars, entre altres. La interacció entre els diferents microsistemes s'anomena mesosistema, on estan més presents els vincles i interrelacions personals.

Seguint els mateixos estudis (Heise, 1998; Monzón, 2003; WHO, 2003) és important tenir en compte un nivell interpersonal o individual que inclou com les persones perceben i conceptualitzen l'entorn i a elles mateixes, els comportaments, les relacions i els estils de comunicació amb altres persones, les emocions, els conflictes i les vivències.

Tenint en compte els diferents nivells implicats en les manifestacions de la violència i l'acceptació normativa de la violència, és important tenir en compte per una banda, les diferents formes de violència (física, psicològica, econòmica...) en els diferents àmbits (Krug, Dahlberg, Mercy, Zwi & Lozano, 2002). Per altra banda, també és imprescindible contemplar la variable del gènere, fruit dels processos de socialització diferencials. I finalment, tenir present la violència estructural que, des del seu nivell, fomenta i permet el manteniment de la resta de violències.

A part de parlar d'una violència estructural (Tortosa & La Parra, 2003) que té repercussions en termes d'injustícia social com el racisme o bé l'infanticidi femení, per exemple, també cal tenir en compte altres manifestacions de la violència llegides en clau de gènere:

a) A nivell comunitari es vulneren els drets fonamentals de les dones apel·lant a creences, mites i tradicions culturals el que permet que aquesta violència es mantingui. Alguns exemples són les agressions sexuals, el tràfic de

dones, la prostitució, les dots, els feminicidis, les morts selectives en el moment del naixement o la manca d'accés a recursos educatius i sanitaris (Russell, Harnes & Lagarde, 2006).

b) Els conflictes armats o el terrorisme també són formes de violència i que a vegades, tenint en compte la variable de gènere, es manifesten amb violacions sistemàtiques, tràfic i explotació sexual de dones i nenes, avortaments forçats, infecció intencionada del VIH, humiliació sexual, assetjament, entre altres (Amnistia Internacional, 2005).

c) En el context laboral, la violència vers les dones inclou les amenaces i conductes intencionades que provoquen danys a través d'actituds coercitives. En aquests casos es parla d'assetjament sexual, intimidació psicològica, discriminació sexual (Hirigoyen, 1999) o la discriminació a determinats càrrecs de responsabilitat. També es parla de diferències de remuneració per qüestions de gènere, menys oportunitats de feina i promoció (Berbel, 2004).

d) En els mitjans de comunicació la violència vers les dones es dona quan es viola la imatge de les dones a través de la cosificació del cos o la utilització publicitària dels estereotips de gènere (Fernández, 2009). Aquesta també es manifesta al cinema, TV, videojocs o Internet.

e) La violència sexual, que es pot exemplificar amb les violacions i la mutilació genital femenina (Shell–Duncan & Herlund, 2000).

f) Un altre tipus de violència és la que es dona entre iguals en el context escolar (Colell & Escudé, 2007), en moltes ocasions també està relacionada amb la diferència de gènere.

g) En el context d'una relació de parella, finalment, la violència masclista és aquella que es produeix en el context d'una relació afectiva dins de l'àmbit privat, provocant una gran invisibilització degut, també, a l'efecte silenciador del sistema patriarcal (Fernández & Giberti, 1989).

El model ecològic de Bronfenbrenner (1987) i els diferents estudis amb adaptacions posteriors permeten contemplar la complexitat de la realitat familiar, social i cultural i la forma com les tres realitats s'articulen entre sí de forma dinàmica. Partint d'aquest punt de vista, es planteja la necessitat d'una intervenció multidisciplinària que tingui en compte els aspectes socials i psicològics i que no aïlli a la persona del seu context ni simplifiqui la problemàtica amb l'ús de mites i estereotips (Aumann, 2003; Monzón, 2003). La visió ecològica de la violència masclista parteix de la idea que no hi ha un factor únic com a causa de la violència sinó que hi ha diferents factors que es combinen i augmenten la probabilitat que un home agredeixi a la seva dona. Heise (1998) planteja un model multicausal que inclou els següents factors:

Taula 1: Factors del model multicausal plantejat per Heise

Factors	Característiques
Socials, culturals i econòmics.	Les normes que atorguen als homes el control sobre el comportament de les seves dones. L'acceptació de la violència com a forma vàlida de resoldre els conflictes. La vinculació de la masculinitat amb l'autoritat, l'honor i l'agressivitat. Els rols de gènere rígids.
Comunitaris, institucionals i de les estructures socials (formals i informals).	Les condicions socioeconòmiques precàries, la pobresa o l'atur. La proximitat amb la delinqüència. L'aïllament de les dones dins la comunitat. La manca de suport social.
Família i relacions socials dins el context proper.	Conflictes dins la parella. Control econòmic i material per part de l'home. Models autoritaris de presa de decisions dins la família, manca de diàleg.
Individuals de l'agressor.	Ser home. Haver presenciat situacions de violència durant la infància. Manca de figura paterna o pare que rebutja als seus fills. Haver patit abús durant la infància. Abús d'alcohol.

Així doncs, una intervenció centrada només en els aspectes intrapsíquics deixaria fora molts altres factors implicats en les situacions de violència masclista a l'àmbit familiar i pot portar a la dona a sentir-se qüestionada, a incrementar el sentiment de culpa, a la cerca de traumes de la infància augmentant el patiment actual i convertint-la en la única responsable de la violència que està vivint (Aumann, 2003). És imprescindible que les intervencions incloguin una diversitat teòrica i una visualització àmplia del diferents aspectes implicats: individuals, familiars, educatius, legals, culturals, socials i, sobretot, la interacció entre tots aquests components.

1.3.6. MODEL DEL CICLE DE LA VIOLÈNCIA

Seguint amb els models explicatius, Walker (1979) elabora la Teoria del Cicle de la Violència on intenta explicar aquest caràcter cíclic de la majoria de casos de violència masclista. Aquesta teoria s'elabora amb la intenció d'investigar els motius pels que les dones que pateixen situacions de violència masclista no poden visualitzar alternatives possibles i basant-se en la teoria de l'aprenentatge social en termes de desesperança i indefensió apreses. Aquest model, tot i que ha rebut diferents crítiques basades en la idea que només permet explicar la violència física, esdevé de gran utilitat a l'hora de treballar amb les dones que viuen situacions de violència. Les idees proposades per Walker permeten a les dones comprendre quina és la dinàmica i el funcionament de la seva relació de parella violenta, disminueixen el seu sentiment de culpa pel fet de no poder deixar a l'agressor o de creure's el suposat penediment que mostra i, al mateix temps, permet que les pròpies dones puguin anticipar lleugerament quina serà la següent fase i, per tant, protegir-se elles i als seus fills i filles.

1.3.6.1. ANTECEDENTS

La investigació de Walker (1979) conclou que les dones que viuen situacions de violència, al ésser aïllades i agredides en les etapes inicials de la relació, intentaven canviar la situació amb relatiu èxit (minimitzant o posposant la violència). Un cop se supera cert temps de la relació, el suposat control de les dones disminueix i la violència reapareix.

Les dones agredides no estant sent constantment agredides ni la seva agressió és infligida totalment a l'atzar. Un dels descobriments més sorprenents de les entrevistes va ser el cicle definit d'agressió que aquestes dones experimenten. La comprensió d'aquest cicle és molt important si volem aprendre com aturar o

prevenir les agressions. Aquest cicle també ajuda a explicar com arriben a ser víctimes les dones agredides, com cauen dins del comportament d'invalidesa apresada i perquè no intenten escapar (Walker, 1979, p. 55)¹⁵.

És important tenir en compte que la violència masclista que ens ocupa es produeix dins l'àmbit familiar, context de suposada cura i protecció, i, per tant, en dificulta la detecció i la possibilitat que les pròpies dones ho verbalitzin (Villavicencio, 1993). Per altra banda, la violència masclista es produeix dins una relació afectiva i de dominació. Si a totes aquestes variables hi afegim que es produeix de forma circular i amb intensitat creixent, es pot comprendre la dificultat de les dones per sortir d'aquestes situacions (Leonard & Senchak, 1996).

1.3.6.2. FASES

Walker (1979) planteja que la violència masclista es dona amb un cicle comprès per tres fases, les quals varien en temps i intensitat. És important tenir en compte que no totes les fases del cicle es donen sempre, que en algunes ocasions la violència pot aparèixer de forma sobtada, que el ritme del cicle no és regular i que el patró d'agressió – indefensió apresada – submissió es va retroalimentant progressivament i, per tant, agreujant la situació (Nogueiras, 2004).

Les tres fases que planteja Walker (1979) són les següents:

1) Fase de tensió, la qual es caracteritza per agressions psicològiques en forma de canvis sobtats i imprevistos de l'estat d'ànim de l'agressor, amb incidents “menors” de maltractaments on la dona intenta calmar a la parella actuant de forma submissa i intentant fer allò que creu que vol l'agressor. En

---

¹⁵ Cita traduïda per l'autora.

aquesta fase l'hostilitat no arriba de forma molt violenta ni molt agressiva, però sí que transmet la possibilitat que les accions vagin en augment.

2) Fase d'agressió, quan explota la violència i es produeix l'agressió (psicològica, econòmica, social, ambiental, física i/o sexual) pròpiament dita. Aquesta fase té una temporalitat indeterminada, de minuts fins a hores, o fins i tot dies, i es caracteritza per una absència total de control i una major destructivitat de la dona.

3) Fase de reconciliació o lluna de mel, en la qual es produeix una manipulació afectiva en forma de disculpa o mostres de penediment per part de l'agressor. Es donen promeses de canvi que actuen com a reforç positiu per a la dona i li fomenten la idea que podrà canviar a l'agressor i recuperarà aquella persona de la que es va enamorar.

Aquestes tres fases cada vegada es van fent més curtes en el temps de manera que el cicle acostuma a repetir-se més sovint i les agressions cada cop són més intenses, incrementant l'escalada de violència (Nogueiras, 2004). En les diferents fases descrites hi entren en joc determinats factors de risc i de protecció que agreugen el perill o protegeixen a la dona de la situació de violència.

1.3.6.3. CONSIDERACIONS AL MODEL DEL CICLE DE LA VIOLÈNCIA

Segons apunta Cantera (1999), hi ha diferents variants d'aquest model que fan algunes aportacions enriquidores, com pot ser la fase de negació de la situació viscuda i les relacions de poder que introdueix De La Cruz (1996) amb l'anomenada Roda de la Violència. Per altra banda, Garro (1992) parla de l'Efecte de la Bola de Neu per a reflectiu l'acumulació de tensió al llarg de tot el procés i

de l'Espiral de la Violència. Aquesta aportació introdueix aspectes rellevants i els descriu en quatre fases “*la normalització, les conductes violentes, la repetició i l'adaptació que recondueix cíclicament a la normalització*” (Cantera, 1999, p. 38¹⁶).

El model del Cicle de la Violència i les posteriors aportacions permeten comprendre el procés de la violència, però no poden respondre a la totalitat de la problemàtica com, per exemple, el vessant públic de la violència masclista o el pes de la violència estructural i social en l'àmbit familiar (Cantera, 1999). Per altra banda, i seguint la mateixa autora, aquests models transmeten una imatge de la dona com a indefensa i passiva, en presenta una concepció victimista.

Estudiant totes aquestes limitacions, doncs, Cantera (1999) proposa un model de Sistema Obert, el qual té presents les estructures socials on la reproducció del patriarcat i l'ús de la violència hi està normalitzat i naturalitzat. La influència social sobre les relacions interpersonals és explicada per l'autora a través de la metàfora de l'Efecte Embut.

La imatge de l'embut permet representar la força i la direcció d'un moviment de dalt cap a baix i de fora cap endins, el de la violència que el macrosistema socio-cultural (patriarcal) genera i reproduueix, i que s'arremolina cap a la sortida inferior de l'embut (nivell microsocial i interpersonal) presentant-se allà amb tota la seva força i la seva aparença de normalitat i naturalitat.

---

¹⁶ Cita traduïda per l'autora.

Amb aquest model, pretenc visibilitzar el caràcter de la violència sobre la dona a la parella, com a reflexe i condensació d'una violència macrosocial preexistent a la que es dona a la parella i independent de la mateixa (Cantera, 1999, p. 40¹⁷).

El model de Sistema Obert també permet visibilitzar a les dones que viuen situacions de violència masclista en l'àmbit familiar com a persones fortes que lluiten per a sortir endavant. Tal com explica Cantera (1999), aquest model obert se centra en les fortaleces de la dona, la qual és considerada com a competent, i concep les intervencions com a facilitadores i proactives.

1.3.7. PERSPECTIVA DE GÈNERE

Després d'haver presentat breument els diferents models i teories explicatives s'exposa la perspectiva de gènere com a element imprescindible per a la comprensió del fenomen que s'aborda en aquesta investigació. La perspectiva de gènere no es concep com un model en sí mateix, sinó un eix transversal que permet analitzar i comprendre les característiques que socialment defineixen les dones i als homes fent especial èmfasi en les relacions entre ambdós i els conflictes, tant institucionals com socials i relacionals, que això significa.

Aquesta perspectiva permet tenir present les identitats de gènere, en funció de les quals les persones ens definim i socialitzem. Aquestes identitats sostenen les diferències de gènere, les quals al mateix temps estan reforçades pels estereotips de gènere. Aquests tres elements (identitats, diferències i estereotips), imprescindibles per a la comprensió de la perspectiva de gènere, estan immersos en una cultura patriarcal que marca els rols de gènere.

---

¹⁷ Cita traduïda per l'autora.

La conjunció entre aquests diferents elements i la cultura patriarcal afavoreixen l'aparició, el manteniment i la invisibilització de la violència masclista. Aquesta concurrència, entesa com a equivalència funcional, permet que es desenvolupi el fenomen de la violència masclista tal com ha estat definida i desgranada en diferents tipologies a l'apartat 1.2. d'aquest mateix capítol.

La perspectiva de gènere analitza les qüestions socials i culturals de la violència masclista explicant-la a partir de relacions d'abús de poder i de la desigualtat entre homes i dones amb la finalitat de mantenir la inferioritat femenina (Turintetto & Vicente, 2008; Walker, 2004).

Aquestes relacions d'abús han estat i estan presents en diferents àmbits de la vida quotidiana. Són aspectes socials instaurats en les nostres relacions i que es transmeten de generació en generació tal com explica Sau (2004):

El gènere és el que diferencia a homes de dones, però quina part de tals diferències és històrica i quina ha estat assignada a cada sexe per separat? I si hi ha quelcom estrictament natural, què és? No s'ha d'oblidar que l'herència cultural és més difícil d'eradicar que la genètica. Tret d'uns pocs determinismes genètics com el RH de la sang, el color de la pell i els ulls i alguna malaltia hereditària, els éssers humans s'alliberen amb relativa facilitat de la major part d'ells. Fins i tot el cabell es tenyeix, el color dels ulls es pot alterar amb l'ús de lents de contacte de colors, l'alçada es modifica amb sabates planes o, al contrari, amb alces, i així successivament. Es pot tenir propensió genètica a una malaltia, la tuberculosi, per exemple, i no patir-la en la vida si s'ha mantingut una alimentació i higiene correctes. I en canvi, els costums i hàbits adquirits es traspassen de generació en generació gairebé sense canvis. Aquests sí es donen entre societats diferents, però no en el sí d'una mateixa societat (p. 109)¹⁸.

---

¹⁸ Cita traduïda per l'autora.

1.3.7.1 LES IDENTITATS DE GÈNERE

Cada dona i cada home es defineix a sí mateixa o a sí mateix en funció de la seva experiència personal del paper de gènere. La identitat de gènere és l'autopercepció de cada persona, fruit del procés de socialització, i que influeix en la forma de pensar, de sentir, de relacionar-se amb els altres i d'actuar en el seu context. La identitat de gènere s'adquireix, gairebé des del moment del naixement, a través de múltiples vies com els càstigs, les recompenses o l'organització familiar, entre altres. El pes que aquests elements tenen en la construcció de la identitat de gènere varien en funció del context social i del moment del cicle vital de la persona; ser home o dona és una qüestió social ja que la sexualitat és una aportació cultural que permet mantenir un determinat ordre social (Aumann & Iturralde, 2003).

Durant el procés de socialització es van creant dues formes diferents de percebre la seva pròpia existència i de veure el món: la manera com s'espera que actuïn i sentin les dones, i la manera com socialment s'espera que ho facin els homes. Aquesta socialització es produeix a partir dels models socials dominants i, també, a través de la pràctica quotidiana amb el context familiar, l'escola, els mitjans de comunicació, la cultura i la religió, entre altres. Per tant, les identitats de gènere, a part d'expressar les concepcions culturals, també legitimen un determinat tipus de relació entre les dones i els homes. El procés de socialització, que és diferent pels homes que per les dones, es crea a diferents nivells. El primer d'ells es dona a nivell microsocial a través dels vincles emocionals quan el nadó encara no ha desenvolupat la seva capacitat cognitiva. Atès el fet que hi ha implicat un aprenentatge emocional, és molt difícil promoure canvis en les identitats de gènere des de les reflexions racionals.

Segons la teoria cognitiva social, la identitat de gènere es construeix a partir del processament cognitiu de les experiències considerant que l'aprenentatge dels papers socials de cada sexe permet extreure normes que determinen els tipus de conducta propis. Els esquemes establerts socialment regulen el comportament de les persones i proporcionen la informació necessària sobre el rol social corresponent a cada sexe (Aumann & Iturralde, 2003).

Segons De Beauvoir (1968) les dones constitueixen allò oposat i negatiu davant els homes; així doncs, allò que defineix el sexe femení és la manca de característiques pròpies de la identitat masculina. En canvi, altres autores com Irigaray & Wenzel (1981) consideren que allò femení no només és l'oposició a allò masculí sinó que representa, citant a Butler (1990), "*suports masculins d'una economia significant, fal·locèntrica i tancada, que aconsegueix el seu objectiu totalitzador a través de l'exclusió total d'allò femení*" (p. 60)¹⁹.

Judith Butler fa una crítica al concepte d'identitat de gènere ja que considera que sempre serà un fracàs perquè totes les persones, amb més o menys grau, quedem fora de la definició. Segons aquesta autora, existeix un fal·locentrisme que fa que allò femení pot quedar exclòs i, per tant, al mateix temps que allò femení queda fora, permet l'existència d'allò masculí. Allò femení és el que no està representat en una economia i una societat en la que allò masculí conforma un cercle hermèticament tancat que no permet la incorporació de res que alteri el seu estat de benestar, control i poder. La identitat de gènere es converteix, doncs, en un mecanisme fictici que regula l'ordre social determinat sense ser res substantiu

---

¹⁹ Cita traduïda per l'autora.

ni un conjunt d'atributs que posseeixen les persones. És una imposició de les pràctiques reguladores de la “*coherència del gènere*” (Butler, 1990, p. 245)²⁰.

1.3.7.2. ELS ESTEREOTIPS DE GÈNERE

Les diferències entre els gèneres, sostingudes per les identitats de gènere, es veuen reforçades també pels estereotips. Aquests es podrien definir com a concepcions ideals que adjudiquen unes característiques naturals i inherents a les persones, i són impermeables al canvi i proporcionen definicions simplistes. Són formes de comportar-se a partir d'idees preconcebudes, sense contemplar les característiques, capacitats i sentiments diferencials d'una determinada comunitat (Garcia, 2006). Els missatges proporcionats són rígids i depenen del context sociocultural, actuant, doncs, com una estratègia més per a mantenir el poder i el control social.

Si vinculem aquesta definició al gènere podem dir que els estereotips de gènere són les creences socials sobre com són els homes i les dones en la societat actual, s'assumeixen com a veritats absolutes i marquen una determinada manera de ser els homes i les dones, alimenten la idea de l'ideal femení i de l'ideal masculí (Andrés, 2004). Com qualsevol altre estereotip, els de gènere són creences rígides que simplifiquen les explicacions sobre l'ideal masculí i femení. Els estereotips basats en el gènere es creen a partir del fet biològic de ser home o dona i inflexibilitzen els rols que s'atribueixen i la identitat que socialment es considera acceptada.

---

²⁰ Cita traduïda per l'autora.

Un dels principals problemes dels estereotips de gènere és que tot allò que surt de l'ideal està criticat i es procura censurar; les criatures són susceptibles a aquestes sancions socials des de ben petites fent que els resultats de les seves actuacions sigui l'apropiat al que s'espera d'elles. D'aquí sorgeixen, doncs, els prejudicis de gènere; aquelles actituds negatives que condueixen a la discriminació i marginació vers un determinat grup de persones. Per exemple, quan els nous rols femenins, que van més enllà de veure a la dona com una mestressa de casa, generen conflictes psicosocials que sacsegen la comoditat de les estructures socials tradicionals. Tal com mencionen Aumann & Iturralde (2003), "*les sancions socials negatives per adoptar conductes típiques de l'altre sexe acostumen a ser més severes pels homes que per a les dones*" (p. 89)²¹.

Aquells aspectes femenins de la personalitat tant dels homes com de les dones han estat desvaloritzats, mentre que s'han sobrevalorat les característiques més masculines. D'aquesta manera la desigualtat entre homes i dones es fa evident, essent les dones les més perjudicades pels rols i estereotips de gènere. De totes maneres, és important tenir en compte que els homes tampoc han sortit beneficiats d'aquesta discriminació, ja que reben una pressió social molt important que els força a mantenir la seva virilitat i, per tant, a deixar de banda la sensibilitat, l'afectivitat i la implicació més emocional en el context familiar (Badinter, 1993).

Els estereotips, i la incidència que tenen en les relacions personals, fomenten les diferències entre les dones i els homes i, per tant, propicien relacions

---

²¹ Cita traduïda per l'autora.

de desigualtat. De Beauvoir (1968) considera que aquesta diferència sexual és asimètrica i deixa a les dones com “l’altre” d’allò masculí; tot allò femení es defineix des del vessant negatiu: no ser masculí. Aquest aspecte és una mostra més de la posició de submissió a la que estem sotmeses les dones i a la legitimació, per tant, de l’exercici de violència per part dels homes (Cantera & Blanch, 2010).

Aquests estereotips, que reforcen les diferències de gènere, les quals sostenen les identitats de gènere, tenen lloc dins la cultura patriarcal amb la qual està marcada la nostra societat (Cantera & Gamero, 2007). Aquesta cultura defineix diferències d’estatus segons el sexe al que pertanyen les persones fomentant que les condicions socials es vegin manipulades en funció del gènere afectant a l’esfera pública (àmbit laboral, responsabilitats, economia, etc.) i privada (convivència a la llar, mites familiars i sobre les relacions de parella, entre altres) tant de les dones com dels homes (Aumann & Iturralde, 2003; Sastre & Moreno, 2004).

El pensament patriarcal tradicional és un pensament esquemàtic i lineal que té en compte molt poques variables a l’analitzar les diverses situacions de les que s’ocupa, atès fonamentalment al fet que només considera la perspectiva dels homes i redueix a ella totes les possibles formes de mirar. Per aquesta raó és un pensament reduccionista i aquesta característica li impedeix veure les coses des de perspectives diferents a la seva pròpia (Sastre i Moreno, 2004, pp. 126 – 127)²².

El patriarcat marca l’ordre social que estructura les relacions familiars i la transmissió de poder entre els homes convertint-se en un fonament que permet i reforça la dominació de les dones per part dels homes (Millett, 1969; Cantera, 2007). Tant els espais públics com privats són àmbits de poder sobre les dones

---

²² Cita traduïda per l’autora.

incloent-hi, entre altres, la família, la sexualitat i l'exercici del rol matern (Cantera & Blanch, 2010).

El sistema patriarcal legitima l'ús de la violència per part d'aquells que tenen el poder, els homes, essent aquests els que majoritàriament ocupen posicions socials que els permet decidir el que és lícit i el que no ho és (Sastre & Moreno, 2004). Aquest mateix funcionament de la violència institucional es dona en l'àmbit familiar i de la parella, on l'exercici de la violència és legítim per part de l'home, que es creu amb el poder i té el permís social per exercir-lo contra les dones. Tal com apunten Cantera & Gamero (2007), la percepció de la violència a través de la concepció dels estereotips socials marquen una imatge dels homes com a violents i de les dones com a pacífiques.

Tal com defensa Butler (1990), el sistema patriarcal basat en els dos gèneres és tancat i violent ja que imposa a les persones al néixer, una forma de créixer i viure en funció de les expectatives que venen donades pels rols de gènere normatius i tancats. Segons aquesta mateixa autora, els rols de gènere es consideren necessaris per tal de seguir vivint amb unes normes culturals restrictives de la sexualitat.

1.3.7.3. ELS ROLS DE GÈNERE

El concepte de gènere, a través dels estereotips, té la funció de crear els rols de gènere, i aquests la de mantenir l'ordre social basat en el sistema patriarcal. Des dels estudis feministes s'apunta la necessitat de pensar el gènere com una construcció oberta i en procés (De Lauretis, 2000) per tal d'evitar que els rols s'enquistin i així es pugui mantenir la desigualtat entre homes i dones.

El sentit bàsic del concepte de rol està relacionat amb el món del teatre on significa el paper que un actor o actriu ha de representar. Traslladant aquesta idea a les dinàmiques socials, els rols refereixen a les normes i els comportaments esperats en funció de les posicions socials, les normes associades a situacions socials, els comportaments amb regles i les expectatives que es tenen al respecte.

Algunes autores i autors com Linton (1942) apunten que la diferència entre rol i funció és només acadèmica i consideren ambdós conceptes com a sinònims.

Una funció representa l'aspecte dinàmic d'un estatus. A l'individu se li assigna socialment un estatus i l'ocupa en relació a altres estatus. Quan actua els drets i deures que constitueixen l'estatus, l'individu està desenvolupant una funció. Estatus i funció són completament inseparables, i la distinció entre ambdós conceptes només té un interès acadèmic. No existeixen funcions sense estatus ni estatus sense funcions (Linton, 1942, pp. 122 – 123)²³.

Segons aquest autor, els rols es poden adscriure o adquirir. Els rols adscrits són aquells basats en la possessió d'una determinada característica que poden ser fàcilment delimitades (sexe, edat, pertinença a una determinada família). Per altra banda, els rols adquirits són aquells que depenen d'una decisió i on s'hi arriba a través d'un esforç personal (per exemple, la professió). Així doncs, la diferència entre els rols adscrits i els adquirits recau en la possibilitat de llibertat.

Els rols de gènere són les expectatives que té la societat sobre el comportament, les actituds i els valors de cada persona en funció del seu gènere (Andrés, 2004); aquests rols s'adquireixen de forma gradual i es basen en els models de referència ubicats jeràrquicament dins l'estructura familiar i social.

---

²³ Cita traduïda per l'autora.

Dins del context familiar, per exemple, durant molts anys s'ha esperat que fos l'home qui s'ocupés de les qüestions econòmiques, mentre que de la dona s'esperava que cuidés els aspectes relacionats amb el benestar físic i emocional dels membres de la família. Aquest aspecte també està relacionat amb la responsabilitat que se li atorga a la dona de sostenir la unitat familiar a nivell emocional, independentment de les conseqüències que això tingui per ella.

Els rols de gènere han anat canviant segons els diferents moments històrics, però la presència d'arguments que avalen la suposada inferioritat femenina han permès atribuir a les dones un gran nombre de característiques negatives. Aumann & Iturralde (2003) fan un repàs de com els rols de gènere han anat canviant en els diferents moments històrics i en diferents contextos. Com a exemple relaten que als pobles primitius la menstruació era considerada un líquid perillós i brut que podia perjudicar als nadons i, per aquest motiu, els apartaven de les seves mares en el moment del naixement.

Aquestes autores apunten que la religió, la ciència i la medicina, entre altres disciplines, han exclòs a les dones considerant-les "no – aptes" per a certs càrrecs com sacerdotesses o investigadores, o bé considerant els homes com el prototipus i model de l'ésser humà; d'aquesta manera s'ha deixant a les dones relegades a un segon terme i s'ha fomentat la seva submissió. Les dones han estat considerades com a objectes al servei dels homes, donant-los a aquests el poder i la potestat per a dominar. Ja des de l'Edat Mitjana les dones es consideraven propietat de la casa feudal: primer de la de la seva família d'origen i, posteriorment, de la del seu marit o del convent. En aquesta època es parlava de carrera matrimonial, la qual consistia en l'educació que rebien les dones i que se centrava en la cura dels altres

(del marit o de Déu). La única alternativa a aquest camí era la prostitució, una altra manera de considerar a les dones com a objectes al servei dels homes. També durant aquesta època la Inquisició va dur a terme la caça de bruixes, dones no reconegudes per les institucions poderoses en aquell temps (com l'església i la medicina) i que qüestionaven l'autoritat masculina i trobaven formes alternatives de transmetre el saber femení.

Seguint amb les aportacions d'aquestes dues autores, apunten que durant la Revolució Francesa i l'època Napoleònica les dones van seguir sent considerades inferiors i propietat dels homes. Un cop arribada la Revolució Industrial, al segle XVIII, el reconeixement de la feina productiva va invisibilitzar les tasques domèstiques que feien les dones, desvaloritzant altra vegada tot allò que estigués relacionat amb el rol femení. A part de la manca de reconeixement a la feina que feien les dones, aquesta invisibilització va tenir una altra conseqüència important: les dones van quedar relegades a un context domèstic, invisible i basat en la privacitat i intimitat dels vincles afectius.

Aumann & Iturralde (2003) també consideren que l'aprenentatge dels rols de gènere és diferent en els nens que en les nenes, però, en tots els casos té un valor altament funcional des de la infància ja que regula les experiències de relació amb les persones adultes que cuiden del nadó. Evidentment és un procés d'aprenentatge continu que es caracteritza per proporcionar, en els primers anys de vida (entre els 5 i 6 anys), una explicació determinista biològica de les diferències sexuals. Cap als 8 anys es va adquirint la capacitat de diferenciar els trets femenins i masculins d'una persona independentment de l'aspecte. Al cap d'un parell d'anys es veuen els rols dels homes i les dones com quelcom fix i rígid

i ja comencen a aparèixer els judicis sobre el que és acceptable o no. Quan s'arriba a l'adolescència la cerca de la pròpia identitat sexual fa que els estereotips de gènere rígids resultin necessaris per poder ajustar-se a alguna categoria clarament definida; al mateix temps, però, dificulten alternatives al que és socialment esperat. A l'edat adulta les persones ens considerem flexibles respecte als rols de gènere, però els judicis sobre el que s'espera dels homes i de les dones estan molt arrelats i faciliten els estereotips de gènere i la seva transmissió a les futures generacions.

La diferència principal entre els nens i les nenes en l'aprenentatge dels rols de gènere ve definida per la proximitat amb la mare. La identificació personal que les nenes fan amb la mare fa que aprenguin conductes i actituds basades amb la maternitat i amb la cura dels vincles afectius i familiars, així com la responsabilitat de les tasques domèstiques. El fet que el pare estigui menys present en el context familiar fa que el nen no tingui aquesta proximitat amb la figura masculina i, per tant, la seva valoració passa per la posició social i relacional que aquest tingui fora del context familiar. Enlloc d'una identificació personal els nens desenvolupen una identificació posicional del rol masculí reforçada pels aspectes culturals: les qualitats que la societat patriarcal atribueix com a positives als homes (poder, coneixement i capacitat directiva) es converteixen amb negatives per a les dones.

1.3.7.4. MITES QUE REFORCEN LES DESIGUALTATS DE GÈNERE

A part dels estereotips i els rols de gènere, cal tenir en compte els mites. Segons el Diccionari de Llengua Catalana de l'Institut d'Estudis Catalans un mite

és una *“persona, fet, cosa que ha estat magnificat i s’ha convertit en model o prototip”*.

Els mites són conjunts de creences que tenen la finalitat de simplificar la realitat, desfigurant-la, i amb la pretensió de ser veritats indiscutibles (Cantera, 2004). L’imaginari social que es construeix a partir dels mites i els estereotips *“respon a la dinàmica de complexos processos socials que, en forma d’ideologies, privilegien determinats valors, opacant-ne o postergant-ne d’altres, proposant o defensant diferents ètiques que s’autodefineixen com les úniques i les millors”* (Giberti, 1989, p. 99)²⁴.

Els mites que estan relacionats amb els estereotips sexuals, entre altres, es generen a través de la naturalització de determinats tipus de relacions socials a les que s’atribueixen uns significats determinats. El fet que aquestes idees es considerin inherents a la condició humana fa que es converteixin en inqüestionables i, per tant, permeten mantenir el poder i control socials. Segons diferents estudis (Cantera, 2004; Mendi, 2004), en relació al gènere i a la violència, els mites i estereotips compleixen tres funcions principals:

- Culpabilitzen a les dones (mites sobre la provocació, el masoquisme...)
- Naturalitzen la violència (mites sobre el matrimoni, l’amor, la gelosia...)
- Impedeixen a la dona sortir de la situació de violència (mites sobre la família, l’amor, la maternitat...)

En la present investigació es remarquen dos d’aquests mites: el de l’amor romàntic i el de la família tradicional. Ambdós mites estan directament relacionats

---

²⁴ Cita traduïda per l’autora.

amb la creació de les relacions de parella, on es pot donar violència i, també, amb la construcció de la maternitat com quelcom que passa dins el context familiar.

1.3.7.4.1. AMOR ROMÀNTIC

Un dels mites més importants en relació a la violència masclista és el de l'amor romàntic ja que naturalitza i manté les relacions violentes dins dels vincles afectius. El concepte d'amor no és un universal ni neutre sinó que està definit per consignes i mites culturals sobre els que s'ha anat construint l'educació emocional de les dones i dels homes. El concepte d'amor i, més concretament d'amor de parella, "*ha estat construït socialment*" (Coria, 2001, p. 15)²⁵.

Tal com recull Yela (2000), les relacions amoroses han anat canviant al llarg de les diferents èpoques històriques fent que cadascuna d'aquestes tingués unes peculiaritats importants a comentar per tal de comprendre millor el procés de l'amor. Durant l'Edat Antiga (fins al segle V) es podien definir dos tipus d'amor: 1) el de caràcter amistós dins del matrimoni per procrear, en el millor dels casos i 2) l'amor lúdic i eròtic per obtenir plaer. Aquest període es pot dividir en dues zones territorials amb molta rellevància històrica. A la Grècia Clàssica les relacions amoroses estaven lligades a les sexuals i molt lluny de les matrimonials; el matrimoni era asimètric ja que només la dona devia fidelitat sexual. El sexe dins el matrimoni només tenia una finalitat reproductiva i el plaer es buscava fora. Pel que fa a l'Imperi Romà, existia la seducció en forma de cartes d'amor, mirades passionals i un llenguatge ambigu i, per tant, l'amor romàntic i el matrimoni eren concepcions separades.

---

²⁵ Cita traduïda per l'autora.

L'amor romàntic com a imatge literària ens ve per herència ja des de l'Edat Mitjana, imatge "*romàntica i novel·lesca (...) en les relacions entre homes i dones que semblaven venir marcades per models de cavallers i prínceps, atractius i valerosos vassalls i dolces i submises donzelles...*" (Lorente, 2001, p. 28)²⁶. Entre els segles VI i XI les relacions amoroses i sexuals començaven a estar regentades per l'Església Catòlica, suposant això una repressió dels plaers sexuals. L'amor prenia forma de respecte conjugal (en el millor dels casos), de relacions extra matrimoniales (acompanyades sovint de sentiments de culpa i pecat) o de plaer sexual (a través de la prostitució), donant lloc a la tant coneguda doble moral.

Durant la Baixa Edat Mitja (segles XII - XV) sorgeix, segons alguns historiadors, la Primera Gran Revolució: l'amor cortès (Ortega, 1926; Rougemont, 1938). Aquest neix dels trobadors francesos i implicava distància, culte a la dona i ambivalència (plaer i sofriment al mateix temps). Amb els segles aquest amor essencialment espiritual es va convertint en carnal fins a esdevenir Amor Romàntic i, després, Amor Passional (Ortega, 1926).

L'Edat Moderna (segles XVI - XVIII) és el període de màxim control de l'Església Catòlica sobre les normes i costums socials i morals i, també, sobre les conductes amoroses i sexuals. Durant els segles XVI i XVII a l'Estat espanyol s'elogiava la castedat i es prohibia el plaer sexual sense finalitat reproductiva. Seguia existint el matrimoni tradicional per conveniència (on podia existir un amor amistós), l'amor romàntic (extra conjugal i no sexual) i el desig sexual (permès només a homes i satisfet amb la prostitució) (Yela, 2000).

---

²⁶ Cita traduïda per l'autora.

Dins de l'Edat Contemporània, el segle XIX és conegut com el del Romanticisme, implicant una exaltació de la passió romàntica i tràgica. El segle XX es dona l'anomenat alliberament de la dona (econòmic però, sobretot, psicològic) i a això s'afegeix la revolució sexual, un alliberament de les actituds i les conductes amoroses i sexuals (Malo de Molina, 1992).

Es comencen a tenir relacions de parella sense la imposició paterna (Iglesias, 1987). Els conceptes d'amor romàntic, matrimoni i sexualitat es vinculen donant lloc a la Segona Gran Revolució: matrimoni per lliure elecció basat en l'enamorament (finals del segle XVIII o principis del segle XIX, es va consolidant durant el segle XIX i es fa definitiu a mitjan segle XX). La unió entre amor, matrimoni i sexualitat va implicar més llibertat i igualtat, però al mateix temps va suposar un problema: es va intentar establir el matrimoni (institució estable i duradora) sobre la passió (fugaç per naturalesa) donant lloc, inevitablement, a decepcions i sofriment.

El mite de l'amor romàntic segueix vigent actualment marcant el suposat ideal de relació amorosa, condueix a les dones a pensar que són capaces de mantenir la relació de parella i de canviar determinades actituds dels homes (com la violència o la dificultat per expressar-se emocionalment). Al mateix temps aquest mite també transmet la idea que el matrimoni és el camí per a realitzar-se com a persona, però sobretot per a realitzar-se com a dona. Podem dir, doncs, que les funcions socials de l'amor depenen de l'època històrica i que actualment la funció social de l'amor romàntic en la societat occidental és la de garantir l'estabilitat del sistema social familiar monògam mitjançant els mites de l'exclusivitat, la fidelitat o la mitja taronja (Vandewiele & Philbrick, 1983).

Així doncs, cada societat té unes formes d'amor acceptades i unes altres que no permet; aquestes diferents concepcions es deuen al grau d'individualisme o de llibertat comú d'uniques societats vers el bé comú i el compromís familiar i comunitari d'altres col·lectius (Sternberg & Barnes, 1988). Els mitjans de comunicació, les pel·lícules o les sèries televisives, entre altres, alimenten un tipus d'amor que permet mantenir el poder establert dins la societat. Les idees que es transmeten normalitzen una determinada manera d'entendre l'amor, de definir les relacions de parella i les expectatives dels homes i les dones donant lloc a l'acceptació de determinades formes d'abús. Així doncs, actualment encara es parla de crim passional i es minimitzen els casos de violència masclista justificant-los a través de la gelosia o la por a perdre a la seva dona.

1.3.7.4.2. CONCEPCIÓ TRADICIONAL DE LA FAMÍLIA

Aquests rols de gènere i la seva transmissió al llarg de la història i de les generacions té un impacte directe en la concepció tradicional de la família ja que aquesta, fomentada pel sistema patriarcal, impedeix a les dones sortir de les situacions d'abús i violència que es produeixen dins d'aquest àmbit. Des d'aquest punt de vista és des del que cal considerar a la concepció tradicional de la família com un mite directament relacionat amb la violència masclista.

Per altra banda, segons Thorne & Yalom (1982), la concepció tradicional de la família actualment s'ha de considerar un mite cultural, ja que per a la majoria de dones que treballen i tenen família, el treball domèstic rutinari constitueix una altra gran part de la seva tasca laboral. El treball fora de casa no eximeix el compromís de la dona cap als membres de la seva família.

Així doncs, aquesta concepció tradicional de la família, reforçada i mantinguda per la cultura patriarcal, segueix mantenint aquest espai com a privat i responsabilitat de les dones, generant innumerables danys. Aquests recauen essencialment en les persones preses en una posició d'inferioritat: les dones. I poden manifestar-se de forma més o menys explícita, però sempre nociva.

La violència masclista és un d'aquests danys fruit del sistema patriarcal en el que vivim, a vegades més visible i a vegades més soterrat en les dinàmiques quotidianes. Corrents com els feministes treballen per visibilitzar, deconstruir i desfer les concepcions que mantenen i reforcen la violència masclista però, Bonino (2001) enumera una sèrie d'obstacles que dificulten l'eradicació d'aquesta violència:

- Plantejar el problema de la violència masclista com quelcom objectiu transmetent la idea que és un fenomen allunyat de la persona que en parla o l'estudia.
- Associar el fenomen de la violència masclista com un problema de les dones degut a la invisibilització dels agressors; d'aquesta manera s'obvia el compromís necessari dels homes per tal d'acabar amb aquest fenomen.
- Abordar la problemàtica des d'una causalitat individual i no des d'una visió més complexa que tingui en compte aspectes estructurals, històrics i socials. D'aquesta manera s'invisibilitza la base social i es legitima i perpetua la violència masclista.
- Es visibilitzen només les manifestacions més greus o explícites de la violència masclista, invisibilitzant la base d'aquesta violència basada en uns rols de gènere normatius, unes pràctiques abusives acceptades i la ubicació de les dones en un lloc d'inferioritat respecte els homes.

- Se situen les causes de la violència masclista en els factors de risc afegits com l'alcoholisme, el descontrol dels homes o els problemes econòmics fruit de la credibilitat que es dona als mites existents sobre la violència masclista.
- Els mites que existeixen sobre les dones com manipuladores o masoquistes les culpabilitzen de la violència i donen lloc a unes explicacions simplistes i invisibilitzadores de la complexitat del fenomen.
- El fet de no definir la violència masclista com un problema de salut pública i no reconèixer que implica revisar valors culturals sobre els que se sustenten les relacions personals i socials.

Després d'haver fet un repàs des de les identitats de gènere fins als rols de gènere, desembocant en els mites culturals (l'amor romàntic i la concepció tradicional de la família) per arribar a la violència masclista a través de l'eix transversal de la perspectiva de gènere, és important tenir en compte que aquesta perspectiva també està immersa en la cultura patriarcal la qual:

- Predisposa a la defensa de la violència, que serveix com a excusa per alguns membres de la societat.
- Té normes que són transmeses mitjançant pràctiques de socialització, sobretot a través de la família.
- Tendeix a utilitzar la violència com a "necessària".
- Està encadenada per una ideologia que perdura a través de les relacions.
- Utilitza l'amenaça de la violència ja que resulta beneficiosa pel sistema econòmic i social.
- Les dones han estat subordinades als seus marits o companys creant una classe de "víctimes" potencials.

Per això, treballar des de la perspectiva de gènere, la qual segons la IV Conferència Mundial de la Dona implica tenir en compte les diferents condicions i necessitats de dones i homes en qualsevol intervenció, ja sigui de diagnòstic, planificació, execució o avaluació (Casas, 1998), requereix avançar en contra d'estructures socials que legitimen la violència masclista com una forma de mantenir una socialització discriminatòria.

1.4. CONSEQÜÈNCIES DE LA VIOLÈNCIA MASCLISTA

La violència masclista té conseqüències en totes les persones que hi estan implicades, ja sigui de forma directa o indirecta. Quan en un entorn familiar es produeixen situacions de violència masclista, aquest fet té afectació a nivell de la família extensa, de la xarxa social que hi ha al voltant de la família, i a les institucions de salut i escolars (quan hi ha nens i nenes o adolescents).

En aquest punt no es tractaran les conseqüències socials de la violència masclista, tot i que és imprescindible no perdre de vista aquest marc més macro. En aquesta investigació, el punt de les conseqüències se centra en la repercussió que té la violència masclista en les dones que la viuen i en els seus fills i filles. Al parlar de les dones (punt 1.4.1. i 1.4.2.) es fa un repàs del dany que els genera la violència masclista a diferents nivells, així com les reaccions de les dones davant aquesta situació. Respecte als fills i filles (punts 1.4.3. i 1.4.4.), de vegades considerats i considerades en un segon terme, es fa necessari elaborar-ne una contextualització que parli de conceptes com l'adultisme, la invisibilització i les necessitats específiques en funció de l'edat (Plaza, 2009). Al parlar de les conseqüències, també s'inclou la relació amb ambdós progenitors, els diferents

posicionaments que adopten dins la dinàmica familiar i l'evolució d'aquestes seqüeles al llarg del desenvolupament.

1.4.1. CONSEQÜÈNCIES DE LA VIOLÈNCIA MASCLISTA EN LES DONES

La violència masclista és la tercera causa, després de la diabetis i els problemes durant el part, que provoca més morts i seqüeles físiques i psicològiques en les dones. Un nombre més elevat que el causat per algunes malalties cardiològiques i els accidents de trànsit (Lorente, 2001).

Les conseqüències que pateixen les dones que viuen situacions de violència masclista a l'àmbit familiar poden dividir-se bàsicament en conseqüències psicològiques (conductuals, emocionals i cognitives) i conseqüències físiques. Durant molt anys s'ha pensat que la simptomatologia que presenten les dones que viuen situacions de violència masclista era prèvia i, en part, causa a la violència, però actualment es considera que la simptomatologia que presenta una dona que viu situacions de violència masclista ha de ser considerada com a seqüeles de les agressions viscudes (Lorente, 1999).

L'informe Mundial de Violència i Salut de la Organització Mundial de la Salut divideix les conseqüències de la violència masclista en la salut en quatre grups diferents (Krug et al., 2002):

Taula 2: Conseqüències de la violència masclista en la salut segons la OMS

Conseqüències psicològiques i conductuals	<ul style="list-style-type: none"> - Abús d'alcohol i drogues. - Depressió i ansietat. - Trastorns alimentaris i de la son. - Sentiments de vergonya i culpa. - Fòbies i trastorns de pànic. - Inactivitat física. - Baixa autoestima. - Trastorn d'estrès posttraumàtic. - Trastorns psicossomàtics. - Tabaquisme. - Conducta suïcida i autodestructiva. - Conducta sexual insegura.
Conseqüències físiques	<ul style="list-style-type: none"> - Dany abdominal / toràcic. - Hematomes i contusions. - Síndromes de dolor crònic. - Discapacitat. - Fibromiàlgia. - Fractures. - Trastorns gastrointestinals. - Colon irritable. - Laceracions i abrasions. - Dany ocular. - Reducció en el funcionament físic.
Conseqüències sexuals i reproductives	<ul style="list-style-type: none"> - Trastorns ginecològics. - Infertilitat. - Inflamació de la pelvis. - Complicacions en l'embaràs. - Disfunció sexual. - Malalties de transmissió sexual / VIH. - Avortament insegur. - Embaràs no desitjat.
Conseqüències fatals	<ul style="list-style-type: none"> - Mortalitat relacionada amb el SIDA. - Mortalitat maternal. - Homicidi. - Suïcidi.

L'impacte de la violència en la salut física i psicològica de les dones està relacionat amb la gravetat de la violència i és un dany que es va acumulant al llarg del temps a mesura que es van vivint els episodis de maltractament. Les

conseqüències poden seguir afectant a la qualitat de vida de les dones, fins i tot quan la violència ha desaparegut (Krug et al, 2002).

Tal com es pot veure en el següent repàs sobre les conseqüències de la violència masclista en les dones, el dany psicològic és el més elevat i sempre hi és present, independentment si després cal afegir-hi conseqüències físiques i/o sexuals i reproductives.

1.4.1.1. CONSEQÜÈNCIES PSICOLÒGIQUES I CONDUCTUALS

La violència masclista a l'àmbit familiar és una situació estressant que provoca un impacte psicològic a les persones que la pateixen. Aquest impacte varia en funció de la personalitat de la deona, de les habilitats d'afrontament, dels recursos propis, del suport familiar i social així com de la durada i la intensitat de la violència rebuda (Sarasua & Zubizarreta, 2000). Moltes de les dones que viuen situacions de violència masclista mostren una sèrie de trets fruit de les agressions viscudes a nivell conductual (amagar el patiment, conductes contradictòries, submissió, conductes de temor o fugida, poca capacitat de reaccionar o manca de percepció del perill), emocional (incorporen models de dependència, tenen conflictes interns entre el que necessiten expressar i la por a la reacció de l'agressor, indefensió o impotència), cognitiu (creuen que l'agressor té un poder il·limitat, perceben el món com quelcom hostil o dubten de les seves pròpies percepcions i idees) i relacional (vinclen depenent i possessiu amb l'agressor, relacions asimètriques o elevada atenció a les necessitats dels altres).

L'ansietat que viuen les dones que viuen situacions de violència masclista és una de les conseqüències més freqüents i és fruit de la confusió generada per la intermitència entre moments de violència i altres de disculpa i tendresa per part de

l'agressor. Les dones acostumen a mostrar estats d'alerta permanents, ja que constantment perceben que la seva vida està sota amenaça, tenen dificultats per a concentrar-se, es mostren més irritables i hipervigilants (Sarasua & Zubizarreta, 2000). Com a conseqüència de l'ansietat, les dones tenen dificultats per conciliar o mantenir el son, pateixen palpitations, tremolors i senten molta por per la situació de perill que viuen. Associada a l'ansietat, moltes dones presenten depressió amb més o menys intensitat. La depressió augmenta amb la falta de recursos personals, la manca de suport institucional i la distància per part de familiars i amistats, moltes vegades atès a la manca de comprensió de la situació que està vivint la dona (Nogueiras, 2004).

Moltes de les dones que viuen situacions de violència masclista creuen que són responsables de la situació que viuen i procuren canviar la seva manera de ser i de fer per tal que l'agressor acabi amb la violència. Quan aquestes expectatives fracassen, la sensació de frustració i culpabilitat augmenten i s'hi afegix la culpa per no poder separar-se de l'agressor (Sarasua & Zubizarreta, 2000). En el cas de les dones que pateixen violència sexual per part de la parella, la culpa que senten també s'explica des de la distància entre el que elles senten i el que suposadament haurien de sentir (Velázquez, 2003), el pes de la socialització i de la privacitat en l'àmbit familiar augmenta la gravetat d'aquesta conseqüència.

La vergonya és una altra de les conseqüències de la violència que apareix, sobretot, en el moment o moments en que la dona ha de relatar la violència viscuda (Velázquez, 2003). En aquestes situacions, la por a ser jutjada o no compresa, fins i tot culpabilitzada de les agressions viscudes, està molt present. Aquesta vergonya sumada als límits que posa l'agressor pel que fa les relacions

que manté la dona fa que l'aïllament social augmenti i la possibilitat de demanar ajuda o d'explicar la situació disminueixi (Sarasua & Zubizarreta, 2000).

Les situacions de violència generen en les dones que les pateixen un malestar crònic que fa que se sentin incapaces de buscar ajuda, de protegir-se elles o els seus fills i filles (Sarasua & Zubizarreta, 2000). La imatge que tenen d'elles mateixes així com la seva pròpia consideració o autoestima es veuen danyades; això implica que tinguin menys cura personal i afavoreix l'entrada en conductes perjudicials per a la salut o en la manca d'atenció a elles mateixes (Nogueiras, 2004).

El sentiment d'haver estat humiliada és una conseqüència que es dona en tots els tipus de violència ja que és degut a la pèrdua de control de la pròpia vida. En els casos de la violència sexual, però, és molt més elevat perquè la dona se sent passiva i vulnerable. Les dones acostumen a mantenir amagada la seva situació de violència masclista a causa de la vergonya que se n'assabentin les seves famílies i amistats, per evitar que la culpabilitzin de la violència o de no ser capaç de sortir de la situació, entre altres (Velázquez, 2003).

A part d'ansietat, depressió, culpa, vergonya, aïllament social, baixa autoestima i sentiment d'humiliació, a mig termini també poden aparèixer trastorns de l'alimentació, abús de tabac, alcohol o tranquil·litzants i fins i tot, el suïcidi (Sarasua & Zubizarreta, 2000).

Així doncs, les dones que viuen situacions de violència masclista, ja sigui física o psicològica, presenten un estat de salut més deteriorat que altres dones, així com també consumeixen un major nombre de medicaments. A més a més, les que pateixen violència sexual presenten més símptomes d'estrès posttraumàtic

que les que han patit violència sense component sexual (Hirigoyen, 2006). Sarasua & Zubizarreta (2000) defineixen el trastorn d'estrès posttraumàtic de la següent manera:

Un quadre clínic que sorgeix quan una persona pateix o està exposada a successos aversius que estan fora del marc habitual de les experiències humanes. En general, tendeix a ser més greu i durador quan el succés és més intens i quan les causes són obra de l'ésser humà i no merament accidentals (pp. 48 – 49)²⁷.

1.4.1.2. CONSEQÜÈNCIES FÍSQUES, SEXUALS I REPRODUCTIVES

Les conseqüències **físiques** de la violència masclista poden ser immediates en forma de lesions o quan es produeixen respostes físiques a l'estrès però també poden donar-se a llarg termini com algunes seqüeles, una resposta física a l'estrès crònic, algunes malalties o trastorns (Sarasua & Zubizarreta, 2000). L'estrès crònic implica una alteració del sistema immunològic afavorint l'aparició de noves malalties o agreujant les ja existents (Nogueiras, 2004). Els símptomes físics, que acostumen a ser força inespecífics, van acompanyats de cansament i sempre apareixen barrejats amb la simptomatologia psicològica.

Aquest tipus de conseqüències normalment estan associades a les lesions causades per la pròpia violència com poden ser lesions externes (contusions, cremades i ferides) o lesions internes (luxacions, fractures, despreniments musculars i ruptures d'òrgans interns). També produeixen seqüeles a llarg termini tant de tipus anatòmic com funcional i/o estètic.

---

²⁷ Cita traduïda per l'autora.

Per altra banda, també cal considerar com a conseqüències físiques aquelles seqüeles pròpies del dany psicològic crònic com poden ser malalties cardiovasculars, respiratòries, immunològiques, de dolor crònic o migranyes (Sarasua & Zubizarreta, 2000).

Respecte a les conseqüències **sexuals i reproductives**, les dones que viuen situacions de violència masclista tenen més problemes de salut i un major nombre de símptomes ginecològics (Nogueiras, 2004). L'impacte sobre la salut reproductiva d'aquestes dones es tradueix en trastorns sexuals (pèrdua d'interès pel sexe, rebuig a les relacions sexuals, anorgàsmia o vaginisme), embarassos no desitjats, transmissió del VIH o altres malalties de caire sexual, embarassos d'alt risc i complicacions durant el part, així com avortaments.

1.4.2. REACCIONS DE LES DONES DAVANT AQUESTES CONSEQÜÈNCIES

Tenint en compte que les dones que viuen situacions de violència masclista no es poden considerar com a persones passives, és important visibilitzar les diferents reaccions que poden tenir davant la violència que estan vivint i les conseqüències que suposa per a elles. Tal com apunta Velázquez (2003), aquestes reaccions acostumen a tenir com a objectiu la reducció de la tensió generada per la violència i la modificació del posicionament que ocupen en relació a l'agressor. L'autora insisteix en aquelles actuacions dirigides a l'agressor com pot ser cridar o aguantar la mirada, les quals permeten a la dona sortir de la posició de submissió en que la col·loca l'agressor i recuperar el seu espai de poder. També hi ha altres accions de les dones que no passen per un enfrontament amb l'agressor,

algunes d'elles intenten trencar o acabar amb l'episodi violent ja sigui marxant, intentar distreure a l'agressor o procurar que es calmi.

Arechederra (2010), per altra banda, parla de respostes adaptatives a la violència, que estan més relacionades amb una actitud de defensa i no tant d'atac:

Por: a represàlies, a que ell s'enteri, a que la violència augmenti, a que ell compleixi les seves amenaces si algú ho sap. En molts casos, els seus moviments estan molt controlats.

Vergonya: per viure aquesta situació que per a ella és un fracàs, per no haver tallat abans, a ser estigmatitzades, culpabilitzades o forçades a prendre decisions per les que encara no estan preparades.

Distorsió / Minimització: la dona no sembla adonar-se de la gravetat i perillositat de la seva situació. Minimitza, treu importància, creu que no es tornarà a repetir.

Negació: neguen que passi res, ho veuen com quelcom normal i quotidià que els passa a totes les parelles.

Justifica i disculpa a l'agressor: diu que va perdre els nervis, que ell no és així, que està en un mal moment.

Culpabilització: la dona assumeix la responsabilitat del que passa, com probablement l'agressor li ha repetit innumerables vegades: que ella el provoca, que el treu de les seves caselles, que no fa les coses bé, que la vida amb ella és insuportable (...) (pp. 33 – 34)²⁸.

El més important de les respostes que fan les dones vers l'agressor és que les manté en el posicionament actiu de lluitar per acabar amb la situació de violència malgrat que en moltes ocasions les agressions continuades, siguin del tipus que siguin, aconsegueixen paralitzar-les de por (Velázquez, 2003).

---

²⁸ Cita traduïda per l'autora.

1.4.3. LA INFÀNCIA: CONTEXTUALITZACIÓ, ADULTISME, INVISIBILITZACIÓ I NECESSITATS EVOLUTIVES

Tot i que els infants i adolescents que viuen situacions de violència masclista a l'àmbit familiar no són l'objectiu d'aquest document, és important contextualitzar la història i les definicions que existeixen al respecte per tal de poder comprendre les conseqüències que té la violència en ells i elles. Així mateix, aquest coneixement ens permet apropar-nos a l'impacte de la violència masclista en les dones quan aquestes tenen fills i filles. Les diferents definicions permeten comprendre la idiosincràsia d'aquesta construcció social, que divideix a les persones entre adultes i *menors*, i facilita la comprensió del per què no es considera important que els infants participin en intervencions terapèutiques ja siguin directes (sessions on participen els nens i les nenes) o indirectes (donant suport a les seves mares).

La categoria social d'infància (Esteban, 2003) apareix a principis del segle XX. DeMause (1991) revisa la història de les diferents formes de relació paterno – filials i mostra com, des de l'antiguitat fins el segle V, l'infanticidi era una forma habitual de resposta a les ansietats que podia generar l'atenció als infants. Entre els segles VI i XIII es reconeix que els nens i les nenes tenen “ànima” i, com que ja no se'ls pot assassinar, la única forma d'evadir-se'n és l'abandonament. En la cultura romana i grega, fins al segle IV, els pares podien decidir sobre el futur dels seus fills i filles i la paternitat era només elecció del pare fins al punt que a Roma els vincles sanguinis no tenien cap valor en comparació amb els vincles escollits (moltes vegades quan un romà volia ser pare adoptava abans que ocupar-se del fill o filla que havia engendrat).

Posteriorment, als segles XIV i XVII es confeccionen manuals d'instrucció infantil per tal de poder moldejar als infants. Durant l'Edat Mitja els nens i nenes entraven al món de les persones adultes als sis o set anys i, com que els fills i filles eren propietat dels pares, eren utilitzats i explotats. En aquesta època el terme de família es confonia amb el nombre de persones "fidels" que tenia un home de manera que la fidelitat més segura provenia dels vincles de sang. Així doncs, es produeix una revalorització de la infància, tot i que en uns termes d'utilització interessada pels adults, que va fer que l'infanticidi es convertís en delicte (DeMause, 1991; Gutierrez, 1999).

DeMause (1991) segueix el repàs històric exposant que durant els segles XVI i XVII es genera l'idea de família que coneixem avui en dia a través de la influència de l'Església i l'aparició de la institució familiar que, juntament amb el reconeixement de l'amor de les mares vers els infants, va ajudar al reconeixement de les necessitats d'aquests. En aquesta època apareix la pediatria com a ciència i l'empatia vers els infants augmenta, es converteixen en quelcom interessant i digne d'atenció. El control social s'exerceix a través de l'escola, que es converteix en el mecanisme de control més privilegiat al que no tots els nens i nenes hi tenen accés. A l'Estat espanyol l'escolarització dels infants s'inicia al segle XVI i la institucionalització dels que són infractors i desvalguts té lloc a partir del segle XVIII. Finalment, durant els segles XIX i XX l'educació dels nens i nenes consisteix en formar-los, guiar-los i socialitzar-los; en aquest moment els pares comencen a preocupar-se pels seus fills i filles. Al segle XIX es comencen a elaborar lleis respecte als infants passant del control a l'inici de la protecció dels nens i nenes, tot i que no és fins a mitjans del segle XX que el càstig físic deixa de

ser validat com a forma de punició i que el joc es comença a utilitzar com a forma de socialització.

Respecte a la història del maltractament infantil, val a dir que fins el segle XVII la infància no apareix com a categoria social i, per tant, no existia cap reconeixement ni dret per les nenes i nens. Realment no va ser fins al segle XIX quan apareix la preocupació pels infants i és als països anglosaxons on té lloc el primer signe estable de canvi cultural vers la infància maltractada: l'any 1820 es crea la Fundació de Moviments pel Benestar de la Infància i l'any 1825 la primera casa d'acolliment per infants maltractats a Nova York.

Posteriorment, amb la industrialització es comença a lluitar contra l'explotació infantil, i no és fins l'any 1874 que la Societat Protectora d'Animals guanya un procés judicial que defensava a un infant de Nova York.

L'any 1924, es materialitza la Declaració de Ginebra, que té per objectiu donar suport i assistència als infants en situacions de dificultat. Aquesta va evolucionar fins a convertir-se en la Declaració dels Drets dels Infants l'any 1959, la qual es va aprovar internacionalment donant lloc a la Convenció sobre els Drets dels Nens i les Nenes l'any 1989.

L'any 1961, Kempe publica "El síndrome del nen apallissat", fet que genera canvis legislatius importants en la societat americana; a partir d'aquí comencen processos de sensibilització contra el maltractament infantil. Paral·lelament, aquests canvis van apareixent a la majoria de països europeus. L'any 1979 va ser l'Any Internacional de la UNICEF i es va dedicar a l'Infant. En aquest moment, les famílies i els infants comencen a ser protagonistes de les polítiques socials dirigides a la seva protecció (Tonucci, 1994) i s'inicia un llarg camí a

nivell internacional que es concreta amb el Conveni de l’Haia el 19 d’octubre de 1996, el qual tracta de la competència i responsabilitat parental i de mesures de protecció als infants.

1.4.3.1. ADULTISME

En un principi, es podria pensar que el fet de que totes les persones adultes portem la nostra infància a la memòria ens hauria d’ajudar a sentir empatia amb els infants i les seves necessitats. Això succeeix quan el pas de la infància a l’edat adulta ha estat fruit de l’amor, la cura, la protecció i l’educació que els adults han estat capaços de proporcionar a les nenes i nens (Ferreira, 1989).

Malauradament, les creences violentes, l’estrès, les desigualtats socials, els rols abusius fruit de la cultura patriarcal... dificulten l’empatia amb els infants i suposen un bloqueig de les pròpies memòries infantils (Maltas, 2003). També és cert, però, que existeixen situacions de negació, oblit o distorsió de la memòria com a formes utilitzades pels adults per protegir-se del dolor que provoca el record de la seva infància.

En molts casos, les situacions de maltractament patides durant la infància no es guarden com records, sinó que es converteixen en part de la història i de la memòria emocional; això fa que es puguin reactivar quan es veu a un nen o nena que està patint. En alguns casos, per evitar patir i recordar el dolor del passat les persones adultes es “tornen insensibles” i, per tant, dificulta l’empatia tant necessària per educar als infants (Stoneman & Bell, 1988).

Barudy & Dantagnan (2005) utilitzen la paraula *adultista* per definir aquella posició autorreferencial que dificulta a certes persones adultes connectar-se amb

el nen o nena que porten en el seu interior. Aquesta postura manté a aquests adults lluny de les necessitats de suport i protecció dels infants i és molt important en el marc ideològic dels maltractaments infantils, ja que suposa una distància afectiva i, per tant, problemes amb l'empatia i el vincle amb els nens i nenes. Els trastorns del vincle són una de les conseqüències més greus del maltractament infantil ja que genera en els nens i nenes un sentiment de desconfiança vers els adults, el qual utilitzen com a mecanisme de protecció (Bowly, 1986; Feeney & Noller, 2001). És per això que la majoria de nenes i nens que viuen maltractaments tenen problemes per vincular-se, confiar i col·laborar amb els professionals que intenten donar-los suport.

Per tal de no dur a terme una intervenció des del punt de vista adultista, és important tenir en compte que aquest infants expressen el seu patiment d'una manera indirecta i, a vegades, contradictòria: comuniquen amb gestos i comportaments el que no poden expressar amb paraules, presenten conductes disruptives i violentes, dificultats d'aprenentatge, enuresis, encopresis, hiperactivitat, comportaments amb alts components sexuals, etc. Altres ho expressen de forma menys visible, però no menys greu, com depressió, ansietat, inhibició afectiva, aïllament social... Cal anar en compte i no utilitzar aquests símptomes per fer derivacions a serveis de psiquiatria infantil o fer diagnòstics sobre determinades patologies; és imprescindible fer una valoració de l'entorn familiar i contextualitzar aquestes manifestacions de les nenes i nens.

L'adultisme ha estat un paradigma que ha permès explicar les vivències infantils i els comportaments i patiments com a resultat de conflictes psíquics. Com es deia anteriorment, no tenir en compte el món exogen del nen o nena

conduïx a una responsabilització i culpabilització de l'infant com a causant del seu patiment; a més a més, però, se'l priva de la possibilitat de participar en intervencions destinades a modificar aquests contextos (Ross & Reyes, 2001).

El punt de partida de qualsevol intervenció amb infants que han patit situacions de violència masclista en l'àmbit familiar i amb les seves mares ha de ser que el maltractament infantil no és el resultat de les incompetències i el patiment dels progenitors, sinó també de la injustícia i violència que existeix en l'entorn d'aquestes famílies i de la societat en general. El primer que cal tenir en compte és el context de violència masclista que té lloc a l'àmbit familiar i dirigir les intervencions cap a la protecció dels infants i la resta de persones afectades per la situació, així com cap a la identificació de la situació viscuda i l'elaboració del trauma. En un segon moment, es poden avaluar les competències parentals per tal de fer una valoració de la situació familiar, detectar els punts forts i les dificultats de cada entorn i, després d'haver-ho emmarcat en el context social i cultural, que ens permeti dissenyar una intervenció ajustada a cada realitat.

1.4.3.2. INVISIBILITZACIÓ

Més enllà de la invisibilització dels infants construïda al llarg de la història, actualment encara es considera que els nens i nenes són propietat dels seus progenitors i que aquests tenen dret a tractar-los com considerin per tal d'educar-los (Kipen & Caternerg, 2006). Entorn a la concepció de la infància hi ha diferents elements que contribueixen a la seva invisibilització com poden ser els mites sobre l'amor i la família (ja presentats en el punt 1.3.7.4.) o bé el fet que les situacions que afecten als infants siguin considerades com una problemàtica social.

Diferents estudis defineixen el que és un problema social, consideració prèvia i imprescindible perquè una situació sigui susceptible de ser canviada: *“condició que s’estableix com a tal per un nombre considerable de persones com una desviació de les normes socials habituals”* (Fuller & Myers, 1941, p. 320)²⁹, *“situació que viola una o més normes generals compartides i aprovades per una part del sistema social”* (Merton, 1971, p. 1)³⁰, *“fenomen social que té un impacte negatiu en les vides d’un segment considerable de la població”* (Kohn, 1976, p. 94)³¹.

Els estudis parlen de nombre considerable de persones, violació de normes compartides, impacte negatiu en les vides i afecció de valors, però, reprenent el repàs històric a la infància i la manca de registre dels infants que viuen en llars on es produeix violència masclista, es podria dir que els fills i filles de les dones que viuen situacions de violència masclista no estan considerats com un problema social. Els mateixos estudis apunten que perquè un problema social sigui considerat com a tal, també és necessari que un grup consideri la situació injusta, però aquest grup ha de tenir influència social i un impacte significatiu en la política social (Bosch, 2008). Els infants o les seves mares no semblen formar part d’aquest tipus de grup en la nostra societat actual.

Segons la Divisió de Població de les Nacions Unides, per a la població mundial menor de 18 anys i diferents estudis de la violència a la llar realitzats entre els anys 1987 i 2005, entre 133 i 275 milions de nens i nenes de tot el món

---

²⁹ Cita traduïda per l’autora.

³⁰ Cita traduïda per l’autora.

³¹ Cita traduïda per l’autora.

són testimonis de la violència que es dona dins el context familiar cada any. Aquest nombre estimat d'infants es desglossa de la següent manera (UNICEF, 2006):

- Sud d'Àsia: entre 40'7 i 88 milions de menors.
- Oest d'Àsia: entre 7'2 i 15'9 milions de menors.
- Sud-est asiàtic: no existeix estimació.
- Est d'Àsia: entre 19'8 i 61'4 milions de menors.
- Àfrica sub-sahariana: entre 34'9 i 38'2 milions de menors.
- Nord d'Àfrica: no existeix estimació.
- Oceania: entre 548.000 i 657.000 menors.
- Estats de la Commonwealth: entre 900.000 i 3'6 milions de menors.
- Amèrica Llatina i el Carib: entre 11'3 i 25'5 milions de menors.
- Països desenvolupats: entre 4'6 i 11'3 milions de menors.

Per altra banda, estudis realitzats per la Comissió Europea de Drets de la Dona i Igualtat de Gènere destaquen que entre 80 i 100 milions de dones dels estats membres han patit violència masclista en algun moment de la seva vida. A més a més, corroboren la dada que diu que entre 5 i 10 milions d'infants de la Unió Europea han presenciat com els seus pares pegaven a les seves mares.

Seguint amb dades que proporciona la UNICEF en els seus diferents estudis, es parla de 188.000 menors exposats a la violència domèstica dins la llar a l'estat Espanyol l'any 2006. Per altra banda, segons les dades del Centro Reina Sofia para el Estudio de la Violencia (2007), la incidència de menors maltractats en l'àmbit familiar entre l'any 2001 (2.614 infants) i 2005 (6.438 nens i nenes) a l'Estat espanyol, amb una variació que suposa el 146,29%. Aquestes dades, però,

representen els casos de maltractament infantil dins la llar però no recullen quins infants viuen situacions de violència masclista en l'àmbit familiar. Tots aquests informes evidencien com en aquest tipus de violència, on els nens i les nenes també la pateixen, s'invisibilitzen els infants.

Una anàlisi feta per l'organització Save the Children (Van Reinsen, 2002) conclou que no hi ha una única temàtica que, per si mateixa, garanteixi els drets dels infants. Així doncs, cal treballar per a una base legal que defensi els drets dels infants, augmentar la coordinació i la formació, dissenyar instruments específics que permetin detectar les necessitats dels infants, entre altres.

1.4.3.3. NECESSITATS EVOLUTIVES DE LA INFÀNCIA I L'ADOLESCÈNCIA

Per tal de comprendre les conseqüències de la violència masclista en els i les infants i adolescents és important tenir en compte quines són les seves necessitats evolutives.

Els éssers humans són els mamífers que durant més temps tenen necessitat dels seus progenitors per tal de créixer de manera sana: alimentació, afecte, educació, hores de son, exercici físic, entre altres. Les necessitats físiques són, en general, més fàcils de detectar, però és important tenir en compte que els infants necessiten un vincle sa i segur amb els adults que s'encarregaran de cuidar-los durant els primers anys de vida (Orjuela et al, 2008).

Diferents estudis (Bowly, 1998; Barudy & Dantagnan, 2005; Crittenden, 2005) insisteixen en la influència que tenen els diferents vincles entre l'infant i les seves figures adultes de referència durant el seu procés de desenvolupament. Així

doncs, les relacions que s'estableixen entre l'infant i els progenitors, així com la que es dona entre aquests, afecta directament en el desenvolupament emocional del nen o la nena.

Els infants es van desenvolupant al llarg dels anys a través del vincle amb les seves persones de referència a nivell psicomotriu, intel·lectual, de pensament i llenguatge, social i emocional. Per tal de centrar el tema de les necessitats infantils amb el context de violència masclista en l'àmbit familiar, centrarem aquest punt en el desenvolupament social i emocional dels nens i nenes.

Una de les principals necessitats dels infants són els vincles afectius i estables (Barudy & Darntagnan, 2005); aquests facilitaran a l'infant la seva participació en les dinàmiques socials del seu entorn degut al sentiment de pertinença a una comunitat que haurà desenvolupat gràcies a aquests vincles afectius. Dins d'aquest context social, els infants necessiten percebre un arrelament que els garanteixi que els adults estan disponibles i els poden assegurar protecció i acceptació (Orjuela et al, 2008).

L'esfera afectiva que necessita un infant es refereix a la satisfacció de les necessitats de vincle, d'acceptació i de ser important per a una altra persona (Barudy & Darntagnan, 2005). Això significa que els nens i les nenes necessiten establir vincles íntims amb els seus progenitors per desenvolupar empatia, seguretat i sentiment de familiaritat. Així mateix, els infants necessiten rebre missatges que els facin percebre una acceptació incondicional per part dels seus adults de referència, així com trobar un lloc on poder créixer envoltat de cura i afecte, però no en una relació simbiòtica.

Algunes de les necessitats infantils relacionades amb els vincles afectius i estables poden entrar en contradicció amb el projecte personal dels progenitors, essent aquest massa diferenciat o massa invasiu del projecte personal del nen o nena. Stierlin (1981) apunta diferents formes en que aquest procés de delegació pot afectar al conjunt del nucli familiar i generar situacions de violència psicològica:

- Situacions en les que els infants es veuen sobrecarregats, ja que el que els seus progenitors esperen d'ells és superior a les seves capacitats físiques, psicològiques i socials com a nen o nena.
- Situacions en les que els infants reben missatges contradictoris i els col·loquen en situacions conflictives degut als vincles de lleialtat i dependència que té amb els adults cuidadors. En aquests casos, la simptomatologia dels infants és més severa (Holden & Ritchie, 1991; Rossman & Rea, 2005).
- Situacions en que el nen o nena es veu essent utilitzat per un progenitor per tal de danyar a l'altre, generant en els infants sentiments de culpabilitat i traïció.

Aquests diferents tipus de situacions poden ser habituals en els contextos de violència masclista en l'àmbit familiar, generant en els infants que hi viuen moltes conseqüències a diferents nivells però, sobretot, psicològiques.

Les necessitats socials dels infants, per altra banda, (Orjuela et al, 2008) també estan relacionades amb la necessitat del sentiment de pertinença a una comunitat, on s'extrapolaran els vincles afectius més íntims. Per tal d'afavorir

aquestes necessitats cal enfortir les capacitats comunicatives dels infants, així com les habilitats d'escolta i expressió d'emocions.

Si aquestes necessitats es veuen cobertes, els infants poden començar a diferenciar-se dels seus adults de referència, augmentant la seva autonomia i potencialitats socials, però sense perdre el sentiment de pertinença que els ofereix protecció i suport (Barudy & Darntagnan, 2005). Dins d'aquestes necessitats es troba la comunicació, que fa que les persones ens sentim reconegudes i dignes d'atenció; la consideració, que a part de la validació proporciona dinàmiques de cura i atenció; i, finalment, l'estructura, entesa com les regles socials que són necessàries per regular i garantir un mínim de compliments dins la dinàmica familiar.

Quan aquestes necessitats estan cobertes, a part de proporcionar en els infants un humor positiu i de confiança, també permet establir una jerarquia on les persones adultes són les que s'ocupen de les necessitats dels infants (Barudy & Darntagnan, 2005).

1.4.4. CONSEQÜÈNCIES EN ELS NENS I NENES I ADOLESCENTS QUE VIUEN SITUACIONS DE VIOLÈNCIA MASCLISTA A L'ÀMBIT FAMILIAR

Presenciar violència entre els progenitors pot ser traumàtic pels infants i adolescents, minant-los la seva seguretat emocional i les seves habilitats de funcionament, creant nivells massa alts d'activitat psicològica de forma crònica, transmetent estratègies de resolució de conflictes disfuncionals i fent que aquests comportaments es generalitzin a altres tipus de relacions (Agar, 2004). Els infants que conviuen en un entorn de violència masclista pateixen, igualment, aquestes

agressions. Alguns infants reben la violència de forma directa, mentre que altres la reben en el moment en el que s'interposen entre l'agressor i la seva mare o algun germà o germana; tot i així, no és necessari que rebin la violència psíquica i/o física de forma directa perquè presentin dificultats emocionals, cognitives o socials. Més enllà de les conseqüències a curt i mig termini que la violència masclista té sobre els infants, que ja són suficientment importants de per sí, també cal tenir presents les conseqüències a llarg termini. Aquestes poden ser la repetició dels rols que han viscut a la seva llar i la transmissió de la violència en les generacions posteriors (DeOliveira, Veitch & Bailey, 2004; Lichter & McCloskey, 2004).

És important tenir en compte que tant els infants o adolescents que són testimonis de la violència vers la seva mare, com els que reben la violència de forma directa per part del seu pare presenten efectes molt similars. El Cercle Interactiu de la Violència Familiar (Sepúlveda, 2006) permet explicar que la violència masclista en l'àmbit familiar comença amb violència vers la dona però que després s'acaba estenent a la resta de membres de la família. La violència vers la mare ja és una violència vers els seus fills i filles i, a mesura que aquestes agressions van mantenint-se en el temps, poden acabar dirigint-se directament, també, vers les filles i fills.

Els infants i adolescents, ja rebin els maltractaments de forma directa, estiguin presents durant els agressions o no, perceben el clima de terror i, per tant, també poden presentar conseqüències físiques més enllà de les lesions (si n'hi ha) com alteracions del son, de l'alimentació o retard en el desenvolupament, entre altres. Per altra banda, també es poden donar alteracions emocionals (com ansietat,

baixa autoestima i estrés) i problemes socials, educatius, cognitius i conductuals (dificultats escolars, manca d'habilitats socials, agressivitat...) (Mullender et al., 2002; Agar, 2004).

Cada vegada que un infant és testimoni dels danys, de la violència i de les lesions, la seva confiança bàsica en el món com un lloc segur i previsible s'erosiona (McAlister, 2002, p. 11)³².

1.4.4.1. CONSEQÜÈNCIES PSICOLÒGIQUES, FÍSiques I SOCIALS DELS INFANTS I ADOLESCENTS

La majoria d'aquests nens i nenes i adolescents, atès l'entorn familiar en el que han de desenvolupar el seu creixement, perceben el món com un lloc insegur i imprevisible, normalitzen la violència com a forma de relació, se senten indefensos i vulnerables. El seu àmbit familiar és un espai de relació hostil, on la força (ja sigui física i/o verbal) és l'estratègia per aconseguir el que un vol en detriment de la negociació, la resolució de conflictes de forma no violenta, el diàleg, la relació igualitària basada en el respecte (O' Leary & Vidair, 2005).

Algunes de les característiques que presenten aquests infants són: demandes d'atenció, dificultat davant l'identificació i l'expressió de les emocions, baixa autoestima, dificultats de concentració i manteniment de l'atenció, manca d'habilitats per resoldre conflictes, manca d'habilitat per prendre decisions pròpies de l'etapa evolutiva, creences davant les relacions amb l'altre gènere, entre altres (Baker & Cunningham, 2004). A més a més, aquests infants i adolescents acostumen a presentar molta culpabilitat pel que passa a casa i, en la majoria d'ocasions, s'adultitzen per tal de protegir i cuidar a la seva mare i/o

---

³² Cita traduïda per l'autora.

germans i germanes. També busquen la manera de frenar l'agressivitat del pare, fet que implica un augment de la tensió, de l'estat d'alerta, possible desconcentració de les tasques que els pertoquen per edat (escola, amistats i activitats).

És important tenir present que les conseqüències que presenten aquests infants i adolescents en algunes ocasions exterioritzen les conductes, com podria ser l'agressivitat, però en moltes altres ocasions les conductes estan internalitzades; és a dir, presenten inhibició i por sense manifestar massa comportaments que cridin l'atenció de les persones adultes. La violència masclista en l'àmbit familiar també té uns impactes més subtils (Mullender et al, 2002; Agar, 2004) que poden ser:

- Els infants es culpabilitzin a si mateixos i mateixes de la violència. Això pot passar perquè les qüestions relacionades amb ells i elles són, freqüentment, desencadenants de la violència, o bé, perquè els infants, pel seu moment evolutiu, acostumen a ser egocèntrics a l'hora de donar-se explicacions del que passa al seu entorn.
- Els infants culpabilitzen a les seves mares de la violència perquè és el missatge que acostumen a rebre de l'agressor.
- Els infants dirigeixen la seva ira cap a la mare – “víctima” i no cap al pare – agressor degut als rols apresos en el seu context familiar.

En força ocasions ens podem trobar davant de nens i nenes i adolescents que aparentment estan bé, no presenten seqüeles i que el seu funcionament social, acadèmic i familiar no crida l'atenció. Cal tenir en compte que això no significa que no estiguin patint situacions de violència masclista i que les conseqüències

d'aquestes no els hi repercuteixin. L'exemple més clar per il·lustrar aquest punt és el rendiment acadèmic, hi ha infants i adolescents que tenen un funcionament escolar impecable i, per tant, no criden l'atenció a primera vista mentre que n'hi ha altres que presenten evidències de dificultats de concentració i atenció. En ambdós casos, les conseqüències de la violència que els infants i adolescents estan vivint en el seu entorn familiar poden ser igual de severes (Orjuela et al, 2008).

Pensant en les conseqüències a llarg termini d'haver viscut violència masclista a l'àmbit familiar, hi ha diferents estudis que evidencien els impactes negatius en l'adaptació a l'edat adulta (Agar, 2004). Aquests podrien resumir-se en alts nivells de depressió, ansietat, problemes de salut, abús d'alcohol i substàncies, símptomes traumàtics, rebuig vers un mateix, entre altres. Així doncs, ser testimoni de violència en la infància pot estar associat amb una edat adulta amb problemes d'adaptació, més violència en les relacions, més risc d'abús dels propis fills o filles, alts nivells de comportaments antisocials, alts nivells de depressió i més probabilitat de problemes de salut greus.

1.4.4.2. IMPACTES EN LA RELACIÓ DELS FILLS I FILLES AMB LA SEVA MARE I EL SEU PARE

Les nenes i nens que han viscut o viuen situacions de violència masclista en l'àmbit familiar es desenvolupen en un clima de por i inseguretat, se senten molt culpables de la situació que viuen les persones adultes, modifiquen les seves formes d'actuar per no *provocar* més violència, no comprenen perquè la seva mare no trenca aquest tipus de relació sentint-se desprotegits o en alerta constant. Aquest fet pot generar un impacte negatiu en la seva percepció de les habilitats marentals (Orjuela et al, 2008).

A mesura que la violència vers la mare va augmentant, aquesta va patint més conseqüències (estrès, símptomes depressius, somatitzacions...) que, a l'hora, faran que lògicament disminueixin les seves habilitats de maneig de la situació i del seus fills i filles. Segons alguns estudis (Orjuela et al, 2008) es considera que les llars mitjanes disposen de vincles segurs en aproximadament un 70% de casos, mentre que, en dones que havien patit situacions de violència masclista, el 50% dels seus fills i filles presentaven un tipus de vincle desorganitzat. Les figures adultes de referència són les que proporcionen la tranquil·litat i el benestar, però, en aquells casos en que aquestes persones també són font de por i inseguretat (com poden ser els casos de violència masclista a l'àmbit familiar), els infants i adolescents experimenten estrès i no es mostren capaços de demanar suport ni buscar la tranquil·litat de la seva mare (Zeanah et al., 1999).

A aquests infants i adolescents els costa comprendre perquè el seu pare actua violentament. Això fa que les agressions es converteixin en quelcom normal i l'infant les introdueixi en la seva manera de comprendre el món. Al mateix temps, genera ambivalència i confusió en la relació entre l'infant i el pare maltractador (Mullender et al, 2002; Agar, 2004).

Per altra banda, les informacions que arriben a les nenes i nens i adolescents provinents de diferents agents socials (contes infantils, televisió, família, escola o amistats) sobre el significat de la família, els rols de les mares i els pares i la incondicionalitat de l'amor dels progenitors vers els fills i filles genera, encara més, un entorn ple d'incoherència i incomprensió del que els està passant. Així doncs, el fet que, socialment la llar estigui considerada un entorn segur, de

protecció i tranquil·litat converteix la violència en aquest àmbit en quelcom més perjudicial, més ambigu i més confús (Comelles, 1996).

1.4.4.3. DIFERENTS ROLS I POSICIONAMENTS QUE ADOPTEN ELS INFANTS I ADOLESCENTS DINS EL SISTEMA FAMILIAR

Tal i com apunten diferents estudis (Agustin et al., 2007; Orjuela et al., 2008) els infants i adolescents es troben en una situació familiar dins la qual es situen de diferents maneres, variables al llarg del temps però sempre amb l'objectiu de donar sentit i comprendre la situació que estan vivint.

Hi ha infants i adolescents que normalitzen la conducta violenta sense veure-la com quelcom problemàtic i on la submissió de la dona està legitimada (Osofsky, 1999; Cunningham & Baker, 2007) i, com a conseqüència, existeix un risc de futures relacions on es produeixi violència masclista. Per altra banda, hi ha infants i adolescents que neguen la violència com a mecanisme de defensa ja que els resulta massa dolorós reconèixer la situació, mentre que altres, ben lluny de negar-la, reconeixen la violència i ells i elles mateixes se'n senten responsables (Carlson, 2000; Laing, 2000).

Més enllà de si els nens i nenes i adolescents normalitzen, neguen o es responsabilitzen de la violència, en moltes ocasions es troben en un conflicte de lleialtats (Lizana, 2012) on no poden prendre partit per cap dels progenitors ja sigui perquè l'utilitzen com a intermediari o intermediària o bé perquè se sent responsable d'influir per acabar amb la violència. Aquest conflicte sembla col·locar al nen o nena en la tessitura d'haver de triar entre el seu pare o la seva mare generant sentiments de confusió i ambivalència. En moltes ocasions, la resposta de l'infant o adolescent és la de posicionaments momentanis en el temps

que preservi la relació amb ambdós progenitors, però que a l'hora genera un sentiment de soledat i patiment.

En altres ocasions, els infants i adolescents si es troben en una situació d'haver-se de posicionar, ja sigui al costat de la mare o del pare (Orjuela et al., 2008) amb el risc que això significa de perdre la relació amb un dels dos progenitors. Hi ha fills i filles que es posicionen al costat de la mare, ja que la identifiquen com la persona que ha patit una situació injusta i empatitzen amb les seves emocions, al mateix temps que volen protegir-la de l'agressor (Joseph, Govender & Bhagwanjee, 2006). Les conseqüències psicològiques que això té per als infants i adolescents passa des de no poder separar les seves pròpies emocions de les de la mare, a veure's indefens i amb por, fins a sentir-se impotent i respondre amb violència vers la pròpia mare.

Per altra banda, seguint a Orjuela et al. (2008), cal tenir present que hi ha fills i filles que es posicionen al costat del pare, ja que els fa pena i el consideren la víctima de la situació, ja sigui perquè ha hagut de marxar de casa, perquè ha de pagar una pensió econòmica o, fins i tot, perquè ha hagut d'anar a la presó. Algunes vegades aquest posicionament també respon a que un altre germà o germana s'ha col·locat al costat de la mare i senten que ho han de compensar perquè el pare no es quedi sol. En aquests casos la relació amb la mare acostuma a estar molt deteriorada fruit de les desautoritzacions que es produeixen en la relació amb el pare i en algunes ocasions pot desembocar amb una reacció violenta del fill o filla vers la pròpia mare (Bancroft, 2004b).

Pel que fa als diferents rols que poden adoptar els infants i adolescents que viuen situacions de violència masclista en l'àmbit familiar Alison Cunningham i

Linda Baker (Baker & Cunningham, 2004; Cunningham & Baker, 2007) en fan una descripció que permet comprendre com els fills i filles viuen immersos en un context de violència masclista. Les autores parlen del rol cuidador, el rol confident de la mare, el rol confident de l'agressor, el rol assistent de l'agressor, el rol de nen o nena perfecte, el rol d'àrbitre i el rol de boc emissari:

El rol de cuidador. Actua com un pare als seus germans i germanes menors i per a la mare. Pot supervisar les rutines i responsabilitats de la llar (per exemple, els menjars, posant germans/es petits/es al llit), ajuden a mantenir els germans i les germanes fora de perill durant un incident violent i després els i les consolen (per exemple, tranquil·litzar als germans i germanes, aconseguir te per a la mare).

Confident de la mare. El nen o nena que està al corrent dels sentiments de la mare, preocupacions i plans. Després de ser testimoni dels incidents abusius, els seus records poden servir com a comprovants per a la mare, si l'abusador després minimitza o menteix sobre els esdeveniments.

Confident de l'abusador. El nen o nena que és millor tractat per l'abusador i que el més probable és que se li diguin justificacions respecte l'abús contra la mare. Se li pot demanar que informi sobre el comportament de la mare i després ser recompensat o recompensada per això amb, per exemple, privilegis o absència de maltractaments.

Assistent de l'abusador. El nen o nena que és escollit per ajudar en l'abús a la mare (per exemple, li fa dir coses degradants o colpejar-la físicament).

El nen o la nena perfecte. El nen o nena que tracta de prevenir la violència activament abordar qüestions (erròniament) percebudes com a factors desencadenants, sobresortint a l'escola i mai discutir, rebel·lar-se, tenir un mal comportament, o buscar ajuda amb els problemes.

El nen o nena àrbitre. El nen o nena que media i tracta de mantenir la pau.

El nen o nena boc emissari. El nen o nena identificat com la causa dels problemes de la família, acusat o acusada de tensió entre pares o el comportament del qual s'utilitza per justificar la violència. Pot tenir necessitats especials o no ser fill o filla biològic de l'abusador. (Cunninghan & Baker, 2007, p. 26)³³.

Diferents estudis (Orjuela et al., 2008; Lizana, 2012) han utilitzat aquesta classificació per a crear estratègies de comprensió i intervenció amb els fills i filles de dones que viuen situacions de violència masclista.

1.4.4.4. EVOLUCIÓ D'AQUESTES CONSEQÜÈNCIES AL LLARG DEL CREIXEMENT DELS INFANTS I ADOLESCENTS

Les conseqüències psicològiques que aquestes situacions tenen pels infants i adolescents depenen, bàsicament, de les característiques personals de la persona, de les circumstàncies de maltractament (tipus, cronicitat i gravetat) i de la protecció que pugui oferir la mare i l'entorn familiar (Levendosky & Graham-Bermann, 1998). També és important tenir en compte l'etapa evolutiva en la que es trobin els fills i filles, ja que aquesta condicionarà la manera en com viuen i expressen el que els està passant. La violència implica conseqüències molt diferents segons l'edat en la que es trobin els infants i adolescents i que en totes i cadascuna de les franges evolutives les seqüeles poden ser molt greus.

Quan els maltractaments estan presents durant l'embaràs, es poden produir parts prematurs, naixements amb baix pes, poc seguiment de l'embaràs per part de la mare, menys cura de la nutrició i del descans de la mare, menys participació en la preparació pel part o més risc de consum de substàncies per part de la mare. Durant la primera infància, els problemes principals que presenten aquests infants

---

³³³³ Cita traduïda per l'autora.

són les dificultats del vincle; el maltractament dificulta la relació amb els seus iguals, manca de confiança amb els altres i sensació d'abandonament emocional (Orjuela et al, 2008).

Diferents autores (McAlister, 2002; Agar, 2004) fan un repàs de les conseqüències que poden patir els infants al llarg de la seva evolució i exposen que entre els 2 i 5 anys els infants no diferencien la realitat de la fantasia i, al no comprendre la situació que estan vivint, poden suposar problemes per als seus cuidadors i generar conflictes. En aquesta edat predomina la culpa, la sensació de ser inútil, l'ansietat, els dubtes i la negació, aquests nens i nenes se solen sentir impotents davant el que passa i deseparats, amb una por intensa a patir conseqüències greus durant les agressions. Dins de les conseqüències conductuals ja comencen a aparèixer la timidesa, la baixa autoestima, el retraïment i la por, entre altres. Així mateix, comencen a aparèixer problemes de salut, mals hàbits de son, alimentació pobre i poc augment de pes, així com queixes somàtiques – les quals també estan presents en edats escolars i adolescents –. Entre els 6 i 8 anys, tampoc comprenen el que els està passant i s'hi afegeixen símptomes d'ansietat i depressió; així com ràbia, fantasies i aïllament escolar i social per tal de no desvetllar la situació en la que es troben. A mesura que van creixent i poden començar a comprendre la situació es poden apropar a algun dels progenitors, culpabilitzar a l'altre o donant lloc a la triangulació i incidint, directament, en la identificació de rols. Atès que en aquesta edat el funcionament social i escolar és molt important, també és on es pot veure més la disminució global de les habilitats cognitives atesa la poca informació percebuda per l'infant o proporcionada pels progenitors, alterant així les aptituds en el procés cognitiu i la dificultat d'atenció.

Seguint les mateixes autores, cal tenir en compte que a l'edat pre-adolescent predominen els sentiments de frustració i abandonament, els quals poden generar comportaments violents, evitació de les relacions, sensació de poder i control, adultització, i l'adopció d'un rol cuidador de les mares o dels germans o germanes més petits. A partir dels 12 anys, però, aquest paper de cuidador que adopta el noi o noia es pot anar transformant en bloqueig i sensació de desbordament. En aquest moment poden aparèixer les idees suïcides, el risc de patir estrès posttraumàtic o queixes de dolors físics.

Pel que fa a l'adolescència es veuen afectades àrees com la identitat personal, el rol sexual, l'autoestima i les capacitats personals, o la manca de plantejament vers el futur. També és habitual que els i les adolescents presentin sensacions de frustració per no haver pogut salvar a la mare, generant una responsabilitat excessiva a la llar portant-los, fins i tot, a interposar-se físicament entre els seus progenitors durant les agressions. Durant l'adolescència segueixen estant presents la baixa autoestima, l'ansietat, els símptomes depressius, la necessitat de cridar l'atenció i de ser acceptats (Baker & Cunningham, 2004). En algunes ocasions els i les adolescents busquen trencar amb la realitat que viuen a través de conductes de risc o de la delinqüència arribant, en alguns casos, a generar una gran distància emocional i indiferència vers l'entorn (McAlister, 2002; Agar, 2004). Durant aquesta edat també es produeix un impacte en les actituds respecte la resolució de conflictes i l'ús de la violència, s'adquireixen actituds que justifiquen l'ús de la violència per abordar conflictes interpersonals, així com actituds de gènere i de relacions personals despectives vers les dones i que reflexen el desequilibri entre gèneres.

A part de la descripció que es fa de les conseqüències de la violència masclista en els infants i adolescents en funció de l'edat, altres estudis (Barudy & Dantagnan, 2005) estructuren aquestes conseqüències en diferents tipus de trastorns: els trastorns del desenvolupament, de socialització, dels processos resilients, els traumes infantils i, per últim, els trastorns del vincle. Independentment de les classificacions que es facin, és important conèixer les conseqüències que pateixen els infants i adolescents que viuen situacions de violència masclista a l'àmbit familiar per tal de poder-les identificar i intervenir-hi al respecte.

1.5. INTERVENCIIONS EN SITUACIONS DE VIOLÈNCIA MASCLISTA

Per finalitzar amb l'apartat sobre la violència masclista, es mostren breument algunes consideracions sobre les intervencions que, per una banda, es duen a terme amb les dones que viuen o han viscut situacions de violència masclista i, per l'altra, amb els fills i filles que viuen les mateixes situacions.

Es tracta d'un repàs breu i general, ja que no és objecte d'aquesta intervenció analitzar aquest tipus d'intervencions; malgrat això es considera imprescindible tenir-les presents per tal de poder comprendre i contextualitzar la intervenció amb les mares.

1.5.1. INTERVENCIÓ AMB LES DONES

Tenint en compte que la violència masclista a l'àmbit familiar és un reflex d'una situació d'abús de poder en la que l'home, la persona concebuda com a més forta i amb més recursos, intenta controlar a la seva parella, a la que percep com a

vulnerable i indefensa (Dutton i Golant, 1997), cal considerar a les dones com unes de les afectades per aquest tipus de violència tal com apunta Ferreira (1989): *“una dona colpejada és aquella que pateix maltractament intencional, d’ordre emocional, físic i sexual, ocasionat per l’home amb qui manté un vincle íntim”* (p. 38)³⁴.

Existeixen diferents tipus d’intervencions amb dones que viuen situacions de violència masclista les quals solen perseguir les mateixes finalitats (acabar amb la situació de violència) però amb uns objectius diferents (defensa, protecció, valoració, acompanyament, reinserció o reparació). Es pot parlar d’intervencions legals, policials, mèdiques – psiquiàtriques, socials, educatives i psicològiques; en moltes ocasions es parla d’actuacions psicosocials (per integrar intervencions socials, educatives i psicològiques) que solen dividir-se en intervencions en crisi, tractaments individuals i tractaments grupals.

Independentment del tipus d’intervenció que s’ofereixi a les dones, aquestes acostumen a presentar unes característiques que cal tenir en compte, tals com dany emocional (sentiments de culpa, por o vergonya) i, en algunes ocasions, es pot tractar de la primera vegada que verbalitzen la situació que estan vivint (Sanz, 2010). Els motius que porten a aquestes dones a demanar suport algunes vegades no estan explícitament relacionats amb la situació de violència (Zerbe & Campbell, 1997), sinó que apareixen darrera de temes com la gestió de crisis, la simptomatologia emocional o la seguretat. En els casos en els que les dones accedeixen als recursos de suport amb una explicitació del que estan vivint

---

³⁴ Cita traduïda per l’autora.

acostumen a verbalitzar la necessitat de parlar i ser escoltades (Seagull & Seagull, 1991) així com parlar de la seva pròpia identitat i del dany que els suposa la càrrega de la situació que viuen (Millan, 2010). En el cas de les dones que tenen fills i filles, una demanda inicial també pot ser el benestar dels infants i/o adolescents, essent la porta d'entrada per a desvetllar la situació (Bancroft, 2004b).

Ja des del moment en que les dones fan la demanda d'atenció per tal de poder participar en algun tipus d'intervenció, és important tenir en compte el posicionament de les i els professionals davant aquestes situacions tal com apunta Herman (2004):

El primer principi de recuperació és que la supervivent recuperi el poder. Ella ha de ser autora i àrbitre de la seva pròpia recuperació. Els altres poden donar-li consells, suport, ajuda, afecte i atencions, però no la curació. Molts intents benintencionats i benevolents d'ajudar a la supervivent fracassen perquè no s'observa aquest principi fonamental de recuperació del poder. Cap intervenció que li arrenqui poder a la supervivent pot impulsar la seva recuperació, no importa que sembli ser pel seu propi bé (pp. 211 – 212)³⁵.

Tal com apunten Grigsby & Hartman (1997), els recursos d'atenció a les dones que viuen situacions de violència masclista serveixen, entre altres aspectes, per a proporcionar informació a les dones, la qual està molt limitada atesa la dinàmica de la violència i l'aïllament social al que sotmet a les dones. Els i les professionals de la xarxa d'atenció es converteixen en una font d'informació que permet a les dones qüestionar els missatges que reben per part de l'agressor i, al mateix temps, posar en dubte les desqualificacions rebudes.

---

³⁵ Cita traduïda per l'autora.

Segons Linares (2006), hi ha dos tipus d'intervencions que estan relacionades entre si: les intervencions en crisi, que tenen com a objectiu principal interrompre la situació de violència, i els tractaments pròpiament dits. Les intervencions en crisi se centren en una acollida on la dona pugui expressar i comprendre el que ha viscut, valorar el risc, abordar estratègies d'afrontament i incrementar la protecció. Aquestes poden ser de primera o de segona instància essent objectiu de les primeres el suport, la reducció del perill de mort i la connexió amb altres recursos i de les segones, la integració de l'esdeveniment traumàtic en la història personal (Sanz, 2010). Slaikeu (1984) defineix les intervencions en crisi com:

El procés d'ajuda dirigida a auxiliar a una persona o familiar per a suportar un esdeveniment traumàtic, de manera que la probabilitat de debilitar els efectes (estigmes emocionals, dany físic) es redueixi i la probabilitat de creixement (noves habilitats, perspectives a la vida) s'incrementi (p. 4)³⁶.

Així doncs, els objectius de les intervencions en crisi són alleugerir el patiment psicològic, facilitar l'expressió emocional, prevenir l'agreujament dels símptomes i evitar la cronificació (Labrador et al., 2004).

En el tractament amb les dones que viuen o han viscut violència masclista (ja sigui de forma individual o grupal) es pretén disminuir el patiment i pal·liar els símptomes fruit de la situació viscuda acompanyant a la dona en el treball de diferents aspectes (Linares, 2006; Hirigoyen, 2006; Labrador, Paz, De Luís & Fernández – Velasco, 2004):

- Identificació de la violència masclista viscuda.

---

³⁶ Cita traduïda per l'autora.

- Identificació i modificació les creences que afavoreixen el manteniment de la violència.
- Anàlisi de la història personal.
- Recuperació de la capacitat crítica.
- Recuperació del control de la seva identitat.
- Identificació de la ràbia.
- Disminució del sentiment de culpabilitat.
- Reforç de la seva pròpia imatge.
- Millora de l'autoestima.
- Recuperació de l'autonomia.
- Millora en l'establiment de límits.
- Disminució del sentiment de dependència.

Aquests diferents aspectes s'han d'abordar en la majoria de les intervencions terapèutiques amb les dones que viuen situacions de violència masclista en l'àmbit familiar, ja que acostumen a presentar alguna de les següents característiques: història de maltractaments a la seva família d'origen, haver après el rol de submissió al presenciar violència vers la seva mare, haver tingut un pare i una mare que no consideraven als seus infants com una prioritat i per tant no cobrien les seves necessitats afectives o haver tingut una educació rígida respecte als rols familiars i de gènere, entre altres (Aumann, 2003).

Qualsevol intervenció amb una dona que viu o ha viscut situacions de violència masclista ha de passar per facilitar l'expressió emocional (Labrador et al., 2004) ja que la càrrega de vergonya, por i culpa estan molt presents en aquestes dones i, en la majoria de casos, la resta de conseqüències i emocions que

no han aparegut en les primeres fases, solen aparèixer en el moment de sol·licitar suport.

Segons Hirigoyen (2006), detectar la violència i nombrar-la consisteix en que la dona s'adoni que està vivint una situació de violència masclista i, per tant, cal proporcionar-li indicadors de detecció, verbalitzar que la relació amb l'agressor és una relació de maltractament i legitimar les emocions que sent. La culpa està present en la gran majoria de dones que viuen situacions de violència masclista, ja que consideren que elles són les culpables de la relació de parella i també dels maltractaments que reben. Cal que aquestes dones puguin comprendre que la impotència que senten és fruit de la mateixa violència i que el fet que elles no reaccionessin no està relacionat amb cap tipus d'incapacitat o patologia d'elles, sinó amb la violència que l'agressor exerceix sobre elles i amb el propi cicle amb el que la violència masclista acostuma a instaurar-se.

Quan les dones poden relatar el que han viscut acostumen a definir-se a si mateixes com persones inútils. Així doncs, és important treballar per la seva autonomia i per tal que recuperi els seus recursos personals, familiars i socials, però cal tenir en compte que aconseguir que la dona surti del seu rol de "víctima" serà més o menys fàcil en funció de les històries de violència prèvies a la seva família d'origen i/o en relacions de parella anteriors. Independentment del model d'intervenció que es dugui a terme, cal treballar per tal que la dona que viu situacions de violència masclista pugui alliberar-se del domini al que està sotmesa per tal de poder començar a fer algun canvi. És imprescindible empoderar a la dona per tal que visibilitzi tots els recursos propis i de l'entorn que li facilitaran comprendre el que està vivint i, per tant, protegir-se (Hirigoyen, 2006).

Així mateix, seguint aquesta autora, treballar els límits amb les dones que viuen situacions de violència masclista passa per que la dona es protegeixi i pugui reconèixer les agressions i recuperar el poder, manifestant quines són les pròpies eleccions. Un cop la dona pot recuperar la seva identitat també pot aconseguir una imatge més realista de l'agressor i adonar-se que el poder que ell exercia va disminuint a mesura que ella no cedeix i recupera la capacitat crítica.

Hirigoyen (2006) considera que la història de la família d'origen acostuma a recollir relats i experiències de vulnerabilitat, així com moments i relacions on la dona s'ha creat la seva pròpia identitat en funció de complaure a les persones del seu entorn. Així mateix, la sensació de dependència és una altra de les conseqüències de la violència masclista, atès que l'abús de poder s'ha instaurat en la relació i, en moltes ocasions, és causa de retorns amb l'agressor ja que la identitat de la dona es defineix en relació a l'agressor i a la situació de violència.

Independentment del tipus d'intervenció, dels objectius aconseguits o de les temàtiques tractades, cal concebre aquestes actuacions com un suport flexible on, tal com defensa Millan (2010), i tal com ja s'ha apuntat anteriorment, l'agència està en mans de les pròpies dones:

El sentit que tingui per a cada dona l'ajuda rebuda, té molt a veure amb la pròpia dona, i és ella sempre, en últim terme, qui ha de decidir el destí que li vol donar a la seva vida. Cada instant és una oportunitat, per optar entre seguir sent vulnerables deixant la seva llibertat, i la seva dignitat en mans d'altres, o assumir el control de la seva vida i planificar el seu futur. Això ens ha de fer pensar en la forma d'intervenir davant la violència, és necessari crear una xarxa que sigui flexible, que permeti que la dona pugui contribuir, en col·laboració amb la professional, a dissenyar un pla d'actuació per afrontar el seu futur. Es tractaria de crear una xarxa

de recursos per afavorir el pacte entre les dones i la seva independència (p. 250)³⁷.

1.5.2. INTERVENCIÓ AMB ELS FILLS I LES FILLES

Els fills i filles de les dones que viuen situacions de violència masclista i dels homes que l'exerceixen pateixen la mateixa violència, la qual destrueix les seves habilitats per tenir esperança i confiar amb les persones adultes. Per aquest motiu és important que també rebin una intervenció especialitzada (Orjuela et al., 2008).

Per altra banda, és important i necessari remarcar que les intervencions amb els fills i filles de les dones que viuen situacions de violència masclista han d'anar acompanyades d'una intervenció paral·lela i coordinada amb les seves mares (Plaza, 2007). Aquest paral·lelisme és important per tal que les mares puguin oferir el que els infants necessiten i també per poder sentir-se recolzades en aquest procés que han de fer, per elles i pels seus fills i filles.

Les intervencions amb els nens i nenes i adolescents que viuen situacions de violència masclista han de començar amb una **valoració de la situació familiar** per conèixer els recursos socials amb els que compten així com els factors de protecció i de risc. Aquesta valoració cal fer-la de forma coordinada amb la resta d'equips professionals que treballen al voltant del món dels nens i nenes i adolescents, així com amb la mare (Agustín, et al., 2007; Orjuela et al., 2008; Plaza & Roche, 2011).

---

³⁷ Cita traduïda per l'autora.

Un cop es té la informació sobre el context en el que viuen i del que disposen els fills i filles, cal realitzar una **fase d'acollida** amb tots i cadascun dels germans i germanes (Mullender et al., 2002; Skopp, Donald, Manke & Jouriles, 2005; Orjuela et al., 2008). Tal com apunten algunes autores (Baker & Cunningham, 2004; Cunningham & Baker, 2007), els diferents fills i filles immersos en una situació de violència masclista en l'àmbit familiar poden adoptar diferents rols davant a la dinàmica familiar. Depenent del posicionament que poden assumir la simptomatologia mostrada serà diferent, però en tots els casos serà necessària una intervenció.

Aquesta acollida serveix bàsicament per establir una relació de confiança amb la persona professional que atengui al nen o nena o adolescent, per proporcionar-li un espai de seguretat on pugui expressar les seves vivències i emocions, així com per començar a definir la relació d'ajuda i identificar les conseqüències de la violència. També és una fase important perquè ens permet conèixer la perspectiva dels nens i nenes i adolescents, i permet al o la professional no contestar des de les seves pre-concepcions com a persona adulta (McAlister, 2002; Orjuela et al., 2008).

Un cop realitzada aquesta fase d'acollida i primer contacte, la intervenció amb els fills i filles pot continuar a nivell individual i/o grupal i amb dues finalitats principals diferents, però no incompatibles: l'acompanyament i suport emocional, per una banda, i les pautes socioeducatives, per l'altra (Orjuela et al., 2008).

Les intervencions centrades en **l'acompanyament i suport emocional** persegueixen l'objectiu que els nens i nenes o adolescents puguin establir un pont

de contacte entre el seu món intern i el context en el que es troben (Torras de Beà, 2007). Per tal d'acompanyar als infants i adolescents en aquest procés, cal oferir-los la possibilitat de tenir una visió realista d'ambdós progenitors evitant demonitzacions i idealitzacions de qualsevol dels dos.

En els processos de suport emocional és imprescindible treballar els sentiments de culpabilitat que viuen aquests infants i adolescents així com l'estigmatització que viuen, tant dins el seu context familiar com en l'entorn escolar i social. També cal abordar els sentiments d'impotència, pèrdua i ràbia. En qualsevol cas, és imprescindible que el nen o nena o adolescent se senti subjecte del seu propi procés permetent-lo assumir les responsabilitats i compromisos, però també traslladant-li l'experiència de ser algú amb valor i capacitats (Orjuela et al, 2008; Plaza & Roche, 2011).

Pel que fa a les intervencions dirigides a les **pautes socioeducatives**, se centren en poder parlar de la situació viscuda i identificar la violència i les emocions que se'n deriven. Al mateix temps, es fomenten les conductes d'autoprotecció, la resolució de conflictes de forma no violenta i l'autoestima positiva. Aquestes intervencions no se centren en l'elaboració de la situació traumàtica viscuda, sinó que ajuden a flexibilitzar els rols de gènere, promoure conductes equitatives i motivacions que fomentin la resiliència, proporcionar alternatives a certes reaccions emocionals que poden generar dany als propis infants i adolescents o al seu entorn, fer-les i fer-los mereixedors d'atenció i afecte (Orjuela, et al., 2008; Córdoba, 2011).

Hi ha alguns estudis (Save the Children, 2006; Agustín, et al., 2007; Save the Children, 2011) que han recollit l'opinió de professionals expertes i experts en

atenció a nens i nenes que viuen situacions de violència masclista i tots coincideixen en que les **intervencions** per a infants i adolescents poden ser **individuals o en grup**, entenent que ambdues possibilitats són compatibles entre sí.

Independentment de quin sigui el format, és important abordar les següents temàtiques que estan directament relacionades amb els objectius que s'acaben de presentar:

- Identificació i expressió d'emocions.
- Expressió de la situació de violència viscuda.
- Percepció de la figura materna i paterna.
- Resiliència i autoestima positiva.
- Xarxa de suport familiar i social.
- Resolució assertiva dels conflictes.

Per resumir, doncs, cal tenir en compte que després de viure situacions de violència masclista, la concepció del món dels infants i adolescents canvia de forma radical. Els sorgeixen dubtes sobre si la violència és una forma de castigar quan una persona es porta malament, tenen la percepció que els seus cossos són vulnerables i tenen por a la mort. Si les persones adultes no en parlen, els infants i adolescents s'atemoreixen més ja que pensen que es tracta d'un tema tabú. Per això és important que els i les professionals parlin d'aquests esdeveniments perquè fomenta que els infants i adolescents s'expressin i puguin aclarir dubtes, i el fet de parlar-ne diferents vegades o que els infants i adolescents repeteixin les mateixes experiències i emocions no té afectes adversos, sinó que els ajuda a trobar-hi el sentit (McAlister, 2002).

Així doncs, cal que les intervencions amb els infants i adolescents que viuen situacions de violència masclista es converteixin en espais de seguretat i confiança on puguin expressar les situacions viscudes sense ser jutjades i jutjats.

1.6. SÍNTESI DE L'APARTAT SOBRE VIOLÈNCIA MASCLISTA

En aquest primer apartat del capítol teòric s'han presentat diferents definicions en torn a la problemàtica estudiada, optant la investigació per centrar-se en el terme de violència masclista.

Posteriorment, s'ha fet un repàs pels diferents tipus de violència que pateixen tant les dones com els seus fills i filles, visibilitzant totes les tipologies i fent especial èmfasi en la violència psicològica, que és la que sempre està present, la que més costa d'identificar i la que més seqüeles deixa en les persones que la viuen.

Els models explicatius exposats anteriorment han permès fer un repàs pels diferents punts de vista amb els que es pot intentar explicar el fenomen de la violència masclista. La investigació es posiciona clarament en una perspectiva de gènere i fa èmfasi en visibilitzar tots els elements que hi estan implicats com els estereotips i els rols de gènere. Així mateix, també s'ha fet un especial recorregut pel mite de l'amor romàntic i de la família tradicional presentant idees socialment molt acceptades i susceptibles de qüestionar.

Finalment, l'apartat sobre la violència masclista es tanca amb una descripció de les conseqüències que té aquesta en les dones i els seus fills i filles, i fent una

breu aproximació a les intervencions que necessiten tant les dones com els infants i adolescents.

2. *MATERNALITZACIÓ*

Aquest segon apartat se centra en el concepte de maternalització, diferenciant-lo de la maternitat i contextualitzant-lo amb altres termes. Igual que amb el concepte de violència masclista, és important elaborar definicions diferencials per poder concretar el que s'aborda en aquesta investigació.

Posteriorment s'explica la maternalització des de la descripció de diferents eixos que acullen les perspectives teòriques i visions entorn a aquest concepte. Aquest esquelet s'elabora en aquesta investigació per a comprendre els diferents punts de vista generats entorn a la maternalització.

Igual que amb el mite de l'amor romàntic, exposat en el primer apartat, es fa un repàs històric de la maternalització que permet comprendre el concepte i el significat que té en el moment actual.

Finalment, per tancar aquest apartat, es parla de l'impacte que té la maternalització a nivell social i polític, familiar i en les dones. La descripció interrelaciona la història i la concepció de la maternalització amb els conceptes de la perspectiva de gènere, d'amor i de família.

2.1. **DEFINICIONS PER A CONTEXTUALITZAR LA MATERNALITZACIÓ**

Les definicions de **mare** que es troben en diferents diccionaris i enciclopèdies, com per exemple a l'Institut d'Estudis Catalans, responen, bàsicament, a la mare biològica: “*dona o femella que ha engendrat un o més fills, especialment respecte a aquests*”. En la present investigació el concepte mare fa referència a aquella dona que té cura dels seus fills i filles, siguin aquests infants o adolescents biològics, adoptats o acollits.

La “*qualitat de mare*” s’anomena **maternitat**, però en aquesta investigació es parla de **maternalització** ja que és un concepte que fa referència, segons l'Enciclopèdia Catalana, al “*procés per mitjà del qual una mare afavoreix el desenvolupament normal de l'infant des que neix*”. L'ús d'aquest terme en la present investigació s'explica per la concepció més enllà del moment del part i perquè fa referència als aspectes relacionats amb la cura, la socialització i l'acompanyament en el desenvolupament psico-evolutiu dels fills i filles.

El terme maternitat – *maternitas* en llatí – apareix al segle XII per referir-se a la funció protectora de l'església respecte a les persones creients i a la gent pobre. L'any 1957, s'introdueix el terme *motherhood* (maternalització) per parlar de les activitats de cura i criança, diferenciant-lo el concepte de *maternity* (maternitat), el qual fa referència al fet biològic de l'embaràs i del part (Imaz, 2010).

Per altra banda, cal tenir en compte una altra diferència significativa. **Matern**, segons l'Institut d'Estudis Catalans, és allò “*pertanyent a la mare*”, mentre que **maternal** és “*de mare, propi de mare*”, però també “*indica protecció*,”

acolliment, tracte afectuós. Que té una actitud protectora". Així doncs, i seguint amb el mateix posicionament que porta a la investigació a parlar de maternalització, la recerca utilitza el terme maternal per reforçar la idea protectora i afectiva entorn a la figura de les mares.

Per poder comprendre, però, el que significa i implica la maternalització és important fer un breu repàs per altres conceptes que hi estan vinculats com són l'instint maternal, l'amor maternal, el rol maternal i el vincle maternal.

2.1.1. INSTINT MATERNAL

Segons l'Institut d'Estudis Catalans, un instint és una "*facultat innata de l'ésser humà i dels animals per fer determinats actes dirigits a la conservació individual i de l'espècie sense haver de recórrer a l'experiència o a l'aprenentatge*".

Aquest concepte està molt lligat a les visions biologistes que defensen que les mares estan abocades a protegir als seus fills i filles, es considera una força interior relacionada amb els canvis hormonals contra la que les dones no hi poden fer res. El concepte d'instint maternal respon a una idea universalista i naturalitzadora de la maternalització que no en permet el qüestionament.

Els moviments feministes consideren que l'instint maternal és un mite i que es tracta d'un aprenentatge cultural que condemna, encara més, a les dones a quedar-se a l'espai domèstic i al càrrec de les funcions de cura. Badinter (2010) defensa que ja no es pot parlar d'instint maternal des del moment en que les dones poden escollir ser mares o no ser-ho, i en quin moment de la seva vida ho volen ser.

2.1.2. AMOR MATERNAL

Segons Stadlen (2004), hi ha dues definicions principals de l'amor maternal. La primera és aquella tradicional que el defineix com un amor incondicional, sòlid, que perdura i que no deixa lloc a sentiments d'odi vers el fill o filla. Aquest punt de vista reconeix i valora a les dones que se sacrifiquen pels seus fills i filles i que se situen elles mateixes en un segon (o tercer) lloc. Aquesta concepció és molt propera al narcisisme, en termes que la mare estima als fills i filles perquè li pertanyen, i al biologicisme, ja que no és qüestionable i automàtic.

Una definició contraposada a aquesta primera, seguint a Stadlen (2004), menys tradicional, permet integrar dins el que s'entén com a amor maternal, els sentiments negatius de les mares, la concepció dels fills i filles com a persones, la identitat independent de les dones més enllà dels seus fills i filles i el reconeixement de les necessitats i interessos propis de les mares. Aquesta visió menys tradicional inclou, també, el concepte d'amor maternal ambivalent, que permet diferents emocions en el vincle maternal, tant les considerades positives com les negatives.

2.1.3. ROL MATERNAL

Segons l'Institut d'Estudis Catalans, un rol és un "*model de comportament que, en una societat determinada, hom espera d'una persona amb relació al seu estatus*".

Rubin (1967) descriu l'assoliment del rol maternal com un procés cognitiu i social complex que s'aprèn a través de les relacions i interaccions. Per assolir

aquest procés i poder culminar-lo adquirint la identitat maternal, la dona ha de passar per diferents fases:

- La fase de la dependència es caracteritza per centrar-se en les necessitats bàsiques del fill o filla i confiar en terceres persones perquè satisfacin les necessitats de comoditat i nutrició. En aquesta primera fase, la mare requereix cura i protecció dels altres i ella té un comportament dependent i passiu acceptant el que les altres persones li diuen i ofereixen. El seu enfocament està centrat en les sensacions corporals i pot focalitzar poc cap altre tipus d'informació.
- La fase d'apoderament es caracteritza per la voluntat d'ocupar-se de les tasques, tot i que encara necessita suport de terceres persones. Comença la preocupació de la dona per les seves habilitats per a ser mare i les ganes d'aprendre i practicar. En aquesta fase també hi predomina l'angoixa en el moment en que es comencen a desenvolupar noves tasques, i el cansament atès el nou rol i els canvis físics.
- La fase d'interdependència es caracteritza per un moviment familiar que interactua amb la nova criatura i on es resolen els rols individuals. Segons l'autora, en aquesta fase es reforça la relació amb el pare i es reprèn la intimitat sexual.

La teoria del talent per al paper matern (Mercer, 1985) defensa que la manera com la mare defineix i percep els successos està marcada per una estructura relativament estable adquirida a través dels processos de socialització. Segons aquesta teoria, les percepcions de la mare vers el seu fill o filla, així com altres respostes en els processos de cura i protecció, estan influïts per la

socialització, pel moment evolutiu de la dona i per característiques innates de la seva personalitat.

Seguint aquesta teoria, les mares aprenen a desenvolupar aquest rol a través d'un aprenentatge entorn a la seva identitat que es pot dividir en quatre fases:

- La primera s'anomena etapa anticipatòria i es dona durant la gestació on la dona comença a pensar en com executarà el seu nou rol.
- L'etapa formal seria la segona fase, on es produeix el naixement i la mare rep les influències de terceres persones.
- La tercera fase seria l'etapa informal, on la mare comença a prendre decisions per si mateixa i comença a trobar un estil propi per desenvolupar el nou rol.
- Finalment, la quarta fase, l'etapa personal, és on ja es produeix una adaptació al rol de mare, fet que depèn del suport social, l'edat i la personalitat de la mare. Es tracta, segons l'autora, d'un procés psicològic complicat.

Ambdues teories estan molt centrades en els moments immediatament posteriors al naixement del fill o filla. Aquest fet indica que tot i que defensen la socialització del rol maternal sembla que aquesta només es produeixi al principi i que, en moments posteriors, les mares ja saben com han de desenvolupar-se i estan lliures d'influències i pressions.

Aquesta investigació té en compte que les influències que rep la mare no es donen un cop el nen o nena ha nascut, sinó que aquestes ja comencen amb l'embaràs i fins i tot, en el moment en que la dona comença a verbalitzar el seu desig de ser mare.

Seguint amb aquesta reflexió, Mercer (2004) canvia el seu concepte d'assoliment del rol maternal per el d'esdevenir mare, ja que considera important contemplar les transformacions dinàmiques i l'evolució de la subjectivitat de la dona. L'argument que dóna l'autora per a fer aquest canvi conceptual recau en la importància de la transformació inicial i el posterior i continu creixement de la identitat maternal.

En la present investigació, doncs, es parla de l'esdevenir mare, ja que interessa fer especial èmfasi a la importància de la pressió social i de com la societat defineix i, per tant, permet o castiga, les diferents maneres de ser mare.

2.1.4. VINCLE MATERNAL

Un vincle, segons l'Institut d'Estudis Catalans és un "*lligam, especialment la relació, unió, sovint subjecció, que hi ha entre dues persones*". Per tant, el vincle maternal es pot considerar aquella relació entre la mare i el seu fill o filla.

Les teories tradicionals sobre el vincle classifiquen aquesta relació entre segura, evitativa o ambivalent (Ainsworth, Blehar, Waters & Wall, 1978), essent el primer any de vida de l'infant el que permetrà que aquest desenvolupi un o altre tipus de vincle. Les nenes i nens amb una vinculació segura es caracteritzen per tenir un món afectiu equilibrat, ganes d'explorar i amb unes mares i pares que sempre responen a la seva crida. Els infants amb un vincle evitatiu no mostren reaccions afectives vers les figures de vincle, es poden mostrar poc afectuosos o afectuoses i amb dificultats socials; en aquests casos les mares i pares solen rebutjar les conductes de vincle del seu fill o filla i el contacte físic els hi resulta costós. Finalment, els nens i nenes que es vinculen de forma ambivalent solen mostrar molta angoixa tant amb la presència com amb l'absència de la mare o

pare i li costa desenvolupar conductes exploratòries; les mares i els pares en aquest cas poden respondre de forma confusa i amb respostes inestables davant les demandes de l'infant.

Main & Solomon (1990) afegeixen una altra categoria per a detallar les relacions de vincle i parlen del vincle desorganitzat. En aquest cas els infants tenen conductes contradictòries i semblen desorientats i amb ansietat, mentre que els pares i les mares mostren una distància afectiva i verbal, i tenen dificultats per tranquil·litzar al seu fill o filla.

Aquestes teories tradicionals defensen que el vincle maternal està influït la sensibilitat maternal (Main, Kaplan & Cassidy, 1985) deixant així tota la responsabilitat en el paper de la mare i no considerant-ho com un procés, sinó com quelcom que un cop establert, determina. En contrapartida, segons el model de transmissió intergeneracional del vincle (Van IJzendoorn, 1995), només una petita part de la relació entre la mare i el seu fill i filla es transmet a través de la sensibilitat i la receptivitat.

Segons el model de transmissió intergeneracional del vincle, aquest relaciona el món afectiu dels fills i filles amb les mares a través de la capacitat de resposta d'aquestes i, al mateix temps, l'afectivitat de les mares facilita la capacitat de resposta dels fills i filles. Aquesta perspectiva fa especial èmfasi a la transmissió entre les mares i els seus fills i filles i permet, per tant, entendre aquest vincle com quelcom dinàmic que es construeix al llarg del temps.

2.1.5. SÍNTESI DE LES DIFERENTS DEFINICIONS

Hi ha moltes altres terminologies relacionades amb la maternalització, els rols maternals i el vincle, com per exemple el concepte de constel·lació maternal que planteja Stern (1995), entre molts altres. Aquestes terminologies, moltes vegades relacionades amb teories psicoanalítiques, no s'han recollit en aquesta recerca per quedar llunyanes de l'objectiu de la investigació.

Així doncs, després d'aquest repàs per a diferents definicions, cal comentar que la present investigació es basa en els conceptes de maternalització i el d'esdevenir mare, o funció maternal, entenent-ho com un procés de creació continu i al llarg de tot el temps de cura i criança. La maternalització a la que fa referència la present recerca, doncs, s'entén com quelcom que es co-construeix i que pot anar-se modificant al llarg del temps. Al parlar de maternalització i d'identitat maternal es té en compte la pressió social i cultural a la que estan sotmeses les dones i com això limita i condiciona les possibilitats d'exercir aquesta identitat de formes diferents.

2.2. COMPRENSIÓ DE LA MATERNALITZACIÓ

En aquest apartat es recullen les diferents explicacions i posicionaments que existeixen entorn a la maternalització. Per tal de poder organitzar la informació i assolir els objectius d'aquesta investigació s'han creat quatre eixos dicotòmics sense que això signifiqui una reflexió rígida o basada en els extrems. Aquests eixos cal entendre'ls com un continu en el que hi caben diferents teories i reflexions. Així mateix, cap eix no és exclouent dels altres, sinó que pretenen dibuixar una interrelació dinàmica i no lineal que permeti comprendre i incloure les diferents concepcions que existeixen entorn a la maternalització:

- El primer eix recull les reflexions sobre si la maternalització és quelcom exclusiu de les dones o, si pel contrari, pot ser compartida amb els homes.
- El segon eix gira entorn a si la maternalització és quelcom estable que es produeix en un moment concret o, en canvi, és processual.
- El tercer eix reuneix reflexions sobre si la maternalització és una obligatorietat de les dones o bé si és una opció.
- El quart eix planteja la maternalització com una experiència castradora per a la identitat de la dona, per una banda, o enriquidora per l'altra.

2.2.1. EIX I: EXCLUSIVA O COMPARTIDA?

Hi ha perspectives que consideren la maternalització com quelcom exclusiu de les dones, que els pertany i que no han de cedir a cap altra persona, especialment als homes. Per altra banda, però, hi ha punts de vista que defensen la possibilitat de compartir aquest exercici amb els homes. Aquesta discussió porta paral·lelament una controvèrsia relacionada amb el poder femení pel fet de poder ser mares i la idoneïtat, o no, de cedir-lo als homes.

Segons McMahon (2011), alguns estudis han intentat universalitzar les especificitats culturals sobre el desenvolupament infantil emfasitzant la seva necessitat d'un nodriment ininterromput per part d'una mare sola psicològicament, sempre disponible i prioritzant aquest aspecte per sobre de les altres relacions i la xarxa social. Un exemple d'aquest punt de vista el presenta Gutman (2006) quan diu "*Per això [els nadons] ens desperten, per recordar-nos que necessitem*

romandre junts, aferrats, pell amb pell, cor amb cor, de dia i de nit, sense que ens importi res del món exterior” (p. 24)³⁸. Segons alguns estudis feministes (Benjamin, 1988; Chorodow & Contratto, 1992), aquestes teories contribueixen a la fantasia cultural de la mare perfecta que ha devaluat tant la feina de les mares i ha fomentat el seu sentiment de culpabilitat.

Al llarg dels anys s’ha anat lluitat perquè tant homes com dones comparteixin les tasques domèstiques i de cura, també dels fills i filles. Aquest canvi ha d’implicar, per una banda, que els homes assumeixin realitzar aquest tipus de feines, per exemple quedar-se a casa cuidant del fill o filla mentre la mare treballa fora de casa. Per l’altra banda, però, també requereix que les dones elaborin canvis en estructures i funcions que fins ara els han estat adjudicades de forma natural i que, per exemple, no visquin amb culpabilitat el fet de treballar fora de casa mentre el pare cuida al seu fill o filla (Cánovas, 2010).

Per altra banda, Benjamin (1988) remarca la importància que té pels fills i filles que la seva mare sigui subjectivament autònoma i adverteix que aquesta autonomia no es pot interpretar com un egoisme de les dones. Aquesta crítica recau en la influència patriarcal que intenta que, a través de la maternalització, les mares vegin limitades les seves possibilitats de desenvolupament.

2.2.2. EIX II: ESTABLE O PROCESSUAL?

L’embaràs es tracta d’un moment únic a la vida de la dona on tant el seu cos com la seva ment es preparen per l’arribada d’una nova persona i pel canvi

---

³⁸ Cita traduïda per l’autora.

identitari de la pròpia dona. És el moment en el que la subjectivitat de la dona passa de “no mare” a “mare”. Les explicacions sobre la maternalització que es queden en aquest punt i se centren en el període de l'embaràs i del part equiparen el concepte de maternitat amb el significat d'esdevenir mare.

Aquests punts de vista determinen la relació materno-filial en funció del desig de ser mare, l'embaràs i el part, carregant molta pressió a les mares en aquests moments de la seva vida. En els casos en els que aquests primers moments puguin ser més complicats per a les dones, aquests posicionaments generen sentiments de culpabilitat en les mares, que senten com tota la responsabilitat recau en elles.

La perspectiva processual, en canvi, reconeix la importància i el significat del canvi al mateix temps que proposa estratègies per reflexionar sobre el significat de la nova subjectivitat que es construeix. Així mateix, aquesta transició pot ser facilitada o inhibida en funció de les condicions de la dona, les creences i actituds culturals, el paper de l'entorn i les condicions social, entre altres (Deutsch, Ruble, ELEMING, Brooks-Gunn & Stangor, 1988; Mercer, 1995; Meleis, Sawyer, Im, Messias & Schumacher, 2000).

Per altra banda, els estudis sobre el desenvolupament remarquen la importància de la relació materno-filial abans i després del naixement, al mateix temps que parlen de l'aprenentatge que han de fer les dones per a ser mares i remarquen que es tracta d'un procés al llarg del temps (Ainsworth et al., 1978; Lancaster, Altmann, Rossi & Sherrod, 1987; Parker, 2005).

Un exemple de la maternalització com a procés i la necessitat d'adaptació que requereix és el sentiment maternal ambivalent, ja definit anteriorment en

aquesta investigació com la possibilitat de les mares de tenir sentiments positius i negatius vers als seus fills i filles. El problema amb aquest sentiment és quan es nega i genera un rebuig, ja sigui per part de la mare com de l'entorn (Almond, 2010; Lizana, 2012). Quan la pressió social i familiar és tan forta que no permet a la dona integrar un sentiment tan comú i a l'hora complicat, la intensitat emocional pot augmentar fins a situacions difícils de gestionar per a la dona, generant, com a mínim, sentiments de culpabilitat i la creença de ser una “mala” mare.

2.2.3. EIX II.: OBLIGACIÓ O OPCIO?

Hi ha perspectives naturalistes que prioritzen el rol matern per damunt de qualsevol altra faceta femenina. Aquests punts de vista consideren que les dones han de ser mares, ja que això és el que els correspon i el privilegi que tenen com a dones.

Aquesta idea determinista de gènere considera que les dones tenen l'obligació de ser mares, sinó no es realitzen com a persones però, al mateix temps, dictamina a les dones com han de ser mares i considera el model tradicional de mare com l'únic vàlid. Aquests posicionaments neguen i qüestionen que una dona no vulgui ser mare i qualsevol altra manera de poder esdevenir mare.

Aquest punt de vista considera que, davant la interrogativa sobre per què les dones volen ser mares, la propensió a nodrir s'instal·la en la personalitat de la dona. Això passa perquè, a diferència dels nens per als quals la separació i diferenciació de la mare són fonamentals per al desenvolupament de la seva identitat psicosexual, la identitat de les nenes es desenvolupa al voltant d'una continuïtat de la connexió amb la mare (Chodorow, 1978).

És a dir, l'obligatorietat social i cultural, a vegades justificada mitjançant diferències de sexes des de la infància, és doble: les dones han de ser mares per poder-se realitzar i han de ser mares d'una determinada manera. Aquest punt de vista molt, extès dins la societat patriarcal, utilitza arguments biologicistes per a defensar una concepció instintiva de la maternalització, la qual considera, tal com apunta Gutman (2006), que les dones ja saben com ser mares “*Des dels inicis de la humanitat, posseïm instints exquisidament precisos, sobretot pel que fa a la supervivència de l'espècie i la cria dels fills*” (p. 26)³⁹.

En contrapartida, hi ha perspectives que obren el ventall de possibilitats i que, per exemple, qüestionen els diagnòstics d'estrès en les dones després del part, ja que consideren que els procediments i les interpretacions que se'n fan no tenen suficient consistència (Matthey, 2010). Aquests diagnòstics parteixen i es descriuen dins un marc cultural i social que determina una manera de ser mare, definint a priori quines han de ser les experiències i no deixant lloc, doncs, per a la diversitat de cada dona a l'hora de viure aquest moment.

Segons Imaz (2010), a partir dels anys seixanta els estudis feministes centren les seves reivindicacions i debats en la maternitat considerant-la com una opció. En els primers moments, no es qüestionava la orientació natural de la maternitat, però sí la responsabilitat de les dones en les tasques de cria i el reconeixement de la importància de l'esdevenir mare.

Diferents investigacions (Badinter, 1981) que han provat de valorar els significats de la maternalització mostren com aquesta no sempre ha estat

---

³⁹ Cita traduïda per l'autora.

emocionalment ni socialment central a la vida de les dones. Així mateix, també proven com hi ha molta variabilitat cultural pel que fa al moment del naixement i a la responsabilitat de les mares sobre els seus fills i filles.

A finals del segle XX, els estudis feministes sobre la maternalització es van centrar en les diferents maneres de ser mare i en no sotmetre a totes les dones a les normes de la suposada “bona” maternalització. Aquests estudis buscaven comprendre les dinàmiques de la maternalització en diferents contextos fent especial èmfasi en l'experiència i el poder de les dones. Aquestes investigacions, que segons Kawash (2011) no s'han pres prou seriosament, han permès comprendre la complexitat dels discursos sobre la maternitat i la maternalització i, al mateix temps, aplicar-ho poc a poc a la pràctica i les experiències.

El principi de la lluita de les dones per a la igualtat amb els homes va significar un augment de les responsabilitats i les càrregues, i una pèrdua del temps i llibertat personal per a les dones (Badinter, 2010). El treball va anat dirigit a conciliar les noves oportunitats per a les dones a nivell laboral, econòmic i personal, amb la maternalització.

Aquest procés va representar un avenç cap a l'equitat i va permetre, posteriorment, qüestionar la dicotomia dona – mare, ampliant les possibilitats de les dones per a ser o no ser mares, i per a ser-ho de maneres diferents. A partir d'aquest moment, hi ha possibilitat per a ser dona sense ser mare, tot i que encara no està exempta de la pressió social i cultural. Segons Almond (2010), les dones han de prendre decisions entorn a la maternitat, ja sigui perquè són mares, perquè ho volen ser o perquè no volen ser-ho. Un exemple d'aquest procés de decisió l'exposa Kawash (2011) quan diu que *“l'esdevenir mare també va estar a la meva*

ment durant una dècada. Desitjava tenir un nadó, però les meves reflexions feministes em generaven una mica d'incomoditat sobre el que això significaria” (p. 969)⁴⁰.

Algunes investigacions (Eichler, 1983; Stacey, 1990; McMahon, 1995) mostren com en els països occidentals les dones cada cop es casen més tard, tenen menys fills i els tenen més tard, que dediquen menys temps de les seves vides a la maternalització i a la cura familiar, i ja no consideren aquest rol com el central a les seves vides. Així mateix, més dones tenen fills i filles fora del matrimoni, algunes mares donen els seus fills o filles en adopció i el fet de no tenir fills o filles cada vegada es considera una opció més vàlida.

Les opcions entorn a la maternitat han anat augmentant al llarg dels anys, ja sigui perquè es concep de formes diferents o bé perquè hi hagi noves alternatives. Al llarg del temps les dones han ensenyat els seus cossos embarassats a través de fotografies, del cinema i de l'art mostrant-ho com quelcom que ja no és un tràmit o una obligació, sinó quelcom del que s'està orgullosa i se'n presumeix (Kawash, 2011).

Per altra banda, els tractaments de fertilitat, la maternalització a edats més avançades, la disminució de la intervenció mèdica de les llevadores i ginecòlogues o les diferents formes de donar a llum obren opcions i possibilitats noves.

---

⁴⁰ Cita traduïda per l'autora.

2.2.4. EIX IV: CASTRADORA O ENRIQUIDORA?

Hi ha perspectives com la psicoanalítica més ortodoxa que al parlar de la relació materno-filial equiparen la maternalització a la santedat, mentre que altres autores, dins la mateixa perspectiva, consideren que amb la maternalització es produeix un trencament i una transformació de la identitat de les dones (Baraitser, 2008). Ambdós posicionaments limiten la subjectivitat i identitat de les dones, recloent-les al seu paper de mares.

Diferents investigacions (Firestone, 1970; Lopata, 1971; Bernard, 1974; Rich, 1976; Oakley, 1979) mostren com la idealització social que s'ha fet de la maternalització ha invisibilitzat les opressions a les que han estat i estan sotmeses les mares. Algunes explicacions biologistes i psicoanalistes han mostrat la maternalització com quelcom instintiu i que completa la maduració femenina (Oakley, 1979; Boulton, 1983). En aquest punt Rich (1976) distingeix entre l'opressió de la institució de la maternalització i l'aportació d'alegria i força que proporciona la relació maternal.

Viure la maternalització com quelcom castrador també es pot entendre des del punt de vista de la limitació del benestar econòmic que significa per a les mares gràcies a les polítiques existents (Crittenden, 2001; Flanagan, 2004). Sigui quin sigui el nivell social i econòmic d'una dona, quan aquesta esdevé mare la seva situació empitjora. Els citats autors consideren que una de les causes és que la feina de cura que fan les mares no està remunerada.

Seguint amb el punt de vista de la subjectivitat i la identitat femenina, una perspectiva més enriquidora de la maternalització dins de la perspectiva psicoanalítica defensa la idea que l'amor maternal no és quelcom innat, sinó que

depèn de la relació i els vincles que s'estableixen i també del context relacional de la dona amb la parella (Balsam, 2005).

Diferents estudis (Dennerstein, Astbury & Morse, 1993; Barba & Selder, 1995; Blehar, 2006) consideren que la transició a la maternalització és un moment cabdal per a la vida d'una dona i que implica moure's d'una realitat a una altra i que, per tant, requereix que la dona reestructuri objectius, comportaments i responsabilitats que tenia fins al moment. Consideren, però, que és important que la dona faci aquest procés d'adaptació respectant i mantenint la seva pròpia integritat. Alguns estudis feministes han estudiat quins efectes té la maternalització en la identitat de les dones (Gould, 1978; Sheehy, 1976).

Diferents autores defensen que l'esdevenir mare contribueix al desenvolupament psicosocial de la dona i que, al contrari que el desenvolupament físic, ho fa en forma d'espiral que es va ampliant i que, per tant, augmenta la capacitat adaptativa de la mare (Kegan, 1982; Rubin, 1984). Així mateix, De Marneffe (2004) considera que un dels principals obstacles per a poder fer canvis en l'organització de la feina, la vida, les relacions, la família i la identitat de les dones és la falta de valor que se li atorga a la maternalització. Considera que aquesta és una experiència emocional i una ocasió per al creixement personal, així com una posició que permet assolir un cert significat.

Acompanyant aquesta manca de valor, la societat patriarcal també exigeix que aquest procés es faci de manera ràpida i eficient basant-se amb termes productius i no considerant-ho com quelcom enriquidor per a la dona:

Avui en dia, en els que la concepció de "ràpid" i "concret" sembla ser una virtut universal, el puerperi en sí mateix contradiu aquest acord tàcit, ja que porta un caminar lent, on res es resol. La fusió emocional, en sí mateixa, i l'experiència de

la maternalització com a camí de trobada personal, necessiten molt de temps per enfonsar-se en aquells espais profunds i foscos del nostre inconscient. Quan més lenta és la travessia, més temps tenim per integrar aquesta experiència a la consciència i més completa serà la nostra reconstrucció interna emocional (Gutman, 2006, p. 20)⁴¹.

Una perspectiva interessant sobre el valor enriquidor de la maternalització l'aporten Ruddick (1989) i Collins (1994) quan defensen que la pràctica derivada de l'exercici d'esdevenir mare permet a la dona desenvolupar valors alternatius de criança que li permeten ser capaç de resistir una situació d'opressió i conflicte, i poder lluitar contra la desigualtat.

2.3. *EVOLUCIÓ HISTÒRICA DE LA MATERNITAT I DE LA MATERNALITZACIÓ*

La concepció de la maternitat i la maternalització ha anat canviant al llarg de la història en funció dels canvis polítics, socials i econòmics, i ha estat implicada en les relacions de poder i el lloc de les dones dins les esferes públiques i privades.

El resum històric que es presenta a continuació se centra en el món occidental, ja que és on es publica la investigació i en el macro context en el que s'han recollit les dades que es presentaran a l'anàlisi de resultats. Seria interessant, però, poder estudiar de forma comparativa com s'entén i es viu la maternalització en els diferents marcs culturals i polítics.

---

⁴¹ Cita traduïda per l'autora.

Seguint els períodes històrics que presenten Duby & Perrot (2000) amb la seva obra *Història de les Dones*, a continuació es presenta una breu descripció al llarg del temps sobre el que ha significat i significa la maternalització. Aquest repàs no pretén ser exhaustiu, sinó donar una mostra de l'evolució viscuda al llarg dels segles que permeti entendre el moment actual i la consideració que es té sobre la maternitat i el seu exercici i, sobretot, mostrant alguns d'aquells elements de la maternalització que tenen relació amb el tema d'estudi d'aquesta investigació:

2.3.1. EDAT ANTIGA

Alguns estudis marquen l'antiga Grècia com el bressol d'un context històric en el que neix la base del patriarcat. És un moment en el que la maternitat comptava amb una gran idealització, era un acte que les dones duïen a terme per la pròpia naturalesa, però sense ser un deure ni un privilegi (Imaz, 2010). El fet de parir nens donava un estatus superior a la mare que si paria nenes, però tant els uns com els altres pertanyien al pare i era aquest qui tenia el poder absolut de com dur a terme la procreació i decidir sobre la vida i futur de les seves criatures (Loroux, 1996). La mitologia grega està plena de discursos en els que les dones estan considerades com inconvenients que els homes han de suportar per tal de poder tenir descendència (Iriarte, 1996).

A l'època romana els pares seguien tenint el poder de decisió sobre el futur dels seus fills i filles així com decidir adoptar fills de fora del matrimoni per enfortir vincles de fidelitat i compromís. En aquest moment històric neix el que actualment es coneix com la pàtria potestat, donant tota l'autoritat al cap de família, al pare (Imaz, 2010). Durant aquesta època, les mares de classes més

baixes o mitges exercien influència sobre els seus fills, mentre els pares intentaven impedir-la però, per altra banda, les mares de classe social alta semblaven tenir menys interès en el seu exercici de la maternitat i el delegaven a altres cuidadores. Alguns punts de vista defensen que el motiu d'aquesta despreocupació recau en la intenció de les dones d'augmentar la seva incidència política i econòmica, mentre que altres pensen que es tractava d'estratègies masculines per disminuir la influència materna (Knibiehler, 1997; Dixon, 1988).

Les arrels grecoromanes i les judeocristianes s'uneixen i permeten una tradició que ha fomentat, i encara fomenta avui en dia, la inferioritat de les dones i la maternitat com a forma de subordinació als homes i davant de Déu. Les dones han estat i són castigades amb el dolor del part per una suposada desobediència i actes de seducció (Duby, 1998; Imaz, 2010). El cristianisme descriu a les dones com objectes amb la funció de gestar i parir, però sense capacitat de procrear, mentre que al mateix temps arrenca el poder de les dones com a cuidadores invertint la relació de dependència quan defensa que una dona – Eva – va néixer d'un home – Adam – (Tubert, 1991). A aquest aspecte se li pot afegir com és un ésser masculí – Déu – qui deixa embarassades a diferents dones per tal que aquestes puguin donar a llum i és aquest mateix qui facilita el naixement d'homes als que se'ls hi ha donat una gran rellevància bíblica.

Aquesta tradició és la que permet que actualment encara s'atorgui el poder als homes, juntament amb els interessos socials, polítics i econòmics actuals als que interessa que segueixi existint una societat desigual.

2.3.2. EDAT MITJANA

Segons alguns autors (Ariès & Duby, 1987; Oiberman, 2004), en aquesta època la maternitat es considerava quelcom de les dones que no tenia cap valor social i per això hi ha pocs estudis al respecte. En canvi, hi ha altres punts de vista (Shahar, 1990) que consideren que el baix volum d'estudis està relacionat amb la naturalització de la maternitat, en considerar-se un tema sobre el que no era necessari pensar i escriure.

La família era el lloc on corresponien les dones i on havien de desenvolupar els únics rols que els hi pertocaven: esposes, mares i filles, amb la única funció de la criança (Duby & Perrot, 2000).

Pel que fa al rol matern, aquest es veia limitat a les funcions naturals mentre que al pare era a qui li corresponia la funció de criança, des de l'elecció d'una dona que complís els requisits per parir nadons saludables. L'embaràs era un moment en el que l'home desenvolupava funcions de cura vers la dona per tal d'assegurar una bona salut del fill o la filla, en cap cas es concebia aquesta cura vers la figura de la dona. Després del part era l'únic moment en que la dona tenia una funció: la nutrició amb la llet materna. Si una dona no podia amamentar era considerada com egoista i aleshores el pare començava la seva tasca educativa gestionant l'alletament mercenari (procés que consisteix en que una dona dona el pit a un nen o nena que no ha parit a canvi d'algun tipus de recompensa o remuneració).

2.3.3. EDAT MODERNA

A l'edat moderna, les funcions de criança es delegaven a altres persones per tal que les mares poguessin seguir reproduint-se, produint o bé, tenir una vida més

còmoda (Badinter, 1991; Knibiehler, 1996). Tal com explica Imaz (2010): “*Res tenia de gloriós donar el pit, canviar bolquers, calmar el plor del nadó, ni el contacte continu i íntim*” (p. 31)⁴².

Aquesta era una època amb una alta mortalitat infantil, fet que feia que la forma de vinculació de les mares als seus fills i filles fos diferent a les maneres que coneixem actualment. Hi ha autors com Ariès (1987) que consideren que aquesta distància s’explica per un escut emocional de les mares per a protegir-se dels pares i de la probable mort dels seus infants. Per altra banda, autors com Bestard (1998) o l’autora Scheper – Hughes (1996) defensen que cal tenir en compte la dimensió cultural de l’amor i la necessitat del context per a comprendre’l.

El segle XVIII és el moment àlgid en el qual el significat de ser dones recau completament en la seva consideració com a mares i on aquest rol es converteix pràcticament en incompatible amb altres rols (Imaz, 2010). Aquest és el principi del que actualment s’entén per “bona mare” (Hanigsberg & Ruddick, 1999) i el moment a partir del qual la concepció de la llar es defineix entorn del rol matern i, per tant, allò domèstic i de cura passa a ser responsabilitat de les dones i a ser incompatible amb allò públic.

Malgrat que en algun moment pugui semblar que aquesta època dóna cert poder a les dones en quant a l’exercici de la seva maternitat, no és així, ja que és un rol i un exercici sobre el que les dones han de ser instruïdes i que centra el debat públic (fet pels homes) sobre el que tothom hi pot opinar i fer valoracions.

---

⁴² Cita traduïda per l’autora.

Tahon (1995) parla de la maternalització de les dones per a referir-se a l'exclusió que les dones van patir, i pateixen, del món polític i la seva limitació al món domèstic. Aquesta autora parla d'aquest fenomen que té els seus inicis al segle XVIII, però que s'allarga fins a mitjan del segle XX, moment en el que la maternitat encara és l'eix de la identitat femenina.

És en aquest període quan es consolida el model hegemònic de la maternitat occidental basada en la naturalització, la individualització, l'exclusivitat, la moralització i l'exclusió (Stolcke, 1984; Mathieu, 1991; Badinter, 1991; Tahon, 1995; Hays, 1998). Tots aquests elements són els que encara avui en dia sustenten el pes de les tasques de cura i domèstiques en les dones, la responsabilitat única de les funcions educatives i emocionals, la possibilitat que el món públic opini i valori l'exercici de la maternitat i els impediments de les dones per accedir a la vida pública i cedir terreny del món domèstic de forma equitativa.

Segons Badinter (1991), és durant el s. XVIII en el que apareix el concepte d'instint maternal i dona certa dignitat a la maternitat, fet que coincideix en el moment històric en el que es comença a donar valor a la infància. No es pot oblidar, però, que tota la conceptualització instintiva de la maternitat carrega a les dones de forma exclusiva, desresponsabilitzant els homes de les tasques relacionades amb la cura dels fills i filles.

2.3.4. ÈPOCA CONTEMPORÀNIA

Al segle XIX, la maternitat segueix lligada a la responsabilitat de cura i de benestar a l'àmbit familiar que té com a conseqüència per una banda, l'aïllament de la relació mare – fill i filla, i per l'altra, la imatge idealitzada de la mare que permetia identificar la maternitat amb allò desitjable (Chorodow & Contratto,

1992). Aquest aspecte fa que la maternitat es converteixi en quelcom de responsabilitat exclusiva de les mares, amb els sentiments de culpa i desvalorització que hi van implicats.

Cap a finals del segle XIX s'eradica l'anomenada lactància mercenària i augmenta la preocupació per a les funcions maternals de les classes socials mitjanes i baixes (Imaz, 2010). Les mares segueixen sent culpabilitzades de l'alt índex de mortalitat infantil i, per aquest motiu i pel cost econòmic que suposa, es decideix fer èmfasi en les habilitats maternals. Aquest fet es pot lligar íntimament amb el sentiment de culpabilitat que tant freqüentment es troba, encara actualment, en els discursos i les narratives de les mares.

És en aquesta època, també, en el que apareix el control de natalitat dins el matrimoni, amb un moviment de crítiques en contra defensant que era un acte immoral. Aquests arguments en contra consideren que la criança dels fills i filles proporciona dignitat a les dones i que la anticoncepció significa una negació del procés natural i perjudica la salut de les dones (Imaz, 2010). Paral·lelament, hi havia un sector mèdic que recolzava aquestes maneres i que va facilitar el camí per a poder parlar de la legalització de l'avortament (Nash, 1984; Bussy, 1992).

A mitjan segle XX la pediatria comença a defensar la idea que, a part de la faceta biològica i d'instint maternal, calen altres elements per a una bona criança dels nadons. S'introdueix la idea de responsabilitat i consciència relacionades amb l'exercici de la maternitat (Palacio Lis, 2003). La maternitat, en aquest punt, es converteix en un element de control i doctrina de les dones argumentant que aquesta responsabilitat que tenen té implicacions humanes prou importants com per haver de ser supervisades.

Posteriorment, la maternitat i el seu exercici comença a tenir un poder més elevat ateses les millores econòmiques, la posició social que proporcionava a les dones i la revalorització de l'alletament matern (Shorter, 1977; Badinter, 1991). Les dones deixen d'utilitzar faixes per dissimular els embarassos, prenen mesures higièniques i alimentàries, tant per a elles com per als seus fills i filles. En aquest moment, la maternitat passa a ser una tasca que ocupa la totalitat del temps de les dones i els fills i filles, el bé més valorat i insubstituïble (en aquest context és quan la mort d'un nadó passa a considerar-se un trauma insuperable, fet que no es vivia de la mateixa manera en èpoques anteriors). Aquest és el punt on es consolida la maternalització de les dones.

Aquests canvis dins la maternitat van implicar, segons Shorter (1977), canvis en les relacions de parella, en les relacions materno – filials i en les relacions socials de les parelles. Així doncs, hi ha diferents elements que reforcen aquesta concepció de la maternitat que va tenir els seus inicis al segle XVIII: l'amor romàntic (que en el capítol anterior ja s'ha relacionat amb la violència masculista), la sobrevaloració d'allò domèstic (que fomenta el paper de les dones en allò privat i la seva exclusió d'allò públic) i l'amor maternal (que implica la creença de la necessitat de les dones de ser mares per a sentir-se realitzades).

L'amor maternal es converteix en quelcom natural, però a l'hora social, és el que s'espera de les dones i el que està reconegut i moralment premiat. Paral·lelament, es desenvolupen tots uns corrents per arribar a ser una “bona mare” i fomentar la dedicació exclusiva de les dones a la maternitat (Brullet, 2004; Solé & Parella, 2004). Aquestes tasques educatives no són innòcues, sinó que transmeten la idea que hi ha una manera de ser bona mare i que, per tant,

qualsevol actuació o sentiment que no s'hi correspongui serà considerada de “mala mare” i serà penalitzada socialment i moralment.

Aquest aïllament de la mare amb el seu fill o filla dins l'àmbit domèstic, en el que només ella hi té responsabilitat, però hi ha una pressió social sobre el que ha de fer i el que no pot fer, juntament amb la mitificació de la maternitat fa que les expectatives sobre les mares i la maternitat siguin poc realistes (Thurer, 1994; Hays, 1998; Coltrane, 1998; Di Quinzio, 1999). Aquesta idealització de la maternitat porta al que Oakley (1974) anomena Mite modern de la maternitat, el qual es refereix a tres creences errònies: totes les dones volem ser mares, totes les mares necessiten als seus fills i filles, i totes les filles i fills necessiten a les seves mares.

Seguint aquest posicionament, Hays (1998) parla de la Ideologia de la maternitat on descriu aquelles situacions que porten a la mare a sobreposar la cria del seu fill o filla per damunt del seu propi benestar. Aquesta reacció de les mares també és anomenada Maternitat essencial per Di Quinzio (1999), que la defineix com aquell rol adoptat on l'atenció exclusiva va dirigida als fills i filles de manera desinteressada apel·lant a l'empatia femenina. Aquestes característiques es consideren naturals en les dones i que les porten al desig de la maternitat, la qual és necessària per al seu desenvolupament i realització (Royo, 2011).

És important tenir en compte com tots aquests mites i ideologies tenen un alt impacte en les dones, però cap en els homes, ja que el patriarcat ha utilitzat la capacitat biològica de les dones per unir feminitat i maternitat. Així mateix, aquelles característiques que socialment es consideren necessàries per a ser una

“bona mare” són aquelles que socialment s’atribueixen a les dones i per tant fomenta la maternalització de les dones (Tubert, 1996; Cid, 2002).

Aquesta concepció de la maternitat té diferents implicacions socialment acceptades actualment (Andrés, 2000) que al mateix temps porten a una sèrie de contradiccions (Royo, 2011). La funció materna està socialment invisibilitzada i hi recau la pressió de fer-ho “bé”; en funció d’això una dona ha de desenvolupar i definir la seva identitat. Així mateix, una mare té la obligació de desenvolupar les funcions biològiques, però també les socials i relacionals, així com les de cura. Per altra banda, però, la funció materna no compta amb un reconeixement ni polític ni social, així com tampoc implica una situació d’igualtat i justícia.

2.4. IMPACTE DE LA MATERNALITZACIÓ EN LES DONES

Les mares viuen les pressions culturals i socials atrapades en contradiccions entre el que s’espera d’elles, els ideals i els valors, i el món laboral, amb el que elles mateixes consideren i com volen organitzar la seva vida, a nivell personal i familiar. El prisma de la maternalització sempre s’utilitza per a definir a les dones: o són mares o no ho són (McMahon, 2011).

Dins aquest context social i cultural, les idees romàntiques sobre la maternalització, la cura i la infància, generen situacions molt difícils per a les dones: poc suport social, sentiment d’aïllament d’altres facetes de la seva vida, sentiment de culpa per sentir que no ho està fent prou bé o perquè voldria estar fent una altra cosa, malestar pels sentiments “negatius” que sent en determinats moments vers els seus fills o filles, entre altres.

Així doncs, per tal d'analitzar l'impacte de la maternalització a diferents nivells, la investigació vincula la història de la maternalització amb la perspectiva de gènere, amb l'objectiu de valorar l'impacte social i polític d'aquest concepte, així com el familiar i l'individual de les dones.

2.4.1. IMPACTE SOCIAL

La reproducció com a obligació dins dels matrimonis ha estat present des de l'Edat Antiga i, per tant, l'obligació de les dones per a convertir-se en mares té un recorregut històric i un pes cultural que solidifica la maternalització dins el context social. Amb els anys, aquesta obligació s'ha adornat d'amor, espiritualitat i culte a la dona, o bé a través de la idea d'enamorament i d'amor romàntic (Ortega, 1926; Yela, 2000) convertint una pressió social en un suposat desig intrínsec de les dones.

Actualment, aparentment qualsevol decisió de les dones sobre la maternalització és acceptada, però hi ha diferents obstacles invisibles que no permeten a les dones viure l'opció de no ser mares amb llibertat i respecte:

- Socialment es transmet la idea que totes les dones volen ser mares i, si no és així, s'explica a través d'alguna dificultat biològica o de caire psicològic.
- Quan alguna dona manifesta la seva voluntat de no convertir-se en mare es busquen explicacions, s'invisibilitza la seva decisió i s'aplaça cap a un futur. Es considera que potser no ho desitja en aquest moment, però que sí que ho voldrà en un futur o quan trobi a la persona adequada.
- Davant de la decisió d'una dona de no ser mare, les causes que s'atribueixen al fet recauen en factors externs o de risc: l'edat, la història

personal, la situació afectiva, alguna malaltia, la situació econòmica, la feina...

- A l'igual que la violència masclista, la decisió d'una dona de no convertir-se en mare s'explica des de la casuística individual. En aquest cas, no es deixa un espai social ni cultural a la decisió femenina de no ser mare.
- Les dones que decideixen no ser mares són sancionades i culpabilitzades socialment, transmetent-los una imatge negativa d'elles mateixes.

Aquest context social té, sense dubte, un impacte en les dones i en la seva decisió sobre la maternalització, però també en les relacions de parella i la dinàmica familiar.

2.4.2. *IMPACTE FAMILIAR I EN LES DONES*

Les dones adquireixen la identitat de gènere des del moment del naixement, quan, per exemple, se'ls parla de manera suau quan som nadons i quan se'ls proporcionen determinats tipus de joguines. La majoria d'aquestes accions propicien que les nenes pensin i sentin que els hi correspon tenir cura de les altres persones, ja sigui escollint determinats tipus de professions quan siguin grans, castrant determinades reaccions com la ràbia perquè altres no es molestin, o somiar en ser/imaginant-se sent mares i cuidar dels seus fills i filles. Les explicacions que es donen sobre la maternitat a la petita infància estan relacionades als trets biològics i apareix com quelcom adjudicat. Posteriorment, les explicacions ja passen a estar més relacionades amb els rols i, consegüentment, amb els judicis sobre el que s'espera i el que no s'espera de les dones i dels homes. Un cop les noies arriben a l'adolescència, la rigidesa d'aquests rols proporciona

acceptació entre els iguals i sembla que accelera el trànsit a la vida adulta. Com ja s'ha apuntat anteriorment, i seguint a Aumann & Iturralde (2003), la identificació amb el gènere femení de les noies es fa per proximitat amb la pròpia mare, que és qui desenvolupa les tasques de cura i, òbviament, és la que va escollir (amb més o menys llibertat) en un determinat moment, esdevenir mare.

En la identitat de gènere de les dones, doncs, des de ben petites ja existeix una autopercepció de nosaltres mateixes relacionada amb la maternalització i amb la idealització d'aquesta. Aquesta identitat es veu reforçada al llarg de la nostra socialització amb els estereotips de gènere ja que dibuixen una imatge idealitzada del que ha de ser una mare i tanca possibilitats de canvi i alternativa. Aquests estereotips relacionats amb la maternalització tenen una força doble, ja que es creen a partir d'un fet biològic que situa a la dona en una posició de responsabilitat respecte al fetus i a la futura criatura.

Les dones poden canviar la seva autopercepció i prendre decisions que vagin en contra de la identitat de gènere que els hi han transmès i amb la que s'han socialitzat, però això serà a costa de rebre pressions i sancions al llarg de la seva vida (Aumann & Iturralde, 2003). La idealització de la maternalització critica i censura a les dones que decideixen prendre una altra determinació i no ser mares. Hi ha un càstig social i familiar que incideix directament en el benestar emocional i psicològic de la dona: se sent qüestionada, se sent sola i sent que no està fent correctament allò que s'esperava d'ella. Una persona que ha estat socialitzada en la cura i en procurar el benestar dels altres sent que decep a la gent del seu entorn.

Les dones en exclusivitat tenen assignada socialment la responsabilitat de cura i, per tant, de fomentar el benestar dins el context familiar. Aquesta situació

implica que quan hi ha situacions problemàtiques dins la família, la dona se senti responsable del “fracàs” en aquella faceta que es considera principal.

El procés d’esdevenir mare està clarament marcat pels rols socials de gènere i, atès l’impacte físic i emocional que té per a les dones, es pot considerar un dels rols socials amb més poder de control sobre les dones. Tot i que es podria considerar com un rol adquirit (Linton, 1942) perquè és fruit d’una decisió, aquesta està mediatitzada per tot el pes social i familiar relacionat amb la maternalització que impacta sobre les dones.

Tal com diuen Aumann & Iturralde (2003) “*la subjectivitat femenina va quedar atrapada dins la moral maternal, amb característiques psíquiques de receptivitat, capacitat de contenció i de nutrició tant dels nens com dels homes*” (p. 87)⁴³. Per contraposició, doncs, el rol masculí estava valorat i representat pel poder, l’èxit i la productivitat.

Seguint a les autores que consideren que allò femení és l’oposat a allò masculí i que aquest castra la concepció d’allò femení (De Beauvoir, 1968; Irigaray & Wenzel, 1982; Butler, 1990), és important remarcar la soledat amb la que es troben les dones a l’hora de fer front a tot el procés de maternalització. A part d’aquest sentiment, les dones també es troben en una situació de desigualtat, ja que les característiques dels homes són més valorades i, quan això passa quan les dones ja tenen fills o filles, fa que el sentiment de sentir-se presoneres i de tenir menys opcions de canvi es multipliquin.

---

⁴³ Cita traduïda per l’autora.

Quan una dona es converteix en mare passa a tenir una relació de per vida amb el pare dels seus fills o filles, fet que pot augmentar la concepció de les dones com a objectes i reforçar la idea de control i possessió dels homes (Aumann & Iturralde, 2003; Hirigoyen, 2006).

2.5. SÍNTESI DE L'APARTAT SOBRE LA MATERNALITZACIÓ

En aquest segon apartat del marc teòric s'ha fet un repàs pel concepte de maternalització, diferenciant-lo del de maternitat i contextualitzant-lo amb altres termes relacionats.

Així mateix, a través del disseny de quatre eixos temàtics s'han organitzat les perspectives teòriques i reflexions que giren en torn a la maternalització. La concepció d'aquesta com un aspecte exclusiu per a les dones o com quelcom que compartit les beneficia. La maternalització com una faceta de la vida de les dones que és estable o bé que és un procés al llarg del temps. La maternalització és una característica obligatòria per a les dones o bé aquestes tenen el poder d'escollir. I, finalment, la maternalització entesa com quelcom castrador o que enriqueix la subjectivitat de les dones.

Posteriorment, l'evolució històrica entorn al concepte de maternalització ha permès fer un repàs des de l'Edat Antiga fins a l'Època Contemporània i, així, comprendre els orígens i l'evolució que ha tingut un concepte a vegades concebut com quelcom que ha restat immòbil des de sempre.

Finalment, al parlar de l'impacte social i polític, familiar i en les dones de la maternalització, ha permès vincular aquest terme amb els conceptes tractats en el

primer apartat d'aquest marc teòric. D'aquesta manera, aquesta relació entre els dos primers apartats, obre les portes a parlar de les conseqüències de la violència masclista en les mares, que es tractarà en el següent apartat.

3. *MARES QUE VIUEN SITUACIONS DE VIOLÈNCIA MASCLISTA*

Aquest tercer apartat fa la connexió entre la violència masclista i la maternalització. Com ja s'ha vist en el primer apartat, la violència masclista té unes conseqüències devastadores, tant en les dones com en els nens i nenes i adolescents. Quan aquestes dones són les mares d'aquests infants i adolescents, els efectes recauen en el vincle i en la relació que existeix entre ambdós.

Per altra banda, en el segon apartat d'aquest capítol teòric s'ha repassat el que significa la maternalització i els efectes que té en les dones. La maternalització, doncs, és una faceta de les dones sobre la que existeix molta pressió social i que genera molt sentiment de culpabilitat en les dones quan senten que no estan complint les expectatives socials i familiars.

Així doncs, quan la violència impacta en el procés d'esdevenir mare de les dones, les conseqüències i els efectes nocius es multipliquen (punts 3.1. i 3.2.) i, per tant, es requereix d'una intervenció especialitzada i centrada en aquest rol de les dones (punts 3.3., 3.4. i 3.5.).

3.1. CONSEQÜÈNCIES DE LA VIOLÈNCIA MASCLISTA EN LA MATERNALITZACIÓ

Com ja s'ha comentat en els apartats anteriors, la violència masclista té conseqüències en les dones i en els fills i filles que la viuen. Les dones tenen una doble afectació quan viuen aquestes situacions, ja que reben impacte en el seu rol de dona i també en el seu rol de mare.

En aquest apartat es recullen les conseqüències de la violència masclista en la maternalització tenint en compte, també, dues dimensions bàsiques: el vincle materno-filial, per una banda, i en el paper de mares pròpiament dit, per l'altra.

3.1.1. CONSEQÜÈNCIES EN EL VINCLE MATERNO - FILIAL

Per tal de poder parlar del vincle materno-filial i de les conseqüències que hi té la violència masclista, és important contextualitzar el concepte de família ja que aquest és el marc en el que es produeixen les situacions que aborda aquesta investigació. La família ha servit durant molt de temps (i encara serveix actualment) per definir una part de la identitat de les persones, ha explicat conductes i formes de relació i ha creat categories i jerarquies. Amb el concepte de família no s'ha tingut en compte el context ni la situació, ja que s'ha considerat que era quelcom determinat i immutable.

El concepte de família s'ha constituït com un element que fixa i immobilitza les identitats dins d'uns paràmetres que permeten el control social de la conducta individual. Al mateix temps fragmenta les persones donant lloc a la creació de categories diferenciades entre sí (homes i dones, pares, fills i filles, germans i

germanes, entre d'altres) i que, al mateix temps, implica una categorització jeràrquica.

Dins de la família tenen lloc els vincles afectius, els quals marquen les formes de relació entre les diferents persones que formen part d'aquest context. Aquests vincles també estan definits per les construccions socials que marquen el que s'espera de les relacions segons la posició que la persona ocupa dins la família. Per exemple, està clarament definit que els infants han de guardar respecte als més grans, però, en canvi, la relació a la inversa no està igualment definida.

La família s'ha definit sempre com el lloc adequat per al desenvolupament de les nenes i els nens en el sentit ampli de la paraula: biològicament, socialment i psicoafectivament. S'han fet diferents estudis sobre la família, revisant definicions i tipologies (Lévi-Strauss, 1981; Pastor, 1988), però la definició amb la que la major part de professionals de la sociologia i la psicologia hi estan d'acord recull aspectes com: convivència d'almenys dues generacions, sota una estructura que reguli drets i obligacions entre els diferents membres, amb l'existència de sancions i legitimacions en funció de la relació entre les diferents persones (Garrido, 1995).

Hi ha diferents tipus de família i diferents funcions que se li atorguen. Es pot parlar de família nuclear, multigeneracional, extensa o poligàmica, entre altres (Garrido, 1995) i les funcions que se li adjudiquen són la sexual, econòmica, reproductiva i educativa, tot i que alguns autors i autores consideren que les realment importants per a la perduració són la de reproducció i la de socialització (Bowly, 1986). Els diferents tipus de família es poden classificar en funció de

l'estructura que mantenen o, també, des dels models de relació que mantenen entre els seus membres. Aquests models de relació es poden descriure en funció de la seva normativa, el significat que es dóna a l'aplicació de les regles i a les conductes que se'n deriven. Alguns estudis parlen de models familiars hiperprotectors, democràtics – permissius, sacrificants, intermitents, delegants o autoritaris (Nardone, Giannotti & Rocchi, 2003).

Independentment de les diferents classificacions possibles, però, resulta interessant marcar un context que ens permeti comprendre a la família on es donen situacions de violència masclista. Es pot parlar de família vulnerable (Gómez, 1992) en aquells casos en que no existeixen els recursos humans o les estratègies adequades per a fer front a una situació conflictiva ja sigui aquesta puntual o perllongada en el temps. Més enllà de si la situació té unes causes internes o externes a la família, aquestes desestructuren a les persones implicades i incapacita, d'una manera o altra, el compliment de les funcions familiars que els pertocuen.

Per tal de poder començar a parlar de les conseqüències de la violència masclista dins el context familiar i en la maternalització, és imprescindible parlar dels vincles afectius i de la importància que tenen en el desenvolupament dels fills i filles i, per tant, també en la creació i manteniment de la relació materno-filial. Les interaccions són relacions sense implicació afectiva i temporals, mentre que els vincles formen part d'una relació entre dues persones, única i genuïna. En un vincle hi ha una relació afectiva que perdura en el temps i s'hi genera un compromís (Horno, 2009).

Bowlby (1969) defineix el vincle com “*una connexió psicològica duradora entre els éssers humans*” (p. 194)⁴⁴ considerant que es tracta d’una conducta adaptativa i que constitueix un seguit de comportaments per tal d’establir o mantenir el contacte amb la figura de vincle.

El vincle és una necessitat de relacionar-se amb una altra persona a través de somriures, plors, seguiment visual i abraçades, entre altres, per tal d’aconseguir una correspondència en forma de suport, contenció i acompanyament (Feeney & Noller, 2001). La manera com s’estableixen els vincles durant la infància tindrà efecte en les relacions afectives de l’edat adulta, ja que és on s’haurà après el funcionament de les relacions, la seguretat, la confiança, la capacitat de diferenciar-se dels altres per convertir-se en un individu sa amb vincles de pertinença amb la seva família i comunitat. D’aquesta manera es podrà desenvolupar la capacitat d’empatitzar amb les altres persones i una seguretat en la pròpia persona (Barudy & Dantagnan, 2005; Orjuela et al, 2008), elements imprescindibles per a mantenir relacions afectives sense violència.

Així doncs, les principals figures de vincle per als infants són aquelles persones que es fan càrrec de la seva cura i protecció, les quals aporten a aquesta relació una sèrie de sentiments, fantasies, expectatives i desitjos ja des del moment en que neix el desig per tenir un fill o una filla; tot i això, els motius pels que dues persones adultes decideixen tenir un infant són molt diversos i, malauradament, en molts casos els fills i filles no neixen fruit d’un desig (Orjuela et al, 2008). En les situacions de violència masculina en l’àmbit familiar, un

---

⁴⁴ Cita traduïda per l’autora.

embaràs pot respondre a múltiples raons (per creure que resoldrà la situació, perquè no es produeixi una ruptura, per por a la soledat, per evitar la marxa de la dona o de l'home, entre altres), però, en la majoria de casos, suposa un augment de les agressions amb el consegüent augment de tensió i estrès en la mare (Jeanjot, Barlow & Rozenberg, 2008).

Dins un context familiar on es produeixen situacions de violència masclista es desenvolupen diferents mecanismes que malmeten la relació materno – filial, centrant-se els danys sobretot en la projecció maternal, la subjectivitat com a mare, l'alteració emocional i la dissociació (Levendosky, Bogat & Huth-Bocks, 2011). La violència masclista impacta en les representacions mentals de la mare durant l'embaràs i en les seves respostes posteriors, així com en la forma de vinculació del fill o filla (Huth – Bocks, Levendosky, Bogat & Von Eye, 2004; Huth – Bocks, Levendosky, Theran & Bogat, 2004b; Levendosky, Leahy, Bogat, Davidson & Von Eye, 2006). La violència trenca el procés en el que la mare desenvolupa les representacions mentals i s'imagina com serà el seu fill i filla, i ella mateixa com a mare. Aquestes idees que la mare es va conformant durant l'embaràs estan relacionades amb les posteriors conductes de vincle.

La violència malmet la relació entre la mare i el seu fill o filla exercint uns mecanismes a través dels que es dificulta l'actuació de la cura per part de la mare (Levendosky et al., 2011). Aquests mecanismes se centren principalment en la por i el qüestionament de les pròpies capacitats com a mare, danyant així la integritat emocional i física de la dona i impeding certes respostes conductuals de protecció i de cura. Els vincles acostumen a desorganitzar-se i produir-se una manca de contacte amb les pròpies emocions, desapareixent la capacitat de col·locar-se en el

lloc de l'altra persona, agredint-la i generant sentiments de dependència i culpa (Orjuela et al, 2008). En el moment en què l'infant percep el contingut emocional de l'agressió desencadena pors i inseguretats que dificulten un vincle segur i un desenvolupament sa.

Segons alguns estudis (Greenberg, Cicchetti & Cummings, 1990; Solomon & George, 1999), existeix una estreta relació entre els trastorns del vincle i la violència en el context familiar i consideren que en les relacions on hi ha maltractaments sempre hi ha un trastorn del vincle. Es poden establir tres tipus de vincle que no són sans, ja que no proporcionen als infants tot allò que permet un desenvolupament afectiu òptim:

- Els vincles insegurs evitatius acostumen a caracteritzar-se per una certa despreocupació que condueix als infants a mostrar poc interès i evitar la proximitat amb la figura de vincle, i, en algunes ocasions, l'interès el desperta una persona desconeguda. Les persones adultes de referència acostumen a rebutjar les conductes de vincle dels infants i expliciten certa ira en relació al fet d'haver tingut l'infant o al cansament que genera.
- Els vincles insegurs ambivalents acostumen a implicar en l'infant una gran ansietat per ser estimat i sentir-se suficientment valuós. El nen o la nena se sent estressat per l'absència de la figura de vincle, però també durant la seva presència, fet que genera que l'infant deixi de fer les seves pròpies activitats d'exploració i, en cas de conflicte, hi intervingui.
- Els vincles insegurs desorganitzats estan basats en patrons de conducta contradictoris passant d'un vincle molt intens a una separació brusca. Les figures de vincle no acostumen a saber tranquil·litzar a l'infant i en la

majoria de casos on es dóna aquest vincle, es produeixen situacions de violència.

Atesa la situació emocional de la mare produïda per la situació de violència, les actuacions de criança poden no ser les adequades o estar desajustades a l'edat del fill o filla (Schechter et al., 2005) arribant a afectar els mecanismes de regulació emocional dels infants i adolescents, ja que les mares no poden ajudar-los a desenvolupar aquests mecanismes (Schore, 2009). En el context de la violència masclista en l'àmbit familiar la capacitat de relacionar-se amb les persones significatives de forma respectuosa i sana es malmet i en aquestes situacions els infants no interioritzen una figura estable i disponible separada d'ells mateixos que els serveixi com a referent de seguretat i que els permeti explorar el món i establir noves relacions (Barudy & Dantagnan, 2005). La manca d'un vincle se pot generar una falta d'iniciativa per conèixer el món en l'infant o, pel contrari, una aproximació indiscriminada a qualsevol estímul de l'entorn.

Una mare que viu una situació de violència masclista, tal com s'ha descrit en l'apartat sobre les conseqüències de la violència masclista en les dones (punt 1.4.1.), viu en situació de por i alerta, fet que inevitablement transmet als seus fills i filles. Els nens i nenes també poden generar un estat de sobrecàrrega en la mare, qui percep les dificultats en la relació i en la seva possibilitat de donar resposta. Aquesta sobrecàrrega pot venir donada, a part de per la situació en si mateixa, per un estat d'angoixa del fill o filla, ja sigui perquè la identifica en la mare i la reproduïx o perquè actua la que ell o ella mateixa sent (Lyons-Ruth, Yellin, Melnick & Atwood, 2005). En el primer cas en que el nen o nena identifica l'angoixa de la mare, ell o ella es percep igual que la mare i se sent vulnerable i

indefens. En canvi, en el segon cas, el fill o filla sent que ha d'actuar per sentir menys angoixa i, en algunes ocasions, ho fa de forma contundent i pot repetir actuacions agressives.

Contextualitzant l'impacte de la violència masclista en les representacions socials i actuacions de cura de les mares, així com els diferents tipus de vincle que se'n deriven, es fa més rellevant encara la importància de treballar amb les mares d'aquests infants d'una forma específica i especialitzada en la relació materno – filial. Les dones que han viscut situacions de violència masclista segueixen sent, en la majoria de casos, referents de protecció i seguretat per als seus fills i filles. Si aquestes mares poden rebre una atenció podran explicar als seus infants i adolescents el perquè ha succeït la violència, desculpabilitzar-los, mostrar-los de nou que poden protegir-los i acompanyar-los en el procés de recuperació que necessiten com a infants (Orjuela et al., 2008).

Malgrat totes les dificultats que genera la violència masclista en el vincle amb els fills i filles, les mares sostenen aquesta connexió a través de diferents estratègies (Bancroft, 2004b): ajudar als fills i filles a identificar les pròpies conductes agressives vers ella mateixa o altres persones, posar límits per tal que els nens i nenes o adolescents aprenguin a relacionar-se de forma no violenta, reflexionar adaptant-se a l'edat sobre les desigualtats de gènere i la importància del respecte, i donar als fills i filles espai per parlar i preguntar ensenyant-los a fer-ho de forma assertiva.

3.1.2. CONSEQÜÈNCIES EN LA FUNCIO MATERNAL

La mateixa persona que té la responsabilitat, social i personal, de tenir cura dels seus fills i filles és la que també rep la violència i, per tant, està en constant

situació d'alerta, té por i angoixa, se sent esgotada i incapaç de tirar endavant... Aquesta situació emocional causada per la violència masclista i la pressió social que viu la mare no és la més facilitadora per a desenvolupar una maternalització positiva.

La maternalització positiva s'entén com el comportament de les mares basat en l'interès superior del fill o filla, de qui en té cura, fomenta el desenvolupament de les seves capacitats, reconeix i acompanya en el seu procés de creixement sense violència, i estableix límits que li permetin al fill o filla viure en un entorn segur i protegit però que a l'hora pot explorar (Barudy & Dantagnan, 2010).

És important tenir clar que el fet que dificulta l'exercici de cura òptim dels fills i filles no és la manca de capacitats i/o habilitats de les mares, sinó que l'impediment per a la completa protecció i foment del desenvolupament psicoevolutiu dels nens i nenes és fruit de la violència masclista (McGee, 2000; Irwin, Waugh & Wilkinson, 2002; Mullender et al., 2002).

Segons Levendosky et al. (2011), la relació materno-filial està formada per dos sistemes que conjuntament permeten la protecció del fill o filla i l'exercici del rol maternal per part de la dona. Per una banda, la interacció entre els canvis biològics i psicològics de l'embaràs permet el desenvolupament d'un sistema de cura per part de la mare i la possibilitat de dur-lo a terme a partir del naixement (George & Solomon, 2008). Per l'altra banda, el sistema de vincle del fill o filla serveix per aconseguir la protecció i proximitat de la persona cuidadora.

Hi ha algunes dones que tenen dificultats per a desenvolupar el sistema de cura i se senten incapaces de protegir i respondre a les necessitats del seu fill o filla; com a conseqüència no poden desenvolupar els comportaments necessaris de

cura. Aquestes mares solen tenir històries traumàtiques en la seva infantesa o haver viscut o estar vivint situacions d'abús o violència i, per aquest motiu, bloquegen les memòries i experiències que resulten nocives per elles (Bowly, 1980; George & Solomon, 2008).

Al crear-se aquest sistema de cura és quan es desenvolupen les representacions socials sobre el nen o nena i sobre la pròpia dona com a mare i són úniques i diferenciades per a cadascun dels fills o filles que pugui tenir una dona (Levendosky et al., 2011). Seguint aquests autors i com a resultats de les seves investigacions, en funció de com són aquestes representacions mentals es poden diferenciar tres tipus de mares:

- Les mares *equilibrades* que poden explicar històries detallades sobre les experiències dels seus embarassos i dels sentiments tant positius com negatius respecte als seus fills i filles.
- Les mares *inconformes* sembla que no mostren interès pel fetus ni per la seva relació i no expressen, o ho fan de forma molt breu, idees de futur sobre els seus fills i filles i sobre elles mateixes com a mares.
- Les mares *distorsionades* poden fer grans relats sobre la seva experiència però aquesta acostuma a ser en relació a la seva experiència com a filles i tenen una percepció del fetus com una continuïtat d'elles mateixes o del pare.

Alguns estudis (Huth-Bocks, Levendosky, Theran, et al., 2004b) confirmen que l'experiència d'haver viscut violència masclista durant l'embaràs amb una major probabilitat de desenvolupar un maternatge de tipus distorsionat, un tipus de mares distorsionades.

Així doncs, la maternalització de dones que viuen situacions de violència masclista queda atrapada i invisibilitzada entre dos grans blocs: l'èmfasi en el paper de la dona i la importància que surti de la situació de violència masclista, per una banda, i, per l'altra, la importància de la protecció a la infància (Lapierre, 2008). Aquest fet fa que les mares que viuen situacions de violència masclista estiguin doblement invisibilitzades i doblement jutjades.

Les mares que viuen aquestes situacions també pateixen, a l'igual que les dones que no tenen fills i filles, les conseqüències emocionals pròpies de la violència masclista ja exposades en el primer apartat del marc teòric. Les conseqüències són principalment a nivell emocional, però tampoc es pot oblidar que la violència masclista també afecta directament a la salut física durant i després del part com per exemple, trencament prematur de membranes, ruptures uterines, parts prematurs o infeccions genitals i urinàries (Jeanjot et al., 2008; Shah & Shah, 2010).

El qüestionament constant sobre la pròpia persona que infligeix el maltractador deteriora la imatge que té la dona de sí mateixa i, quan aquesta dona és mare, també deteriora la imatge sobre la seva capacitat marental (Levendosky & Graham – Bermann, 2000). Aquest deteriorament fruit de de la violència que viuen les mares se sobreposa a les dificultats fruit de les exigències socials sobre la maternitat i converteix en quelcom heroic el poder exercir la funció materna.

La desvalorització i desprestigi de les seves capacitats personals, relacionals i educatives fa que les mares es qüestionin constantment les seves actuacions i que no puguin exercir l'autoritat en les funcions educatives amb els seus fills i filles (Plaza & Roche, 2011). La violència masclista desautoritza el poder que té la mare

sobre el context familiar, infravalora la importància del seu rol i actua sobre els fills i filles perquè considerin que és un paper sense valor i al que no cal respectar. És important destacar com aquest discurs de la violència masclista va en la mateixa línia que els discursos socials sobre les dones i la marentalitat.

El desgast i el nivell de dany que pot suposar la violència masclista en la dona la pot portar, en un primer moment, a no adonar-se dels impactes de la situació en els seus fills i filles (Orjuela et al., 2008). Aquestes mares fan tot el que està a les seves mans per evitar que els infants i adolescents presenciïn els episodis de violència, ja sigui accedint a les demandes de l'agressor o bé demanant als fills i filles determinats comportaments per "evitar" els episodis violents.

Les mares, atès que no poden fer front a la seva protecció personal i a l'exercici de la maternitat, prioritzen el seu rol matern i s'obliden de la seva individualitat com a dones. Quan posteriorment s'adonen que els seus fills i filles també han patit i que la violència ha tingut un efecte en la relació entre ella i els seus fills i filles, senten que no han estat "bones mares" per haver permès que això passés (Plaza, 2007; Orjuela et al., 2008; Peled & Gil, 2011; Plaza & Roche, 2011). Aquest sentiment està relacionat amb la falsa creença que tenen les dones que viuen situacions de violència masclista sobre la seva "capacitat" per controlar les reaccions violentes i els seus impactes i, també, amb els efectes que té sobre una persona veure el dany que s'infligeix a un altre ésser estimat (Lapierre, 2008).

Aquesta comprensió de les mares sobre els efectes de la violència masclista en els seus fills i filles també es veu dificultada perquè les manifestacions són diferents en el cas de les dones i en el cas dels nens i nenes i adolescents

(Kitzmann, Gaylord, Holt & Kenny, 2003; Sternberg, Baradaran, Abbott, Lamb & Cuterman, 2006). Per aquest motiu, i tal com s'exposa més endavant, és imprescindible fer el pont entre les conseqüències que la violència ha tingut en les mares i en els seus fills i filles, així com fomentar l'autoestima per millorar la comprensió.

Per altra banda, les mares se senten molt malmeses emocionalment davant de la impossibilitat de comprendre determinats posicionaments i actituds dels seus fills i filles. La dificultat per gestionar la relació entre els seus fills i filles amb el seu pare, tenint en compte la complicació de protegir-los i de sostenir els discursos que arriben de la part paterna, també deteriora la imatge que les mares tenen de si mateixes i, al mateix temps, la relació que poden establir amb els seus fills i filles. Les mares, tot i que la figura paterna no hi sigui físicament, han de seguir fent esforços per protegir als seus fills i filles de la violència masclista, ja sigui a nivell judicial, intentant demostrar la situació viscuda davant els recursos d'atenció i suport, o bé quan els fills i filles tornen de les visites amb el seu pare (Lizana, 2012). Moltes vegades els nens i nenes i adolescents repeteixen conductes o defensen creences que culpabilitzen o desautoritzen a la mare, ja que són utilitzats per l'agressor per seguir maltractant a la mare (Bancroft, 2004b; Radford & Hester, 2006; Orjuela et al., 2008) i això es converteix en un element afegit a la dificultat relacional entre mares i els seus fills i filles amb una història de violència masclista.

Així mateix, els efectes de la violència masclista en les dones pot fer que aquestes percebin als seus fills i filles com quelcom difícil i al que no li poden fer front (Lloyd & Emery, 1993; Cummings & Davies, 1994; Jones, Gross & Becker,

2002). Aquest punt serveix per comprendre el grau de dificultat que suposa gestionar la relació materno–filial dins un context de violència.

La violència masclista no permet a les mares respondre a les necessitats i demandes dels seus fills i filles de la manera que elles voldrien, generant un sentiment de culpabilitat per sentir-se “mala mare” que la porta al silenci. El fet de no compartir i buscar suport es deu al sentiment de vergonya per “no poder fer front” a la situació i per la por a sentir-se jutjada, fet que acaba reforçant l’aïllament propi de les dones que viuen situacions de violència masclista.

3.2. JUSTIFICACIÓ DE LA IMPORTÀNCIA DEL TREBALL AMB LES DONES QUE VIUEN SITUACIONS DE VIOLÈNCIA MASCLISTA COM A MARES

La intervenció amb les dones que viuen situacions de violència masclista a l'àmbit familiar s'ha centrat en el seu procés de recuperació personal, element imprescindible per a aquestes dones, el qual ha de ser previ a altres tipus d'intervenció, ja que, per tal de poder afrontar l'acompanyament dels seus fills i filles, cal que hagin passat per aquest procés de recuperació (Agustin et al, 2007). És necessari que, a part de tota la feina de contenció i elaboració dels diferents aspectes ja comentats que es treballen amb les dones que viuen situacions de violència masclista a l'àmbit familiar, en el pla de treball per a aquestes dones s'incorpori una visió cap als infants, una intervenció amb la dona per i des del seu rol de mare.

Com s'ha comentat en el punt anterior, les mares són dones que han viscut situacions de violència masclista en l'àmbit familiar i, en algunes ocasions, degut a la pròpia relació violenta, han considerat que no eren capaces de cuidar i educar

als seus fills i filles. Degut al context de maltractament, on l'autoritat com a mare no és reconeguda, sinó qüestionada i anul·lada, en moltes ocasions, com senyala Orjuela et al. (2008), la relació del vincle materno-filial i l'autoritat per a marcar les pautes educatives que com a mares consideren adequades resulten malmeses; fet que acostuma a generar algunes de les conseqüències psicològiques en aquestes dones ja tractades en els apartats anteriors.

Amb un procés de recuperació especialitzat i específic es pot treballar per tal que aquestes mares recuperin el seu rol matern i puguin millorar la protecció dels seus infants, protecció entesa com a oferir als seus fills i filles la possibilitat de comunicar el que els passa, de convertir-se en un model per a identificar les emocions i poder-les expressar sense violència. Aquestes mares es poden convertir en un referent de seguretat i de confiança que faci que per aquests infants el món dels adults no es converteixi en un lloc insegur, que aquests nens i nenes no construeixin en el seu imaginari un món d'adults només des de la violència, sinó també des d'altres valors ètics i socials (Vanistendael & Lecomte, 2002; Cyrulnik, 2003; Martínez & Vásquez – Bronfman, 2006). D'aquesta manera, quan es converteixin en persones adultes podran relacionar-se sense violència i d'una forma assertiva.

En el nostre sistema social – relacional es creen les bases perquè les mares generin un vincle important a la vida de qualsevol infant i són la referència significativa i un referent vital bàsic per al nen o nena (Orjuela et al, 2008). Tenint en compte, doncs, la importància d'aquesta relació, i tenint en compte el context que ens ocupa, les mares es converteixen en un model referent per als seus fills i

filles, ja que és la que no els agradeix, fet que fa que els nens i nenes només la tinguin a ella com a referent de protecció i suport sense fer ús de la violència.

Així mateix, les mares dels nens i nenes que viuen situacions de violència masclista en l'àmbit familiar també han patit aquesta violència i per tant, poden identificar els que els seus infants poden estar vivint. Els processos de recuperació d'aquestes mares acostumen centrar-se en que puguin sentir empatia amb els seus fills i filles per tal que aquests trobin en les seves mares una persona significativa que pugui comprendre el que estan vivint i a qui li puguin expressar, sense culpa ni por, el que senten.

Des d'aquest punt de vista, el fet que les mares hagin viscut també la situació de violència les converteix en un punt fort per a la recuperació dels seus fills i filles, però, en alguns moments del procés pot ser que, degut a l'estrès crònic que han viscut, puguin actuar des de la negació, o fins i tot, la fugida. En la majoria de casos, aquestes dones es preocupen pels seus fills i filles i intenten cuidar-los en tot moment, però a l'hora d'intervenir amb aquestes mares és important tenir en compte aquesta possible dificultat per tal de treballar-la, per elaborar el sentiment de culpa si es que es produeix, però, sobretot, és important, per tal d'evitar una nova revictimització de les dones, comprendre que aquestes reaccions són fruit de la història de violència viscuda (Orjuela et al., 2008).

Existeixen diferents tipus de resposta davant les situacions d'estrès pròpies de les dones que viuen situacions de violència masclista, però, en la gran majoria, la resposta que es dona consisteix en demanar ajuda i participar en xarxes de suport (Barudy & Dantagnan, 2005). En moltes ocasions aquestes dones no fugen de la situació, ja que això podria significar un risc més alt per als seus fills i filles

en el moment en que hi hagués un règim de visites i ella no pogués estar davant per protegir-los. En aquests casos, les mares necessiten una intervenció centrada en el procés individual i en el pla de protecció però, al mateix temps, focalitzada en l'empoderament de la seva capacitat de protecció i en la disminució del sentiment de culpa pel que els seus fills i filles estan vivint.

Considerar l'opció d'intervenir amb uns infants que viuen situacions de violència masclista en l'àmbit familiar sense la intervenció paral·lela i coordinada amb la seva mare només hauria de ser possible quan aquesta dona no sigui un element de protecció per als seus fills i filles o bé quan hi hagi algun altre factor que augmenti el risc pels infants, com poden ser casos d'abandonament, trastorn mental greu o drogodependència severa sense tractament (Orjuela et al, 2008).

Tal com s'ha comentat fins ara, les mares d'aquests infants i adolescents són un element bàsic per a la recuperació dels fills i filles i perquè aquests puguin veure millorada la seva situació familiar i personal, augmentant la sensació de benestar. Al mateix temps, però, l'acompanyament d'aquestes mares genera un efecte a més llarg termini: la prevenció de futures relacions basades en la violència masclista (Cyrulnik, 2002; Cyrulnik, 2003). En la mesura en que aquests nens i nenes puguin aprendre noves formes de relació basades amb el respecte i la equitat de gènere, puguin utilitzar la comunicació com a eina de relació, sàpiguen diferenciar una discussió d'una agressió i tolerin la diferència entre les persones i entre les opinions d'aquestes, la violència masclista disminuirà. Així doncs, la intervenció amb les mares dels infants i adolescents que viuen situacions de violència masclista en l'àmbit familiar afavoreix la prevenció d'aquest tipus de violència i en redueix la transmissió intergeneracional.

3.3. ASPECTES BÀSICS A CONSIDERAR EN LA INTERVENCIÓ AMB MARES QUE HAN VISCUT SITUACIONS DE VIOLÈNCIA MASCLISTA

La intervenció amb les mares que viuen situacions de violència masclista pot tenir diferents formats (individual, grupal o familiar amb els fills i filles), però, en qualsevol cas, ha de seguir uns objectius i abordar uns determinats temes que es presenten a continuació.

Quan es treballa amb les mares és imprescindible recordar que no són una persona qualsevol a la que atenem per una dificultat determinada, sinó que es tracta de persones que durant un moment determinat de la seva vida exerceixen un **paper social i cultural únic**. La funció que desenvolupen les mares permet la continuació de les famílies i de l'espècie humana (Stern, 1997).

Així doncs, qualsevol intervenció amb les mares, i sigui quin sigui el format que s'utilitzi, cal tenir en compte que s'està treballant amb unes persones que tenen una predisposició determinada.

Per altra banda, també cal tenir present en qualsevol intervenció que les mares no són les úniques persones usuàries, pacients o clients a les que estem atenent. Ja s'ha comentat anteriorment la importància que té el treball amb les mares precisament per la relació i el paper protector que tenen vers els seus fills i filles. Les actuacions que fem sobre aquestes dones tenen, doncs, un impacte directe en els seus fills i filles i en **la relació** que existeix, i per aquest motiu és important considerar la relació com un element imprescindible en la intervenció.

Segons Hinde (1979), una relació es configura a partir del record d'interaccions anteriors juntament amb percepcions i interpretacions de la mateixa

interacció des de diferents punts de vista. En les relacions hi ha presents les fantasies, expectatives, desitjos, experiències prèvies, mites socials i familiars, i la situació actual en la que es troba la persona.

En la relació entre les mares i els seus fills i filles, aquests elements cal considerar-los per duplicat. Seria un error assumir que les representacions sobre la relació i sobre l'altra només es donen per part de la mare. Els fills i filles també interpreten la relació i actuen en funció dels seus desitjos, expectatives i pors.

Per tant, quan es planteja una intervenció amb les mares que viuen situacions de violència masclista cal tenir present al llarg de tot el procés l'excepcionalitat del rol maternal i la presència de la relació amb els seus fills i filles.

3.4. OBJECTIUS DE LA INTERVENCIÓ AMB LES MARES DELS INFANTS QUE HAN VISCUT SITUACIONS DE VIOLÈNCIA MASCLISTA EN L'ÀMBIT FAMILIAR

La intervenció amb les mares dels nens i nenes que viuen situacions de violència masclista en l'àmbit familiar inclou diferents objectius que són necessaris tenir presents i treballar. També és important considerar que la majoria d'aquests objectius, tot i que no en la seva totalitat i, evidentment, amb metodologies diferents, són els mateixos que els que es treballen amb els infants i adolescents d'aquestes mares (Orjuela et al., 2008; Plaza, 2009; Plaza & Roche, 2011).

Els objectius que cal treballar amb aquestes mares, seguint les autores citades anteriorment, es podrien dividir en diferents blocs:

A) Facilitar la comprensió de la violència masclista viscuda en el seu àmbit familiar, diferenciant les conseqüències en el seu paper com a dona i en el seu rol matern. Les dones que han viscut situacions de violència masclista en l'àmbit familiar pateixen conseqüències en diferents àrees de la seva vida i també en les diferents funcions que desenvolupen en la seva quotidianitat. Algunes d'aquestes seqüeles estan relacionades amb la seva trajectòria professional, amb les seves relacions familiars, amb la seva xarxa social i amb el seu rol matern. Per això mateix, és important que amb la intervenció amb aquestes mares se'ls pugui donar suport en:

- Recuperar aquelles característiques pròpies d'una marentalitat afectiva i basada en el respecte.
- Reflexionar sobre la pròpia infància d'aquestes mares i els models de criança rebuts.
- Diferenciar el dany que la violència ha generat en elles i el que ha generat en els seus fills i filles.
- Valorar la gravetat de les seqüeles de la violència i en quina mesura poden afectar al desenvolupament del seu rol matern.

B) Donar suport en el procés de reconeixement de les seqüeles que la violència masclista ha generat en les seves filles i fills, així com en el vincle materno-filial. Per a la majoria d'aquestes mares, un dels moments més complicats del procés de recuperació és el d'adonar-se de com la violència també ha danyat als seus fills i filles ja que aquest fet acostuma a traduir-se en sentiment de culpa per no haver protegit abans o millor als infants. Per aquest motiu és important treballar amb les mares per tal que puguin:

- Donar suport als infants en quant a les conseqüències del procés traumàtic a través del treball de la culpa, l'estigmatització, la ràbia, la impotència, la pèrdua i el procés dissociatiu que suposa el fet que un dels progenitors els agredeixi.
- Acompanyar als seus fills i filles en el procés de prendre consciència de la seva condició de persones afectades per la situació viscuda.
- Millorar l'autoestima de les mares, el grau de suport i el tipus d'estímul que generen vers els seus infants.
- Explorar les experiències de vida infantils de les mares per poder valorar la relació de vincle amb els seus fills i filles.
- Identificar el tipus de vincle que tenen amb els seus fills i filles per tal de fomentar-lo o bé detectar-ne possibles dificultats i millorar-lo.
- Millorar o mantenir el nivell i les maneres amb el que les mares satisfan les necessitats dels seus fills i filles.

C) Treballar en la recerca d'estratègies de suport a les seves filles i fills fomentant la comunicació afectiva, les habilitats marentals, la identificació d'emocions i la implementació de límits educatius. Un cop les mares han pogut comprendre la situació que han viscut en el seu context familiar, han pogut denominar-la com a violència masclista i han pogut identificar les conseqüències que ha tingut tant per a elles com per als seus fills i filles i pel vincle materno-filial, cal seguir la intervenció per tal de trobar estratègies que millorin el benestar d'aquests infants. Per això cal treballar amb les mares per:

- Aconseguir una millora en les dinàmiques de relació fent que aquestes es basin en la comunicació, l'afecte i el respecte.

- Fomentar una comunicació basada en la incondicionalitat de l'afecte vers als seus infants.
- Facilitar-los eines que els permetin establir relacions basades en la no – violència.
- Reflexionar sobre les estratègies marentals per tal que puguin optimitzar o obtenir recursos que no han pogut adquirir o utilitzar degut a la seva història de vida.
- Afavorir en les mares experiències i dinàmiques de funcionament que permetin als infants desenvolupar el sentit de l'humor, la creativitat i la imaginació.
- Fomentar l'empatia en les mares i la transmissió d'aquesta als seus fills i filles.
- Reflexionar sobre les normes familiars, el seu compliment i el sistema de càstigs.
- Fomentar una educació basada en l'afecte, el suport, el control i la comunicació.

D) Fomentar l'empoderament i el rol actiu d'aquestes mares en el seu propi procés de recuperació i en el dels seus fills i filles. Per tal que la recuperació d'aquestes mares i dels seus fills i filles sigui possible, cal que les dones, com a referents de seguretat i protecció per als seus infants, puguin convertir-se en actius del seu propi procés i els dels seus fills i filles. Per tal que això sigui possible, la intervenció ha de donar suport a aquestes mares en:

- Facilitar la participació en xarxes psico – socio – afectives per a elles mateixes i per als seus fills i filles.

- Augmentar o mantenir la flexibilitat del vincle materno-filial per tal que puguin adaptar els seus recursos a les necessitats evolutives dels seus fills i filles.
- Ajudar als seus infants a optimitzar els propis recursos resilients.
- Identificar i augmentar les seves pròpies potencialitats per tal de poder oferir als seus infants un espai de relació on identificar i expressar el dolor.

E) Ajudar a elaborar un discurs constructiu i realista sobre la situació viscuda i sobre la figura paterna de cara als seus fills i filles. Per a la majoria d'aquestes mares no resulta fàcil elaborar una explicació per als seus fills i filles que inclogui una visió realista del pare. En moltes ocasions o bé es tendeix a tancar la conducta violenta o les seves conseqüències pensant que els fills i filles així podran preservar la imatge del seu pare o bé, per altra banda, es tendeix a donar explicacions que no recullen els sentiments dels infants vers al seu pare tot i que aquests, moltes vegades, siguin contradictoris. Per aquest motiu i degut a la dificultat d'aquest moment del procés, la intervenció amb les mares ha d'anar dirigida a donar-los suport en:

- Facilitar les explicacions i formes de relació que permetin donar significat a les experiències viscudes.
- Reflexionar sobre la importància de la presa de consciència i la simbolització de la realitat familiar i la necessitat de transmetre-ho als seus fills i filles.
- Afavorir les explicacions que resultin útils per als seus fills i filles i que els ajudin a reduir el dany del trauma infantil que poden patir.

F) Acompanyar a aquestes mares en el procés d'acompanyament dels seus infants per tal que rebin suport en tot el procés de recuperació dels seus fills i filles i, per això, cal oferir suport a aquestes dones per tal que puguin afavorir vinculacions afectives segures, fiables i estables amb diferents persones adultes del seu entorn familiar i/o social.

3.5. TEMES A TREBALLAR DURANT LA INTERVENCIÓ AMB LES MARES

Per tal de dur a terme tots els objectius plantejats cal tenir en compte, tal com assenyalen diferents autors i autores, que en la majoria d'ocasions cal un procés personal previ i continuat amb la dona on treballar l'autoestima, els sentiments de culpabilitat i ràbia, així com la comprensió del que ha viscut, entre altres. En un segon moment, es poden treballar tots els objectius centrats en la funció maternal sense que això signifiqui situar als infants en un segon terme, el que és important destacar és que cal comptar amb la mare en unes condicions psicològiques mínimes per poder assumir l'acompanyament en el procés dels seus fills i filles (Orjuela et al, 2008).

Segons Barudy & Dantagnan (2005), les competències marentals són elements que garanteixen un bon tracte als infants dins el context familiar que permet als progenitors cuidar, protegir i educar als fills i filles. Les mares que han viscut situacions de violència masclista en l'àmbit familiar poden presentar certes dificultats en aquest punt atesa la seva història familiar i de violència.

Per aquest motiu, un dels aspectes importants a treballar amb aquestes mares és el suport a les seves capacitats marentals per tal que puguin donar una

resposta adequada a les necessitats dels seus fills i filles. Aquestes necessitats són evolutives i, per tant, depenen de l'edat dels infants i inclouen aspectes alimentaris, de cura corporal, de garantia del son, de resposta a les necessitats de protecció i estimulació cognitiva, social i emocional, entre altres (López, 1995). El foment i manteniment de les relacions de bon tracte de les mares vers els seus fills i filles són la base per tal de poder desenvolupar, posteriorment, tota la intervenció especialitzada en el context de violència masclista. Si aquestes relacions no fossin suficientment òptimes, primer caldria treballar amb les mares per tal de millorar-les i anar generant la base per començar a reparar les conseqüències de la violència masclista en els seus infants o adolescents.

Així doncs, una relació de bon tracte seria aquella que dóna resposta a les necessitats dels infants en funció de la seva edat i particularitats individuals i que es fomenta en la cura, el respecte i la plasticitat que permet oferir al nen o nena aquells aspecte emocionals, socials, cognitius i físics que requereix: vincle, empatia, participació en xarxes socials, nutrició, socialització, educació i habilitats socials (Barudy & Dantagnan, 2005; Cyrulnik, 2003).

Les capacitats marentals fonamentals són aquelles relacionades amb aspectes biològics o hereditaris que, al mateix temps, estan modulats per experiències vitals de la pròpia història, així com per elements culturals i socials (Barudy & Dantagnan, 2005; Cyrulnik, 2002). En el context de violència masclista és important tenir en compte, sobretot, els recursos emocionals i relacionals que tenen les mares per tal de vincular-se afectivament als seus fills i filles; aquests quan són nadons ho fan de forma instintiva, però la manera com les

mares ho porten a terme està relacionada amb les seves experiències de vida (Cyrulnik, 2003; Martínez & Vásquez – Bronfman, 2006).

Un altre element imprescindible és el foment de l'empatia (Mullender et al, 2002), la qual està molt relacionada amb els diferents tipus de vincle comentats anteriorment. Aquesta capacitat fa referència a comprendre les manifestacions emocionals i conductuals dels fills i filles i, posteriorment, poder identificar les seves necessitats. Així mateix, és important tenir en compte la història de vida de la mare (Vanistendael & Lecomte, 2002; Cyrulnik, 2003), tant en la seva família d'origen com en les posteriors relacions afectives importants, i com ella les relata i els dóna significat ja que li permetrà comprendre la transmissió rebuda dels valors culturals, de la concepció del que és un fill o una filla i del que s'espera d'una mare a l'hora de donar resposta a les necessitats dels infants, entre altres.

A part de les capacitats marentals fonamentals les relacions de bon tracte han de proporcionar una resposta a les necessitats nutritives, socials i educatives dels infants (Barudy & Dantagnan, 2005). Per tant, és important treballar pel foment de la marentalitat social, la qual es podria entendre com les habilitats pràctiques per donar resposta a les necessitats dels infants. Una relació de bon tracte està relacionada amb la capacitat de la mare per demanar ajuda quan considera que amb els seus recursos no se'n surt (Cyrulnik, 2002; Cyrulnik, 2003); la voluntat de protecció dels seus fills i filles porta a les mares a buscar suport en diferents xarxes socials i recursos propis de la comunitat.

Quan existeix aquesta marentalitat social els infants poden relacionar-se amb confiança i empatia amb altres persones (Vanistendael & Lecomte, 2002), així com manifestar les seves opinions tot i que no coincideixin amb les dels altres.

Aquests infants també acostumen a tenir una disciplina coherent i ajustada a les seves possibilitats; és a dir, els nens i nenes actuen de forma ajustada a l'edat que tenen sense presentar conductes adultitzades. Aquest tipus de disciplina es converteix en un factor de protecció i en una base per al foment de la resiliència (Cyrulnik, 2002; Cyrulnik, 2003; Manciaux, 2003; Martínez & Vásquez – Bronfman, 2006).

La teoria general de sistemes utilitza el tema d'equifinitat (Bertalanffy, 1976; Cibanal, 2006) a partir del qual es poden determinar algunes característiques relacionals entre la mare i els seus fills i filles que ajuden a la creació d'un context de protecció i seguretat. Alguns estudis (Barudy & Dantagnan, 2005; Martínez & Vásquez – Bronfman, 2006) s'han basat en aquesta teoria per treballar sobre els elements que permeten una disponibilitat adequada i estimulen el desenvolupament dels infants i la independència dels adolescents. Aquests elements faciliten que els nens i les nenes se sentin protagonistes dels seus espais de relació afectiva i que se'ls proporcionin espais íntims, transmetent-los el sentiment de ser mereixedors d'un espai únic. Aquesta teoria també parla de la necessitat d'estabilitat (Linares, 1996), la qual fa referència a la seguretat proporcionada per unes relacions estables i continues al llarg del temps, que es mantenen més enllà del que els infants fan. Per altra banda, l'equifinitat també es veu afavorida per una accessibilitat (Main, 2001; Dio Bleichmar, 2005), que resulta imprescindible perquè l'infant o adolescent explorin el seu entorn amb seguretat; el fet que les persones adultes estiguin disponibles sense condicions ni xantatges fa sentir a l'infant o adolescent que és una persona important i valuosa.

Atesa la importància de la relació materno filial i de la necessitat d'empoderar aquestes mares, seguint amb la teoria dels sistemes i els altres estudis que s'hi recolzen (Barudy & Dantagnan, 2005; Martínez & Vázquez – Bronfman, 2006), és important tenir en compte tres elements més: la perspiciàcia, l'eficàcia i la coherència. La perspiciàcia (Taylor, 2002) és una capacitat de la mare per mostrar orgull davant el desenvolupament dels seus fills i filles, donant-los a entendre que estan pendents d'ells o elles i que, per tant, són persones mereixedores d'atenció. L'eficàcia (Fonagy, 1999; Baker & Cunningham, 2005) es refereix a la forma en com es dóna resposta a les necessitats dels infants, la qual acostuma a estar molt relacionada amb la manera com les pròpies mares han estat cuidades durant la seva infància i adolescència. Finalment, la coherència en les actuacions (Save the Children, 1999; Rossman & Rea, 2005) resulta ser un dels elements més importants per als infants des del moment en que comencen a explorar el seu entorn i que es veu més afectada degut a la figura del pare agressor; els infants poden tenir dificultats a l'hora de donar sentit a les contradiccions d'una relació que suposadament és d'amor però que, al mateix temps, resulta violenta tant per ells com per les seves mares.

Abordar aquests aspectes del bon tracte és imprescindible per treballar tots els altres temes importants plantejats en els objectius de la intervenció amb les mares dels infants que viuen situacions de violència masclista en l'àmbit familiar (Bancroft, 2004; Baker & Cunningham, 2004b; Haight, Shim, Linn & Swinford, 2007; Plaza, 2007; Orjuela et al, 2008; Plaza, 2009; Millan, 2010):

A) Creences sobre la violència, mites, justificacions normalitzadores de la violència. Abordar aquest aspecte permet a les mares comprendre la situació

que han viscut, reflexionar sobre el cicle de la violència, identificar els diferents tipus de violència i incloure en la seva pròpia explicació els elements socials i els mites relacionats amb la violència masclista.

B) Família d'origen. Identificació de possibles transmissions generacionals i recuperació d'estratègies afectives i educatives existents.

Treballar la família d'origen de les mares permet explorar la seva història de vida i reflexionar sobre les seves experiències infantils així com identificar les seves habilitats i estratègies marentals que potser no van poder adquirir. En aquest context es poden narrar situacions de negligència o violència en les seves famílies d'origen i elaborar, per tant, una explicació sobre aquells recursos educatius que no han pogut posar en pràctica amb els seus fills i filles.

C) Rols de gènere. Rols apresos i rols transmesos. Es pretén modificar els estereotips de gènere i qüestionar les creences tradicionals i els mites sobre les relacions de parella, l'amor i la família. Reflexionar sobre aquests elements permet que les mares puguin construir noves maneres de relacionar-se amb els seus fills i filles, amb la seva família d'origen i amb noves relacions futures, entre altres. Aquest és un element imprescindible per augmentar la protecció dels infants i prevenir noves situacions de violència masclista.

D) Família de nova creació. Tipus de relació i dinàmiques familiars amb el pare dels seus fills i filles, així com amb els propis infants. Amb aquest aspecte, que es treballa un cop ja s'ha identificat la relació de parella com a violenta, es pretén desnormalitzar i qüestionar les conductes i actituds violentes així com disminuir-ne les justificacions i negacions. En aquest moment també és important revisar la forma de relació de la mare amb els seus fills i filles i detectar

possibles dinàmiques que caldria modificar per tal d'augmentar la protecció i el benestar dels infants.

E) Rol matern versus rol de parella. Diferenciació de les emocions que estan lligades a la seva relació de parella de les vinculades al seu rol matern.

És important que les mares visualitzin que el dany de la violència ha anat més enllà de la seva pròpia persona i que ha afectat tant als seus infants com al vincle matern – filial; d'aquesta manera podran augmentar les estratègies per promoure confiança i seguretat en els seus fills i filles. En el moment en que les mares poden detectar els danys en el vincle matern, així com les conseqüències que la violència ha tingut en els seus fills i filles, poden connectar-ho amb la seva pròpia història i oferir als infants respostes adequades a les seves necessitats (en funció de l'edat i de les experiències viscudes).

F) Identificació i expressió de les seves pròpies emocions. Acompanyament als fills i filles en la identificació i expressió de les seves pròpies emocions.

A part de la reflexió sobre la història viscuda, és important que la intervenció grupal garanteixi la connexió amb l'estat emocional de les mares; aquest és un aprenentatge difícil per algunes dones ja que en moltes ocasions, degut a la situació de violència viscuda, existeixen dificultats per identificar i expressar el que senten. A més a més, també existeixen certes dificultats a l'hora de comprendre el que poden sentir els seus fills i filles, fet que genera un deteriorament de la comunicació i un patiment pel que es porta en silenci i pel que se sap que els infants també porten silenciosament o, en canvi, expressen de forma violenta.

G) Resolució de conflictes de forma no violenta per tal d'incidir en la cerca de noves formes de resoldre els conflictes dins el context familiar. Davant d'un conflicte els fills i les filles han après que o bé la violència o bé la submissió eren les formes de posar-li fi, però les mares també han funcionat amb aquesta dicotomia. El risc de l'ús de la violència com a forma de resolució de conflictes és, més enllà del dany immediat, la transmissió d'aquestes formes de relació, la desautorització de la mare o la violència dels fills i filles vers ella.

H) Treballar la necessitat de millorar o mantenir la comunicació efectiva i d'establir límits als seus fills i filles. Atesa la història de violència (menyspreus, humiliacions i desautoritzacions davant els fills i filles), les mares se senten qüestionades i augmenten els sentiments d'impotència i culpabilitat, els quals afecten a l'autoimatge de la pròpia dona i repercuteixen en la relació amb els seus fills i filles. Aquests perceben les sensacions d'inseguretat, por, desprotecció i confusió (Plaza & Roche, 2011) i necessiten que les seves mares puguin transmetre'ls uns límits clars que els facin sentir segurs i els permetin explorar el món sense qüestionar la incondicionalitat de la seva mare.

I) Sistema familiar i posicionament de cada membre en diferents moments de la història de violència. Treball sobre les conseqüències que ha tingut la violència en els infants i com aquestes influeixen en el sistema de relacions. Els fills i les filles que viuen situacions de violència masclista a l'àmbit familiar poden presentar diferents actituds davant la violència, les quals requeriran diferents estratègies d'acompanyament per part de les seves mares (Agustin et al, 2007). Alguns infants normalitzen la violència, altres la neguen com a mecanisme de defensa i altres se'n senten responsables. Cada nen i nena es poden situar al

costat de la seva mare o al costat del pare, tot i que la majoria d'ells se situen enmig d'ambdós progenitors atrapats per un conflicte de lleialtats (Cibanal, 2006). Treballar amb aquestes mares la manera com els seus fills i filles se situen dins la dinàmica familiar afavoreix que elles mateixes puguin comprendre de quina manera els seus infants procuren protegir-se de les conseqüències de la violència. Així mateix, adonar-se d'aquests posicionaments permet que els infants disminueixin els seus rols adults amb el suport de les seves mares, les quals poden reajustar les expectatives, explicacions, demandes, etc.

J) Elaboració de la figura del pare dels seus fills i filles i cerca d'estratègies per transmetre-ho de forma realista als infants. Treballar aquest aspecte busca l'acompanyament de les mares a l'hora d'elaborar explicacions realistes i útils per als seus fills i filles sobre la història viscuda, i requereix que les pròpies dones diferenciïn en l'agressor el rol patern del de parella. Al mateix temps es pretén que les mares ajudin als seus infants en la reconceptualització de la figura de la mare i del pare, per això és necessari que les dones puguin diferenciar entre els rols que els corresponen i els que assumeixen per cobrir les necessitats no ateses per part del pare (Plaza & Roche, 2011).

3.6. *SÍNTESI DE L'APARTAT SOBRE LES MARES QUE VIUEN SITUACIONS DE VIOLÈNCIA MASCLISTA*

Aquest tercer i últim apartat del marc teòric agrupa els dos primers: la violència masclista i la maternalització. Tal com s'ha apuntat a la introducció d'aquesta investigació, hi ha poca bibliografia referent a la funció maternal de les dones que viuen situacions de violència masclista, sobre el seu impacte i les conseqüències que té tant en les pròpies dones com en el seu esdevenir mares.

Aquest apartat, doncs, mostra un repàs d'aquestes conseqüències posant especial èmfasi en les relacionades amb el vincle matern – filial, relacionant-ho amb la construcció social de la família i la importància que se li dóna a aquesta en les funcions de cura i protecció. El text reflexa com aquestes figures de vincle queden malmeses amb la violència masclista i, per tant, com la funció maternal també es veu mermada i comporta, posteriorment, dificultats en la seva actuació. Aquest fet en moltes ocasions porta a judicis sobre com aquestes dones desenvolupen la seva funció maternal sense tenir en compte el context de violència. Sembla que resulta més fàcil titllar a una dona de negligent o de “mala mare” abans que mirar tot el context de violència masclista en el que està immersa.

Ateses aquestes circumstàncies, l'apartat justifica la importància d'una intervenció especialitzada amb les mares que han viscut situacions de violència masclista. Les raons per les que es necessita aquesta especificitat recauen en tot el dany a la seva pròpia percepció de les capacitats marentals i el pes social que incideix sobre elles, però sobretot perquè aquestes mares són les referents de seguretat i protecció dels seus fills i filles, i són les agents actives que treballen perquè la violència masclista no es reproduïxi en les següents generacions.

Un cop exposades les justificacions i aspectes bàsics a tenir en compte, l'apartat mostra una sèrie d'objectius i temes a tractar en el treball amb les mares que viuen situacions de violència masclista. Pretén mostrar la repercussió d'aquestes intervencions en les dones i en els seus fills i filles a partir d'una recopilació de bibliografia i experiències que així ho avalen.

PART II. METODOLOGIA

En aquest capítol es presenta el procés metodològic que s'ha seguit a l'hora de realitzar la present investigació. Primer es recullen les característiques generals que permeten contextualitzar la metodologia utilitzada en el present estudi. Es defineix breument la importància dels discursos, s'emmarca la recerca dins la teoria fonamentada, juntament amb la influència d'altres perspectives metodològiques, i es presenta l'anàlisi de contingut com a eina analítica.

Posteriorment, es presenta el procediment de recollida i d'anàlisi de dades. La recollida de dades es descriu des de la creació dels instruments fins la realització de les entrevistes, passant per la contextualització de la investigació i tot el procés de preparació fins arribar a les dones participants. El procés d'anàlisi de dades descriu la categorització i codificació de la informació recollida.

4. *MARC DE LA INVESTIGACIÓ QUALITATIVA*

Durant dècades s'han considerat com a vàlides veritats generalment acceptades que han limitat la concepció del món i dels fenòmens (Nieto, 2006), però aquesta investigació pretén qüestionar les certeses per anar més enllà d'aquestes limitacions i aproximar-se a la comprensió de les identitats i els discursos. A través d'entrevistes, es tenen en compte les narratives de les persones considerant-les una pràctica social amb un contingut ideològic i ubicades en un moment històric determinats (Berger & Luckmann, 1967; Oliver, 2008). Es considera el context en el que es troben les persones entrevistades i es contempla la seva identitat i els seus significats de forma holística per tal de comprendre els processos i els mecanismes dels seus discursos.

La investigació no persegueix trobar una veritat, sinó comprendre un fenomen determinat i utilitza una metodologia qualitativa partint de la informació extreta de les entrevistes, amb una actitud flexible al llarg del procés de recollida i anàlisi de les dades (Miles & Huberman, 1984). També té en compte l'efecte de la investigadora en les persones participants i es reconeix la interacció amb elles i la implicació que això té en els discursos (Hammersley & Atkinson, 1983; Taylor & Bogdan, 1984; Silvermann, 1993; Iñiguez, 1995; Gomez, Gil & Garcia, 1996).

El punt de partida de la recerca, doncs, són els relats de les persones implicades en el fenomen d'estudi, i per això, un cop definit l'objecte d'estudi i els seus objectius, es dissenyen i duen a terme les entrevistes abans de finalitzar completament el marc teòric seguint l'aproximació de la teoria fonamentada.

5. CONTEXT DE LA INVESTIGACIÓ

El context de la present investigació s'entén des de dues vessants diferents: per una banda, l'aproximació al context d'investigació i, per l'altra, la contextualització territorial d'on tenen lloc les entrevistes per tal de poder comprendre millor la tipologia de serveis i intervencions on s'atenen a les mares entrevistades.

5.1. APROXIMACIÓ AL CONTEXT D'INVESTIGACIÓ

Per tal de comprendre els processos d'atenció a dones que viuen situacions de violència masclista en l'àmbit familiar des del seu rol matern i poder elaborar i realitzar millor les entrevistes a les mares, la investigadora prèviament va realitzar un altre tipus d'entrevistes de contextualització. Aquestes permeten conèixer i contextualitzar el funcionament i els objectius dels recursos, les diferències entre serveis destinats al procés de recuperació personal de les dones i els que van dirigits als fills i filles i al rol matern de les dones.

Aquestes entrevistes de contextualització es dirigeixen tant a les dones ateses com als i les professionals que treballen en serveis per a la recuperació del seu procés personal, com a professionals que treballen en recursos per a les mares i els seus fills i filles:

- Les entrevistes a les dones tenen l'objectiu de conèixer les seves vivències sobre el procés d'atenció, on s'han centrat les actuacions rebudes i quines valoracions en fan les pròpies dones respecte al seu rol com a mares.

- Les entrevistes amb les i els professionals pretenen conèixer el recurs des del que atenen a les dones i als seus fills i filles, la concepció que tenen de la violència masclista, la maternitat i el vincle materno-filial, i, finalment, la valoració que fan de les intervencions en relació al procés de les dones.

A la present investigació, s'han entrevistat tres mares que han viscut violència masclista en l'àmbit familiar i que han participat en atenció individual i grups terapèutics per a la seva recuperació personal.

S'han entrevistat tres psicòlogues que treballen amb les dones des de serveis centrats en atendre-les des del seu punt de vista personal, centrant-se en el procés de violència viscut i en la pròpia recuperació. També s'han entrevistat dos psicòlegs que desenvolupen les seves funcions atenent a les dones que han viscut situacions de violència masclista des del seu rol matern amb l'objectiu de treballar per a la recuperació tant de la dona com dels seus fills i filles i, també, per l'enfortiment del vincle materno – filial.

Per a la present investigació, la informació recollida en les entrevistes de contextualització no s'analitza exhaustivament perquè no és l'objectiu d'aquesta investigació comparar l'atenció rebuda per a les dones en els diferents tipus de serveis. Tot i així, com ja es menciona anteriorment, aquestes entrevistes serveixen per millorar l'elaboració i realització de les entrevistes a les mares i comprendre el context des del que se les atén.

5.2. CONTEXTUALITZACIÓ TERRITORIAL

La present investigació es duu a terme a diferents punts de la geografia catalana, incloent-hi Barcelona capital, i de les Illes Balears, en el marc dels recursos d'atenció a dones que viuen situacions de violència masclista i als seus fills i filles on la missió principal es podria resumir en oferir atenció a les persones que viuen situacions de violència masclista per tal de millorar el seu benestar, afavorir la seva recuperació i avançar cap a una societat lliure de desigualtats. Els diferents recursos on es realitzen les entrevistes a les mares no es mencionen a continuació per tal de no facilitar dades que les puguin identificar, però sí és important tenir en compte que a ambdós territoris, així com a les seves respectives capitals, existeixen recursos d'atenció a dones que viuen o han viscut situacions de violència masclista. Aquests serveis, juntament amb altres encara minoritaris de suport a les mares i als seus fills i filles, duen a terme intervencions de prevenció, detecció, atenció individual i grupal que, gràcies a la feina de les persones professionals que ho fan possible, ofereixen espais de suport imprescindibles per aquestes dones i els seus fills i filles.

6. PARTICIPANTS

Així mateix, amb la informació recollida en el primer apartat de les entrevistes, i partint com a referència base, tot i que no exclusiva, del Sistema d'indicadors i variables sobre violència de gènere sobre el que construir la base de dades de l'observatori estatal de violència sobre la dona (2007), s'ha realitzat una breu descripció de les persones entrevistades mantenint sempre la confidencialitat i anonimat de les mateixes, utilitzant, per a això, noms ficticis. Aquesta informació recollida no té una intencionalitat estadística sinó descriptiva, la qual

ha permès conèixer el context de les dones i la realitat des de la que parlen. Com a exemple, es pot assenyalar que totes les dones a les que s'ha entrevistat, en el moment de l'entrevista, ja estaven separades de l'home que exerceix la violència i és important assenyalar que, malgrat la separació, aquestes dones continuen vivint situacions de violència masclista a través dels seus fills i filles.

Taula 3: Informació sociodemogràfica de les dones entrevistades

Nom	Edat	Temps de convivència	Edat dels fills i filles amb l'agressor	Estudis	Situació laboral
Gemma	43	14	13	Mitjans	Activa
Elisa	40	5	6	Universitaris	Activa
Núria	39	8	10	Universitaris	Activa
Carmen	51	12	10/17/17	Mitjans	Aturada
Olga	40	6.5	6	Bàsics	Aturada
Sílvia	39	7	8	Bàsics	Activa
Júlia	44	20	13	Mitjans	Activa
Pepi	48	20	9/15	Mitjans	Activa
Meritxell	48	28	12/19	Bàsics	Activa
Isabella	41	6	10	Mitjans	Activa
Agnès	40	7	10	Universitaris	Activa
Blanca	39	8.5	8/6/4	Universitaris	De baixa
Mercè	44	19	16/19/21	Universitaris	Activa
Sònia	34	5	7	Mitjans	Aturada
Anna	40	11	11/16	Bàsics	Activa

7. CONSIDERACIONS ÈTIQUES

Els aspectes ètics de la investigació es tenen en compte des del primer moment (Taylor & Bogdan, 1984; Gomez et al., 1996; Creswell, 1998; Reinharz & Chase, 2001), es van parlar de les condicions que apareixen al consentiment informat, fent èmfasi a la possibilitat de la dona de retirar-se en qualsevol moment de l'entrevista i la no obligació de respondre totes les preguntes. També es va considerar important explicitar que el més important de l'entrevista era que elles es sentissin bé i que la prioritat era el respecte cap a elles i la seva història.

També es va explicar a les dones que a l'hora de fer les transcripcions es posarien noms ficticis, tant a elles com als seus fills i filles, per tal de garantir l'anonimat. A l'hora de fer-ho, s'ha optat per noms quotidians, sense representacions metafòriques ni poètiques, per tal de buscar la proximitat d'aquestes dones a la vida de la lectora i del lector, la proximitat que té la violència masclista en la nostra societat. Respecte al tema de l'anonimat, també se'ls va comentar que no es mencionarien els llocs reals de procedència ni tampoc, sota cap concepte, cap dada que pogués ajudar a identificar el programa on estaven o havien estat ateses.

Tal com apunta Charmaz (2001), les investigacions centrades en processos traumàtics poden comportar que les persones entrevistades relatin vivències que mai abans havien explicat i, per tant, la prioritat de la investigadora ha de ser el confort de la persona entrevistada. Al llarg de la realització de les entrevistes, la investigadora s'ha assegurat que aquestes es conclouïen amb un clima agradable i que cap dona marxava amb un sentiment negatiu. El ritme de les entrevistes s'ha adaptat a cada una de les dones entrevistades i s'han finalitzat sempre amb un

nivell de conversa quotidiana per tal de facilitar el retorn al dia a dia de cadascuna d'aquestes mares.

7.1. ELABORAR EL CONSENTIMENT INFORMAT

Abans de contactar amb les dones es té en compte la necessitat de protegir-les de qualsevol tipus de dany emocional o psicològic (Warren, 2001) i, per tal que elles coneguin els objectius de la investigació, els compromisos per part de la investigadora i els drets d'elles com a dones entrevistades, s'elabora un consentiment informat (veure annex 1).

En aquest consentiment, la investigadora es compromet a mantenir l'anonimat de les dones entrevistades i a assegurar-se que no hi ha cap dada que pugui identificar-les, ni a elles ni als seus fills i filles. Per altra banda, també hi ha explicitat que només la investigadora tindrà accés a les dades brutes i que existeix la possibilitat, si la dona ho desitja, de proporcionar-li un resum amb les principals resultats.

Pel que fa als drets de les dones entrevistades, és significatiu esmentar l'explicitació de poder aturar l'entrevista en qualsevol moment i el no tenir cap obligació a respondre les preguntes que no vulguin contestar. El document també recull el permís per poder gravar l'entrevista i publicar-ne els resultats extrets protegint la identitat de les dones.

El consentiment informat s'entrega al principi de cada entrevista per tal que les dones el llegeixin i el signin si hi estan d'acord. Posteriorment la investigadora també el signarà. En els casos que els dones vulguin rebre els resultats un cop

finalitzada la investigació han d'omplir un apartat del consentiment informat amb les seves dades de contacte.

8. INSTRUMENTS PER A LA RECOLLIDA DE DADES

L'entrevista s'ha elaborat considerant que no és un simple procediment de recerca, sinó que cal entendre-la com una part de la societat i la cultura. No es tracta només d'una forma de proporcionar informació, sinó d'un mecanisme de construcció dins un context determinat (Gubrium & Holstein, 2001). Les entrevistes, dins d'aquest context, generen un text, organitzen experiències i les seves representacions, al mateix temps que defineixen una relació i configuren un compromís (Alonso, 1995; Ibañez, 1986). Les entrevistes es dissenyen per tal de recollir els detalls de la quotidianitat de les mares entrevistades, per poder conèixer les accions i els significats dins el context social en el que viuen i per emfasitzar les característiques processuals i temporals dels seus discursos (Janesick, 1994; Singleton & Michael, 1998).

L'entrevista s'ha considerat una relació asimètrica on una persona sol·licita informació i l'altra respon de manera més o menys passiva (Gubrium & Holstein, 2001), però també s'ha considerat com espai de conversa (Limón, 2005). En aquesta investigació es fuig de la visió clàssica de les persones entrevistades i entrevistadores apostant per una visió activa. Les dones entrevistades es consideren com a agents actives que, a través de les preguntes que se'ls formulen, generen discursos directament relacionats amb subjectivitats contemporànies. D'aquests discursos no només se'n valora la informació i les opinions, sinó també

el punt de vista i el contingut emocional (Charmaz, 2001; Gardner, 2001). De la mateixa manera, al dissenyar les entrevistes des d'una concepció activa de les mateixes, l'entrevistadora no es concep com quelcom neutre, sinó com una contrapart necessària per a la persona entrevistada per tal de poder generar discursos i coneixement. No es tracta d'una contaminació, sinó d'una co-construcció de realitats on la persona entrevistadora ha de provocar que l'entrevistada generi un discurs sense canalitzar ni conduir, però sí reformulant i interpretant (Alonso, 1995; Gubrium i Holstein, 2001; Ibañez, 1986).

El disseny de les entrevistes es basa en el que diuen Navarro & Díaz (1995) sobre que les accions expressen i les expressions s'actuen, són un acte expressiu que pot traduir-se en un objecte, com, per exemple, les frases que conformen les entrevistes.

L'instrument que s'utilitza per a recollir les dades, doncs, és l'entrevista amb preguntes focalitzades a mares ateses en serveis d'atenció per a dones que viuen situacions de violència masclista i els seus fills i filles seguint la teoria fonamentada, on les preguntes porten a les persones entrevistades a explicar les seves pròpies històries i experiències mentre "passegen" amb la persona entrevistadora. Les entrevistes basades en la teoria fonamentada permeten conèixer la subjectivitat de les persones entrevistades a partir d'un fil conductor que estreny els temes que van apareixent i que possibilita reunir informació per a la creació del marc teòric, (Kvale, 1996; Charmaz, 2001).

Les entrevistes tenen quatre blocs diferents i un primer apartat, abans de les preguntes principals, en el que es recull informació demogràfica sobre les dones, els seus fills i filles, la relació de violència i la relació entre els fills i filles amb el

seu pare (veure annex 2). Aquestes primeres preguntes serveixen perquè les dones vagin entrant en contacte amb l'entrevistadora i es crei un clima més proper a la conversa que a l'interrogatori ja que tot i que l'entrevista forma part de la nostra societat (Gubrium & Holstein, 2001) requereix d'un temps per crear un context de confort i de conversa.

Un cop començat aquest diàleg i tenint en compte que, tal com apunta Warren (2001), la persona entrevistadora es manté flexible i atenta als diferents continguts i significats que poden aparèixer al llarg del procés, s'entra en els diferents blocs de l'entrevista. Aquests blocs consten de preguntes que exploren el tema d'estudi i, alhora, donen lloc a l'experiència de les dones entrevistades; són preguntes suficientment obertes, però que centren els discursos en les experiències específiques i, al mateix temps, no tenen un final tancat, permetent a la persona entrevistada emmarcar i explorar els propis punts de vista (Charmaz, 2001).

Els quatre blocs en els que s'han organitzat les preguntes s'han dissenyat pensant en facilitar el relat de les dones sense resultar extremadament invasives. Per aquest motiu, tal com es pot veure a continuació, l'ordre dels blocs no es correspon a l'ordre dels objectius:

- Bloc 1: Introducció. Aquest primer apartat pretén recollir informació sobre l'arribada al servei, els canvis que aquest ha pogut produir en la situació de la dona i els seus fills i filles. Pretén facilitar a la dona que entri en contacte amb la temàtica que s'abordarà, que estableixi una relació de confiança amb la investigadora suficient com per a seguir aprofundint amb la temàtica.

- Bloc 2: Rol matern. En aquest bloc es pretén obtenir informació sobre el significat que té per a la dona ser mare i quines han estat les seves vivències al respecte. Per altra banda, també hi ha preguntes que relacionen la seva experiència de violència masclista amb les intervencions rebudes relacionades amb el rol matern.
- Bloc 3: Conseqüències. Aquest bloc està dividit en tres apartats, cadascun dels quals té les mateixes preguntes, i recull qüestions relacionades amb les conseqüències que ha tingut o està tenint la violència masclista en elles mateixes (apartat 1), en els seus fills i filles (apartat 2) i en el vincle materno-filial (apartat 3).
- Bloc 4: Intervenció. Aquest últim bloc pretén tancar el cicle de l'entrevista amb qüestions sobre la valoració de la dona sobre les intervencions rebudes i propostes de futur. També dona l'oportunitat a la dona d'afegir idees, comentaris o valoracions sobre l'entrevista.

A través dels diferents blocs, les entrevistes tenen com a objectiu comprendre el significat de l'experiència relatada i convertir-se en diàlegs constructius; en cap cas pretenen buscar una veritat o una única manera d'entendre el món. La majoria d'aquestes dones no han tingut l'oportunitat de veure's a sí mateixes com a recurs per al coneixement, han interpretat el que han viscut com una experiència individual i sense més transcendència per a la societat (Gubrium & Holstein, 2001), però amb les entrevistes es vol donar veu a les seves vides i que aquestes permetin treure a la llum temàtiques com la violència masclista i l'impacte d'aquesta en el rol matern de les dones que la viuen.

Les dones entrevistades són considerades les expertes que construeixen els seus mons socials (Silverman, 1993; Alonso, 1995) i les preguntes, centrades en el context quotidià, els significats i les creences, són instruments per facilitar a les dones la connexió amb les seves experiències. El recull d'aquests testimonis són individuals, però permeten ubicar-se i, per tant, generar un context social, tal com defensa Bourdieu (1991), citat per Alonso (1995) quan diu “*l’entrevista, aleshores, tendeix a produir una expressió individual, però precisament perquè aquesta individualitat és una individualitat socialitzada per una mentalitat quotidiana estructurada tant per hàbits lingüístics i socials*” (p. 237)⁴⁵.

Tal com apunten Gubrium i Holstein (2001), les entrevistes permeten democratitzar la informació experienciada per a les dones i, per tant, donar-los el lloc públic que els correspon, posar allò individual en un marc social per poder ser qüestionat, analitzat i transformat. Al mateix temps amb les entrevistes es reconeix a aquestes mares la seva capacitat d'agència que en moltes ocasions és percebuda per les mateixes dones com a inexistent o mínima, com a conseqüència de la violència masclista viscuda.

9. PROCEDIMENT DE RECOLLIDA DE DADES

Per a la recollida de dades d'aquesta investigació s'utilitzen diferents mètodes qualitatius com són: l'anàlisi de documentació prèvia per a poder concretar la mostra i elaborar les preguntes de les entrevistes, la definició de les hipòtesis i preguntes d'investigació, l'elaboració de les entrevistes amb preguntes

---

⁴⁵ Cita traduïda per l'autora.

obertes i dels documents necessaris per a garantir els aspectes ètics, la contextualització de la recollida de dades, el contacte amb les i els agents que permetran l'accés a les dones que es vol entrevistar, la realització de les entrevistes amb la conseqüent gravació i, finalment, la transcripció de les entrevistes, per tal de comprendre com les participants organitzen el seu discurs (Silverman, 1993).

Tenint en compte que les dades es recullen mitjançant entrevistes a mares entre els mesos de juliol de 2010 i maig de 2011, en aquest apartat es descriuen les actuacions que s'han dut a terme des del moment en que es plantegen les hipòtesis i les preguntes d'investigació fins al moment en que es realitzen les entrevistes amb les dones.

9.1. HIPÒTESIS I PREGUNTES D'INVESTIGACIÓ

A partir del marc teòric i de l'experiència prèvia de la investigadora, es plantegen les hipòtesis i preguntes d'investigació ja exposades a la introducció. Tal com apunten Strauss i Corbin (1990), les preguntes d'investigació poden partir de diferents punts d'inici, bàsicament a partir d'un suggeriment per part del o la professora relacionat amb una recerca que estigui duent a terme, a partir de la lectura científica al voltant d'una temàtica, d'on pot sorgir una curiositat sobre un tema encara no explorat, o a partir de la pràctica personal o professional. En el cas de la present investigació, les preguntes parteixen d'una inquietud en la pràctica professional que va començar amb dones en situació de violència masclista i, posteriorment, amb un treball específic amb mares que havien viscut aquest tipus de situacions en l'àmbit domèstic i amb els seus fills i filles. Aquesta experiència prèvia de la investigadora en el treball amb dones que han viscut situacions de

violència masclista supleix les entrevistes preliminars necessàries per a obrir l'àrea d'investigació i poder desenvolupar les preguntes posteriors (Charmaz, 2001).

Les hipòtesis i preguntes d'investigació es contrasten a partir d'una mostra de mares entrevistades, per tal de poder realitzar una anàlisi de les dades, la qual busca comprendre percepcions i experiències (Fielding, 1988; Vallès, 2002; Guest, Bunce & Johnson, 2006).

9.2. CONTACTE AMB LES INSTITUCIONS I PROFESSIONALS QUE ATENEN A AQUESTES DONES I ALS SEUS FILLS I FILLES

La persona entrevistadora ha de coordinar l'entrevista per obtenir la informació desitjada, però també ha de fer el contacte inicial, organitzar les entrevistes, decidir el lloc on es duran a terme i explicar les condicions de confidencialitat i funcionament (Gubrium & Holstein, 2001; Warren, 2001).

Per tal de poder accedir a les dones ateses en programes per a mares que han viscut situacions de violència masclista i els seus fills i filles, és necessari contactar amb les institucions responsables dels programes i de la seva gestió. Aquestes institucions s'identifiquen a partir del coneixement de la investigadora i de la recerca prèvia i, posteriorment, el personal que hi treballa actua segons l'efecte de la bola de neu, difonent la informació per tal de poder identificar informants clau (Warren, 2001; Vallès, 2002; Sadler, Lee, Lim & Fullerton, 2010).

La intenció d'aquest contacte, doncs, és explicar a les persones responsables l'objectiu de la investigació, quin serà el procediment a seguir i demanar la seva

col·laboració. Per això s'elabora una carta amb aquesta informació i amb la petició explícita de poder tenir accés a aquestes dones.

Posteriorment, es contacta amb les i els professionals que des dels programes atenen a les dones i als seus fills i filles per tal d'explicar-los l'objectiu de la investigació i demanar-los que facilitin el contacte amb les mares que vulguin participar en la investigació i que compleixin els requisits.

Atès que l'objectiu de les entrevistes qualitatives és discernir patrons significatius a partir de la mostra (Warren, 2001), la selecció de les persones participants es fa en funció d'unes característiques que permeten enfocar la mostra dins un espai discursiu al voltant de l'objectiu de la investigació. Per això, doncs, els criteris per tal de formar part de la mostra són:

- ser dones que hagin viscut o visquin situacions de violència masclista en l'àmbit familiar
- ser mares d'infants i/o adolescents que hagin patit aquesta violència (és a dir, que els fills i filles d'aquestes dones hagin conviscut a la llar durant el temps que s'ha produït la violència)
- haver estat o estar essent ateses en un recurs d'atenció psicològica contra la violència masclista on l'objectiu del procés es centri en el seu rol matern, i
- voler participar en la investigació.

El contacte amb les i els professionals es fa a través d'una reunió presencial, per tal de poder discutir els aspectes que no quedin suficientment clars; en els casos en què no sigui possible fer-ho presencialment, es fa per via telefònica. Resulta important que les i els professionals puguin exposar les seves reticències,

els dubtes sobre com explicar la investigació a les dones i, també, poder clarificar els criteris de participació per tal de garantir que totes les mares participants els compleixin i, al mateix temps, per valorar el possible impacte que l'entrevista pot tenir en les dones i el seu procés de recuperació.

S'acorda amb les i els professionals que contactaran amb les mares per explicar-los la proposta i, si aquestes accepten, facilitar el contacte a la investigadora. En cas que alguna dona tingui dubtes i vulgui parlar amb la investigadora abans de decidir participar o no en la investigació, els i les professionals que l'atenen li facilitaran el número de telèfon per tal que la dona pugui parlar amb l'entrevistadora directament.

El fet que els i les professionals que atenen a aquestes dones siguin la única via d'entrada pot comportar algunes dificultats. A la present investigació, la principal dificultat va ser que alguns o algunes professionals no van veure la necessitat d'aquesta investigació o bé van sentir que podia ser un mecanisme de valoració i/o judici de la seva feina.

9.3. CONTACTAR AMB LES DONES

El primer contacte amb les dones es fa per via telefònica i té com a objectiu explicar la investigació, nombrar les condicions de participació i establir un dia i una hora per poder realitzar l'entrevista (Warren, 2001). També s'aprofita la trucada per demanar a les dones tenir una disponibilitat de dues hores per tal de poder realitzar l'entrevista sense pressa i respectar el seu temps. Per tal de poder concertar una entrevista sense que afecti a la quotidianitat de les dones, es planifica dins l'horari escolar dels seus fills i filles, i fora del seu horari laboral en

el cas de les dones que tenen una feina fora de la llar. L'entrevista es realitza als mateixos centres on es desenvolupaven els programes: el fet que sigui un lloc conegut per a les dones es considera bàsic per intentar proporcionar-los el màxim nivell de confort i seguretat.

El fet que les i els professionals que tenen una relació terapèutica amb les dones ja realitzin un primer filtre, tant per a escollir les mares participants com per a explicar-los breument la investigació, fa que aquest contacte entre les dones i la investigadora sigui àgil i no presenti massa reticències ni pors. Per aquest motiu, i pel respecte a les pròpies participants, és important que existeixi aquest pont entre les i els professionals de referència i la investigació.

Segons Gubrium & Holstein (2001), les entrevistes es basen en el desconeixement entre la persona investigadora i la persona entrevistada i amb la importància de transmetre sempre l'interès per a noves històries. Per aquest motiu, des del primer moment del contacte amb les dones l'entrevistadora ha de crear un clima càlid on la persona entrevistada pugui expressar les seves opinions referents al tema d'estudi.

Per altra banda, les dones participants ja estan acostumades al format d'entrevista, ja que totes elles participen o han participat en un procés terapèutic que, com apunten Gubrium & Holstein (2001), té com a base d'intervenció l'entrevista. Aquest fet, juntament amb la facilitat horària i que el lloc d'entrevista sigui conegut per elles, fa que les dones amb les que la investigadora contacta presentin menys reticències a ser entrevistades.

Cal tenir en compte que les dones que han viscut situacions de violència masclista s'han sentit molt qüestionades i jutjades per l'entorn. Així doncs, el fet

de tenir com a entrevistadora una persona que coneix la problemàtica i està acostumada a entrevistar a aquestes dones permet que les testimonis puguin relaxar-se, sentir-se enteses i mostrar diferents emocions sense haver-se de contenir ni tenir por a ser jutjades.

9.4. ENTREVISTAR A LES DONES

Entrevistar dones no és un tipus d'activitat de talla única, sinó que es tracta de quelcom més complex. El gènere es troba en les institucions, ideologies, interaccions i identitats, però també hi ha altres elements, com la raça, l'edat o altres dimensions socials que fan que les experiències de dues dones siguin completament diferents (Reinharz & Chase, 2001). I des d'aquesta varietat i pluralitat és des d'on es realitzen les entrevistes per a la present investigació.

Al llarg del segle XIX i a principis del segle XX, la majoria d'estudis no consideraven a les dones com quelcom important d'incloure-hi, i ben entrat el segle XX la majoria d'estudis van continuar basant-se en les experiències masculines. L'exclusió de les dones no es va produir només en els estudis socials, sinó també en la medicina, on els estudis sobre les malalties es feien amb mostres masculines i es generalitzaven també a les dones (Reinharz & Chase, 2001).

A la dècada de 1970, les investigadores socials feministes comencen a estudiar la manca d'habilitat per a visibilitzar a les dones a les ciències socials (Reinharz, 1985), d'on en van sortir diferents estudis que van jugar un paper clau a l'hora de visibilitzar a les dones com a actrius socials (Kanter, 1977; Rollins, 1985; Ralston, 1996).

Reinharz & Chase (2001) posen com a exemple diferents investigadores que, tot i la poca atenció prestada a les dones dins les ciències socials, van estudiar-les mitjançant entrevistes: Margaret Jarman Hagood a la dècada de 1930, Mirra Komarovsky (qui va ser la segona presidenta de l'Associació Americana de Sociologia) a la dècada de 1950 o Lillian Rubin a la dècada de 1970. Aquests exemples i molts altres mostren com les dones investigadores han estat preocupades des de fa temps no només per incloure a les dones dins dels seus estudis, sinó també per mostrar l'impacte del gènere en el procés d'entrevista. De fet, a partir de la dècada de 1970, les investigadores feministes es van convertir en expertes en l'estudi de les experiències femenines i en desenvolupar les entrevistes com a mètode per a recollir les dades. És en aquesta dècada també quan es produeix un gran nombre d'estudis sobre metodologia feminista (Reinharz i Chase, 2001).

Tenint en compte aquest procés històric i la perspectiva de gènere, després d'haver realitzat tot el procés de preparació de les entrevistes, del contacte amb els i les professionals, i de les entrevistes de contextualització per poder tenir accés i comprendre a les dones, es va procedir a parlar amb un total de quinze mares. Tal com apunten Guest et al. (2006), es tracta d'una mostra suficient per recollir les vivències i significats i poder procedir al seu anàlisi.

Les entrevistes començaven quan es posava en marxa la gravadora (Warren, 2001), al mateix temps es recollia la informació sociodemogràfica per tal que tant les dones com la investigadora incorporessin la gravadora en el context de relació.

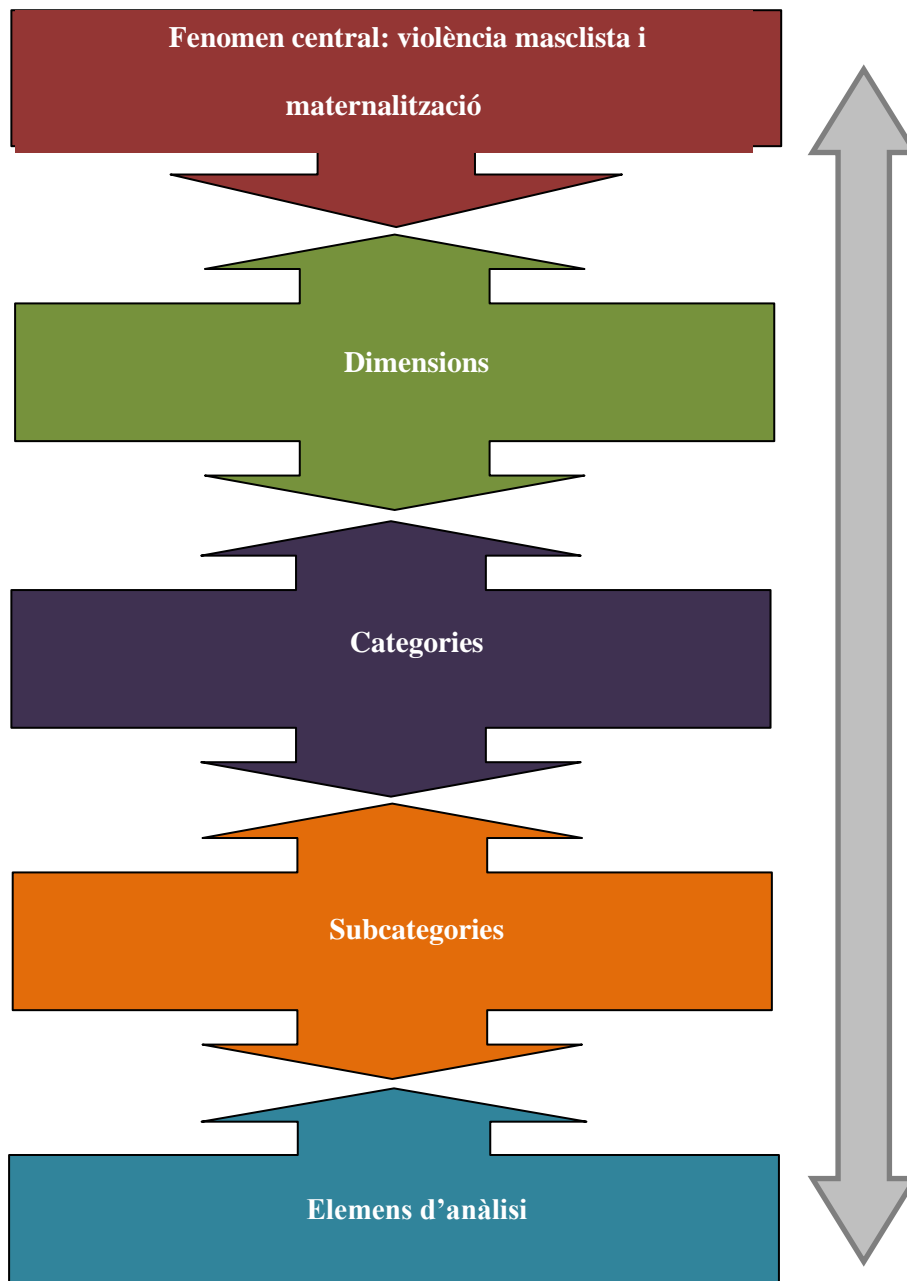
Les entrevistes van tenir una durada d'entre una i dues hores, depenent de les característiques de cada dona, de la seva història, del temps que requeria per

poder contestar les preguntes i anar assumint el seu propi discurs. Al llarg de totes les entrevistes, tot i tenir les preguntes elaborades per tal de conduir la conversa, les dones van ser les protagonistes de guiar el diàleg cap als punts on elles volien fer més èmfasi.

Tal com apunta Charmaz (2001), les entrevistes múltiples milloren el procés de creació de coneixement, ja que permeten refinar l'anàlisi i corregir els errors o els buits de la primera entrevista. En la present investigació, la multiplicitat d'entrevistes no va ser possible atès que, per motius ètics, no es va voler molestar a les dones entrevistades més d'una vegada. Per tal d'intentar mitigar aquesta limitació, es van fer les entrevistes en diferents moments després de l'anàlisi de les anteriors; d'aquesta manera es podien corregir alguns aspectes com, per exemple, disminuir el nombre de preguntes sobre l'impacte en els fills i filles quan la història de violència havia tingut un impacte molt sever en elles o en els infants.

10. PROCEDIMENT D'ANÀLISI DE DADES

Un cop vist tot el procediment de recollida de dades, es mostra com ha estat l'anàlisi de les mateixes. Tal com es pot veure en la Figura 2 es segueix la Teoria Fonamentada de Corbin i Strauss (Strauss & Corbin, 2002) per tal de poder relacionar el fenomen central (violència masclista i maternalització) amb els resultats obtinguts. Tal com mostra la figura, es tracta d'un procés bidireccional on tots els nivells interactuen entre sí.

Figura 2: Esquema del procediment d'anàlisi de dades

10.1. LA TEORIA FONAMENTADA EN UN CONTEXT DE PROBLEMÀTICA SOCIAL

La teoria fonamentada es basa en la importància de treballar des del terreny, juntament amb la necessitat d'una base teòrica que guiï, però no determini les troballes, per tal de poder crear explicacions, comprendre la processualitat dels fenòmens que s'estudien (tenint en compte que són canviants i complexes),

visibilitzar el paper actiu de les persones implicades en el fenomen i, per últim, entendre la relació entre significats i accions (Taylor & Bogdan, 1984; Strauss & Corbin, 2002; Charmaz, 2001). A partir de les entrevistes realitzades, doncs, es busca generar dades descriptives i una explicació teòrica que permeti comprendre el fenomen en estudi.

La teoria fonamentada utilitza uns procediments metodològics flexibles i expeditius que permeten un procés inductiu que facilita a la investigadora passar de realitats concretes a comprensions conceptuals (Creswell, 1998; Mayring, 2000; Charmaz, 2001). Per altra banda, la teoria fonamentada permet recollir i analitzar les dades durant tot el procés (Charmaz, 2001), fent un camí bidireccional entre les dades i la teoria.

Els passos que es segueixen per tal de generar les dades es desenvolupen des d'un punt de vista participatiu entre la investigadora i les mares entrevistades, considerant cadascuna de les tasques amb una responsabilitat compartida (Delgado & Gutierrez, 1995). D'aquesta manera, el procés de creació de la investigació permet variacions i qüestionaments, repensar les hipòtesis de treball i ampliar el marc conceptual per poder proporcionar una explicació a les dades obtingudes amb les entrevistes. Un disseny obert de la investigació permet que el marc teòric i les experiències recollides parlin entre elles i construeixin noves explicacions i, al mateix temps, dóna lloc a contemplar, mitjançant les entrevistes, la xarxa de relacions socials i lingüístiques que es creen al llarg de la investigació (Ibañez, 1991).

Per acompanyar aquests aspectes de participació i responsabilitat compartida presents en la investigació, i tenint en compte que el fenomen d'estudi

es una problemàtica social, s'agafa com a inspiració algunes de les premisses de la investigació – acció. Aquestes no són la base del procediment que es seguirà, però estan presents en el rerefons conceptual de la metodologia que s'utilitza.

La present investigació no neix de la preocupació col·lectiva de les persones implicades ni de la seva intenció explícita d'intervenir sobre aquesta realitat, però sí que al llarg dels anys d'experiència de la investigadora en el treball amb les dones que viuen situacions de violència masclista, una de les necessitats identificades en aquestes dones és que es faci justícia i es produeixi un canvi respecte aquesta problemàtica social.

El que es pretén amb aquesta recerca és unir continguts teòrics amb experiències d'acció social per tal de generar canvis socials, essent aquest punt on apareix la influència de la investigació – acció (Burns, 2007). Aquesta recerca qüestiona el problema de la violència masclista i la seva relació amb la maternitat intentant fer una connexió entre les ciències socials i els programes d'acció social. Així mateix, planteja una interpretació del que succeeix en relació al context i pretén, a partir d'aquí, generar canvis socials (De Miguel, 1993). La present investigació fomenta la participació de les persones implicades en aquestes situacions, facilitant el diàleg i l'autoreflexió, i pretén que les veus de les dones entrevistades siguin reconegudes i ajudin a crear coneixement científic en l'àmbit social en el que han rebut intervenció directa (Suárez, 2002; Böing, Crepaldi & Moré, 2008; McNamara, 2010).

Per tal de definir la sensibilitat social d'un àmbit d'intervenció és important tenir en compte una sèrie de criteris històrics, culturals, polítics i contextuals (Silverman, 1993; Conde, 1995):

- La sensibilitat o temporalització històrica, la qual ve definida per la rellevància i permet comprendre d'on venim i contextualitzar les dades sense caure en absolutismes, dóna significat als aspectes quotidians.
- El marc polític, que permet conèixer com sorgeixen els problemes socials, de quina manera i en quin moment es defineixen com a tals. La investigació recull l'evolució històrica del fenomen i el contextualitza en el moment social i polític en el que es desenvolupa.
- La sensibilitat cultural, la qual permet tenir en compte l'estructura comú de les narratives i fugir d'experiències individuals i, per tant, donar un marc social i polític. Dels diferents discursos que s'han recollit al llarg d'aquesta investigació, s'han ressaltat aquells elements comuns que han permès donar-li un marc explicatiu tenint en compte el context cultural i social on s'han produït.
- La contextualització, que permet emmarcar com determinades institucions, per exemple la família, varien el seu significat en funció del context, i considerar que les persones produïm de forma activa un context amb les nostres pràctiques quotidianes, que no poden extrapolar-se del marc on es realitzen les activitats sense tenir-ne en compte el context.

En aquesta investigació es té en compte que institucions (com la família) i identitats (com la de gènere) han anat variant al llarg dels anys i s'interpreten els discursos obtinguts amb les entrevistes en funció del context. També es reconeixen els recorreguts processuals que s'han dut a terme amb les accions socials i que han permès generar coneixement i promoure moviments socials de forma retroalimentada. Des d'una perspectiva constructivista es vol evitar la

cosificació dels discursos de les mares entrevistades i així donar pes a les subjectivitats del context històric en el que es desenvolupen (Conde, 1995).

10.2. L'ANÀLISI DE DADES

A l'hora de procedir a l'anàlisi de la informació recollida a través de les entrevistes s'opta per realitzar un anàlisi de contingut que, segons Weber (1990), “*una metodologia de recerca que utilitza un conjunt de tècniques per a fer inferències vàlides a partir dels textos*” (p. 9)⁴⁶.

L'anàlisi del contingut permet organitzar la informació en funció d'un model de comunicació tenint en compte que aquesta informació es troba en un context social, cultural i històric determinat. Disposa d'unes normes i procediments que van portant el material de les entrevistes a unitats d'anàlisi, que es treballen a partir de categories. Aquestes es defineixen a partir de les preguntes d'investigació però, al mateix temps, es van revisant durant tot el procés perquè estiguin properes al contingut obtingut. Aquesta metodologia permet la possibilitat de replicar un anàlisi de contingut, ja que compta amb criteris de fiabilitat i validesa (López - Aranguren, 1989; Mayring, 2000; Penalva & Mateo, 2006).

Tot i això, en diferents ocasions, des de mitjans del segle XX, s'ha dit que l'anàlisi del contingut es centra en la freqüència amb la que apareix un element o una idea en un text, que no respecta el contingut implícit ni el context. També se l'ha considerat com un anàlisi superficial i que treballa a partir de la simplificació i la quantificació (Kracauer, 1952).

---

⁴⁶ Cita traduïda per l'autora.

Entre les diferents perspectives sobre l'anàlisi del contingut, la present investigació es situa en la comprensió del text i el context, dels aspectes explícits i implícits que apareixen en els discursos per tal d'identificar els matisos, la complexitat i la profunditat dels significats expressats per part de les dones entrevistades. La informació obtinguda es basa en les experiències, els sentiments i les opinions d'aquestes dones.

Els testimonis recollits mitjançant les entrevistes es conceptualitzen com a instruments, convertint els textos en una font d'anàlisi i d'interpretació a partir de diferents eixos: l'organització dels discursos, les estructures narratives i la funció que tenen en la quotidianitat de les dones entrevistades (Navarro & Díaz, 1995). Tot i així, i amb voluntat de trencar la lògica instrumentalista de les dades que s'obtenen, val a dir que la investigació pretén recuperar el procés productiu de les idees, valorar-les pel lloc que ocupen i per la capacitat de canvi que generen (Gomez et al., 1996; González Rey, 2000). El valor de les respostes no recau en si s'ajusten o no a una suposada objectivitat, sinó en els significats i en com aquests es construeixen.

A l'hora d'analitzar el material obtingut amb les entrevistes, es tenen en compte les diferents posicions subjectives adoptades en el procés d'entrevista (Gubrium & Holstein, 2001). L'experiència de les dones entrevistades participa activament en la construcció del coneixement sobre els objectius de la recerca i per això les dades s'analitzen des de la perspectiva del construccionisme social, centrant-se amb els significats, les descripcions i destacant les significacions del context social a partir de les interpretacions, marcades per un context social i polític, i una perspectiva teòrica de gènere (Charmaz, 2001; Warren, 2001).

El punt de vista constructivista prioritza el fenomen d'estudi i considera tant la recollida de dades com el seu anàlisi com una experiència compartida entre la investigadora i els i les participants (Charmaz 1995; Charmaz, 2000). El constructivisme intenta aproximar-se des de la relació amb les persones entrevistades a la manera com aquestes construeixen els significats i les accions (Charmaz, 2001).

Un cop realitzades les entrevistes i haver fet les transcripcions, per tal d'analitzar les dades obtingudes de les entrevistes, s'utilitza el programa ATLAS/ti, el qual permet descriure i interpretar textos (Navarro & Díaz, 1995; Muhr & Friese, 2004). De les entrevistes realitzades amb les mares, es crea una unitat hermenèutica que permet, gràcies a la transversalitat textual i conceptual, elaborar categories, subcategories i elements d'anàlisi.

Categoritzar, segons Strauss & Corbin (1990), significa esmicolar les dades extretes de les entrevistes per tal de conceptualitzar-les i ordenar-les o interpretar-les de tal manera que permetin crear una nova manera de comprendre el fenomen en estudi. Així doncs, a partir d'aquesta informació recollida mitjançant les entrevistes es defineixen les categories, les quals permeten ordenar la informació, analitzar-la i fer-la parlar amb el marc teòric. Tal com apunten Glaser & Strauss (1967), les categories bàsiques d'anàlisi sorgeixen de l'experiència de la investigadora, qui parteix d'uns coneixements previs a la recerca, ja que metodològicament és important que el que es considera teòricament possible o probable prengui sentit amb el que es troba en el treball de camp.

A l'hora de dissenyar les categories i subcategories, la majoria s'extreu de la lectura de les transcripcions, tot i que algunes s'elaboren a partir del marc teòric.

Per tal de no condicionar el contingut dels discursos (Charmaz, 2001), s'ha fet una lectura de totes les transcripcions per tal d'identificar aspectes rellevants en els discursos i poder-los incloure en la creació de les categories d'anàlisi. Aquestes categories permeten agrupar la informació i donar-li un nom que agrupi significats i permeti establir posteriors relacions conceptuals (Strauss & Corbin, 1990).

Seguint la teoria fonamentada, aquestes categories s'han d'anar revisant constantment per tal que l'ajustament entre el material recollit de les entrevistes i les categories sigui precís. Així doncs, a mesura que s'han anat analitzant els discursos, s'han anat modificant, ampliant o reduint les categories a través d'un procés de creació dinàmic. Les categories centren l'atenció en les situacions viscudes, però també, i sobretot, en les assumpcions, els significats implícits i les normes de les dones entrevistades (Charmaz, 2001). S'ha començat per una codificació oberta, on s'han pres les primeres decisions sobre la informació recollida, i una codificació selectiva, on s'analitza la informació (Charmaz, 2001). En el cas de la present investigació, cap codificació pretén recollir la freqüència d'aparició d'una idea o vivència.

La codificació que s'ha seguit per tal de poder analitzar les entrevistes, doncs, s'ha dut a terme amb diferents nivells d'abstracció, començant amb una codificació oberta, la qual requereix analitzar les dades amb detall, comparar-les, conceptualitzar-les i categoritzar-les (Strauss & Corbin, 1990). Aquest tipus de codificació ha permès centrar l'anàlisi en identificar idees dins dels relats de les dones que permeten explicar el fenomen d'estudi (Charmaz, 2001).

Entre la codificació oberta i la focalitzada, s'ha procedit a la codificació axial per tal de connectar diferents (sub)categories a partir el context, les accions,

les estratègies vinculars i les conseqüències (Strauss & Corbin, 1990; Glaser, 1992). Aquests diferents elements permeten enriquir les categories, conèixer propietats del fenomen, condicions que hi influeixen o interaccions entre diferents elements que el componen.

Finalment, s'ha procedit a la codificació selectiva per tal de poder centrar l'anàlisi en diferents dimensions i poder explicar-les, relacionar-les amb les categories, validar-ne les relacions i identificar aquelles que necessiten més aprofundiment en posteriors investigacions (Strauss & Corbin, 1990; Charmaz, 2001). En aquest nivell d'abstracció, l'anàlisi ha girat entorn a la idea principal, que és el nucli del fenomen, i que ha permès aconseguir quatre dimensions principals, a les quals s'hi ha arribat atès el gran nombre de categories permetent respondre millor als objectius de la investigació. Un cop arribat a aquest punt de l'anàlisi, es van relacionar les categories al voltant de cada dimensió a partir de relacions contextuais, estratègiques i de conseqüències.

Del gran volum de codis realitzats en un primer moment, s'han reduït i sintetitzat a través de la codificació selectiva, fet que ha permès elaborar les quatre dimensions principals que es connecten amb el marc conceptual.

Aquestes quatre dimensions configuren un eix vertebrador que permet explicar, en el següent capítol, dels resultats obtinguts.

11. SÍNTESI DE LA METODOLOGIA

En resum, doncs, es pot veure com la metodologia seguida en la present investigació té una base teòrica centrada en la teoria fonamentada proporcionant agència a les dones implicades com a membres de canvi social.

Tota la metodologia segueix una ruta, des de les hipòtesis i preguntes d'investigació fins a l'anàlisi de les dades obtingudes, guiada per un marc teòric que defineix la concepció de les entrevistes i del procés de recollida de dades.

Així mateix, la metodologia recull algunes dificultats durant el procés i també algunes propostes per a futures investigacions que seran tractades amb més profunditat en el capítol de conclusions.

PART III. RESULTATS I ANÀLISI DE LES DADES

En aquest apartat es presenten les diferents dimensions que s'han extret a partir de les narratives de les entrevistes realitzades a dones que han participat en programes dirigits a mares, i als seus fills i filles, que viuen situacions de violència masclista. Tal com ja s'ha apuntat a l'apartat de la metodologia, els noms de les dones que apareixen al llarg del capítol són ficticis per tal de garantir el seu anonim, així mateix, també ho són els noms dels fills i filles i dels municipis que s'anomenen al llarg dels discursos.

Els resultats s'organitzen en quatre dimensions, les quals mantenen una relació directa amb els objectius generals i els objectius específics d'aquesta investigació, i amb les que s'estructuren diferents categories, subcategories i elements d'anàlisi. Les diferents dimensions cal entendre-les com aspectes que s'afecten mútuament i la comprensió de cada una de les dimensions implica necessàriament la comprensió de les altres (per exemple, la percepció de les mares sobre l'impacte de la violència en els seus fills i filles –14.3.– és una motivació de les mares per a participar en els programes –tercera dimensió–, però també respon a l'impacte en les dones de la seva vivència de la violència masclista en l'àmbit familiar –primera dimensió–). Per altra banda, la interpretació d'aquestes dimensions s'ha de realitzar des d'una perspectiva interpretativa tenint en compte el context en el que es van dur a terme les entrevistes.

Abans de la descripció de cadascuna de les dimensions es presenta una taula genèrica per facilitar la lectura posterior dels resultats.

Taula 4: Primera dimensió: Impacte en les dones de la seva vivència de la violència masclista en l'àmbit familiar

Categories	Subcategories	Elements d'anàlisi
12.1. Conseqüències emocionals	12.1.1. Autoestima negativa	- Dubte
		- Falta de seguretat
		- Culpabilitat
	12.1.2. Sentiment de soledat	- Aïllament social
		- Incomprensió
		- Sentir-se jutjada socialment
12.1.3. Estancament	- No poder avançar en el seu projecte personal	
	- Dificultat per elaborar les experiències viscudes	
12.2. Respostes davant la violència en la quotidianitat familiar	12.2.1. Reaccions davant la violència	- Negació i justificació
		- Auto-contenció
		- Alerta
		- Agressivitat
12.3. Posicionament davant la relació amb els fills i filles	12.3.1. Formes de construcció i/o sosteniment de la seva relació amb els fills i filles	- Proximitat, comunicació i afecte
		- Preservar la infància dels seus fills i filles
	12.3.2. Dificultats en la quotidianitat amb els fills i filles	- Transmetre als seus fills i filles el seu estat d'ànim
		- Adequar les respostes a l'edat dels fills i les filles
		- Capacitat de posar i mantenir límits
		- Impossibilitat de protegir als seus fills i filles
12.4. Reconeixement de la necessitat de suport	12.4.1. Afectiu – social	- Poder parlar del viscut
		- Ser compreses i escoltades
		- Rebre orientació, seguretat i confirmació del que s'està vivint
		- Sentir-se tranquil·les
		- Tenir credibilitat
		- Autoreconeixement, recomposar-se i aprendre de les situacions viscudes
	12.4.2. Alteritat	- Una figura paterna pels seus fills i filles
		- Poder delegar
		- Relleu en les funcions maternes
		- Suport familiar
	12.4.3. Material	- Econòmica
		- Temps per a la recuperació
		- Programes d'acompanyament als fills i filles
- Serveis d'acompanyament a les mares		

Taula 5: Segona dimensió: El significat de ser mare i la relació amb els fills i filles

Categories	Subcategories	Elements d'anàlisi
13.1. Significat de la funció maternal	13.1.1. Significat identitari	- Ser-ho tot
		- Estatus superior i de poder
		- Oportunitat de sentir-se realitzada
		- Compromís per a la resta de la vida
	13.1.2. Significat processual	- Aprenentatge de sí mateixa i postura davant la vida
		- Oportunitat per a millorar la família d'origen
		- Responsabilitat
	13.1.3. Significat emocional	- Generador de sentiments positius
		- Gaudir del creixement del seu fill o filla
		- Gratificació en relació a l'altre (entrega, suport i acompanyament als fills i a les filles)
- Força per sortir endavant		
- Lluita constant		
- Ambivalència de sentiments		
13.2. Influències socials en la funció maternal	13.2.1. Determinació social de la funció maternal	- Objectivació dels fills i filles
		- Obligatorietat dins el cicle vital
		- Funció productiva
	13.2.2. La maternalització significa ser una dona complerta	- Marca de la maternalització tradicional com a única manera correcta o vàlida
		- Culpabilització si exerceixen la maternalització d'una altra manera
		- Atorguen la responsabilitat exclusiva a la mare
	13.2.3. Procés de resignificació de la funció maternal actual	- Invisibilització dels diferents tipus de famílies
		- Manca d'eines per a conciliar el món familiar i laboral
		- Ineficàcia dels referents educatius propis
		- Incoherència entre la pràctica i els propis ideals
	13.2.4. La faceta pública de la maternalització	- Mecanisme de control
		- Presència invasiva de la família d'origen
		- Mantinguin l'ordre social havent de fer esforços de contenció personal
		- Exigeix que es mostri la cara maca de la maternalització
	13.2.5. No incidència social	- Instintiu
		- Espai privat on es minimitza l'opinió d'altres persones
		- Imposició d'allò natural sobre allò social

Taula 5b: Segona dimensió: El significat de ser mare i la relació amb els fills i filles (cont.)

Categories	Subcategories	Elements d'anàlisi
13.3. Conseqüències de la influència social sobre la funció maternal	13.3.1. Efectes comuns per a la majoria de mares	– Sobrecàrrega per a complir amb el model esperat
		– Qüestionar-se sobre l'exercici de la funció maternal
		– Esforç per a mantenir-se en les pròpies conviccions
		– Culpabilització de les mares per a les dificultats que tenen els fills i filles
	13.3.2. Efectes específics per a mares que han viscut situacions de violència masclista	– Demostrar doblement que són bones mares
		– La cura dels fills i filles i la violència masclista són incompatibles
		– Trencament de la idealització del significat de ser mare
		– Fragmentació en els papers de mare i dona
	13.3.3. En la relació entre dones i homes	– Enfrontament per a la disputa de llocs dins la relació
		– Submissió i cessió de poder als homes
– Preocupació per a l'existència de desigualtat en les generacions futures		
13.4. Expectatives socials imposades entorn a les funcions que socialment defineixen a les dones	13.4.1. Responsabilitats socialment atorgades a les dones com a mares	– Educació de futures persones
		– Lluitar per la presència de la figura paterna
		– Pensar i executar les gestions relacionades amb els fills i les filles
		– Identificar i cobrir les necessitats
		– Decisió de tirar endavant els embarassos o no
	13.4.2. Responsabilitats socialment atorgades a les dones dins la relació de parella	– Funcionament de la relació i la resolució dels problemes
		– Complaire el desig sexual de l'home
		– Cura de les necessitats de l'home
		– Realitzar tràmits i gestions burocràtiques
	13.4.3. Imatge dels homes dins d'aquestes expectatives socials segons les dones	– Absència o passivitat a l'hora d'agafar responsabilitats i prendre decisions
		– Falta d'implicació en les tasques de cura de les dones
		– Impediment per a elles per a desenvolupar-se com a persones
		– Egoistes i demandants

Taula 6: Tercera dimensió: Motivacions de les mares per a participar als programes.

Categories	Subcategories	Elements d'anàlisi
14.1. Característiques de la demanda d'atenció	14.1.1. Cerca d'ajuda per als seus fills i filles	- Necessitat d'un espai de conversa
		- Repetició de la violència
	14.1.2. Percepció de la necessitat d'ajuda per a sí mateixa	- Dificultat de comprensió de les necessitats emocionals i relacionals dels seus fills i filles
		- Quotidianitat familiar
		- Desorientació i no saber com fer
	14.1.3. Per indicació de les persones integrants de la xarxa personal i/o professional	- Professionals relacionats amb l'atenció a les persones
		- Professionals especialitzades en gènere
		- Xarxa personal
	14.2. Vivències de les mares	14.2.1. Experiències emocionals
- Sentiments actius		
- Sentiments d'apatia o dificultat relacional		
14.2.2. Influència de la violència en la manera d'exercir la funció maternal		- Sense la presència física del pare dels seus fills i filles a la llar
		- El procés d'organització familiar
		- Percepció de la necessitat de suport social
		- Sensació d'incapacitat per exercir la funció maternal
14.2.3. Impacte de la funció maternal esperada socialment		- Sentiment de culpa per la pèrdua d'experiències amb els seus fills i filles
		- Auto-qüestionament de la funció maternal
		- Sentir-se infravalorades o inútils com a mares

Taula 6b: Tercera dimensió: Motivacions de les mares per a participar als programes (cont.)

Categories	Subcategories	Elements d'anàlisi
14.3. Percepció de les mares sobre l'impacte de la violència en els seus fills i filles	14.3.1. Diferents actituds dels fills i filles vers la violència	- Normalitzen la violència com a model de relació
		- Rebutgen la violència
		- Comencen a exercir la violència
	14.3.2. Conseqüències emocionals en els fills i les filles	- Dificultat per expressar vivències emocionals
		- Efectes psicossomàtics
		- Efectes relacionals
		- Pèrdua de la seva infància
		- Vivència dels canvis rutinaris
	14.3.3. Conseqüències comportamentals en l'entorn social	- Baix rendiment escolar
		- Problemes relacionals
		- Adopció d'actituds masculines
	14.3.4. Vivència dels progenitors	- Presència incondicional de la mare
		- Reconeixement de l'esforç exercit per la mare
		- Imatge negativa del pare
	14.3.5. Posicionament dels fills i filles en el context familiar	- Al mateix nivell de patiment que la mare
		- Lloc passiu
		- Defensar a la mare
		- Triangulació
14.3.6. Resposta dels fills i filles davant la violència	- Instruments per exercir la violència	
	- Submissió	
	- Resiliència	
14.4. Vivències de les mares en la relació amb els seus fills i filles	14.4.1. Distància afectiva	- Revictimització
		- Llunyania
		- Possibilitat d'una ruptura
	14.4.2. Manifestacions emocionals que afloren en el context de violència	- Proximitat
		- Sentiment de pèrdua
		- Sentiment d'enfortiment
	14.4.3. Impacte de la figura paterna en la relació materno – filial	- Incertesa en el vincle
		- La mare veu el pare en les accions del seu fill o filla
		- Boicot constant del pare
	14.4.4. Dificultats de la funció materna	- Dificultat per contemplar reaccions positives dels fills i filles davant d'actuacions del pare
		- Disminució de la seva capacitat de reacció
		- Alt nivell d'exigència
- Obstacles per posar límits i exercir l'autoritat		
		- No saber què fer

Taula 7. Quarta dimensió. Influència de la participació en programes d'atenció en la quotidianitat familiar de les mares

Categories	Subcategories	Elements d'anàlisi
15.1. Resultats experimentats	15.1.1. En la relació afectiva amb els fills i filles	- Comprendre les reaccions dels seus fills i filles
		- Validar la necessitat de suport i afecte dels seus fills i filles
		- Empatitzar amb els fills i filles
		- Trobar guies per acompanyar als seus fills i filles
		- Augment del diàleg sobre la situació viscuda i sobre les emocions
	15.1.2. En el paper de mare	- Reforçar la identitat i la funció maternal
		- Trobar comprensió i acompanyament
		- Escoltar altres maneres d'afrontar les situacions quotidianes
		- Diferenciar entre culpa i responsabilitat
	15.1.3. En els fills i filles	- Acceptació dels límits
- Disminució de les reaccions violentes dels fills i filles i l'augment del diàleg		
- Millora de les relacions		
15.2. Temes tractats que hagin tingut impacte en el procés de canvi	15.2.1. Referents a la violència viscuda	- Consciència d'allò viscut
		- Conseqüències de la violència en elles i en els seus fills i filles
	15.2.2. Relacionals	- Diferències de gènere
		- Familiar

12. L'IMPACTE EN LES DONES DE LA SEVA VIVÈNCIA DE LA VIOLÈNCIA MASCLISTA EN L'ÀMBIT FAMILIAR

La primera dimensió d'aquesta investigació recull com les dones entrevistades han viscut la situació de violència masclista i quines conseqüències emocionals ha tingut per elles. Així mateix, s'analitzen les respostes davant la violència en la quotidianitat familiar, el posicionament davant la relació amb els seus fills i filles, i el reconeixement de la necessitat de suport.

12.1. CONSEQÜÈNCIES EMOCIONALS

Les conseqüències emocionals de les dones que han viscut situacions de violència masclista són múltiples i aquesta investigació no arriba, ni és el seu objectiu, recollir-les totes. El que es pretén amb aquesta categoria és mostrar aquells efectes de la violència masclista que han tingut més pes en les dones entrevistades, moltes d'elles relacionades amb el seu rol matern, però també amb la seva quotidianitat:

Núria: "I després de separada doncs també m'ha costat, perquè tenia l'autoestima, la meva seguretat amb mi mateixa... a nivell psicològic jo estava feta pols i... i... portar tot això que estem dient ara, tota aquesta sobrerresponsabilitat, les càrregues familiars, de la feina, aquesta sobrecàrrega que tenim la majoria de dones avui en dia, això visc amb una situació de violència que estàs emocionalment malament i que has de lidiar amb judicis, amb psicòlegs, vull dir et passes el dia amunt i avall i tal doncs és una heroïtat, o sigui, jo ara ho veig. En aquell moment no ho veia però ara penso que és veritat, és heroic, oi?, gairebé perquè... ja és heroic viure avui en dia amb la sobrecàrrega que

tenim les dones, però és que a sobre amb una situació d'estar vulnerable emocionalment doncs encara més, perquè tot es fa més difícil"

12.1.1. AUTOESTIMA NEGATIVA

El malestar crònic que produeix la violència masclista en les dones que la viuen genera sentiments d'impossibilitat de buscar ajuda, d'impotència davant les necessitats de protecció pròpies i dels seus fills i filles, i de desgast que les porta a tenir uns nivells d'autocura menors (Sarasua & Zubizarreta, 2000; Nogueiras, 2004). Aquest malestar es tradueix també amb dubtes i falta de seguretat en les pròpies decisions, així com amb un sentiment de culpabilitat de tot el que refereix a la pròpia vida, als fills i filles i a la situació.

Les mares entrevistades expliquen com el **dubte** i la **falta de seguretat** està molt present en la seva quotidianitat. Tal com mostren les següents testimonis, la situació de violència masclista les ha portades o els hi ha augmentat la inseguretat en les seves decisions:

Sílvia: "Que no sé com afrontar en aquell moment el que m'està passant, oi? No tinc una facilitat per... doncs, a mi m'agraden les coses molt matemàtiques i m'agradaria tenir la solució al moment, de com ho he de fer. I no la tinc. I hi ha molts dies que costa i que et tornes a qüestionar, a vegades, si ho estàs fent bé o no, oi?"

Gemma: "La falta de seguretat, o sigui jo, o sigui, tinc moltíssima més seguretat de quan estava amb situació de risc, no, però encara em falta moltíssima, encara me'n falta... encara he de continuar treballant i he de continuar buscant tàctiques, oi?, per respondre en certes situacions amb una certa seguretat, oi?"

Per altra banda, i tal com apunten diferents autores (Cantera, 1999; Sarasua & Zubizarreta, 2000; Nogueiras, 2004; Hirigoyen, 2006), en el testimoni de les

mares entrevistades apareix la **culpabilitat**, ja sigui per les coses fetes o les que no van arribar a fer, o per no fer-les en el moment en que elles pensen que ho haurien hagut de fer. La culpabilitat repercuteix en l'estat emocional de les dones i també en la seva funció maternal, però, al mateix temps, en moltes ocasions, és un anclatge a la pròpia situació de violència; les dones pensen que és culpa d'elles i per tant han de reparar el que no està funcionant o s'han de mantenir en la relació, perquè creuen que han estat elles les que l'han portada fins a aquest punt:

Sílvia: “et flagel·les més quan passen coses de cara a la nena que no amb tu, llavors jo crec que ets més exigent i més... més cruel, quan tens algú al costat. Cruel amb tu mateixa”

12.1.2. SENTIMENT DE SOLEDAT

Seguint amb les conseqüències emocionals de la violència masclista en les dones que la viuen, diferents autores (Cantera, 1999; Nogueiras, 2004; Hirigoyen, 2006) remarquen la simptomatologia depressiva com una de les més rellevants. Aquesta depressió, amb més o menys intensitat, va d'una manca de recursos personals, de distància amb les amistats i la família.

Quan una dona se sent sense energia i amb la sensació de ser culpable del que està vivint ella i els seus fills o filles, resulta més difícil que pugui demanar suport institucional, la qual la tanca més en la situació de violència i, per tant, augmenta la sensació que el que li està passant no pot ser comprès per ningú.

L'autoestima baixa acompanyada per un sentiment de soledat està molt present en el relat d'aquestes dones, emocions que s'experimenten a través de situacions d'**aïllament social**:

Carme: “Saps allò que estàs en un nus dins d'una capa, que és una altra capa, que és una altra capa, que és...? I no saps si ets tu, el teu cos, els teus fills, ell, l'ambient... Em va aconseguir separar de tot, dels meus amics, dels meus... és a dir, només pujaven els meus pares a casa, ell no els anava ni a veure, ni anàvem mai a casa dels seus pares. Els seus amics, que eren els meus amics, també, és a dir... jo no sabia com sortir d'aquell entramat! I bé, i jo... buff... Aleshores, què són maltractaments? Cony, jo no ho sé. No ho sé... No ho sé... maltractaments...”

Tal com mostra la testimoni anterior, totes les conseqüències emocionals estan entrelaçades entre elles creant una espiral de la que cada vegada és més difícil sortir i que, al mateix temps, reforça el sentiment d'estar sola i sentir-se incompresa. Així doncs, la **incomprensió** i el fet de **sentir-se jutjada socialment** augmenten el sentiment de soledat d'aquestes dones i les perpetua més en la relació violenta:

Isabella: “Com a mare, per exemple a l'escola, doncs sí que a vegades m'he sentit una mica com... com apartada. I això que a l'escola només ho sap la directora i tal. Una mica com el bitxo rar, la diferent. És a dir, jo crec que per molt que la societat estigui intentant suavitzar aquest tema i que la gent es faci a la idea que això existeix, la realitat... no, la gent no està gens preparada i t'assenyalen amb el dit inconscientment, que tu ets diferent i a tu t'ha passat i a saber per què. I això ho notes, és una cosa que es percep moltíssim. Aleshores com a mare, a l'escola jo he notat això, i et sents això, la diferent i...”

Blanca: “Després, fora de casa és intentar mantenir la feina, els amics, la vida social i, un cop ho saben, perquè tampoc ho expliques, però les dues persones o tres o una, que tens violència a casa, és curiós però intentar no ser jutjada. Perquè després és que t'ho inventes perquè el marit no sé què, o perquè t'estàs divorçant... la qüestió és que t'ho inventes. Sigui perquè et quedes la casa o perquè t'estàs divorçant, quan la

casa era d'ell. Després ve un prejudici de posar-te en dubte, cosa que no entenc, perquè si jo li dic a la meva amiga que m'he comprat unes calces vermelles, segur que s'ho creu, i ningú vindrà a comprovar si m'he comprat unes calces vermelles. Però si li dic que el meu marit m'ha pegat, "ui, fixa't quin ocell passa pel cel", i arriben a casa i li diuen al marit "ui! Que aquesta s'ha tornat boja, fixa't alguna cosa li passa, ha d'estar depressiva, perquè el pobre home amb 'lo' bo que és, que ens obre la porta, no, no, no, no aquesta noia no està bé" (...) el segon handicap d'una dona maltractada és que prou feina tens per reconèixer-ho, per explicar-ho, que a sobre has d'aguantar el judici dels altres, en el meu cas."

Aquest últim relat segueix i afegeix un element més en el judici social que es fa de les dones que viuen situacions de violència masclista. Sembla que calgui complir una sèrie de característiques per poder ser considerada com a tal, fet que invisibilitza moltes situacions de violència on les dones se senten encara més soles, més aïllades i amb més sentiment de culpabilitat:

Blanca: "I jo ho sento en l'ànima, però mira et dic una cosa, el que he après aquí i després al poble, parlant amb gent que està sortint, que són dones que tenen ordres d'allunyament, que jo no sabia que companyes meves ho tenien, aquestes senyores, vulguis o no, perdó, però són senyores que socialment s'entén que puguin ser dones maltractades. I això queda molt lleig el que he dit, però és així, és així de dur, i ho he viscut jo. I com que el marit és un alcohòlic o ha anat amb un ganivet o ha anat amb no sé què, aquestes dones tenen la gran sort, i ha de ser així, que els donin una ordre d'allunyament. La gran feina està en les dones com jo, d'acord? (...) Què passa, que no va amb un ganivet a la mà i no és un alcohòlic? Perfecte. No exerceix violència o què? O m'ho invento? Encara que porti els pits fora i el cul molt gordo, i que s'hagi siliconat sencera, què passa, no tenim dret a estar guapes? No som tan moderns? Per això dic que la societat no ha avançat tant."

12.1.3. ESTANCAMENT

Juntament amb l'autoestima negativa i el sentiment de soledat, la violència masclista impacta en la salut física i psicològica de les dones, fins i tot quan l'exercici de la violència ha desaparegut (Krug et al., 2002). El dany que ocasiona la violència es va acumulant al llarg del temps i això pot portar a les dones a viure una sensació d'estancament a les seves vides com a conseqüència de la sensació de **no poder avançar en el seu projecte personal**:

Pepi: “I a mi em cansa molt, perquè jo he d'estar contínuament posant uns límits que ja estarien posats. És a dir, jo he d'estar fent... és que no avancem, estem sempre al mateix lloc. Aquesta és una de les grans dificultats de la meva vida, no només amb els nens, és que jo amb aquest maltractador que jo tinc, que encara el tinc, i el tinc molt a propet, la meva vida no pot avançar, perquè, a la que avança una mica, tornem-hi, sempre repetim el mateix al mateix lloc.”

Aquest estancament també ve generat per una **dificultat per elaborar les experiències viscudes**, ja que aquestes dones han viscut situacions límit de forma repetida al llarg del temps. Aquesta acumulació d'experiències traumàtiques complica la recuperació de les dones i, al ser mares, la presència dels fills i filles col·loca de forma permanent la presència de l'agressor en la seva vida afectiva i relacional:

Blanca: “T'has d'enfrontar als nens que et recorden “ei! que jo sóc filla d'aquell, eh”, llavors aquest “eh, que jo sóc fill d'aquell”... (...) Vull dir que, ho repeteixen... llavors la dona que és mare no es pot desvincular d'aquesta violència així com així. Normalment ells la segueixen exercint, a més a més, llavors cada dia és el mateix fantasma. El mateix fantasma que viu dins d'aquells nens, moníssims a matar”

Pepi: “Perquè si no ets mare, aleshores només ets dona, i si ets dona només t’has de recuperar d’una cosa, i pots marxar, pots fugir... O sigui tens uns recursos i unes opcions que jo no les tinc, jo hi ha unes opcions que no les tinc i tampoc puc oblidar, per exemple. Perquè no puc, perquè hi ha els nens que m’ho recorden contínuament, oi?”

12.1.4 RESUM DE LA CATEGORIA SOBRE LES CONSEQÜÈNCIES EMOCIONALS

Les conseqüències emocionals són un dels impactes que la violència masclista ha tingut sobre les dones entrevistades. La inseguretat i l’autoestima negativa acompanya al sentiment de culpabilitat, molt present en les persones que han viscut històries violentes. Totes les dones que han experimentat una situació violenta se senten culpables per la situació viscuda o per no haver fet alguna cosa diferent o abans, entre altres raons, però les dones que són mares tenen un sentiment de culpabilitat molt més elevat. Les mares se senten culpables per no haver protegit suficientment als seus fills i filles o per haver escollit l’home agressor com a pare dels seus infants i adolescents.

Aquesta culpabilitat fa que les dones no puguin compartir les situacions que estan vivint ni les seves emocions per por a ser jutjades i això els porta a experimentar un gran sentiment de soledat. Així doncs, el sentiment de culpabilitat i l’aïllament social generen un cicle viciós que dificulta a les dones poder sortir de les situacions de violència: se senten culpables, i per por a sentir-se jutjades, no ho comparteixen, al no compartir-ho no poden rebre punts de vista diferents que col·loqui la culpabilitat en la persona agressora. Aquest cicle, doncs, genera finalment una situació d’estancament en la que les dones senten no poder elaborar les experiències viscudes i avançar amb les seves vides al costat dels seus fills i filles.

12.2. RESPOSTES DAVANT LA VIOLÈNCIA DE LA PARELLA EN LA QUOTIDIANITAT FAMILIAR.

Les situacions de violència masclista generen unes conseqüències emocionals en les dones (i en els fills i filles) que les viuen i aquestes responen amb diferents reaccions. Les respostes que poden articular les dones depenen de la història de vida i de violència que han viscut. Quan la infantesa i el passat ha estat ple d'experiències traumàtiques i de situacions d'abús, les dones poden bloquejar memòries i vivències pel dany que els hi ocasiona (Bowly, 1980; George & Solomon, 2008). Aquest bloqueig d'experiències pot desenvolupar en un sentiment d'incapacitat per a protegir i respondre a les necessitats dels fills i filles o, fins i tot, en dificultats en el sistema de cura.

12.2.1. REACCIONS DAVANT LA VIOLÈNCIA

Les dones – mares que viuen situacions de violència masclista fan tot el que està a les seves mans per evitar que els seus fills i filles presenciïn els episodis de violència (Orjuela et al., 2008). El desgast i el dany que reben aquestes dones les pot portar a intentar diferents situacions, algunes que protegeixen més i altres menys als seus fills i filles i a elles mateixes. Entre les diferents possibilitats, les dones poden accedir a les demandes de l'agressor, demanar als fills i filles que actuïn d'una determinada manera per “evitar” els episodis violents. També poden intentar fugir de la situació, autocontenir-se, mantenir-se amb alerta i, fins i tot, respondre amb agressivitat.

Les reaccions d'autoprotecció, enteses com els esforços de les dones per aprendre a identificar les diferents cares de l'agressor i procurar “preveure” la violència, no han aparegut de forma clara en els relats de les dones entrevistades,

ja que moltes vegades ni elles mateixes en són conscients. Acostumen a ser reaccions com cedir a les demandes de l'home, intentar que els fills i filles es comportin d'una manera determinada, amagar estris que puguin ser servits per agredir, etc. Les dones acaben normalitzant aquest tipus de comportaments i això fa que després els hi costi relatar-ho com una reacció a la violència. Per altra banda, però, la principal conseqüència d'aquesta reacció és que tota la vida de la dona gira entorn a prevenir la violència de l'home i, per tant, pot arribar a descentrar-se i/o desconnectar-se de les seves pròpies necessitats.

Al llarg de la investigació s'ha pogut veure com les mares valoren i planifiquen la sortida de la situació de violència de manera diferent mostrant les disparitats a l'hora d'acabar amb la relació quan es tenen fills o filles o quan no se'n tenen. Tal com mostra la següent dona, al ser mare es busca ajuda i es reflexiona més sobre la sortida:

Olga: “Eh... sí és un valor afegit, que has de pensar per dos, no ets tu, ja no només tu. Aleshores, sí que és diferent ser una dona maltractada soltera, que de fet jo ho he sigut, a ser-ho amb una filla. Al ser soltera, jo vaig sortir fugint i no em va importar deixar res, perquè creia que la meua vida tenia més valor i al ser mare, doncs vaig demanar un altre tipus d'ajuda, oi?, que va ser aquest servei. Perquè me n'aniré, però me n'aniré com ha de ser”

En els relats d'algunes de les mares sí que apareix la **negació** i **justificació** de la violència com a forma de reaccionar-hi, la qual acostuma a anar molt lligada a un sentiment de culpa respecte als fills i filles:

Meritxell: “Que jo me n'hagi adonat ara... és que he deixat els meus... he justificat la violència, perquè tenia com una bena als ulls, i aleshores he descuidat als meus nens.

Els he descuidat perquè per mi era prioritari el... o el comportament estava justificat sempre, oi?, d'aquella persona. Perquè l'estimava i perquè pensava que la família era el més important, i que aquestes coses eren normals, i que li havia de perdonar, i... i bé, una bufetada és una bufetada, oi? I totes aquestes coses...

Blanca: "Vull dir que... que... no sé, que jo ara tinc aquest discurs, però quan estava en aquella situació potser tenia el discurs, vull dir, no el tenia tan elaborat, però tenia les idees, però després a la pràctica jo estava vivint una situació de violència a casa i, en canvi, jo de viva veu era feminista també, oi? I estava clar més carregada, oi? perquè... Bé, és això que d'alguna manera veus, ho vius en les teves pròpies carns, no, tot això, d'una manera més clara i... i que val més que estiguis treballant i tinguis una feina... no sé, que tinguis la teva autonomia i això doncs... i que socialment sembla que ja els homes són iguals i... (...) Vull dir que socialment no... sembla que ja som iguals i ja no passen aquestes coses, i a mi menys, oi? Doncs això em pesava, perquè també em costava més igual de poder identificar el que m'estava passant, oi?"

L'**auto-contenció** també ha estat present en la quotidianitat d'algunes de les mares entrevistades, mostrant com les dones no tenen possibilitat ni permís per expressar ràbia. El patriarcat segueix funcionant amb dicotomies que afavoreixin el seu manteniment home – dona, ràbia – contenció, correcte – incorrecte, etc. i dificulta la recuperació de les dones:

Carme: "Però jo no podia enfadar-me, de la manera que jo estava amb la ràbia i la tenia, eh, i la tinc, de la manera que jo podria haver-me enfadat amb el seu pare i que mai em vaig enfadar, d'haver-nos apallissat els dos, oi? Sempre estaven els nens. No volia que els meus fills veiessin allò"

De la mateixa manera que l'auto-contenció d'aquestes mares té la finalitat de protegir als fills i filles, ja sigui per no "generar" més violència o perquè no

vegin a la mare expressant la ràbia, algunes de les mares entrevistades relaten haver estat pendents del dany que pot haver patit el fill o la filla amb una actitud d'**alerta** constant:

Elisa: “Jo, hi ha una por que sento que no hauria, que és quines coses li dirà ell per produir-li dany, quines coses farà ell per produir-li dany. Aleshores, aquí jo estic sempre pendent de set orelles, de vuit orelles, de... Ara la Carla... jo abans li posava el mans lliures amb el telèfon, però el que té ara no en té, ara li està agradant i li estic tornant a buscar encara que sigui que parlin per l'ordinador per jo també sentir el que estan parlant, perquè, a més a més, a ella li molesta agafar el telèfon. Perquè... com que ell pot arribar a violentar-se, però el dany, la violència d'ell no és física sinó d'un altre tipus... eh... estic molt més pendent de quin...”

Aquesta sensació d'alerta d'algunes de les mares entrevistades també està relacionada amb que no es repeteixin situacions de violència. En moltes ocasions les persones que han viscut situacions de violència tendeixen a confondre un conflicte o una discussió amb una situació violenta:

Carme: “A veure, com a dona i com a mare la... jo no suporto els cops de puny a la paret (...) I potser, doncs, és una cosa que potser està allà per retocar sempre, el poder discutir potser, discutir, sense arribar a cridar, i sense arribar a les mans. No he arribat mai a les mans, però penso que potser després d'una discussió sempre s'arribarà a les mans, o penso que una discussió és molt procliu a això, no ho sé, aquí tinc la història de la violència i la discussió se m'ha ajuntat tota, perquè clar aquest home no parlava, no parlava, quasi no es comunicava, i aleshores quan parlava era per donar un cop o un crit, oi? I clar, la història de poder discutir amb algú, arribar a un acord o no, sense arribar potser...”

En els dos últims elements d'anàlisi, l'auto-contenció i l'alerta, es pot veure com la preocupació central que marca la resposta d'aquestes mares són els seus fills i filles. Malgrat aquesta voluntat de protecció vers els fills i filles, però, algunes de les mares entrevistades relaten haver respost d'una manera activa com amb respostes d'**agressivitat**:

Carme: “Jo crec que li tenia tanta por, a aquell senyor, que quan m'enfadava amb ell ho pagava amb els meus fills (...) El no poder dir-li ets un porc o ets un inútil, o ets un tal, jo crec que aquesta ràbia era contra els nens. Fins i tot, potser sense pegar-los i tal, però em costava molt, quan eren més gran, quan potser doncs allò típic que fan coses, que se'ls cau la llet, o que s'embruta, o que es descalcen, o que salten pels matalassos, o tal. Era una ira, era ràbia, era pfff... una cosa fortíssima.”

12.2.2. RESUM DE LA CATEGORIA SOBRE LES RESPOSTES DAVANT LA VIOLÈNCIA EN LA QUOTIDIANITAT FAMILIAR

Les respostes de les dones davant les situacions de violència són molt variades i canvien al llarg del temps, però, quan aquestes dones són mares, les respostes estan subjectes al benestar dels fills i filles. Les respostes recollides amb les dones entrevistades van desde la negació i la justificació fins a l'agressivitat, passant per l'autocontenció i l'alerta.

La incredulitat del que aquestes dones estan vivint les porta, en algunes ocasions, a justificar les actuacions de l'agressor, atribuint-se la responsabilitat de les agressions a elles mateixes. També està molt relacionada amb aquesta resposta el mite sobre la importància de la família tradicional i la idea de la imprescindibilitat de la figura paterna.

Les expectatives i rols socials també estan relacionats amb el fet que moltes dones senten que no poden expressar determinats sentiments com la ràbia i, per tant, recorren a l'autocontenció. Aquesta resposta també està relacionada amb el fet que aquestes dones saben que si tenen determinat tipus de resposta contra l'agressor, la resposta violenta serà molt major, tant per a ella com per als seus fills i filles i, per tant, desemboca en una actitud d'alerta constant i, consegüentment, de no poder exercir la seva funció maternal amb comoditat.

Les respostes agressives que han aparegut al llarg de les entrevistes amb les dones mostren com les situacions de violència masclista també afecten a les reaccions de les mares amb els seus propis fills i filles. És important entendre aquestes reaccions com una conseqüència de la violència viscuda i no com una actitud negligent o d'exercici de poder de les mares vers als seus infants i/o adolescents.

12.3. POSICIONAMENT DAVANT LA RELACIÓ AMB ELS FILLS I FILLES

Aquesta categoria recull els diferents relats sobre com les mares es col·loquen, en termes sistèmics, en front a la relació que tenen amb els seus fills. Aquests posicionaments poden explicar-se des de la forma com les mares construeixen la relació amb els seus fills i filles o bé, també, com es col·loquen davant les dificultats quotidianes amb els fills i filles.

12.3.1. FORMES DE CONSTRUCCIÓ I/O SOSTENIMENT DE LA SEVA RELACIÓ AMB ELS FILLS I FILLES

Les situacions de violència han generat en molts casos una distància entre la mare i els seus fills i filles i **la proximitat, la comunicació i l'afecte** ha estat la manera com aquestes dones han pogut (re)construir i mantenir la relació amb els seus infants i adolescents:

Mercè: “Doncs posar-me en el meu lloc. Tornar a tenir credibilitat davant dels meus fills. Això és el que més m’ha costat, després... com a mare, eh... (...) No hi havia comunicació, bàsicament, no hi havia comunicació. Hi havia molt poques mostres d’afecte, jo no era de donar petons ni res d’això (...) És contradictori, però he tingut necessitat d’afecte. He necessitat afecte de comunicació, necessitat de recuperar temps perdut, de passar més temps amb ells, de fer més coses...”

Una altra manera que han trobat aquestes dones per tal de sostenir la relació amb els seus infants i/o adolescents ha estat fent un esforç per a **preservar la infància dels seus fills i filles** al mateix temps que volen aconseguir que aquesta etapa de la seva vida sigui feliç i allunyada de la violència:

Júlia: “Sí, això que et deia, que costa mantenir-lo com a nen, de no ser un adult, de ser un nen.”

Núria: “és a dir, tu has de seguir el teu dia a dia, el teu fill segueix anant a escola, segueix tenint necessitats, segueix havent de fer disfresses de carnestoltes, vull dir a veure segueix... i a més a més tu li vols donar... vols intentar que no tingui una infància desgraciada, oi?”

Blanca: “és intentar separar el que és el pare del que són els nens, i ajudar a aquests nens a no patir l’exorcisme del pare. I que tinguin una vida més o menys normal.”

Entenguis per normal, doncs no ser arma de ningú, sinó viure com a nens que els toca viure”

El procurar preservar aquesta infància fa que, en algunes ocasions, les mares no sàpiguen quina resposta donar als seus fills i filles, ja que les preguntes o reaccions amb les que les confronten no són pròpies de la seva edat:

Núria: “quan jo vaig venir aquí, o quan vaig demanar el psicòleg l’altre cop, era perquè ell li va dir, li va explicar un dia al Pau que jo li havia anat a demanar al jutge que el tanqués a la presó i aleshores bé, el Pau va venir, estava fatal amb uns nervis i això... i jo bé en aquell moment és que no sabia molt bé com abordar-ho això. És que a mi em va deixar descol·locadíssima, perquè jo li vaig dir... o sigui el Pau no em va preguntar mama és veritat això? Sinó que em va dir mama, per què li has anat a demanar al jutge que el papa vagi a la presó? Clar la pregunta era ja una afirmació, vull dir... s’ho creia”

12.3.2. DIFICULTATS EN LA QUOTIDIANITAT AMB ELS FILLS I FILLES

La violència masclista afecta a la relació entre la dona i els seus fills i filles de múltiples maneres, però una d’elles és a través del qüestionament de la funció materna. La desautorització que rep la mare infravalora la importància del seu rol davant els fills i filles amb una conseqüent pèrdua de poder de la seva funció educativa i afavoridora del desenvolupament social i afectiu dels seus fills i filles (Lloyd & Emery, 1993; Cummings & Davies, 1994; Jones et al., 2002).

Viure una situació de violència masclista genera una sèrie de conseqüències emocionals en les dones que, per molts esforços que facin per evitar radiar-les a les seves filles i fills, és impossible que no els hi arribi (Lyons – Ruth et al., 2005).

Quan les dones s'adonen que els infants i adolescents perceben el seu estat emocional, els qüestionaments que ha generat la violència sobre la seva funció maternal torna en forma de culpabilitat per no poder evitar **transmetre als seus fills i filles el seu estat d'ànim** mentre es realitzen les activitats quotidianes:

Anna: “No poder gaudir dels meus fills, no poder jugar... (...) No poder explicar-li un conte, perquè fa deu minuts he tingut una bronca i me'n vaig a dormir plorant...”

Agnès: “Jo recordo quan vivíem a casa... Quan estàs en aquesta situació no et trobes bé, jo no estava ni pel Sergi ni per res, sempre no em trobava bé o tenia asma o em feia mal l'esquena o em feia mal la panxa... Sempre estava malalta i no m'ocupava del meu fill com tocava.”

Elisa: “I això ho he sentit jo... tot i que sento que la Carla encara és petita, però sí que hi va haver temps on... És que vaig sentir que estava millor amb la Berta i el Miquel [unes amistats de l'Elisa] que amb mi, saps? Que estava més tranquil·la, més... perquè per veure'm a mi plorar, morint-me, saps?”

Meritxell: “Necessitats com a mare... Sentir-me estimada pels meus fills, perquè no em sento estimada, sobretot per l'Elisabet. Aleshores no sé, em culpo, perquè sé que faig coses que no acabo de fer-les bé, però no les puc evitar. I reconec quan ho faig, però ara ja és massa tard, perquè ja les he fet, i no sé com reparar-ho. Com per exemple, tractar-los com a adults, i fer-los confidents de les meves coses. O fins i tot, una cosa que la meva filla m'ha tirat molt en cara, és que per què jo li he hagut de preguntar, quan el pare feia un acte de violència, si això era normal o no. Clar, jo estava com a la mateixa alçada que ella o més a baix, oi? Aleshores no he sabut donar aquesta imatge de protecció i de saviesa, de persona centrada, no. I sé que és un defecte que tinc. No sé perquè no m'ho he treballat encara això, però... I el mal ja està fet, oi? Ho han rebut ja.”

Tal com mostren les testimonis anteriors, la violència masclista afecta a la percepció de les mares sobre les seves actuacions de criança, les quals en alguns moments poden no respondre completament a les necessitats dels fills i filles. Aquests requeriments són evolutius i depenen de l'edat de l'infant o adolescent (López, 1995; Schechter et al., 2005) i aquesta adequació, moltes vegades, requereix a les dones una gestió quotidiana que els hi permeti **adequar les respostes a l'edat dels fills i les filles:**

Júlia: “Però tot i així jo no puc dir un dia “me'n vaig aquí” sense que ell no sàpiga... Li he d'explicar.”

Elisa: “Hi ha una tristesa que vas arrossegant que és difícil de... d'apartar-la, oi? I que aquesta tristesa no se li transmeti a ella, oi? (...) Jo vaig sortir de casa del Daniel i uff... vaig estar trista molt de temps, saps?, o sigui que m'envoltava, com a mínim el primer any, que és quan la nena té un any, dos anys, és que necessita... i jo sento que hi havia molts moments on era com estar pendent dels tres àpats, o sigui, les coses bàsiques i no t'adones de res. I van passant els dies i de sobte t'adones que no estàs dedicant ni tan sols una hora a l'afecte, que estàs complint amb que mengi o que s'adormi, es banyi, dormi les seves hores, prengui la llet que hi ha, fas un check – list a totes les coses aquestes que diuen que són per la salut, i ja, i t'oblidaves que s'han de fer moltes més coses que això, oi?”

Així doncs la violència que viuen aquestes dones i la desvalorització i el desprestigi de la seva funció maternal, les porta a qüestionar-se i a perdre l'autoritat en les funcions educatives dels seus fills i filles (Plaza & Roche, 2011). Aquest aspecte afecta la quotidianitat d'aquestes mares perquè minva la **capacitat de posar i mantenir límits:**

Meritxell: “Sóc una persona... com que la meva autoestima està tocada i no crec massa en mi, això li repercuteix als meus fills. Aleshores no em veuen prou forta i no sé posar límits, no en sé posar...”

Agnès: “Si renyo al Sergi per alguna cosa sempre penso que no faig bé, que després quan vagi a casa el pare no el renyarà i que sempre preferirà anar allà perquè allà no el renya ningú. I això crec que és problema de la meva inseguretat, de la violència que hem viscut. Si després tu parles amb el Sergi, el Sergi et diu que no se'n vol anar. Però sempre penso, “se n'anirà allà?”, “em deixarà?”. I això crec que és problema de la meva inseguretat”

Júlia: “Dubtar. A vegades ell sempre té la última paraula, doncs ja fa dubtar, ‘doncs potser sí que és veritat...’ Que ja no dubto tant però sobretot em fa dubtar molt, oi? I posar-me ferma amb tot això, això costa molt. Sí que també ho has treballat molt, perquè a vegades encara jo mateixa em vaig dient “aguanta el xaparrón”, però... Sí, sobretot els límits, perquè ell des de petit ha estat molt... Jo dic, ‘és que jo de petita quan el pare o la mare em deia una cosa, sí que potser li deia una cosa, però a la segona ja em callava’ però ell no, a la cinquena, la sisena... vull dir, que ell va provant.”

La violència masclista que reben les dones fa que els sigui complicat protegir-se a elles mateixes i l'exercici de la maternitat i, per tant, prioritzen la seva funció maternal davant de la individualitat com a dones. Aquestes mares pensen que poden controlar les reaccions violentes de l'agressor i els efectes que infligeix sobre els infants i adolescents, però, tal com mostren diferents autores i autors (Plaza, 2007; Lapierre, 2008; Orjuela et al., 2008; Peled & Gil, 2011; Plaza & Roche, 2011), al veure que això no és així senten **impossibilitat de protegir als seus fills i filles.**

Blanca: “Jo, les dificultats com a mare fruit de la violència han estat, dins de casa, la dificultat de no saber protegir als nens del que estava passant, la dificultat de no veure els nens, la dificultat de no... doncs d’arrencar-me als nens, dels vincles que tens com a mare, és un procés de gota a gota, o sigui, tampoc te n’adones, d’acord?”

Pepi: “No ho sé, el que passa és que jo també tinc por perquè potser... bé tinc por, però penso que podria ser que la ferida de l’Esteve fos molt subterrània... (...) l’Esteve va créixer en mig del conflicte gran i ja la lactància no li vaig poder donar igual i ja tot va ser diferent, i no té aquest coixinet tan, tan... no ho sé. S’ha de veure, no ho sé, encara no ho sé”

Tot i aquests sentiments de les mares, i tal com es pot veure amb les testimonis recollides, aquestes no deixen de protegir als seus fills perquè no volen o perquè els manquen habilitats, sinó que és fruit de la vivència de la violència que fa que no es puguin posicionar en el lloc de protecció.

12.3.3. RESUM DE LA CATEGORIA SOBRE ELS

POSICIONAMENTS DAVANT LA RELACIÓ AMB ELS FILLS I FILLES

Un dels principals impactes de la violència masclista en les vivències de les mares és com elles mateixes es relacionen amb els seus fills i filles. Els relats d’aquestes dones posen molt èmfasi en la importància de tenir cura de la relació i el vincle amb els fills i filles, però també en les dificultats quotidianes que això comporta.

Aquestes mares intenten mantenir una relació propera i un vincle segur amb els seus fills i filles igual que la majoria de mares, hagin viscut situacions de violència masclista o no. En aquests casos, però, la història viscuda pot dificultar

les accions de comunicació i l'explicitació de l'afecte, ja que es tracta de relacions danyades per la desconfiança, el control, les inseguretats i els secrets. Moltes mares senten que no poden comunicar-se com voldrien amb els seus fills i filles perquè no saben si això els farà mal o no, manifesten dubtes sobre com i quan expressar les seves emocions per tal de no dificultar encara més la situació dels fills i filles.

En algunes ocasions, també, durant la història de violència les mares i els fills i filles han compartit experiències, explicacions i emocions que, per una qüestió d'edat, no els hi corresponia als infants o adolescents. Per aquest motiu, el posicionament de les mares passa per assegurar que els seus fills i filles puguin viure i experimentar el que els correspon per edat, fet que moltes vegades és difícil ateses les situacions judicials, els missatges que els infants i adolescents reben per part del pare o per la necessitat de confirmació de les pròpies mares sobre el que estan vivint.

Així doncs, la violència masculista impacta en com les mares es poden posicionar davant dels seus fills i filles i, si més no, els genera un esforç i certes dificultats quotidianes afegides a les pròpies de la funció maternal. Per una banda, les mares s'apropen emocionalment als seus fills i filles per a oferir-los protecció i estar disponibles per quan siguin necessitades, però, per l'altra, poden transmetre el seu estat anímic als seus fills i filles, fent que ells i elles en resultin impactats. Aquests efectes poden passar des de veure a la mare trista o desorientada, considerar que la mare no té autoritat suficient per a posar límits, fins a preocupar-se per la situació familiar com si fossin persones adultes.

Per tal d'evitar aquests impactes, les mares procuren adequar les respostes que donen als seus fills i filles a l'edat que tenen, tot i córrer el risc que ells i elles no se sentin tinguts en compte o que la mare no hi confia suficientment. Quan els infants i adolescents han perdut el seu lloc dins el sistema familiar a causa de la situació de violència masclista viscuda es produeixen situacions controvertides, ja que, per una banda, necessiten poder ser infants o adolescents i no volen que se'ls col·loqui en mig dels problemes de les persones adultes, mentre que per l'altra, necessiten saber el que està passant per poder protegir a la mare (o en alguns casos al pare) o per poder sentir que tenen control sobre les seves vides.

Finalment, una altra de les dificultats que relaten les mares sobre com es posicionen en la relació amb els seus fills i filles està relacionada amb la desautorització que han patit durant la situació de violència i que continuen patint després de la separació i que, en la quotidianitat, es tradueix en posar i mantenir els límits educatius. Algunes mares se senten culpables quan han de posar límits als seus fills i filles, perquè consideren que ja han patit prou; altres els posen, però quan veuen que els seus fills o filles s'hi rebel·len o sembla que se senten malament els modifiquen per evitar un suposat patiment i altres consideren que les actuacions dels fills i filles per a sortir-se'n amb la seva són una manipulació paterna o que els propis infants i/o adolescents no les respecten.

La idiosincràcia de cada situació familiar és complexa i gairebé única però sí que en les relacions materno-filials on hi ha hagut una situació de violència masclista es poden trobar comuns denominadors com el sentiment de culpa de les mares per la situació viscuda, la desautorització exercida pel pare dels infants i adolescents que perdura després de la separació i que els fills i filles poden arribar

a assumir-la, confondre una discussió amb els fills i filles amb l'inici d'un nou episodi de violència, el cansament d'aquestes mares per haver de seguir lluitant, entre altres.

Tots aquests impactes fruit de la violència viscuda (l'esforç per a mantenir la proximitat amb els fills i filles, el treball per preservar la seva infància i adolescència, el control per a no inundar-los amb l'estat emocional, l'ajustar les respostes a l'edat i posar i mantenir límits) i les respostes que donen les mares mostren com elles són la font de protecció principal d'aquests infants i adolescents, la perseverància en aconseguir tots aquests reptes dia a dia malgrat la situació de violència viscuda al llarg de molt de temps, les avala com les millors agents de protecció dels seus fills i filles, malgrat que elles a vegades hagin sentit que no en serien capaces.

12.4. RECONeixEMENT DE LA NECESSITAT DE SUPORT

Les mares entrevistades manifesten tenir una sèrie de necessitats de suport que es recullen en aquesta categoria. Les demandes que fan en els seus relats se centren en aspectes afectius, socials, de la presència de l'altre i materials. Així mateix, també es recullen una sèrie de necessitats que les mares identifiquen per recuperar-se de l'impacte de la violència. Es defineixen o identifiquen com a dones que han viscut unes situacions específiques i, per tant, tenen unes necessitats de suport específiques.

Pepi: "s'ha de fer conscients a les dones del mal que fa això i el per què, oi? Perquè no es parla, o sigui, les dones no parlem de qui som, les dones no anem als bars i ens ajuntem per parlar de les nostres coses, les dones estem separades, no estem juntes i llavors entre nosaltres no parlem de què suposa tot això. Jo ho veig així"

12.4.1. AFECTIU – SOCIAL

La necessitat d'un suport afectiu i social que relaten les dones respon al que diferents autors i autores (Linares, 2006; Hirigoyen, 2006; Labrador et al., 2004) defensen quan parlen sobre la importància d'acompanyar a aquestes dones per a que es pugui disminuir el seu patiment i pal·liar els símptomes fruit de la situació viscuda. Les dones entrevistades expliquen diferents necessitats afectives i socials, entenent aquestes últimes com quelcom global i relacionat amb les diferents persones que es poden trobar al seu entorn.

Dins d'aquestes demandes, es pot trobar la de **poder parlar del viscut** que, tal com apunten, entre altres, Labrador et al. (2004) i Hirigoyen (2006), facilita l'expressió emocional i la identificació de la situació viscuda com una relació de violència masclista:

Carme: “Uff... Doncs jo no he parlat aquest tema ni tan sols quan em vaig separar, jo no... ningú no sabia que m'havia separat ni que m'anava a divorciar (...) Jo no li he dit a ningú si em maltractava, si no em maltractava, si em cridava, jo no li he dit a ningú si li tenia por, jo no li he dit mai a ningú res”

Tal com indica Hirigoyen (2006), que aquestes dones rebin indicadors per a detectar el que han viscut i poder legitimar les emocions que senten fa que se sentin **compreses i escoltades**, una de les necessitats que relaten les dones entrevistades, tant pel que fa a les situacions viscudes com per l'acompanyament als seus fills i filles:

Carme: “Doncs mira, jo no he tingut suport, jo no he tingut comprensió de ningú, has de lluitar fins...”

Núria: “També molta necessitat d’escolta d’algú amb qui poder parlar escolta que faig, el pare li està dient que jo sóc no sé què, que jo he fet tal, o que jo he robat a la casa... coses així, doncs algú que t’escolti i algú que si pot et doni una mica d’orientació.”

Júlia: “Que em compreguessin una mica els del meu voltant (...) A vegades m’enfonso per això, perquè si no tinc una cosa tinc una altra, i a vegades la gent no... Com a mínim que ho entenguessin”

Rebre orientació, seguretat i confirmació del que s'està vivint proporciona, segons Hirigoyen (2006), que les dones visibilitzin els seus recursos propis i del seu entorn, fet que a l’hora facilita que puguin protegir-se:

Olga: “Per això vaig demanar ajuda, oi? El sentir-me... És que clar, no sabia si realment estava equivocada o no, amb tot el que estava passant. Perquè clar, quan penses que les coses són així i que bé, potser et vas equivocar el dia que et vas casar... i ja està, perquè si esculls, ja està, has d’aguantar, oi? Uhhmm... però necessitats era això bàsicament, de saber que no estava equivocada, que el que jo patia no era normal, que algú m’ho digués, que no era normal, oi? Que jo veia que no era normal, que tenia dubtes que potser la cosa havia de ser així, i la necessitat era això, trobar a algú que em donés suport, que em donés suport amb això”

Sílvia: “A vegades necessites tenir algú al costat que et digui que ho estàs fent bé, o que el que dius és el correcte. Que... és una persona física que no tens, oi? i no necessàriament ha de ser la teva parella. O sigui, jo m’he trobat que aquestes persones ho han cobert els meus amics o fins i tot alguna mestra de la nena, o la meva psicòloga... ‘No dubtis més de la feina que estàs fent perquè la feina està ben feta’, oi? Necessites aquest suport d’algú al costat, que et recordi l’esforç i la feina que estàs fent, oi?”

Aquesta confirmació del que s’està vivint i de la confirmació per part de persones properes genera benestar en les dones, les quals expliquen la importància

de **sentir-se tranquil·les**. Els relats que segueixen a continuació mostren com aquesta necessitat de tranquil·litat està lligada a una història de malestar, de qüestionaments i de ser elles les últimes en les prioritats del dia a dia:

Isabella: “Doncs no sé el que et dóna és, no sé si com a mare o com a dona, el que et dóna és la sensació de voler estar tranquil·la. Sobretot, malgrat l'estrès que portem dia a dia, però interiorment el que vols és estar tranquil·la, no vols cap mal rotllo, amb res ni amb ningú. És a dir, és com... com que ho evites tot”

Pepi: “Que em deixin tranquil·la. O sigui, que deixi d'intervenir, que em deixi estar, que tingui confiança. Jo el que necessitava és que confiés, perquè creia que ho estava fent bé, no ho sé, els meus fills no eren cap desastre, anaven bé. No hi havia cap necessitat de qüestionar res. Només això, que em deixin tranquil·la com a mare. Que em deixin fer, que ja sé que faig”

Núria: “tu t'has de cuidar també per estar bé amb ell [el seu fill], i has de tenir temps per estar tranquil·la amb ell, i tens dubtes en quant a portar les coses amb ell, les situacions de violència i a més ell està al mig de la situació, i la situació encara dura perquè ell està al mig”

El qüestionament que va apareixen al llarg dels diferents relats de les mares entrevistades genera una necessitat per aquestes dones de **tenir credibilitat**, la qual els ha estat robada al llarg de la història de violència. La credibilitat és un reclam, sobretot, d'aquelles dones que tenen un nivell social i/o educatiu alt, les qual han estat doblement qüestionades i victimitzades ja que “no donen el perfil” de dona maltractada:

Núria: “Bé, jo ho he sentit molt, no, això de... hi ha molta gent que no s'ha cregut que a mi m'hagi passat això, o que encara ara dubti que realment jo hagi viscut una

situació de maltractament perquè... perquè... a mi sembla que no m'hagi de poder passar, perquè jo tinc la meva feina, tinc els meus estudis, sóc així tirada cap endavant, vull dir que... i aleshores jo en aquell moment això de cara a la gent, vull dir... a mi em pesava molt”

Blanca: “entenc que si jo vaig a la porta de l'escola i assenyalo al Guillem com que és un pederasta, aquest senyor estarà súper criticat, i si té una empresa de karate, com fa poc, li cremaran l'empresa i si no és que el linxen. Però si jo vaig a la porta de l'escola i dic “aquest senyor exerceix violència sobre els meus fills i a mi em pega”, diran “ui, aquest és un problema de parella”. Aquí és on veig que el problema de la dona que ha rebut violència de gènere és un problema social, ha de lluitar, ha de defensar-se com a dona, com a mare, i a nivell social ha de demostrar. I no tens ajudes dels amics, del jefe, dels companys, perquè ui, grinyola, això és un problema de parella. Aleshores té un handicap que, que si és un terrorista, etarra, no el té”

Una altra de les necessitats de les mares entrevistades és la de l'**auto-reconeixement, recomposar-se i aprendre de les situacions viscudes**; tal com defensa Hirigoyen (2006), quan les dones recuperen els seus recursos personals augmenta la seva autonomia i, per tant, deixen de sentir-se com a persones que no fan les coses “correctament”:

Meritxell: “Doncs un creixement personal suposo, un creixement personal. Em devia haver quedat en alguna etapa de la meva vida i suposo que és una altra seqüela. Perquè tu imagina't, són 28 anys, que jo a vegades ho he pensat, oi? Més o menys la meva evolució com a persona sempre he estat una persona oberta que em relacionava, però després he estat 28 anys sense poder parlar, sense poder caminar amb la persona amb la que se suposa que hauria hagut de madurar, oi? Això a mi m'ha destrossat. Em falta alguna cosa, hi ha un buit allà. I ja tampoc el podré recuperar, igual que el de mare, oi? Aleshores em falta, doncs no ho sé, em falten moltes coses, perquè jo veig coses de la

meva edat... i el que em veig és... si em comparo amb elles, dones que potser han tingut una relació continuada, que es relacionen, i que tenen com... Com t'ho explicaria jo? Una seguretat en elles que jo no... jo és com si fos una nena encara, oi? Em falten coses.”

Elisa: “Jo crec que quan una viu una història de violència, una ha hagut que reconstruir-se. I aquí sempre hi ha una època en la que potser la nena no té l'atenció suficient, perquè tu estàs en el teu procés de reconstrucció”

12.4.2. ALTERITAT

La necessitat de la presència d'una altra persona, segons les dones entrevistades, recau en un suport familiar per a poder exercir la seva funció maternal i, al mateix temps, la necessitat d'una figura paterna per als seus fills i filles. Tal com apunten diferents autores (De Beauvoir, 1968; Irigaray & Wenzel, 1982; Butler, 1990), la societat patriarcal genera un estat de soledat en la maternalització. Aquesta situació, per tant, col·loca a les mares en una situació de desigualtat, ja que no presenten les característiques socialment valorades: les masculines.

Aquesta necessitat de la presència d'una altra persona recau, en algunes de les mares entrevistades, en tenir **una figura paterna pels seus fills i filles**:

Anna: “Necessitats? Bé doncs que hagués tingut un pare. Hagués tingut un marit i un pare pels meus fills, que m'hagués acompanyat en tota l'educació. Això jo envejava d'altres mares”.

Aquesta necessitat mostra la força que té el poder patriarcal per sostenir les idees de família tradicional i com aquesta impacta en la recuperació de les dones fent que, en algunes ocasions, iniciïn noves relacions sense haver elaborat la

situació de violència viscuda i pel cansament que suposa la soledat; pensant en la formació d'una nova "família" i amb ella, les responsabilitats compartides.

Per altra banda, juntament amb les situacions de violència masclista, el sentiment de soledat i l'aïllament de la maternalització en la societat patriarcal porta a altres mares a demandar l'alterita, atesa la necessitat que tenen de **poder delegar** aspectes de la seva quotidianitat en altres persones:

Elisa: "L'altre dia jo ho conversava amb una amiga i ella em deia que l'alteritat ajuda. Hi ha un moment en el que tu no has d'estar pendent de la nena, perquè està l'altre i és que aquí no ho tens, oi? No ho tens en cap moment i aleshores et vas com recarregant. Com quan vas al bany, jo a vegades li he de dir filla, surt! És l'alternança, saps?"

El fet de poder delegar que permet l'alteritat fa que, en algunes ocasions, les mares puguin tenir un **relleu en les funcions maternes**. Tal com es mostra en les següents testimonis, aquest relleu els proporciona temps per a elles mateixes i es tracta d'una necessitat dirigida a poder mantenir la funció maternal, poder complir amb el que s'espera d'ella com a tal:

Núria: "De tenir un suport que en un moment donat que jo estigués malament i no pogués estar pel Pau com hauria, o el que sigui, poder tenir algú amb qui el Pau pogués estar. Que se'n pogués fer càrrec en moment que dius mira, no puc, necessito tirar-me la tarda plorant, queda't amb el Pau, oi? I això és una necessitat que jo crec que has de poder delegar amb algú i amb algú que tu sàpigues que el tracta amb afecte... vull dir, no un servei, sinó algú que entengui la situació per la que estàs passant i que es pugui quedar amb el fill amb afecte, oi?"

Júlia: “Jo, més llibertat. Però això... Perquè a casa quan vaig estar amb els pares, després tinc el nen, després... vull dir... Hi ha vegades que li dic ‘quan et facis gran, quan tinguis els teus amics...’ i diu que no! Sí que hi ha nens que surten i... vull dir, el Rafa és nen encara i tampoc tinc pressa que surti, però vull dir que jo el que no vull és que estigui a sobre meu. A vegades dic ‘potser sóc mala mare que vull que se’n vagi’, i no és que se’n vagi sinó que em deixi a mi una mica viure, oi?”

Aquests tres elements d'anàlisi podrien trobar-se en una situació de monomarentalitat, però, com s'ha comentat anteriorment, la violència masclista afegeix unes altres dificultats relacionades amb les conseqüències emocionals que agreugen els efectes propis d'exercir de mare en soledat.

Com ja s'ha vist en les categories anteriors, el sentiment de soledat, la incomprensió i l'aïllament social té conseqüències emocionals severes en les dones que viuen situacions de violència masclista. Per aquest motiu, i relacionat amb l'alteritat i amb la necessitat de suport, una demanda que fan aquestes mares és el **suport familiar**:

Núria: “Tenir un coixí al voltant, jo penso que aquí la família és molt important i jo vivia a fora, llavors... i també la meva família... bé també va tothom molt a la seva i llavors jo no he tingut aquest coixí. Sí que he tingut el coixí per part de la meva mare, que és una necessitat tenir un coixí d'algú que en un moment donat si tu estàs... un dia que tens bé... si tu estàs en un moment...”

Sònia: “Home em vaig sentir sola perquè clar, estava sola, per part familiar tampoc no vaig tenir massa suport, oi? Perquè la meva mare, quan la vaig trucar des d'urgències per explicar-li, em va contestar per què no li havia donat tot el que em va demanar i no hagués passat això, oi?”

12.4.3. MATERIAL

A part de les necessitats afectives – socials i d'alteritat, dins de les demandes de suport de les mares que viuen situacions de violència masclista també es troben les necessitats materials. Dins d'aquestes destaquen l'econòmica, el temps per a la recuperació i programes d'acompanyament, tant per a les mares com per als seus fills i filles. En les dones entrevistades no apareix la necessitat d'aconseguir un habitatge, tot i que acostuma a ser un reclam habitual. En la majoria de situacions, aquesta necessitat neix bé perquè aquestes dones han hagut de tornar a viure amb la família d'origen, bé perquè per ella i/o pels fills i filles es fa difícil viure a la llar on van tenir lloc els episodis de violència, o bé perquè el pare dels fills o filles exerceix pressió judicial o econòmica, per exemple no pagant la pensió i fent que la dona no pugui mantenir econòmicament la llar ella sola.

Tal com apunten diferents autores (Ferreira, 1992; Hirigoyen, 2006), el maltractament econòmic augmenta el sentiment de culpabilitat de les mares i la dependència al mateix temps que redueix l'autonomia de la dona. A aquesta conseqüència de la violència masclista cal sumar-li també la limitació del benestar econòmic que significa la maternalització (Crittenden, 2001; Flanagan, 2004).

Tal com es pot veure amb la següent testimoni, sigui quin sigui el nivell social i econòmic de la dona, quan aquesta esdevé mare la situació empitjora i això genera una necessitat **econòmica**:

Núria: “Sense estabilitat econòmica, jo no sé que hagués passat perquè ja he tingut, tot i tenir una nòmina i tenir la feina fixa, he tingut moments en que he cobrat poc i tenia moltes despeses i, a més, havia de pagar advocats privats, havia de pagar

psicòlegs privats... havia de portar... I només amb el que és advocats, és que m'he arruïnat, vull dir que... i aquesta inestabilitat econòmica o precarietat econòmica a mi em desquiciava, vull dir que...

Així mateix, a nivell material també és important considerar el temps del procés perquè, tal com indiquen Labrador et al. (2004), cal realitzar intervencions per alleugerir el patiment i evitar la cronificació. Així mateix, les intervencions també han d'anar destinades a facilitar l'expressió emocional i a treballar l'acompanyament als fills i filles (Agustin et al., 2007). I qualsevol intervenció o procés per sortir de la situació de violència requereix que la dona li pugui dedicar temps i energia. Seguint amb aquesta línia, algunes de les dones expliquen com un **temps per a la recuperació** les hagués pogut ajudar en determinats moments:

Núria: "O sigui, he necessitat estar de baixa molt temps, per exemple, poder agafar una baixa tranquil·lament que jo ho he pogut fer perquè sóc funcionària, que si jo hagués estat en un treball precari no sé què hagués fet, no sé com me n'hagués ensortit. Perquè a mi una de les coses que m'ha ajudat és poder aparcar la feina durant molt temps, èpoques que he necessitat, i poder dedicar-me a cuidar-me i a estar tranquil·la, perquè quan vingués el Pau poder tenir la tranquil·litat mínima per poder estar per ell (...) Tu emocionalment estàs en un moment de centrar-te amb tu i d'empoderar-te i de llepar-te les ferides també, i de cuidar-te i de... com de dedicar moltes energies a tu, a cuidar-te i a sortir d'una situació d'infravaloració per valorar-te més i tot, i llavors clar si has de cuidar a un altre i et fan posar en el lloc doncs de pensar més en cuidar l'altre i de..."

Dins del reconeixement de les necessitats de suport les mares tenen permanentment la consideració de l'altra, com ja s'ha comentat anteriorment, moltes d'aquestes dones posen per davant als seus fills i filles i elles es queden en

un segon pla. Aquest fet implica que aquestes mares tenen la consciència que no n'hi ha prou amb que s'ocupin d'elles mateixes, sinó que també requereix suport pels seus fills i filles. Tal com es pot veure en el següent testimoni, les mares expliquen la necessitat de **programes d'acompanyament als fills i filles**:

Blanca: “Jo tinc la necessitat de protegir als nens, que hi hagi organismes oficials que facilitin aquesta feina de les mares, o dels pares que tenen violència a casa que deuen ser pocs però segur que n’hi ha (...) O sigui, necessito que hi hagi elements, que no se’ns ompli la boca parlant dels nens, i dels drets dels nens i del Defensor del Menor, que no serveix per res, perquè resulta que jo vaig a demanar pel Defensor del Menor i em diuen que com és un procés contenciós... Aleshores perquè hi som? Per ‘lo’ fàcil? Doncs per ‘lo’ fàcil no necessitem Defensor del Menor! Doncs això, que necessito que hi hagi millor articulació... que no se’ns ompli tant la boca, no sigui tant màrqueting, sinó que de veritat hi hagi un teixit que articuli millor als nens, als nens”

Aquesta necessitat que verbalitzen les dones no recau en que els fills i filles no estiguin protegits per les mares o es trobin en una situació de risc, sinó que s'explica perquè precisament com que les mares es preocupen del benestar dels seus fills i filles, demanen que ells i elles tinguin un espai de recuperació personal per elaborar la violència viscuda i la relació amb el pare, entre altres aspectes.

A part de la intervenció per als seus fills i filles, però, aquestes mares també necessiten un procés especialitzat i específic per recuperar-se a nivell personal i des de la seva funció maternal. Aquestes dones ofereixen protecció als seus infants i adolescents a través de la comunicació, de convertir-se en models per identificar emocions, transmetre seguretat i valors ètics i socials (Vanistendael & Lecomte, 2002; Cyrulnik, 2003; Martínez & Vásquez – Bronfman, 2006).

Així ho mostren les dones entrevistades quan identifiquen com una necessitat els **serveis d'acompanyament a les mares**, on se les acompanya amb el que Stern (1997) anomena el paper social i cultural únic que exerceixen les mares al desenvolupar funcions que permeten la continuació de les famílies i de l'espècie:

Blanca: “Quines són les meves necessitats? Doncs totes, totes perquè t’has de recompondre com a mare. I un dels organismes oficials que existeix doncs és aquest servei. Però si no existís aquest organisme, no seria conscient ni del que necessito.”

Núria: “Jo crec que hi ha necessitats específiques com a mare que ha viscut situacions de violència, jo crec que sí que hi ha necessitats específiques, perquè tu has viscut una situació de violència i estàs allà enfonsada en el pou més enfonsat que hi ha, però tu has de seguir, tu no pots dedicar-te només a això”

Aquesta demanda de serveis d'acompanyament per als seus fills i filles i per a elles mateixes acostumen a aparèixer molt vinculades, entenent que ambdues són imprescindibles:

Agnès: “Jo com a mare he necessitat aquesta ajuda per tirar endavant amb la meva vida personal i per poder ajudar al meu fill (...) Jo he necessitat arguments per acompanyar al meu fill i he necessitat arguments per ajudar-me a mi mateixa. Perquè el Sergi està molt bé i l’he pogut acompanyar, i crec que està molt bé, que té alguna cosa, però està molt bé. I jo em sento que estic molt bé i que porto una vida nova i totalment diferent a la d’abans, però clar, he necessitat ajuda per les dues parts, no només per mi o no només pel Sergi. Jo no podria ajudar al Sergi si jo no estigués bé”

Núria: “Ens han vist a tots dos, i això és molt important, perquè si només m’haguessin vist a mi o només haguessin vist al Pau doncs s’haguessin perdut una part de la història. Jo crec que també a mi m’ha agradat que des d’un principi s’ha estat com

molt respectuós amb mi i, sobretot, amb el Pau, que... que penso que sí, que s'ha estat molt respectuós en quant a que ell se l'ha tingut en compte com algú igual d'important que jo. Ni més ni menys i... això també m'ha ensenyat a mi, oi? (...) Jo com a mare tinc un rol i tinc un... però vull dir que com a persones, oi?... no tant... vull dir, en la relació està clar que tenim un rol diferent, però com a persones tenim la mateixa importància, no ho sé, això és important”

12.4.4. RESUM DE LA CATEGORIA SOBRE EL RECONEIXEMENT DE LA NECESSITAT DE SUPORT

La última de les vivències d'haver viscut situacions de violència masclista en la parella recollides en aquesta cerca es refereix al suport que les mares relaten haver necessitat. Aquest suport pot ser de diferents tipus i canviant al llarg del temps. Reconèixer que es necessita ajuda ja és un acte que de per sí mostra valentia, però quan aquest suport es refereix a la funció maternal, la valentia es multiplica, ja que significa lluitar contra pressions socials i qüestionaments al voltant de la maternitat i a la capacitat de les dones.

Les mares entrevistades parlen de tres tipus de suport: l'afectiu – social, el de l'alteritat i el material. El recolzament emocional passa perquè les mares puguin parlar del que han viscut sense sentir-se qüestionades i podent expressar els sentiments que viuen i com aquests impacten en la seva quotidianitat i la dels seus fills i filles. Aquest recolzament també els permet rebre orientació sobre el que han viscut i que altres persones puguin ajudar-la a identificar la violència masclista i els seus impactes. Trencar el silenci és imprescindible per tal que les dones i els infants i adolescents que han viscut i viuen situacions de violència masclista puguin recomposar-se, sentir-se escoltades i tranquil·les, així com aprendre de les experiències viscudes, el que les ha portat a aquesta situació de

violència, ubicar responsabilitats, identificar estratègies de protecció utilitzades i les habilitats i fortaleces que implica.

La necessitat d'alteritat resulta molt interessant, ja que mostra el gran sentiment de soledat que viuen les dones que experimenten situacions de violència masclista. Les mares entrevistades parlen de la necessitat d'una figura paterna per als seus fills i filles, per tal de poder compartir el projecte de criança i educatiu, així com per a poder delegar aquesta responsabilitat en algun moment. Amb aquests discursos es pot veure com les mares disposen de poc o gens de temps per a sí mateixes, però, sobretot, l'impacte del pes de la responsabilitat en exclusiva, del no compartir amb una altra persona adulta responsable i respectuosa quan es produeixen situacions aversives o, simplement, complicades, però pròpies del procés de desenvolupament dels fills i filles.

Les mares entrevistades també manifesten la necessitat d'alteritat quan parlen del suport familiar, de la importància de no sentir-se soles i de saber que hi ha gent del seu entorn que comprèn el que han viscut i que, actuant conseqüentment, els proporcionen suport. Les dones que han viscut situacions de violència masclista en la parella han estat aïllades del seu entorn i, com a conseqüència, els discursos de l'agressor han pres molt de pes i han aconseguit, en la majoria de casos, minar l'autoconcepte de les dones i, sobretot, de la seva funció maternal.

Relacionat amb la necessitat d'alteritat, dins del suport material, les mares verbalitzen les necessitats econòmiques amb les que es troben, aspecte que és imprescindible identificar com una forma més de violència masclista que segueix malgrat les separacions. No proporcionar als fills i filles els recursos econòmics

que els corresponen és un acte dels seus pares que, a part de perjudicar directament als infants i adolescents, controla i manifesta una forma de poder sobre les dones. Aquestes es troben en situacions inestables que els generen més sentiments d'impotència i d'incapacitat, afectant directament el desenvolupament de la seva funció maternal.

Un altre suport material imprescindible per aquestes mares és poder disposar d'un temps real per a recuperar-se de la història viscuda i per poder identificar la violència rebuda i com aquesta ha impactat en ella, en els seus fills i filles i en la relació que els uneix. Moltes dones intenten, en un primer moment, recuperar-se per sí soles, continuant amb la quotidianitat, però l'impacte de les experiències viscudes és massa gran i un suport material d'acompanyament els permet no desgastar-se tant i, sobretot, compartir experiències i obtenir models de relació i respecte.

Pel que fa al suport material d'acompanyament a les pròpies mares i als seus fills i filles, el fet que els infants i adolescents siguin tractats i tractades amb la mateixa consideració que les pròpies mares permet a aquestes veure com tant elles com els seus fills i filles són importants. Els serveis d'atenció es converteixen en un model que mostra a les pròpies mares que ambdues peces són imprescindibles en aquest procés i que és important tenir-se en compte tant a elles mateixes com als seus fills i filles. Aquestes dones han estat molt qüestionades al llarg de tota la història de violència masclista, fet que ha facilitat l'aparició de sentiments de culpabilitat relacionats amb la seva funció maternal. Els recursos de suport especialitzats permeten que aquestes mares identifiquin les seves capacitats i

habilitats així com que rebin, a través de les vivències de la participació en els programes, explicacions realistes sobre les situacions que estan vivint.

12.5. SÍNTESE DE LA DIMENSIÓ SOBRE LES VIVÈNCIES D'HAVER VISCUT SITUACIONS DE VIOLÈNCIA MASCLISTA EN LA PARELLA

Aquesta dimensió sobre les diferents experiències d'haver viscut una situació de violència masclista en l'àmbit familiar mostra com l'impacte sempre implica dificultats a aquestes dones per poder exercir la funció maternal amb comoditat. Aquestes dificultats venen, per una banda, per l'estancament que provoca el cicle viciós entre el sentiment de culpabilitat i l'aïllament social d'aquestes dones per por a sentir-se jutjades. Per altra banda, però, també arriben per l'estat d'alerta constant que pateixen aquestes mares i per com la incredulitat del que estan vivint genera, altra vegada, un sentiment de culpabilitat autoreferida que fa que aquestes dones no puguin identificar el context en sí com a perillós per a ella i pels seus fills i filles.

Les experiències d'haver viscut situacions de violència masclista en la parella recollides en aquesta investigació només mostren una part de la realitat que viuen les dones i els infants i adolescents. L'impacte emocional que generen aquestes situacions influeix en totes les àrees de les dones i, especialment, en la seva funció maternal. Desenvolupar una autoestima negativa, sentiments de soledat i estancament impacten directament en les possibilitats d'esdevenir mare, tal i com es vol; existeix una anul·lació de les habilitats i possibilitats de creixement que poden debilitar la concepció de la dona com a tal i com a mare i, al mateix temps, el vincle que la uneix als seus fills i filles. En moltes ocasions

s'espera que quan les dones trenquen amb la situació de violència puguin desenvolupar-se com si aquesta ja no existís. En aquest punt és important recordar que quan existeixen fills i filles fruit de la relació, la violència sempre continua, ja sigui en forma de control, de qüestionament, d'humiliació, d'intents per a trencar el vincle materno-filial, entre altres. Per altra banda, és important tenir en compte que aquestes expectatives generen en les dones més sentiment de frustració i d'autoestima negativa, ja que senten que no estan complint amb el que s'espera d'elles. Si a això se li suma el fet que encara es qüestionen les situacions de violència masclista i que les mares són considerades com les responsables úniques i exclusives del desenvolupament dels seus fills i filles, el pes que recau en aquestes mares es podria considerar gairebé insostenible.

Davant aquestes situacions les dones han de reaccionar i responen de diferents maneres, segons les testimonis recollides en aquesta investigació. Sigui quina sigui la resposta que les mares aconsegueixen donar, aquesta sempre, amb més o menys èxit, busca el benestar i la protecció dels seus fills i filles. En aquest punt, cal recordar l'alt nivell de qüestionament que aquestes dones viuen i com aquest encara és més gran i genera un dany més profund quan està relacionat amb els propis fills i filles.

Algunes dones relaten com el fet de tenir fills o filles es va convertir no només en un motiu per a sortir de la situació de violència masclista sinó per a fer-ho d'una determinada manera que assegurés la protecció i el benestar tant d'ella com dels infants i/o adolescents. Abans de poder acabar amb la convivència, i moltes vegades un cop aquesta s'ha trencat, les mares neguen o intenten justificar

la violència en pro del que socialment té tant valor: la família i la suposada imprescindible figura paterna per als fills i filles.

Altres tipus de resposta com l'auto-contenció, l'alerta constant i l'agressivitat apareixen en els discursos de les mares i mostren com aquestes intenten diferents reaccions per a millorar la seva situació i la dels seus fills i filles. Malgrat això, aquestes reaccions també són conseqüència de la por, la incredulitat davant la possibilitat d'estar vivint una situació de violència amb l'home amb el que s'ha començat un projecte de vida, el fracàs que significa reconèixer la violència que està exercint i, també, del pes que significa reconèixer aquest suposat fracàs davant l'entorn.

Dins l'impacte en la dona de la seva vivència de la violència masclista dins l'àmbit familiar també s'hi troba l'esforç que aquestes mares han de fer per a poder (re)construir i/o mantenir la relació amb els seus fills i filles. La manera com les mares es posicionen davant la relació amb els infants i adolescents, juntament amb les conseqüències emocionals i les respostes de les mares davant la violència, construeix una experiència vital que marca a les dones. Està fora dels objectius d'aquesta investigació recollir les seqüeles que té la violència masclista en les dones, però, més enllà de convertir-les en més fortes quan poden aprendre de les experiències viscudes, també els genera sentiments de desconfiança amb la resta de les persones i dels possibles nous companys, avaluen constantment la seva funció maternal i la posen a judici i a examen i, també, les pot unir més als seus fills i filles quan el procés de recuperació hagi finalitzant tant per elles com pels infants i adolescents.

13. EL SIGNIFICAT DE SER MARE I LA RELACIÓ AMB ELS SEUS FILLS I FILLES.

La segona dimensió d'aquesta investigació mostra el que significa per a les dones entrevistades el fet de desenvolupar el paper de mare. Aquesta dimensió recull el significat de la funció maternal, entesa com a un element de constitució de la identitat de la dona, com quelcom dinàmic que agrupa diferents accions. També mostra les influències socials en la funció maternal i quines en són les conseqüències sobre les dones, així com les expectatives imposades socialment sobre la funció maternal.

13.1. SIGNIFICAT DE LA FUNCIO MATERNAL

Les dones entrevistades expliquen diferents maneres què significa per elles el ser mares. Algunes parlen d'una concepció identitària, mentre que altres li donen un significat processual i, finalment, algunes ho fan des del punt de vista emocional. Aquestes tres concepcions no són incompatibles entre elles, però recullen l'aspecte on les mares hi posen un major èmfasi.

13.1.1. SIGNIFICAT IDENTITARI

Tal com presenta McMahon (2011) alguns estudis s'han dirigit a universalitzar les necessitats infantils i, conseqüentment, han convertit a les mares amb una persona que sempre ha d'estar present pels seus fills i filles, disponible i prioritizant la funció materna per sobre de qualsevol altre tipus de relació. Aquest tipus de significat és el que algunes dones li donen a la funció maternal i, també, com es defineixen a sí mateixes.

Dins d'aquest significat identitari s'hi podria incloure el que Hays (1998) anomena Ideologia de la maternitat o el que Di Quinzio (1999) descriu com la Maternitat essencial. Aquesta idea que les mares entrevistades relaten com **ser-ho tot** és aquella que porta a les dones a sobreposar la criança dels seus fills o filles per sobre al propi benestar i que requereix una atenció exclusiva. Segons alguns autors (Royo, 2011) aquesta idea apel·la a l'empatia femenina, a les condicions naturals de les dones i al desig de la maternitat i la maternalització entenent-la com a necessària per a la realització de les dones. La següent testimoni li dona a la funció maternal un component d'exclusivitat i totalitat que, al mateix temps, va lligat amb el discurs de sentir-se realitzada:

Carme: “Tot. Per mi és tot ser mare. Jo penso que és el millor que m'ha passat, ser mare. Tot. Significa tot per mi, ser mare és donar. És la contínua generació de sentiments, d'amor, de passió (...) Els meus fills ho són tot per a mi... i em sento realitzada estimant-los. Molt. I veient-los riure i veient com creixen, com es desenvolupen... és... per mi és allò màxim, oi?”

Segons alguns autors (Shorter, 1977; Badinter, 1991) la funció maternal també proporciona poder a les dones i significa un augment de la posició social i la revalorització de les seves funcions. Aquesta concepció identitària de la funció maternal significa una implicació total amb els fills i filles, que es converteixen en un valor insubstituïble. Aquest **estatus superior i de poder** que s'adquireix pel fet de ser mare apareix en els discursos de les dones:

Gemma: “La dona quan es va haver de posar a treballar ja no podia atendre als seus fills, o sigui que la visió i la perspectiva del que és una família ja va canviar, la independència de la dona, el ‘jo no sóc la teva criada’, això ha estat la revolució de la dona. El fet que la dona ja no s'hagi d'ocupar de l'home, dels pares, dels avis, dels nens...”

tot això ha fet canviar el que és la paternitat. La dona ja no és una esclava, la dona té el poder de poder tenir fills i no per això ha de deixar de ser persona. Llavors... clar, ja no és el mateix, ja no és... torno a repetir, ja no ets la minyona de, ets la mare, és una altra història”

Elisa: “Jo crec que se li dóna un valor... encara pesa molt el que sembla que una dona no està complerta si no és mare, oi? Això encara sembla que pesa molt”

Aquest poder i aquesta revalorització porta a algunes de les mares entrevistades a viure la seva funció maternal com una **oportunitat de sentir-se realitzada:**

Carme: “Tampoc allò era una adolescència normal perquè les atencions dels meus pares, sobretot de la mare, estaven posades en el meu germà. Encara et sents més allunyada, menys estimada. I aleshores el fet de ser jo mare... jo a casa semblava que sempre havia de fer-ho... jo volia fer-ho tot bé, i jo era molt bona estudiant, i que estigués tot perfecte, per veure si em valoraven... Des del moment que jo vaig ser mare, allò que a mi em faltava es va completar amb els meus fills (...) Aleshores la meua carència, a casa dels meus pares, del que es pot considerar afecte, o jo no el sentia, jo no el notava, doncs clar, es va veure culminat per mi. La maternitat és això”

Hi ha teories tradicionals que parlen de la importància de la sensibilitat en el vincle maternal (Main et al., 1985) i dipositen en les dones tota la responsabilitat de la funció maternal. Per altra banda, però, hi ha teories sobre la transmissió intergeneracional del vincle (Van IJzendoorn, 1995) que diuen que només una part de la relació materno-filial està relacionada amb la sensibilitat. Seguint aquests posicionaments teòrics, algunes dones entrevistades viuen la funció maternal com un **compromís per a la resta de la vida** tant amb el fill o la filla com amb el pare:

Olga: “Doncs per mi al principi ser mare era un compromís per la resta de la meua vida. Algú per qui jo hauria d'estar les vint-i-quatre hores, fins que tingui una edat que s'independitzi, oi? I... no ho sé... i era un compromís que em lligava a una altra persona de per vida. Amb el meu ex. És a dir, jo sempre ho vaig tenir súper clar que la única cosa que a mi m'uniria sempre era una filla o un fill, oi? Eh... i que clar, un divorci es pot fer però un fill no es pot partir per la meitat, aleshores era... per mi un fill era la unió de dues persones en sí”

13.1.2. SIGNIFICAT PROCESSUAL

A part del significat identitari hi ha discursos que defineixen la funció maternal des d'una concepció processual coincidint amb la visió de Rubin (1967) entenent-la com un procés cognitiu i social que s'aprèn a través de les relacions. Aquesta subcategoria recull, doncs, aquelles comprensions sobre la funció maternal entesa com una fase del cicle vital, com un esglauó en el procés de creixement personal.

Algunes mares expliquen que ocupar aquesta funció maternal significa un **aprenentatge de sí mateixa i postura davant la vida:**

Núria: “Jo crec que n'he tret profit de tot això i que he après molt i que ara sóc una persona molt més autònoma, molt més forta... que no m'espanta res. D'alguna manera he après a estar en situacions límit i sortir-me'n, vull dir que a mi això ja em dóna un bagatge que... que és això, que em dóna molta força i que també penso que això el Pau ho ha rebut.”

Olga: “El fet d'haver passat maltractaments, no vull que la meua filla passi pel mateix, aleshores l'educo com... que sàpiga defensar-se, oi? Que ella val molt i que no s'ha de deixar trepitjar per res ni per ningú, sigui home o dona, res.”

Tal com mostren les dues testimonis anteriors, a les dones que han viscut situacions de violència masclista els costa separar la seva funció maternal de la història d'abusos viscuda.

Per altra banda, aquest significat processual coincideix amb el que Mercer (2004) anomena l'esdevenir mare, concepte que contempla les transformacions evolutives i les dinàmiques de la subjectivitat de les dones. Dins d'aquest procés i ocasió de canvi, algunes dones viuen aquest rol matern com una **oportunitat per millorar la família d'origen**. Per elles, la maternalització els ofereix poder reparar experiències traumàtiques que han viscut durant la seva infància o, fins i tot, la transmissió generacional i poder oferir als seus fills i filles oportunitats que elles no van tenir:

Carme: “Aleshores no saps si estàs buscant... ara de més gran, no saps si estàs buscant la fugida d'aquella situació, no saps si aquell home que està al teu costat que et diu que sí, que no crida, que no parla molt... no saps si és el que tu estàs necessitant, una mica de descans, de tranquil·litat... Però jo vaig parlar amb ell abans de sortir junts i semblava que els dos volíem una família, una tranquil·litat... Saps el que et dic? Semblava. Jo em sento súper enganyada, molt enganyada, perquè jo sí que volia allò, jo sí que necessitava sortir de casa meva, estar tranquil·la, tenir una vida familiar, sense grans històries, no m'importava tant l'amor, el desig, m'importava molt la tranquil·litat, el que aquella persona m'acompanyés, això. Això és el que realment estava buscant. No sé si era amor, jo vaig entendre que tot el que em donava era el que realment no em donava. Potser era la meva pròpia necessitat que em feia veure el que no hi havia”.

Seguint el que explica aquesta última testimoni es pot veure com quan les relacions porten implícita una necessitat, aquesta pot fer que la dona idealitzi al seu company o marit i això ocultu situacions de violència masclista.

Finalment, el significat processual de la funció maternal també coincideix amb la maternalització entesa com un moment cabdal en la vida de les dones i que genera un canvi significatiu tal com apunten diferents estudis (Dennerstein et al., 1993; Barba & Selder, 1995; Blehar, 2006). Algunes de les dones entrevistades explica aquest procés com una **responsabilitat**, la qual ha significat una reformulació dels objectius de vida:

Olga: “Jo vaig assumir les responsabilitats amb la meva filla el dia que em vaig quedar embarassada. Jo... o potser abans... Jo sabia que tenir un fill era una responsabilitat per la resta de la meva vida i intentaria fer tot el que pogués i estigués al meu abast per ajudar-la”

Gemma: “La cosa més bonica del món. És la base de la vida, si no hi haguessin mames no hi hauria res. És una responsabilitat molt gran, i... ja les dones per sí ja tenim la conscienciació, ja ens conscienciem abans del que és la vida, jo crec que des que ens ve la menstruació, ja deixem de ser nenes”

Elisa: “Què significa per mi ser mare...? És una responsabilitat, jo crec que és el que un no se n'adona fins que arriba. Això encara que t'ho diguin, i t'ho digui, i t'ho diguin, i t'ho diguin, és una responsabilitat que no la veus fins que veus que de veritat està aquí i no es mou si tu no li dones de mamar, i no va... I d'aquí et comences a sentir que has d'anar desenvolupant, estimant... eh... moldejant a un... a una personeta que ve a fer-te companyia, a donar-te amor, a tu donar-li, saps?...”

Isabella: “A veure és com... és una responsabilitat de per vida, això el primer. Perquè per mi abans de decidir-me a quedar-me embarassada, era allò d'haver de buscar a la persona ideal... Jo també vinc de pares separats i era com l'home perfecte. Perquè sempre ho he dit, oi?, que si no no volia tenir fills perquè ho passessin malament”

13.1.3. SIGNIFICAT EMOCIONAL

Dins del significat de ser mare també n'hi ha un que està relacionat amb les experiències emocionals (De Marneffe, 2004), les quals poden ser un obstacle per a que les dones facin canvis en les seves relacions, la família, l'organització general de la vida i la identitat de les dones. Malgrat que al llarg del temps les opcions entorn a la maternalització s'han anat obrint a noves alternatives (Kawash, 2011), aquesta encara està mancada d'un reconeixement i d'un valor.

Per a algunes de les mares entrevistades, malgrat aquesta manca de valor de la funció maternal, consideren que aquesta és un **generador de sentiments positius** com amor, companyia o el fet de tenir una relació especial:

Anna: “M'agrada estar amb ells, m'agrada... ara m'agrada veure fotos, m'agrada pensar amb el que van fer quan eren petits, quan els portava a l'escola... tot el que... no sé, una excursió, tot el que era, oi?, preparar una motxilla, o anar de colònies, preparar les bosses, cada bossa amb el dia del recanvi... Tot això. O que vinguessin del teatre i m'expliquessin...”

Tal com apunten alguns estudis (Ainsworth et al., 1978; Lancaster et al., 1987; Parker, 2005) les dones fan un aprenentatge al llarg del temps per a ser mares i això fa que el significat de ser mares recaigui en la possibilitat de **gaudir del creixement del seu fill o la seva filla;**

Anna: “Doncs molt. Molta companyia, em sento molt acompanyada, m'agrada molt veure el dia a dia dels meus fills, del que fan, com van progressant...”

Sònia: “Et compensa molt, per mi només que em miri el meu fill i em digui 'bon dia mama', o 't'estimo', o una abraçada només, és molt. És tot. I a més a més veus com

va creixent, oi?, i que l'has creat tu aquest nen (...) Però vaja, jo crec que és el millor. I el millor que pot sortir d'un mal matrimoni”

Blanca: “Doncs ser mare és acompanyar en el creixement i desenvolupament emocional, mental, físic, dels nens (...) Però sobretot és acompanyar, no són teus els nens, els nens venen aquí i tu els acompanyes”

La gratificació en relació a l'altre (entrega, suport i acompanyament als fills i filles) és un altre dels significats que es troba en els discursos de les dones entrevistades i, tal com es veu en el següent exemple, a vegades va lligat amb una renúncia a altres aspectes de la vida de la dona (Chorodow & Contratto, 1992):

Agnés: “Donar-ho tot. Com a mare ho has de donar tot a l'altra persona, tot el que pots i més. Ja està”

Pepi: “Bé jo... bàsicament per mi ser mare, a part d'una qüestió d'amor, de transmissió d'amor molt gran, l'altre significat que va acompanyat és... Per mi ser mare és assumir una responsabilitat però no en un sentit de càrrega sinó en un sentit de construcció, oi? Per ajudar a uns nens, que trobo que són unes persones meravelloses, a que trobin el seu camí, trobin una manera de viure el més feliç possible, oi? Perquè d'això es tracta, de passar per aquí amb la major felicitat possible, i amb el major benestar possible. I per mi... jo sempre m'he implicat molt perquè ho veig així, oi? No ho veig com una feina ni com una càrrega sinó com una part de la vida que... és un tros de la vida, que potser són uns anys, poden ser 12 anys o 13, després ja no, eh... Per mi ser mare, després ja és una altra manera de ser mare, però ser una mare així a temps total i amb entrega total doncs dura això, uns 10 o 12 anys, i és un camí preciós i meravellós que val la pena posar-s'hi a tope i deixar-se estar de consells del tipus tu necessites temps per tu...”

Amb aquest últim testimoni es veu com, en alguns casos, aquesta gratificació pot anar acompanyada d'un sentiment de totalitat, de desplaçament de l'espai personal. En aquest relats es veu també el que apunta Rich (1976) sobre com la relació maternal es pot viure des d'un punt de vista opressiu o d'aportació d'alegria i força.

Tal com apunta Ruddick (1989) i Collins (1994) la maternalització té un valor enriquidor perquè permet a les mares desenvolupar valors alternatius de criança que els permetin resistir una situació de violència i desigualtat. Aquesta idea també es recull amb els relats de les dones entrevistades, on apareix la **força per sortir endavant** que està molt lligada amb el significat evolutiu d'aprenentatge i possibilitat de canviar que s'ha recollit en la categoria anterior. En aquest cas es pot veure com des del significat emocional la força recau en els moments en els que s'està vivint la violència, se centra en com la dona busca i troba la força des de dins de la situació de violència, mentre que el significat evolutiu li atorga una acció de sortida, recull la força que proporciona el rol matern en el moment de la sortida:

Isabella: “el fet de ser mare et dóna com més força per menjar-te el món. A mi m'ha donat aquesta força, ha estat com el motiu principal per lluitar i per sortir de tot això, i per acabar amb el mal rotllo. A mi m'ha donat força la meva filla (...) Perceps moltes coses, molt bones, és a dir, sobretot havent passat una situació dura, per a mi la Mireia era un angelet que estava a casa. És a dir, en moments molt baixos, molt baixos, de no poder ni aixecar-me del llit, era com... és que ni em plantejava quedar-me al llit. No sé, és com que els nens tenen una sensibilitat especial per captar quan estàs malament, com que t'arrosseguen a no estar malament, vinga va, espavila”

Elisa: “em vaig quedar amb ell aquí sola... I de sobte jo em vaig adonar que jo estava sortint perquè la tenia a ella, que no podia deixar que ella visqués el que jo havia viscut allà, saps? Tant malament que jo estava, me'n recordo que una amiga em va dir, necessites buscar ajuda perquè si no.. Després haurà de venir algú a treure't, no podràs sortir pel teu propi peu. I... i sentir que jo havia de donar-li un canvi a ella... això és ser mare, oi?”

Núria: “I per mi va significar també un canvi, perquè va ser com un aprenentatge. En el moment que vaig començar... vaig ser mare... no sé, coses que no havia fet per mi doncs al veure'm allà... doncs per exemple, al separar-me i trencar amb una relació de parella així abusiva va ser en una part perquè de cop vaig començar a veure com em tractava davant del meu fill i vaig dir jo això no vull que ho visqui el meu fill i en canvi per mi ho estava acceptant, oi? O no ho estava veient, no sé... el fet de veure al meu fill al mig d'aquella situació familiar on estaven passant coses que no m'agradaven va ser com definitori de dir no, això no ho vull, oi? Pel meu fill ni per mi però vull dir, el que em va fer veure la llum va ser veure que estigués passant davant d'ell i la veritat és que ... que això, que per mi em va fer canviar moltes coses i com voler alguna cosa millor per mi també, per ell però que de retruc per mi. Va ser una oportunitat per canviar moltes coses”

Per altra banda, la responsabilitat que s'atorga a les mares per a complir la seva funció maternal a la perfecció i a les expectatives tradicionals (Hanigsberg & Ruddick, 1999) fa que algunes incloguin en els seus relats components sobre les dificultats del que significa ser mare com, per exemple, **la lluita constant**:

Júlia: “Ha estat un canvi a la meua vida. I una lluita constant de cara al nen (...) Sobretot lluita (...) Clar perquè quan tu ets mare, ningú ho aprèn. Vull dir, que el dia a dia és molt difícil...”

I finalment, els sentiments més negatius es troben amb els més positius en uns discursos on apareix una certa **ambivalència de sentiments**. Aquesta coincideix amb el que Stadlen (2004) anomena amor maternal ambivalent, el qual integra sentiments negatius respecte l'amor maternal, la concepció dels fills i filles, la identitat de les dones més enllà de les criatures i el reconeixement dels interessos personals de les mares:

Silvia: “És que és tot. És una resposta molt... no sé, però ho ha estat tot, ha estat la cosa més maca que he tingut a la meua vida, la cosa més difícil, la més entretinguda. No sé, és que té de tot, és un repte continu, ser mare. Però no sé, és que ja et dic, té tot, és el més bo, el més bonic, el més... dur. Té un ventall molt ampli de... no sé si de contradiccions també, de ser el més bonic al més dur i el més complicat”

Aquesta ambivalència requereix d'un procés d'adaptació gens fàcil per a les mares, tal com apunta Almond (2010), ja que és un sentiment que es nega i genera rebuig a l'entorn. La pressió social i familiar no permet expressar i elaborar aquesta ambivalència i, per tant, genera dificultats de gestió per a les dones com, per exemple, sentiments de culpabilitat o la creença de ser “mala” mare:

Isabella: “però per a mi la primera vegada que vaig veure a la Mireia va ser com... et sents com estranya, oi? No ho sé. Molt agradable però a la vegada és com dir, sabré jo cuidar d'això? És una mica entre por i a la vegada et reconforta... no ho sé, de sobte sents com una tranquil·litat gran i a la vegada és com por. És molt ambigu, eh, el sentiment”

13.1.4. RESUM DE LA CATEGORIA SOBRE EL SIGNIFICAT DE LA FUNCIO MATERNAL

La funció maternal ocupa, en la societat actual, gran part del que significa ser dona i respon, majoritàriament, al compliment de la identitat femenina. Quan les dones arriben a ser mares, aquesta funció ocupa gran part de la descripció del qui són, del què fan i del per què ho fan mentre que, per altra banda, les dones que no esdevenen mares són considerades socialment com no complertes o al marge del que s'espera d'elles. Els relats de les mares entrevistades recullen aquest significat des de diferents punts de vista i concepcions però tots ells mostren la importància de la funció materna i el lloc central que ocupa en la vida d'aquestes dones. Sembla gairebé impossible qüestionar aquesta centralitat i pot resultar, fins i tot, en algun moment, amenaçant i incompreensible.

El que en aquesta investigació s'ha descrit com a significat identitari mostra les implicacions de la funció maternal en termes d'absoluta disponibilitat, de responsabilitat exclusiva (i que quan es comparteix es tradueix en un símptoma d'incapacitat o de manca de sacrifici) i d'anul·lació d'altres facetes de la dona. Totes aquestes implicacions poden generar en les dones un sentiment de desgast, castració del seu procés de desenvolupament, de soledat i d'exigència que passen a formar part de la identitat maternal.

Aquesta identitat s'ha naturalitzat i socialment s'amaga darrera una idea de plaer i realització personal que no permet socialitzar aquesta càrrega. Així mateix, el lloc de mare s'intenta definir socialment com un lloc de poder (imposat i al que només hi corresponen les dones) que reforça aquesta idea de realització. D'aquesta manera es frena el qüestionament d'aquesta funció i la cerca d'altres

llocs dins de la societat, la família i el desenvolupament personal i físic de les dones.

Per altra banda, el significat processual no deixa de ser una altra manera de marcar el camí que correspon a les dones per assolir els objectius socials que els “pertoquen”. Aquesta obligatorietat es descriu socialment com una oportunitat per a les dones sense mostrar la manca de suport i de reconeixement que l’acompanya.

Certament, i no és voluntat d’aquesta investigació ocultar-ho, la funció maternal pot implicar canvis satisfactoris per a la vida de les dones tal com també apareix en els testimonis participants. Malgrat això, la falta de qüestionament al respecte (atès que socialment no està ben considerat) atrapa a les dones en un pocés prèviament definit en el que elles tenen poca opció de moviment, canvi i transformació. Així doncs, es podria parlar d’un procés en el que les dones són considerades peons que han d’actuar (i sentir) segons les normes socials. La introducció de noves maneres de fer suposa, per a aquestes dones, un desgast i una lluita en un moment en el que es requereix tranquil·litat i suport.

Finalment aquesta investigació també parla del significat emocional de la funció maternal, el qual no és incompatible amb els significats identitari o processual descrits anteriorment. El valor emocional que s’atribueix a la maternalització atrapa a les dones en un marc de sentiments i atribucions que no els permet expressar-se o viure la funció maternal de maneres diferents, de formes alternatives no “validades” socialment.

La maternalització està envoltada de consideracions positives com l’alegria, la possibilitat de gaudir, la gratificació, l’entrega o el motor per viure, però al mateix temps està mancada d’un reconeixement i una valoració social real, amb la

consideració de totes les implicacions que té la funció maternal. Així doncs, aquest es podria definir com un funcionament social pervers que per una banda elogia la maternalització però per l'altra ni la reconeix ni la valora amb la seva plenitud i que, per tant, com a conseqüència deixa a les dones en mig d'un entremat amb difícil sortida.

Una de les opcions que tenen les dones per fugir d'aquest empresonament, del que en moltes ocasions no en són conscients gràcies al mateix entremat que oculata i sanciona les crítiques, és la possibilitat d'identificar altres elements que també formen part de la funció maternal. El sentiment de lluita constant, del requeriment d'esforç màxim i de l'ambivalència de sentiments que genera la maternalització conformen l'altra cara de la mateixa moneda. No es tracta de devaluar les connotacions positives de la funció maternal però sí de visibilitzar-ne també altres aspectes que moltes dones viuen. Quan aquestes dificultats surten a la llum permeten noves formes d'actuació i de narració que canvien els significats i trenquen les creences tradicionals i rígides que pretenen mantenir un determinat tipus de maternalització al servei de la societat patriarcal.

Quan la maternalització ha estat marcada per situacions de violència, tal com mostren les testimonis entrevistades, el camí i les normes establertes s'han alterat atesa la situació d'abús i aleshores aquestes dones han hagut de crear noves maneres de fer i de veure's a sí mateixes i als seus fills i filles. L'adversitat de la violència es converteix en una oportunitat per aprendre sobre elles mateixes i la postura davant la vida i és aleshores quan es poden subvertir les exigències socials. Aquest fet mostra, una vegada més, la supervivència i la força de les dones que viuen situacions de violència masclista i evidencia com no es tracta de persones

passives i dèbils. La violència debilita a dones (fortes, entregades, vitals...) que durant el procés de recuperació es retroben i canvien el lloc social que se'ls havia atorgat.

13.2. INFLUÈNCIES SOCIALS EN LA FUNCIO MATERNAL

La segona categoria dins de la dimensió sobre el significat de ser mare i la relació amb els seus fills i filles es refereix a les influències socials que existeixen entorn a la funció maternal. Aquestes influències recullen les creences, expectatives i significats socials que hi ha entorn a la maternalització.

13.2.1. DETERMINACIÓ SOCIAL DE LA FUNCIO MATERNAL

La societat determina i defineix la funció maternal fent que l'autonomia de la dona com a ésser humà estigui supeditada al que es determina socialment (Brullet 2004; Solé & Parella, 2004) i algunes de les mares entrevistades consideren que no es té en compte la subjectivitat de cada dona, fet que va lligat a una **objectivació dels fills i filles**:

Pepi: “ La maternitat s’entén com una molèstia. Així ho veig jo. O sigui, tenir nens no és tenir persones, és com si un nen fos un objecte que ha de passar ràpid, i que creixi ràpid perquè m’està molestant al meu desenvolupament personal”

Aquestes influències socials porten a algunes mares a parlar d’una **obligatorietat dins el cicle vital**, la qual està reforçada i validada pel model hegemònic de la maternitat occidental. Aquesta es basa en la naturalització, la individualització, l’exclusivitat, la moralització i l’exclusió (Stolcke, 1984; Mathieu, 1991; Badinter, 1991; Tahon, 1995; Hays, 1998):

Elisa: “Tu veus gent que cada dia... tots aquests tractaments d'esterilitat. Tot l'esforç perquè en aquest cas es... es necessita ser mare, oi? Tot i que, per altra banda hi ha dones que se'ls ha passat el temps, tenen 45 o 50 anys i ja han assumit amb tota la tranquil·litat del món que no ho seran. Altres no tan tranquil·les, oi? Però jo crec que encara pesa això que tu no estàs complerta si no...”

Olga: “No ho sé, per exemple, jo em vaig quedar embarassada, ja teníem programat el casament i tot això, feia dos anys que estàvem convivint (...) i resulta que em vaig quedar embarassada dos mesos abans de casar-me. I hi havia un senyor que em deia 'nena, nena, que els nens després fan comptes, que s'adonarà que t'has quedat embarassada abans de casar-te...' I jo, 'quin és el problema? Porto amb el seu pare dos anys' I sí que la societat a vegades és una mica cruel en aquest sentit”

Sònia: “Home, en la societat que vivim... bé, crec que és com allò de dir s'ha de tenir fills perquè, mira, és el que toca, perquè si no, què passarà sinó...”

Les influències socials relacionen la funció materna amb que les dones han desenvolupat la seva identitat en connexió amb la mare (Chodorow, 1978) i això afavoreix que la societat marqui la **funció productiva** de la maternalització, com si els fills i filles fossin un producte social:

Pepi: “Aquesta societat, que és una societat que està abocada o està dirigida per la producció, tot ha de ser productiu, la vida no té un sentit si no és productiva”.

13.2.2. LA MATERNALITZACIÓ SIGNIFICA SER UNA DONA COMPLERTA

Les influències i pressions socials sancionen a aquelles dones que decideixen prendre determinacions contràries a la identitat de gènere tradicional (Aumann & Iturralde, 2003) i això porta a una idealització de la maternalització

que passa per defensar que aquesta és la que fa que una dona aconsegueixi ser una dona complerta. Aquesta subcategoria, per tant, recull com les dones reben els càstigs socials i familiars a través de qüestionaments, soledat i crítiques per no exercir la maternalització tal com marca el mandat social.

Quan algunes dones relaten com elles han sentit que es *completaven com a dones* es llegeix en el rerefons la **marca de la maternalització tradicional com a única manera correcta o vàlida**. Aquesta maternalització de les dones (Tubert, 1996; Cid, 2002) s'aconsegueix fruit de l'alt impacte que tenen els mites i les ideologies socials al voltant del que significa esdevenir mare i que marquen les condicions necessàries per ser una "bona mare":

Núria: "Perquè les creences i els valors que tenim, i els patrons que tenim d'origen doncs bé, fan... creen un model del que és ser mare, del que és ser mare. La resta és ser una mare dolenta o ser una mare negligent o una mare... no sé de molts tipus, oi? Mala mare... Jo crec que almenys jo he mamat un model de mare abnegada, sacrificada, que se subordina als altres, que no té projecte, que el seu projecte és la família, que... Jo he mamat això"

Aquesta definició del que és ser una "bona mare" ha estat abordada per part de molts estudis feministes (Kawash, 2011) que han mostrat com allò que s'espera de les dones i que està moralment reconegut, emmarca a les mares en un model determinat.

Aquests discurs sobre com ser "bona mare" fomenten la dedicació exclusiva de les dones a la maternalització i transmeten el que es considera correcte o incorrecte respecte a l'esdevenir mare (Brullet, 2004; Solé & Parella, 2004). Així doncs, i tal com es mostra en el relat de la següent testimoni, les dones viuen una

certa **culpabilització si exerceixen la maternalització d'una altra manera**, la qual està penalitzada socialment i moralment:

Núria: “Però... jo treballo a l'administració i m'he pogut agafar una conciliació i m'he agafat una reducció de jornada no tant per poder estar més hores amb el meu fill, que ja estava moltes hores perquè tenia un horari molt favorable, sinó per tenir hores per mi. Clar, quan dic això hi ha gent que s'enfada perquè diu home! Fins i tot a la feina hi ha un pique una mica perquè això que t'agafis reducció de jornada per tenir més hores per tu doncs no està ben vist, només està ben vist que les dediquis als teus fills i que les dediquis a estudiar i a fer coses, a part d'estar amb el teu fill també, clar, doncs no... fa ràbia, oi? O no s'entén o... diuen quin morro aquesta que té, la reducció és per cuidar fills només...”

Aquesta idea de la dona complerta quan és mare va lligada a diferents aspectes que es detallen a continuació com, per exemple, la idealització de la maternalització (Chorodow & Contratto, 1992). Aquests aspectes expliquen que en els relats de les mares aparegui com s'**atorga la responsabilitat exclusiva a la mare**:

Agnès: “Et condiciona en que segueix sent la mare la que s'encarrega quan el nen està malalt, quan no està malalt, de la roba que has de preparar, de les bosses, de la cartera, de totes aquestes coses segueix sent la mare la que s'encarrega de tot. Vull dir, per més que tinguis una parella que intenti fer-ho, sempre ho acabes fent tu. Ens ocupem nosaltres de tot”

Núria: “Els homes no són incapaços, són totalment capaços de fer-ho, el que passa és que no ho veuen com una cosa seva. En canvi nosaltres la responsabilitat és tota, o sigui, és que és tota la responsabilitat. Aleshores jo crec que encara estem així, encara ens han educat així i encara ho veiem així, aleshores ara hi ha el discurs que no, no que

ho hem de compartir tot però a la pràctica els homes no han interioritzat que els fills són una responsabilitat molt àmplia, molt, i molt extensa, i que també els correspon. Jo crec que no ho han interioritzat, en canvi nosaltres ho hem assumit amb paquet sencer i bé... això ens ho han donat, això ho hem agafat i hi ha dones que no ho volen deixar anar, i altres que ho volen deixar anar i no ho recull ningú, però jo crec que segueix sent molt així, no? tota la responsabilitat..."

Aquesta responsabilitat de la cura i el benestar en les dones es veu facilitada per l'aïllament de la relació materno – filial, com una relació que es desenvolupa en un espai privat i que requereix d'una disponibilitat absoluta:

Meritxell: "És com una motxileta, ja, que portes sempre a sobre. I és com si... no sé si hi ha pares que col·laboren en l'educació, oi? Però gairebé som les mares les que sempre estem allí, amb el tema de l'escola, amb el tema dels metges, amb el tema de... som cuidadores, oi? La societat és una societat masculista i... aleshores els nens són per les mares, i els pares treballar i una estoneta amb ells, i poca cosa més"

Aquesta exclusivitat en les responsabilitats porta a les dones a sentir-se culpables i desvaloritzades, així com amb una sensació de sobrecàrrega i qüestionament continu:

Sílvia: "Ufff... Jo crec que t'exigeixen ser perfecte les 24 hores al dia. I és impossible. Primera perquè els nens no venen amb un manual d'instruccions i és súper complicat, i cada un és un món i... és molt complicat. T'exigeixen massa i tu ets persona i et pots equivocar com tothom. Hi ha dies que ho fas millor i uns altres que ho fas pitjor. Però sempre tens qui, des de fora, jutja el que està veient, sense saber el que hi ha"

13.2.3. PROCÉS DE RESIGNIFICACIÓ DE LA FUNCIO MATERNAL ACTUAL

La funció maternal està patint un procés de canvi i això apareix en els discursos de les dones, sobretot quan parlen de pràctica més que de concepcions teòriques, quan el dia a dia pren pes i el marge d'actuació i reflexió es redueix. Hi ha alguns estudis (Benjamin, 1988; Chorodow & Contratto, 1992) que consideren que la idea de la mare perfecte ha perjudicat el valor que es dóna a les tasques que fan les mares i, entre altres, ha propiciat la creença d'un model "correcte".

Tal com apunta Aldmond (2010) les dones han de decidir sobre si ser mares o no, i en cas afirmatiu, tenen la possibilitat d'escollir de quina manera ho volen exercir però, malgrat aquesta suposada llibertat, la **invisibilització dels diferents tipus de famílies** és en algunes ocasions un dels impediments que les dones relaten a l'hora de poder actuar el seu rol de mares tal com elles voldrien:

Elisa: "I que som monoparental i som monoparental de carnet, em vaig fer el meu carnet de monoparental i crec que aquesta va ser una feina meva com que ella d'alguna manera veies també clar, que jo assumeixo que som així i crec que ho he aconseguit (...) Jo sento que la família se la fa una a la vida aleshores jo no volia embolicar-la a ella en aquelles coses familiars, que la teva família, que la meva família... però em vaig adonar que bé, que a l'escola també està com la idea d'això i ella ho ha de tenir més clar, oi?"

Les institucions han afavorit la naturalització de la maternalització i han marcat formes i entorns "correctes" per al seu desenvolupament però és necessari, segons algunes autores com Cánovas (2010), que les mares rebin suport per no viure amb culpabilitat el fet de treballar fora de casa mentre el pare o una altra persona cuida els fills o filles. La situació política i econòmica actual, però en general la rigidesa que envolta les estructures familiars, fan que la **manca d'eines**

per conciliar el món familiar i laboral converteixi en un camí gairebé impossible la resignificació del rol matern:

Anna: “Potser no podem estar tant pels fills com voldríem. Per l’estrès, pel treball, per... potser pels problemes també que tenim, oi? No estem 100% capficades amb la... perquè no tenim temps, no... a vegades per problemes no podem ser el millor que podríem ser si la societat fos una altra, oi?”

Agnès: “És a la dona a la que li costa més trobar feina quan tens un fill, oi? A l’home ningú es planteja... i hi ha algun home que ho fa, eh, però ningú es planteja quan li dones feina a un home, que s’agafi la baixa maternal (...) Per tant, seguim tenint problemes per trobar feina, per incorporar-nos al món laboral. I quan el nen està malalt a casa al matí, ningú es planteja que el pare perdi la feina, que es quedi a casa. És la dona qui arriba més tard o fa no sé què”

Malgrat les influències socials i la manca de recursos i oportunitats per a la resignificació de la funció maternal, hi ha mares que estan lluitant per aquest canvi més igualitari i sense violència. Aquestes dones relaten com allò que va servir a les seves mares i/o pares per educar-les, ara no els serveix a elles i han de crear noves formes fruit de la **ineficàcia dels referents educatius propis** (Vanistendael & Lecomte, 2002; Cyrulnik, 2003):

Júlia: “Potser sí que hi ha moltes coses... abans, quan jo vaig néixer no hi havia tantes coses com ara, que tenen els nens de tot. Però jo crec que no és... és tot. Jo a vegades li dic al Rafa... tantes joguines i tantes coses i no gaudeixes de la vida, no sé, abans no tenien tantes coses, oi? I hi havia menys coses, no era tan material, no sé, era diferent. Potser la família era més important, oi? les petites coses, anar un dia a la platja sense... Però és que ara sí que van a la platja però ja volen més i més i més... No sé...”

Aquesta manca d'eines i de referències educatives i de valors fora del patriarcat fa que, en ocasions, tot i que les mares tinguin un model clar de com volen exercir aquest rol, hi hagi una **incoherència entre la pràctica i els propis ideals**:

Blanca: “Nosaltres ens creiem súper modernes, súper fashion de la mort, súper divines perquè ens posem un talons i sortim per la porta. I això està molt bé, però seguim portant el pes de la casa i el pes dels nens, sobretot les dones (...) No ens n’adonem i som esclaves de les nostres pròpies victòries, perquè no hem delegat, o perquè no volem, perquè no podem, o no hem delegat que ells també facin la mateixa feina, i no només en que passin el drap per casa, sinó en estar amb els nens (...) Llavors el dia que ells treballin igual les emocions i puguin gestionar igual els nens fora i dintre, i nosaltres també sapiguem fer la mateixa feina a fora, que la sabem fer. O sigui, nosaltres hem fet un pas que ells no han fet, penso. I nosaltres ens reforcem entre nosaltres, però crec que ells han de madurar també molt encara, estan instal·lats en la comoditat i d’aquí no els moguim”

13.2.4. LA FACETA PÚBLICA DE LA MATERNALITZACIÓ

Tal com apunta Pablo Lis (2003), a mitjan segle XX s’introdueix la responsabilitat com a element clau per a una bona criança dels fills i filles. Aquesta responsabilitat s’utilitza **com a mecanisme de control** ja que les generacions futures es consideren suficientment importants com per a sotmetre la maternalització a supervisió.

Aquesta suposada necessitat de control de la maternalització fa que les mares siguin considerades com a objectes de la societat en la que viuen (Aumann & Iturralde, 2003; Hirigoyen, 2006) i, per tant, tothom sent que pot opinar i fer

valoracions sobre el quan, el com, el per què i amb qui. Es converteix en un tema d'opinió pública:

Pepi: “El patriarcat social que ja ve d’antic, però aquest patriarcat ha de controlar el tresor més preciós que té la societat, que són les seves criatures. I el poder que té una dona, el poder donar aquesta vida”

Les condicions de l’entorn, les creences i actituds de les dones així com la seva història influeix en la construcció de la subjectivitat (Deutsch et al., 1988; Mercer, 1995; Meleis et al., 2000), ja sigui per afavorir o dificultar la resignificació de la funció maternal. Dins d'aquesta faceta pública, un dels controls que identifiquen les dones entrevistades es produeix a través de **la presència invasiva de la família d'origen:**

Júlia: “Estan els meus pares al mig, jo dic una cosa a l’hora de menjar i doncs l’àvia... ha estat una mica d’anar trampejant, oi? O he hagut d’anar a treballar, s’ha quedat amb els meus pares o amb el seu pare i bé, no ha estat una manera tampoc escollida”

En molts casos, tal com mostra la última testimoni, la presència de la família d’origen (o almenys la forma i/o la freqüència) no és escollida lliurement per les mares sinó que es tracta d’una necessitat per a poder compaginar el món laboral i maternal.

La faceta pública de la maternitat permet exercir un control sobre l'activitat de ser mare, les dones no poden sortir del control social perquè han de seguir dins l'ordre establert si no volen desgastar-se més i volen poder tirar endavant. Aquest control, seguint a Benjamin (1988), no afavoreix l'autonomia de les mares, tant necessària per al desenvolupament dels fills i filles. El fet que no existeixin més

ajudes i que es retallin les poques que existien, i també, el fet que alguns suports a la maternalització fomentin aquest control, exigeix que les mares **mantinguin l'ordre social havent de fer esforços de contenció personal:**

Pepi: “Tampoc està tan ben vist que una dona decideix ser mare, desparramar-se sent mare fins i tot, ni físicament, o sigui espaxurrar-se i ser mare, i engreixar-se i tenir llet a les tetes. Ho dic així! I a més trobar-se guapa i preciosa i que fa la millor funció del món, perquè és que la fa, perquè està fent...”

Aquest ordre social **exigeix que es mostri la cara maca de la maternalització** fent que les dificultats portin a les mares a qüestionar-se individualment al llarg de tot el procés. L'ordre social no permet que es qüestionï la maternalització en sí ja que necessita que es mostri com quelcom perfecte, inqüestionable, malgrat que aquesta no sempre està lligada al centre emocional i social de les dones (Badinter, 1981):

Isabella: “Tal i com està tot muntat, és a dir... no ho sé, és difícil explicar-ho també perquè a la societat tot és com molt perfecte, oi? És a dir, tot a la televisió, tot l'entorn, és com molt perfecte... Quan tens parella, tens un fill, la responsabilitat és compartida... És tot com molt fantàstic i meravellós però després suposo que la realitat de cadascú no és així. Aleshores jo veig que és una mica com massa pressió, oi?, a que sigui perfecte. Perquè no és així. Bé, o jo no ho he viscut així. I no crec que sigui perfecte, per res, és a dir, és com et venen una cosa que després no és així”

13.2.5. NO INCIDÈNCIA SOCIAL

Aquesta subcategoria recull aquells testimonis que entenen la maternitat com quelcom pur, aïllat de la resta, com una faceta de la vida protegida. Mostra aquells discursos que, al contrari del que defensa Tahon (1995) quan parla de la

maternalització de les dones, sostenen que l'exercici del rol matern s'escapa d'allò social, que es quelcom biològic, intrínsec i que ve determinat.

El ser mare per algunes d'aquestes dones és quelcom **instintiu** i on l'entorn no hi té cap influència. Aquest punt de vista coincideix amb el que Badinter (1991) exposa quan parla sobre l'instint maternal, el qual dignifica la maternalització a l'hora que carrega la responsabilitat exclusiva en les dones:

Pepi: “Jo no vaig fer cas de ningú, ni de pediatres i amb lactància de mama quan no s'estilava, i tot eren crítiques. Jo no vaig fer cas a ningú, vaig seguir els meus instints, absolutament els meus instints i va ser molt fàcil tenir un fill seguint els instints. I molt gratificant”

En contra del que algunes perspectives defensen sobre la pressió social que existeix en com exercir la maternalització malgrat l'aïllament a la que està sotmesa (Thurer, 1994; Hays, 1998; Coltrane, 1998; Di Quinzio, 1999), hi ha mares que viuen aquest rol com un **espai privat on es minimitza l'opinió d'altres persones:**

Carme: “Influeix la televisió, influeix la teva veïna... però influeix en tot i jo crec que una, estant encertada o no, si una té la seva pròpia creença i la seva pròpia convicció, jo crec que per aquí... Jo crec que ha de manar el cor, que no pot manar una altra cosa (...) Estarà perquè evidentment tu no pots... la societat està i això no ho apartaràs però en el que és el teu interior de casa teva, la teva olla, li podràs posar verdures o no, o li posaràs pernil o no li posaràs pernil, o li posaràs porc, o li posaràs vedella. A la teva petita olla serà el teu brou. Vull dir que si tu als teus fills els dius que la mama de tal fa això perquè ella ho considera així però que tu que ets la seva mare ho consideres així, això repetit, que costa molt, influirà menys en tu i en el teu fill. Que sí

que et va bé escoltar i veure el que passa a altres llocs, i potser provar, però que el que surt del cor, del sentiment propi, potser és el més encertat”

I finalment, dins la concepció que l'entorn no és prou fort per influir en el rol de mare, algunes dones ho viuen com una **imposició d'allò natural sobre allò social**. Aquesta naturalització reforça la idea que exposa Imaz (2010) respecte a la incompatibilitat de la funció maternal amb altres funcions de la vida de la dona i, també consolida el que Hanigsberg & Ruddick (1999) entenen per ser “bona mare” i la incompatibilitat amb el món públic.

Pepi: “Aquesta societat ha de limitar aquesta expressió de vida també perquè és bastant transgressora, en el sentit que la vida té molta força. Quan es deixa a les persones viure i se les deixa en pau hi ha molta imaginació, hi molta creativitat... la vida dóna molts recursos, i són recursos que una societat de producció potser no podria controlar (...) Jo penso que la mare ha de tenir la responsabilitat de reconèixer els vincles que ha establert, que té amb els seus fills, que té pel fet biològic de ser mare i, a més, fer-ho amb orgull i amb dignitat, i dir-ho si cal, oi? No sentir-se malament per tenir aquests vincles i per ser la única persona que pot tenir-los. Jo penso que també és una cosa que s'ha de reivindicar. I ella ha de reconèixer aquests vincles, i és una feina important que ha de fer, i els ha de respectar”

Algunes dones expliquen que la naturalització de la maternalització fa que les mares percebin que és quelcom intrínsec a elles però també en el paper que adopten els homes, ja sigui aquest paper genètic o caracterial:

Blanca: “Jo no sé si sempre m'he trobat els homes que són tontos, incloent el d'ara, però penso que jo tinc el meu fill, que me l'estimo molt, i ara tinc un altre petit, i jo... Es que em puc tirar molta sorra sobre però penso que la genètica és totalment diferent, apart de l'ambient que els pugis donar. Un home és una ment plana, molt bona

amb el que s'especialitzi, i una altra cosa és una ment per sortir a treballar, quedar-se a casa, gestionar la compra... Aquesta capacitat de gestió dins de casa no la tenen ells, i això s'explica... (...) Vull dir que els homes són més de sortir fora i les dones de quedar-se, de cuidar als nens que no s'escapin, i els pares més... i això pot fer que una ment és més lineal i l'altre és més espacial. I no passa res, amb el temps això canviarà, però de moment l'època que ens ha tocat, jo gestionava dintre i fora de casa més que ell. I les emocions també"

Núria: "Jo vull pensar que no tots els homes són així ni totes les dones... ni... Vull pensar que això que hi ha una part d'educació i de socialització de gènere però que hi ha una altra part que és també caràcter, oi?"

13.2.6. RESUM DE LA CATEGORIA SOBRE LES INFLUÈNCIES SOCIALS EN LA FUNCIO MATERNAL

La maternalització s'ha considerat durant molt de temps (i encara actualment tal com mostra la última subcategoria sobre la "no incidència social") com quelcom aïllat, propi de les dones i que aquestes saben actuar de forma instintiva. Com qualsevol concepció naturalitzada dels processos socials, aquest punt de vista genera en les mares una responsabilitat i un sentiment de culpabilitat davant les dificultats inqüestionables. El fet de minimitzar l'opinió d'altres persones (ja que la maternalització es considera un espai íntim i privat) es pot entendre com un element protector però també com un posicionament que no permet visibilitzar la necessitat de suport ni de compartir, tan pròpia aquesta última d'altres sistemes socials en els que la maternalització se socialitza i comparteix (almenys entre dones).

Malgrat aquest punt de vista que nega les influències socials en la funció maternal, la majoria de discursos recollits en aquesta investigació apunten cap a la

direcció contrària. Existeixen diferents elements que converteixen la maternalització en un tòpic social sobre el que es poden fer judicis, crear expectatives i marcar formes d'actuació.

Aquesta definició i marcatge de com s'ha d'esdevenir mare supedita l'autonomia de les dones als valors i necessitats socials i a la funció productiva de la maternalització, la qual converteix als infants en objectes que cal modelar en funció d'aquestes necessitats. La determinació social que pesa sobre les dones (en "edat reproductiva" socialment acceptada, la qual no coincideix amb les possibilitats biològiques ja existents en moltes nenes al voltant dels tretze anys) castra el desig i voluntat de no ser mare. Aquest càstig arriba en forma de sanció a través d'infravaloracions o d'adjudicar dèficits, físics o psicològics, a les dones que no segueixen les expectatives socials. El pes que té en la societat actual no ser mare en una determinada edat i d'una determinada manera condiciona l'elecció de moltes dones i, per tant, les encamina cap al camí "normalitzador" amb discursos sobre el desig, l'instint maternal o l'amor a la parella.

Per altra banda, aquests discursos normalitzadors defineixen la maternalització com un pas cap a la realització personal i la possibilitat de completar mancances que es tindrien en cas de no esdevenir mare. Per tal de poder aconseguir aquest propòsit social cal idealitzar la funció maternal i sancionar qualsevol discurs o actuació que pretengui qüestionar-la o, simplement, posar-la en un espai de reflexió. Quan això passa les dones són castigades socialment mitjançant el discurs del que significa i el que no significa ser una "bona mare", portant-les cap als sentiments de culpabilització fins que es reincorporen al camí

“normalitzador” o, sinó, a la soledat i crítica social (per part d’institucions, xarxa social, amistats i família).

La funció maternal, doncs, es converteix en un element de control sobre les dones, les generacions presents i futures i, per tal que aquest es pugui exercir cal que sigui un tòpic de domini públic on tothom ens convertim en agents de control. Arribat aquest punt, la família d’origen aconsegueix el poder de la proximitat i el suport que, en moltes ocasions, es converteix en sancionador i controlador si es tenen en compte les testimonis entrevistades per a aquesta investigació. La funció de la família d’origen també ve avalada per la necessitat de moltes mares de fer front a la soledat, al sentiment de dubte i culpabilització i, també, a la conciliació laboral (que és la única faceta que socialment es permet compaginar amb la maternalització).

La faceta pública de la maternalització, per tant, requereix que les mares suportin consideracions i recomanacions provinents de diferents procedències però també que elles mateixes controlin quins aspectes comparteixen. Segons les dones entrevistades, només aquells aspectes positius de la maternalització són els acceptats socialment i, per tant, són les mares les principals responsables de no portar a la llum consideracions negatives sobre la funció maternal. Aquest fet pervers i doblement vincular converteix a les dones, doncs, en receptores i generadores d’aquesta faceta pública tan esbiaixada sobre la maternalització mentre es troben dins el camí “normalitzador” i dibuixa la possibilitat de desvincular-se com una ruta solitària i plena de càstigs.

Malgrat totes aquests influències, existeix també un procés actual de resignificació de la funció maternal. Com a resposta a la imposició existent sobre

les dones que han de convertir-se en mares per tal de complir la funció social que els correspon, han aparegut moviments que permeten decidir a les dones si volen esdevenir mares o no i, en tot cas, si ho volen, de quina manera. Com qualsevol canvi social, aquesta resignificació encara suposa una invisibilització d'alguns tipus d'eleccions com la monomarentalitat o estratègies de conciliació quan o segueixen els cànons establerts.

Aquest procés de resignificació ha sorgit, també, com a resposta a uns models educatius heretats que no resulten vàlids, ja sigui perquè inclouen relacions abusives, perquè col·loquen a la infància en un lloc d'invisibilització o bé, perquè mantenen a les dones en un paper castrat i de submissió social.

13.3. CONSEQÜÈNCIES DE LA INFLUÈNCIA SOCIAL SOBRE LA FUNCIO MATERNAL

Aquesta categoria recull com les mares viuen l'impacte de la influència social en la seva funció maternal. Hi ha aspectes que elles defineixen com a comuns per a totes les mares mentre que n'hi ha d'altres que pensen que són específics pel fet d'haver viscut violència masclista.

13.3.1. EFECTES COMUNS PER A LA MAJORIA DE MARES

Segons algunes mares entrevistades i tal com mostren diferents investigacions (Firestone, 1970; Lopata, 1971; Bernard, 1974; Rich, 1976; Oakley, 1979) la maternalització està envoltada per una idealització social que invisibilitza les opressions i la posició de submissió de les mares. Algunes mares expliquen com viuen una **sobrecàrrega per complir amb el model esperat**, amb les expectatives socials i en el moment en que socialment es valora que correspon:

Núria: “Anem sobre-carregadíssimes perquè ho estem intentant fer tot. I, al menys jo parlo de la meua generació per les meues amigues del meu entorn, som dones que tenim quasi 40 anys que estem amb criatures encara petites, moltes separades, per tant assumint gairebé soles la maternitat i no només treballant i a sobre esforçant-nos a la feina com les que més perquè resulta que per poder promocionar i tot has de donar el 100% sinó que moltes estem estudiant. Això als 40 anys amb criatures petites i treballant, oi? Jo dic estem boges, estem boges. Vull dir... estem donant el 150% i a sobre volent cuidar les amigues, volent tenir vida social, volent estar estupendes físicament... [riu]... volent... o sigui volem tot! I estem una mica estressades! I els homes no han fet aquest canvi, no ens han acompanyat amb això i aleshores, clar, estem una mica... que això, que encara està dient jo vull tenir la meua feina, vull tenir la meua vida social, vull tenir els meus projectes però també em sento culpable si no estic amb els meus fills no sé quantes hores o si se'n van... el deixo un dia amb els avis em sento malament... Vull dir... no ho sé, que penso que estem una mica estressades per això, perquè també implica que encara tot depèn de tu i que o no sabem delegar o no tenim ningú de confiança amb qui poder delegar, o no hi ha ningú que ens digui és que no és delegar, és que això és responsabilitat meua i ja està. I encara la societat ens col·loca el pes a nosaltres, i nosaltres volem fer moltes coses però encara tenim aquest pes a sobre i... i no ho sé”

Isabella: “És a dir, està tot pautat, està tot organitzat i és com que tot ha de seguir un model. I això és un error, això el que et crea és un estrès i una ansietat i un malestar que no...”

Segons algunes autores i autors (Eichler, 1983; Stacey, 1990; McMahon, 1995) als països occidentals s'estan donant canvis en la forma com s'exerceix la funció maternal allargant l'edat de tenir el primer fill o filla, disminuint el temps de dedicació als infants i adolescents o bé no convertint la maternalització en el centre de la vida de les dones. Malgrat això, a algunes d'aquestes mares, les

influències socials les han portades a **qüestionar-se sobre l'exercici de la funció maternal** sobretot en aquells casos en els que no s'ha exercit tal com s'espera socialment o no s'han aconseguit els objectius socialment determinats:

Carme: “Costa molt conscienciar-se que tu no pots moure més del que pots moure. Això a vegades paralitza, més quan tens el desig d’aconseguir alguna cosa, oi? Comestic jo, intentant aconseguir que el meu fill estigui bé. Aleshores el saber que tu no pots moure’t més enllà d’on pots, perquè clar, hi ha un nen, hi ha un pare, hi ha uns germans, hi ha una altra casa...”

Aquestes influències socials també ha portat a algunes de les mares entrevistades a fer un **esforç per mantenir-se en les pròpies conviccions** tot i que això hagi significat anar contra corrent. Els sentiments que expressen aquestes dones podria comparar-se metafòricament al que Aumann & Iturralde (2003) recorden sobre el final de les dones que durant la Inquisició qüestionaven determinades institucions i l'autoritat masculina:

Carme: “Jo peço d’una cosa, jo porto tota la vida anant contra corrent. Em costa molt esforç. Quan tot el món als dos o tres anys els hi dóna caramels als nens, els meus fills no els havien provat, i el dia que els hi van donar va ser a la guarderia i em vaig enfadar amb la cuidadora (...) A veure, sí que tot segueix un ritme, i sí que has d’estar lluitant sempre, i sí que és... No és penós, és costós de fer, i reiteratiu, i repetitiu, perquè el nen i la societat et marcaran i perquè a vegades una diu hòstia, doncs d’acord, sí, que es mengi un cromo si el vol, oi?”

Aquesta culpa, però, quan es refereix a la provinent de l'impacte social se centra en un sentiment de **culpabilització de les mares per a les dificultats que tenen els fills i filles**, donant a entendre que les mares són responsables dels problemes que tenen els seus fills i filles sense contemplar, tal com apunten

Levendosky et al. (2011), la història de vida i les altres relacions significatives que aquests i aquestes hagin pogut tenir al llarg de la seva vida:

Mercè: “Crec que la maternitat la veuen com una responsabilitat. Però no responsabilitat... a veure si m'explico. El que surt, aquell ésser que surt és responsabilitat teva, si és responsabilitat teva no em refereixo a nivell econòmic, que també ho és perquè n'hi ha que amb 23 anys encara estan a casa, i amb 27, sinó responsabilitat de com pugui sortir. I jo crec que és responsabilitat de tots, d'un pare i d'una mare, i de l'entorn i de l'escola, i de moltes més coses... (...) Quan hi ha problemes amb els nens, la culpa no és del nen, és de la mare. O al menys així ho he viscut jo, oi? i fins i tot jo he tingut aquesta sensació. La culpa, que t'assenyalin amb el dit, que et sentis responsable tu mateixa perquè al final t'ho acabes creient... No ho sé, aquest tipus de coses. Perquè a més, la societat, no ens enganyem, per molt que digui que és moderna, la responsabilitat d'un fill és de la mare, no del pare, eh. Per molt que vulguem dir que la societat aquesta és molt lliberal i que els homes freguen els plats, i tot el que vulguis, però qui s'encarrega de la casa i dels fills és la dona. Per molt que faci un home, encara hi ha molt per fer, i més si parlem de maltractaments, que aleshores les figures encara són més masculistes (...) I bé, i després la responsabilitat que et creen també que quan fan una cosa mal feta, és que la culpa és teva, oi?”

13.3.2. EFECTES ESPECÍFICS PER A MARES QUE HAN VISCUT SITUACIONS DE VIOLÈNCIA MASCLISTA

La violència masclista impedeix un desenvolupament psicoevolutiu dels infants i adolescents així com l'exercici de cura òptim per part de les mares (McGee, 2000; Irwin et al., 2002; Mullender et al., 2002) però també deteriora la imatge que tenen les pròpies dones sobre la seva capacitat parental (Levendosky & Graham – Bermann, 2000). Si a aquest fet li sumem que la influència social recau en el conjunt de les mares, quan aquestes han viscut històries de violència

masclista l'impacte és major i les obliga a **demostrar doblement que són bones mares**, no permetre's cap error fins al punt de dissimular el que ha passat o està passant per no ser titllada de mala mare, de mala gestora de la llar:

Sílvia: “L'exigència, és esgotador. El voler ser perfecte és esgotador. I trigues molt en adonar-te que és impossible, i més quan passes per una situació d'aquestes, encara vols ser més perfecte que els altres. És com si haguessis de demostrar més als altres el que sap fer, o el que no, oi? I tothom té errors, i ningú... I no una mare que no hagi passat per una situació d'aquestes és més bona que tu, però costa adonar-te que és així (...) Perquè penses que moltes de les coses que estàs fent o que estàs decidint, ho fas malament o pot afectar als nens, oi? És com si les altres ho tinguessin molt més fàcil, tot. I després segurament moltes vegades ho tens més fàcil tu, perquè has après a parlar i a raonar amb els teus fills, cosa que les altres no, oi? Jo ho he vist moltes vegades ara, comparant-me amb mares de l'escola. Dins de la situació que jo he passat, la relació que jo tinc amb la meva filla li dóna cent mil voltes a la que tenen ells. No saben tractar els seus fills, no saben entendre'ls, no... És una avantatge que dins de la desavantatge has agafat”

Agnès: “No expliquem a ningú el que ens ha passat, i ens falta autoestima per nosaltres mateixes. Aleshores sempre pensem que valem la meitat del que valem en realitat. Com que creiem que valem la meitat demostrem encara que valem molt més del que realment servim (...) La que ha viscut violència s'esforça molt més en protegir al fill. Jo si el meu fill està malalt no obro la botiga. Una dona que no ha patit violència potser no mira tot això o li deixaria el nen a la mare o a la veïna o... Jo si noestic al costat del Sergi quan està malalt em poso molt nerviosa, encara que estigui amb la meva mare, és igual. Jo pateixo el doble segurament, perquè el vull protegir molt més que les altres”

Les històries de violència viscudes queden en el terreny d'allò privat i no hi ha suport social per a la maternalització, els qüestionaments tornen a ser

individuals i les mares no poden explicar-se el que els està passant des del fenomen de la violència masclista.

La por i el dany a la integritat física i emocional de les dones generada per les situacions de violència masclista deterioren, tal com apunten Levendosky et al., (2011), les actuacions de protecció i de cura per part de les mares. Malgrat els esforços que fan aquestes dones per cuidar als seus fills i filles dins el context familiar que estan vivint, amb els seus relats manifesten que **la cura dels fills i filles i la violència masclista són incompatibles:**

Anna: “Al ser mare has d’estar pels nens, cosa que és impossible perquè has tingut una situació complicadíssima de molta por, de molta tensió, tot el dia, només estaves bé quan dormies... I és molt més complicat, clar, perquè no estàs al 100%. No ets una persona. Ets una màquina o... no sé com dir-li. No, no, és molt més complicat (...) Bé doncs això, no estar amb els meus fills, no poder gaudir d’un dia... Anàvem al zoo, anàvem al cine, anàvem al teatre, anàvem a molts llocs, però jo no estava al 100%. Jo tenia un problema al costat, que era quan arribés a casa què passaria, oi? Perquè ell com que no hi era, doncs tenir una bronca perquè me n’he anat, perquè arribo tard, perquè igual no tinc el sopar a l’hora que vol, no hi ha per sopar el que ell vol... No estar al 100% gaudint d’aquell moment que els meus fills doncs estaven contents, oi? A Port Aventura, al Tibidabo... estava, però no estava. Els acompanyava perquè sabia que havia d’anar amb ells però no estava al 100%.”

S'ajunten dos factors privats (la cura i la violència) que fomenten la culpabilització individual de cada dona sense donar una explicació social. Tal com s'apuntava anteriorment, la maternalització només és pública per allò bonic i agradable, no pels problemes o les dificultats que poden existir-hi al voltant.

Un altre dels impactes de la influència social és el **trencament de la idealització del significat de ser mare**, la violència trenca la idealització de tenir fills o filles, del que significa ser mare. Tal com mostren diferents estudis (Huth – Bocks, Levendosky, Bogat, et al., 2004; Huth – Bocks, Levendosky, Therat, et al., 2004b; Levendosky et al., 2006) la violència impacta, i fins i tot trenca, en les representacions mentals de la dona ja des de l'embaràs influent, per tant, en la forma de vinculació del fill o la filla.

Isabella: “És com que se't cau tot el món. El món sencera s'ensorra i dius ‘bé, qui m’ha venut aquesta pel·lícula? Perquè m’han enganyat’. Se't cau tot el món al terra, és com si la teva vida es desplomés, cau tot, tot, tot. Es cau tot al teu voltant i és com començar de zero completament. El primer que sents és ràbia, frustració, enuig... per dir ‘bé, qui m’ha enganyat? Jo tenia muntada una pel·lícula per seguir com la resta de pel·lícules i resulta que això no és així, a mi m’han enganyat’. Et sents així, enganyada”.

Per una banda, que la funció maternal no estigui idealitzada i contempli, també, els aspectes més difícils o fins i tot negatius facilita l'exercici d'aquesta funció però és quelcom que requereix d'un cert temps i d'un procés d'acompanyament. Per això és important que en el procés de recuperació es pugui donar suport a aquest trencament que, al ser causat per la violència, ha estat traumàtic, i es pugui crear l'espai per a verbalitzar coses que socialment no es comparteixen.

Baraitser (2008) descriu que la maternalització provoca un trencament i una transformació de la identitat de les dones limitant-ne la seva subjectivitat i recloent-les en el seu paper de mares. Si aquesta ruptura es produeix en un context de violència masculista, es dona una **fragmentació en els papers de mare i dona**.

Trenca el conjunt del que significa ser ambdues coses i implica una pèrdua o un dany en la identitat, ja sigui com a mare o com a dona:

Pepi: “En el cas que hi hagi una situació de violència i el fill es perdi perquè un home violent te l'està traient, i a més ho fa, o sigui, te l'arrenca. Això és tan dolorós, això no es pot explicar, passa, és una cosa tan, tan dolorosa que potser agafes molta més consciència de quin és aquest fil, oi? potser sí, oi?, i agafes molta més consciència del que significa ser mare, què és això que tens. Per molt que no puguis recuperar-ho i no ho puguis viure amb tota la seva plenitud però sí que agafes consciència, el dolor et fa tenir consciència. Jo era conscient del vincle i potser per això el dolor ha estat molt més punyent, molt més”

Meritxell: “T'oblides de tu. T'oblides de tu i et perds, i perds la identitat. I aleshores enlloc de ser, en el meu cas, la Meri, doncs vaig passar a ser la mare dels nens. I a mida que vas tancant-te en un cercle petit, perquè vas deixant, i això ens passa a quasi totes les dones maltractades, vas deixant de vincular-te amb els amics i quedes en un lloc molt tancat. Doncs ja no et coneixes ni a tu mateixa, només ets tu i els nens. Aleshores, t'anul·la totalment la teva personalitat de dona”

Aquest fet fa que les dones prioritzin el ser mares, que no puguin seguir exercint la funció de dones i se centrin en la de cuidadores dels seus fills i filles. Aquestes vivències rebaten els discursos socials que hi ha entorn al paper negligent de les mares que viuen situacions de violència masclista vers els seus fills i filles ja que mostra com precisament és la seva funció maternal i la protecció dels seus fills i filles el que prioritzen.

Dins aquesta fragmentació també es produeix una pèrdua de la possibilitat de ser mare:

Gemma: “[El rol de mare] va ser suprimit per complert. Jo no vaig ser mare, no vaig poder ser mare. No se’m va permetre desenvolupar-me com a mare, el meu instint maternal va ser totalment eliminat. El vaig perdre. Vaig perdre el dret a evolucionar, el dret a ser lliure, el dret a comunicar-me, el dret a ser mare, el dret a... és a dir, es va cometre amb mi un acte de terrorisme. Realment jo em vaig sentir totalment violada, els meus drets de tot tipus”

13.3.3 EN LA RELACIÓ ENTRE DONES I HOMES

Els discursos socials relacionats amb la maternitat i la paternitat, amb la gestió d'aquestes noves funcions, porten a la confrontació entre allò masculí i femení. Tal com apunta Balsam (2005), la funció maternal no es desenvolupa en base a quelcom innat sinó que depèn de la relació, dels vincles que s'estableixen i del context relacional de la parella. Val a dir, doncs, que en els contextos familiars i relacionals en els que hi ha una situació de violència masclista, a aquesta confrontació entre allò masculí i femení se li suma l'abús, eina per a aconseguir vèncer en aquest encarament.

Hi ha algunes d'aquestes relacions en les que tant homes com dones estan actius i es produeix un **enfrentament per la disputa de llocs dins la relació**, enfrentament entès també com un esforç que ha de fer la dona per aconseguir una relació equitativa:

Gemma: “L’home ja no veu a la dona com una inferior, la veu com una rival, una rival en un lloc de treball, una rival en qüestió d’intel·ligència, una rival en tots els caps. Aleshores clar, la dona s’ha tornat més exigent, demana molt més de l’home, ja no demana simplement que treballi i porti diners a casa, ja demana que com que hi ha una igualtat, que... entre cometes... Jo porto diners a casa, tu portes diners a casa, dons demana la col·laboració de l’home. No estic parlant d’ajuda, estic parlant de

col·laboració. La dona ja ho té molt clar que l'home ha de col·laborar en tots els aspectes, la dona ja no es la geisha, ara la dona demana que l'home també aporti sentimentalment, econòmicament i de tot. Vull dir, sexualment, de tot, afectuosament, de tot. Quan la dona nota que el home no està al que ella desitja l'aparta, igual que feia l'home abans amb la dona... sense necessitat de fer-lo sentir esclau de”

Hi ha altres relacions en les que l'abús ha minvat completament la funció maternal i on les dones només poden reaccionar amb **submissió i cessió de poder als homes** tal com ha passat en diferents moments de la història, des de l'Antiga Grècia, i al llarg de tot el Cristianisme (Tubert, 1991; Iriarte, 1996; Loraux, 1996; Duby, 1998; Imaz, 2010):

Olga: “Una persona que és submisa, que està a casa seva a la cura dels fills i a la cuina, doncs moltes vegades no tenen valor per afrontar les situacions... Jo conec dones que han viscut tota la vida així i mai es van atrevir a sortir d'allà perquè era la única vida que havien conegut, ja sigui per la seva experiència amb la seva mare, o àvia, o... o no s'imaginaven una altra vida, o tenen por a enfrontar, a sortir a treballar, a ser independents, a ser elles”

Pepi: “Les dones estan molt més sotmeses, volen complir un paper que en el fons només fa que donar més poder als homes. I això a més socialment, i a més ara estem en un moment molt difícil les dones, molt més del que ens pensem (...) És a dir, no ens estem adonant compte que nosaltres estem cedint el que ens correspon, i el que ens fa justament dones, que és la nostra capacitat de ser mares, oi? La nostra característica de dones no és ni tenir un lloc professional a la societat, ni... és que no sé, qualsevol altre rol social que se'ns vulgui donar, el nostre rol que ens fa diferents i que ens fa dones és justament la nostra capacitat de ser mares. Això és el que ens fa dones. Res més. I nosaltres estem renunciant a això i no ens n'estem adonant compte perquè ens pensem... Per exemple, jo m'esgarrifo quan... jo no vull deixar els homes a fora però jo sé quina és la importància

d'una mare, oi?, perquè hi ha un fet biològic, és que hi ha un fet biològic i no es pot qüestionar aquest fet biològic, és una tonteria. Cap espècie del planeta ho fa, només els homes que són penso l'espècie més tonta del planeta. Les dones qüestionem la nostra maternitat i donem el més preciós que tenim, els ho donem als homes. Els homes agafen un poder, nosaltres cada cop en tenim menys i ells cada cop en tenen més"

Per altra banda, el fet de viure aquest tipus de relacions entre homes i dones també fa que algunes mares relatin **preocupació per a l'existència de desigualtat en les generacions futures**. Tal com apunten diferents autores i autors (Barudy & Dantagnan, 2005; Orjuela et al, 2008) la forma com s'estableixen els vincles durant la infància permet desenvolupar la capacitat empàtica, la qual és imprescindible per a mantenir relacions afectives sense violència.

Olga: "Jo crec que la gent que té aquest tipus de mentalitat doncs també pensa que la dona ha d'estar a la cuina i a càrrec dels fills. Purament i exclusivament. Sí que influeix perquè és com que es pot passar de generació rere generació, oi? Aquest senyor com que és gran doncs ha educat als seus fills així, al mateix temps els seus fills busquen una dona submissa que estigui a casa seva... i a la vegada aquesta mare educa a la seva filla recollint la taula, que els homes es quedin asseguts... Sí, jo crec que amb els anys s'aniran trencant cadenes i passant barreres, a través que s'eduqui des de petits dins la igualtat de condicions, independentment del sexe, oi? Amb l'educació jo penso que a partir dels tres anys hauria de fomentar-se la igualtat"

13.3.4. RESUM DE LA CATEGORIA SOBRE LES CONSEQÜÈNCIES DE LA INFLUÈNCIA SOCIAL SOBRE LA FUNCIO MATERNAL

La influència social sobre la maternalització té impactes tant en les dones com en la relació entre elles i els homes. Al llarg de la investigació s'han pogut

diferenciar conseqüències comuns per a totes les mares d'altres conseqüències específiques en mares que han viscut una situació de violència masclista en l'àmbit familiar.

L'impacte comú per a totes les mares recau en el fet de la idealització social de la maternalització. Aquesta concepció es converteix en una eina de control social que eleva les expectatives sobre les mares i, per tant, les exigències sobre aquestes. Aquest procés genera una sobrecàrrega que mostra les dificultats de les mares i, de forma circular, genera més exigències en elles mateixes per a poder respondre als cànons socials fent que tot el qüestionament recaigui en les mares i, per tant, no es qüestionari el model social. Per altra banda, algunes mares, tal com mostren els discursos de les dones entrevistades, actuen en contra d'aquest model social a sigui per convicció (fet que els representa un sobreesforç no reconegut i a contracorrent) o per determinades situacions difícils com pot ser la violència masclista (fet que augmenta el sentiment de culpabilitat i l'autoqüestionament).

Així doncs, l'impacte específic que recau sobre les mares que han viscut situacions de violència masclista se centra principalment en la impossibilitat de tenir la cura desitjada dels fills i filles perjudicant la percepció de les mares sobre sí mateixes i, per tant, converint-se en un efecte multiplicador de la situació abusiva. Aquestes dones han de passar per llargs processos personals de sortida del context de violència però, quan són mares, a més a més han de demostrar la seva valúia i capacitats com a mares per tal de demostrar que són bones mares i que el que danya als seus fills i filles és la violència existent en el sistema familiar. Aquestes mares ja ferides per la situació de violència són les responsables de mostrar a la societat que la violència i la cura dels infants i adolescents és

incompatible, i ho han de fer des de dins de la situació de vulnerabilitat al mateix temps que s'han de sentir descrites com persones submises, víctimes i passives.

En aquestes situacions se sumen dos aspectes, la violència i les dificultats en l'exercici de la funció maternal, que socialment han de mantenir-se en el terreny d'allò privat per tal de preservar la idea social de família i de maternalització. Les conseqüències de la influència social per a les mares que viuen situacions de violència masclista, doncs, tenen un doble impacte en la pròpia percepció de les dones: el qüestionament de les seves actuacions i les limitacions o dificultats a l'hora de buscar ajuda. Així mateix elles són les primeres en constatar en pròpia pell aquesta influència social i les seves conseqüències, i també les primeres en viure la ruptura "existencial" entorn a la funció maternal des del silenci, l'autoqüestionament i la soledat. Aquesta evidència pot fer, per altra banda, que les dones no tinguin suficient suport per a sostenir la fragmentació de la seva identitat i que hagin de definir-se a sí mateixes només com a mares en detriment de totes les altres facetes com a dones per a poder sobreviure.

I finalment, un altre impacte de la influència social en la funció maternal es dirigeix a la relació entre homes i dones com a conseqüència de l'assignació de gènere tan fragmentada amb el que significa la maternitat i la paternitat. En els contextos de violència masclista la situació d'abús condiciona els vincles i el context relacional de la parella i, per tant, l'aparició i el desenvolupament de la funció maternal.

La relació entre homes i dones en aquest tipus de contextos genera un major esforç per a la dona per tal d'aconseguir una relació equitativa que, segons els discursos de les mares entrevistades, pot desencadenar o bé en una ruptura que

permeti a la dona assolir el seu lloc, o bé en un augment de la violència i l'obtenció de més poder per part de l'home. Aquest procés de lluita dins la relació, independentment del resultat, genera en les mares una preocupació per a les generacions futures convertint-se doncs, en agents actives de canvi que treballen per evitar que aquests llocs de desigualtat i abús es donin també en les vides adultes dels seus fills i filles.

13.4. EXPECTATIVES SOCIALS IMPOSADES ENTORN A LES FUNCIONS QUE SOCIALMENT DEFINEIXEN A LES DONES

La maternalització és un dels eixos principals que la societat marca dins la concepció del que significa ser dona però també n'hi ha molts altres relacionats amb el rol de parella, tal com es recull en aquesta categoria. Així mateix, aquesta categoria també aplega com aquestes expectatives socials repercuteixen en la imatge dels homes com a pares i en la distribució de les responsabilitats.

Blanca: “On està escrit que jo he de portar els nens a l'escola i tu no? on està escrit que jo he de demanar reducció de jornada i tu tinguis molts problemes a la teva empresa per demanar la reducció de jornada? On posa que jo per ser dona m'he d'encarregar dels meus fills? On està escrit que jo he d'anar a comprar i fer la piràmide d'aliments tu només li donaries ou ferrat? On diu que jo he d'anar al metge? O gestionar la trucada al metge? I tu m'acompanyes i ja sembla la gran cosa. Totes fem això. On està escrit?”

13.4.1. RESPONSABILITATS SOCIALMENT ATORGADES A LES DONES COM A MARES

Algunes recerques feministes han estudiat quins efectes té la maternalització en la identitat de les dones (Gould, 1978; Sheehy, 1976) i mostren com se'ls ha adjudicat la responsabilitat de l'**educació de futures persones** pràcticament en la seva totalitat:

Mercè: “El pes de l'educació és teu. I després, clar, has de protegir-los contínuament de la figura de l'agressor. Per tant, és com una tensió enorme. I has de protegir-los també de la societat, que la societat no s'assabenti que aquells nens estan... o que aquell entorn és violent”

Així mateix també són, segons les expectatives socials, les persones que han de **lluitar per la presència de la figura paterna**, tot i que aquesta sigui la que danya els vincles i relacions familiars a través de l'exercici de la violència:

Gemma: “La que es preocupava que la relació funcionés era jo, o sigui, ell s'allunyava de l'entorn familiar i jo intentava doncs que... home, més que res pel nen, oi? O sigui, de que existís aquesta figura paterna, oi?”

Tal com mostra Badinter (2010) la lluita per a la igualtat va significar, per a les dones, un augment de les càrregues i una pèrdua de temps i llibertat personal. Els discursos de les mares confirmen que són elles sobre les qui recau el **pensar i executar les gestions relacionades amb els fills i les filles** com per exemple l'escola o la sanitat:

Núria: “La responsabilitat global, o sigui, la responsabilitat global. L'home assumeix el que se li encarrega, els encàrrecs, però tu el pes global el portes i això, vull dir, és conversa entre les mares total, de dir hòstia és que ara la disfressa de carnestoltes,

oi? És que ho entomes com que és quelcom que ho has de fer tu. O sigui, si l'escola et ve amb el paperet el nen ha de portar una disfressa, si ets un home potser te'l llegeixes i el deixes allà sobre la taula però si ets una dona és que l'agafes i bé, i te'n fas càrrec fins que està la disfressa feta i el nen ja... i fins que fas la foto, oi?"

Agnès: "Jo portava al Sergi a l'escola, li preparava la roba, li mirava la cartera, li posava els pitets nets perquè era quan anava encara a la guarderia, mirava les notes de l'agenda, la cangur que teníem per la tarda perquè jo treballava era la que li deia que s'havia de fer de sopar, que no s'havia de fer de sopar, si posava la rentadora, si no posava la rentadora... No l'anava a buscar a l'escola perquè a aquella hora treballava però és igual, de qui l'anava a buscar, o el deixava o qui no sé que me n'encarregava jo"

Dins d'aquestes gestions també està present el fet d'**identificar i cobrir les necessitats** bàsiques com la cura, la protecció o la higiene, també és una responsabilitat que, segons les mares entrevistades, recau sobre les dones (McMahon, 2011):

Meritxell: "Si algú s'havia d'aixecar a les nits quan el nen té febre, ets tu. Si algú s'ha de quedar a les nits quan el nen està ingressat, ets tu. Si... a mi totes. Vull dir, quan l'Elisabet es va escapar de casa el seu pare es va quedar al sofà assentat i jo vaig sortir al carrer a buscar-la. Vull dir, em vaig trobar sola buscant a la meva filla. Eh... tot, tot. O sigui, jo no he compartit res"

Isabella: "En el moment que vaig veure com va actuar la meva ex parella, et surt el sentiment de protecció, de lleona, de dir 'd'acord, tu ets la meva parella, jo t'estimo molt, però la meva filla és meva. L'he parida jo, ha estat dins meu'. És a dir, és... és un sentiment que no es pot comparar a una parella. Mira que jo adorava al meu ex, eh... és com dir... et sents que de per vida l'has de protegir, de tot".

Júlia: “Aleshores ell pràcticament no treballava i quan ha treballat, o estava malalt, treballava unes hores... sempre ha estat anar fent. I jo quan estava depressiu, doncs anava fent. Quan va néixer el nen, que va ser una casualitat perquè jo tenia un quist a l’ovari i bé... i em vaig quedar, i aleshores doncs clar, jo al principi, ell feia altre coses perquè no tenia un treball fix ni res, i jo li vaig començar a dir que no arribàvem amb el que jo..., que s’ha de pagar el pis però un nen porta moltes despeses, però que jo sola no podia portar-ho tot. I aleshores doncs va començar a buscar, no trobava..., i va començar a treballar, no fix, fix, però va començar a treballar una mica més””

Així mateix, tenint en compte el que apunta Almond (2010) sobre el procés de decisió de les dones respecte a tenir fills o filles o no, una responsabilitat que les mares entrevistades viuen amb molta dificultat és la **decisió de tirar endavant els embarassos o no** en un context en el que existeix la presència del pare i en les que elles senten que voldrien el seu suport:

Meritxell: “Ell mai es va implicar en la maternitat i quan el Rubén va ser concebut, per dir-ho d’alguna manera, que va ser d’una manera no buscada, jo li vaig preguntar què fèiem com a parella i la seva resposta va ser que ell no ho sabia. Aleshores jo vaig haver de decidir sola si tenia al meu fill o no el tenia”

Isabella: “Ets tu la que acaba decidint si et quedes embarassada o no. Va ser com molt manipulador, vaig començar a veure coses d’ell que no em van agradar, va ser com dir ‘segueixo endavant o no segueixo?’ I és molt dur, eh, que se’t passi pel cap això i bé, horrible. Ets tu la que té tota la responsabilitat. I seguint amb l’embaràs vaig seguir veient coses que no m’agradaven i va ser com dir... ‘s’ha de seguir’ però clar, et sents responsable totalment de la persona innocent que vindrà al món i no té la culpa de res. És com... ja no hi ha marxa enrere, és a dir, està així i segueixes endavant i ja està (...) Aleshores clar, tu et sents responsable primer per haver consentit tenir un fill amb ell,

pensant que era una persona ideal, fantàstica i meravellosa, i no haver vist el seu altre costat, oi?”

Aquests testimonis també mostren com les mares assumeixen les responsabilitats del fill o filla que està per venir, plantejant-se quin món i quina vida li donaran.

13.4.2. RESPONSABILITATS SOCIALMENT ATORGADES A LES DONES DINS LA RELACIÓ DE PARELLA

Dins les relacions de parella les dones també viuen com una responsabilitat el fet d'haver-se d'ocupar del **funcionament de la relació i la resolució dels problemes**, fet que mostra com el mite de l'amor romàntic segueix vigent (Vandewiele & Philbrick, 1983):

Núria: “Jo crec que això bé era un dels problemes de la relació més importants, oi? Que era com jo m'havia d'ocupar que tot funcionés, oi? I que la relació funcionés, i quan hi havia problemes jo m'havia d'ocupar de resoldre'ls i... bé tot. És que m'havia d'ocupar que la relació funcionés. I jo tenia la responsabilitat de la relació d'alguna manera perquè ell ho col·locava bastant aquí (...) No tenia cap mena d'autocrítica, mai havia generat cap problema, tots els problemes els generava jo, totes les culpes de tot eren meves, les solucions també havien de ser meves, tot l'esforç havia de ser el meu, oi?”

En les relacions on hi ha situacions de violència masclista, aquesta responsabilitat sobre el funcionament de la relació s'emmarca darrere actuacions de seducció i complaença tal com mostra la següent testimoni:

Carme: “Quedar amb ell o tal, és a dir, semblava, sí que ell em trucava i tal però per exemple jo decidia els llocs, jo no sabia per què ell sempre semblava que em volia complaure, on tu diguis [riu], el que tu vulguis, tal (...) Ell no em deia mai que no i

semblava que era jo la que decidia i ell sempre em deia el que tu vulguis, tal, oi? Clar, jo aleshores pensava que era complaença de l'altre, que em complaïa, que jo li importava. Ara veig que és que mai ha tingut capacitat de decisió

Una altra de les responsabilitats recau en **complaure el desig sexual de l'home** que, si es té en compte el context de violència masclista significa la legitimació de l'abús sexual dins les relacions de parella fruit de les expectatives socials:

Gemma: “Ell només se'n recordava de mi perquè entre les cames hi ha un forat, que és així com em vaig acabar sentint, un forat”.

Mercè: “O per exemple, jo que sé, amb la relació sexe, doncs a veure, jo no gaudia i al contrari, em feia mal, però la responsabilitat queia cap a mi perquè deia que jo era la seva dona i que tots els matrimonis feien aquelles coses”

Relacionat amb aquest aspecte també recau sobre les dones la responsabilitat de tenir **cura de les necessitats de l'home**, ocupar-se que se senti bé tal com Andrés (2004) mostra al parlar dels rols de gènere, fent això molt complicat quan a més a més aquest home és qui exerceix la violència sobre ella i els seus fills i filles:

Núria: “Me'n recordo que una frase seva és que no m'has dit les coses ben dites, quan jo li demanava alguna cosa, que jo volia quelcom que ell em deia és que... i aleshores ell sortia de mare, aleshores jo em queixava que ell havia cridat o m'havia tractat malament i em deia és que no m'ho has dit ben dit. Aleshores un altre dia canviava l'estratègia, li deia d'una altra manera i ara enlloc de dir-li com de bronca li diré d'una manera més dolça a veure si... tal, aleshores després és que no m'ho has dit

ben dit. Aleshores mai estava ben dit, enlloc de ser ell que no volia escoltar, era jo que no ho deia ben dit”

Pepi: “Totes les responsabilitats, jo era la única que tenia responsabilitats en tots els sentits. En fer funcionar la parella, la vida quotidiana, que el menjar estigués preparat, en aportar recursos... amb els recursos potser tota, tota no però bé... En sostenir el que fos, el que vingués. En que l’altre es formés, en el que l’altre necessités, en que l’altre sortís, en que l’altre estigués content... tot, tot, totes les responsabilitats eren meves”

Finalment la responsabilitat també recau en les dones en tot allò referit a **realitzar tràmits i gestions burocràtiques**, així com de les **tasques domèstiques**, aspectes invisibilitzats socialment des del moment en que les tasques femenines es van considerar inferiors que les anomenades productives (Aumann & Iturralde, 2003):

Anna: “Jo tot ho feia, l’escola, reunions, treball, la casa... tot era meu. Tot era meu. Comprar, la roba, rentar, els deures... tot era per mi (...) Documentació. Tot ho feia jo. Si s’havia de fer un document, si s’havia de llogar un pis, si s’havia de comparar alguna cosa... tot era jo. Ell només estava per lo de fora de casa. Ell dins de casa no ha fet mai res. Ja no... de cuinar, ni de fregar... això ja... sense discutir, oi? però el que era paperassa o documents o... no ho sé, ajudes, beques. No sabia ni com anaven. No sabia ni si les demanava, perquè m’encarregava jo. Sabia que sortia una beca de menjador, preparava tots els papers, presentava... no li podies dir ‘porta’m això a l’escola perquè avui s’acaba el termini de beques’. No li interessava res. No podies comptar amb ell. Ho havies de fer tu o es quedava sense fer”

Gemma: “A l’entorn de la llar doncs si jo no fregava els plats, allà no els fregava ningú, si jo no... les qüestions de la llar era jo”

Olga: “La cura de la nena, la de la casa, del menjar, de la cuina, de tot. És a dir, ell la seva responsabilitat era anar-se’n a treballar, tornar, asseure’s al sofà a mirar la televisió i a que li servís. La resta era tot meu. Ell complia el seu horari de feina i ja està i jo estava les 24 hores”

Sílvia: “Tant per la societat com pel pare, la mare és la que s’ha d’encarregar de tot, oi? I l’altre està doncs per fer nosa i per fotre bronca o per dir ‘aquí estic jo’, oi? Però realment al dia a dia no prenen decisions, i qui està contínuament ets tu”

Blanca: “A nivell social, el que et deia abans, jo surto per la porta, amb tres nens carregada, amunt i avall i es veu el normal. Surt ell ‘ostres, aquest pare deu ser un pare boníssim’ i jo dic ‘sí, te’l regalo’. M’entens? Nosaltres ens veiem cada dia i ho trobem normal, ells ho fan un dia i tothom diem que bo que és”

13.4.3. IMATGE DELS HOMES DINS D'AQUESTES EXPECTATIVES SOCIALS SEGONS LES DONES

La imatge que les dones entrevistades relaten sobre els homes que han exercit la violència responen a les expectatives socials però, per una altra banda, també s’allunyen del que socialment es pot esperar d’un home violent. Relaten falta d’implicació a diferents nivells i una manca de cura, però també els descriuen com a infants, sense massa possibilitat d’actuació.

La relació entre la subjectivitat femenina i les actuacions de cura ha estat desenvolupat per diverses autores, entre elles Aumann & Iturralde (2003) i es pot exemplificar quan algunes de les dones entrevistades descriuen als homes dins el context de les relacions de parella i la paternitat des de l'**absència o**, en altres casos, des de la **passivitat a l'hora d'agafar responsabilitats i prendre decisions:**

Carme: “Es presentava a les dues de la matinada, mai va banyar a un nen, mai va fer un biberó. Aleshores jo... ell a dia d’avui no li ha fet ni un ou fregit al Carlos, ni una truita (...) En el meu cas, allà estaven dos nens i se’ls havia d’atendre, eh. I et dic una cosa, en general, penso que una família és els nens són un cent per cent. És el que jo penso, eh. Són un cent. I s’ha de complimentar. El papa pot posar avui un cinquanta i la mama el cinquanta, demà el papa posa el vuitanta i l’altra el vint, l’altre després el trenta i l’altra el setanta, m’és igual. Però el cent per cent dels fills s’ha de complimentar. Aliment, bany, metges, estudis... parlar... tot. Pensar, raonar, ensenyar, educar-los. Tot el que és un ésser humà, que comença per ser un nadó, però que és un ésser humà, això és un cent per cent. El que tu facis amb ell serà en un futur, el que tu li ensenyis ho tindrà après. Tot això. Aleshores si hi ha papa i mama, escolta, conya de conya, conya, conya. Però si no, el que estigui ho ha de fer, perquè si no, no hi ha criatura, no hi ha ésser humà (...) Jo no sé si me n’han atorgat [les responsabilitats]. Com que el papa en aquest cas era un moble, un inútil, jo les vaig assumir totes. A mi no me les va atorgar ningú, les vaig haver d’agafar (...) El pare no sap fer-li ni un arròs blanc. Si jo hagués tardat dos anys en aprendre a fer un biberó, et dic jo que estaria a la presó perquè els meus fills grans i el meu fill petit estarien morts. No és que tu assumeixis o t’atorguin, en el meu cas no hi havia res”

Elisa: “Es que el seu pare no ha fet res. És que totes [les responsabilitats], és que el Daniel mai va saber ni tan sols el nom de qui cuidava a la Carla a les guarderies. Res. És a dir, tu pregunta-li el nom de l’escola on va la Carla, no té ni idea (...) És que no és capaç d’estar amb ella, aleshores aquí no hi ha responsabilitat de res, és un zero a u, és a dir perquè és que no és capaç ni de banyar-la”

També, i seguint amb el que Aumann & Iturralde (2003) expliquen sobre la contraposició dels rols masculí i femení, algunes de les dones entrevistades

perceben una **falta d'implicació en les tasques de cura de les dones** tant abans com després de la paternitat:

Elisa: “Jo me’n recordo que... si hi havia coses com... una de les poques que..., jo cuinava i ell rentava els plats. A casa meva no es rentava si no estava ell, aquestes normes estaven. Però ell no sabia res més enllà de res, és a dir, jo havia d’estar pendent de totes les coses de la casa, si es feia malbé alguna cosa, si no es feia malbé alguna cosa... Fins i tot si a mi em donava un atac d’asma jo havia de sortir a la farmàcia, ell no va ser mai capaç tampoc d’agafar obligacions, coses de la casa”

Pepi: “He hagut de fer tota la feina i a més ningú m’ha cuidat, en el sentit que jo no he estat cuidada. Jo he cuidat però a mi no m’han cuidat”

Sònia: “Jo fins i tot durant l’embaràs, jo suport d’ell no en vaig tenir cap. Jo vaig patir molt. Va ser un embaràs, a veure, no em vaig assabentar de l’embaràs però bé, a mi l’Arnau se’m moria quan me’l van treure. I no vaig tenir cap suport d’ell, en absolut. Jo me’n recordo que fins i tot, a l’hospital ell no es va quedar ni una nit. I les infermeres li deien, ‘ella no pot estar sola’, clar, em van fer una cesària i jo vaig estar allí doncs cinc dies sense... que no dormia, perquè l’Arnau no... bé, cada mitja hora es despertava, no em deixava dormir... i va ser horrorós. Jo ho recordo horrorós. Perquè per part d’ell no vaig tenir cap... cap suport, de res. Al contrari, tortures. Jo me’n recordo que no sé, estava en estat, fins i tot me’n recordo que estava de poc temps i el metge em va demanar... estava no sé si era de cinc o sis mesos, i el metge em va demanar repòs absolut perquè diu ‘el nen ja vol sortir’, i no vaig poder. De fet me’n recordo que em va fer anar a carregar, a comprar pintura perquè havia de pintar, i jo vaig haver de carregar-ho, i per no aguantar mals rotllos ho feia. I això era el repòs absolut que havia de fer. No sé, jo a les nits, jo que sé, igual. No ho sé, era molt... no ho sé, em vaig sentir... suposo que ho hagués pogut veure abans també”

En alguns dels testimonis recollits, el que les dones expliquen com una manca de suport quan elles han estat malaltes és, sense cap mena de dubte, el relat d'episodis de violència:

Júlia: “vaig estar quatre anys vivint amb ell a Barcelona, i bé la temporada aquí a Barcelona va ser terrible, i jo vaig tenir una hemorràgia d'estómac i ell no em deixava anar a l'hospital. Bé no em deixava, és que jo no sé si és que era ximple perquè jo treballava en un forn, jo em trobava marejada però clar jo anava a treballar i tal, però jo no sé com ell sabia que a mi m'ingressarien!! Perquè clar jo no... vaig anar sola a urgències a l'hospital del Mar i després d'estar tanta estona esperant ell em va dir que com m'ingressés formaria un cacau”

Seguint a Aumann & Iturralde (2003) els esquemes que s'estableixen socialment regulen el funcionament de les persones i proporcionen la informació del que correspon a cada sexe. En una relació de violència masclista, els homes són els que faciliten o dificulten l'execució d'aquest esquemes i, per això, algunes de les dones entrevistades els descriuen com un **impediment per a elles per a desenvolupar-se com a persones**, fins i tot com a privació per a ser feliç:

Anna: “No! No, no, jo no tenia parella. Jo no tenia res. Jo tenia una persona a qui li rentava la roba i era com un convidat a casa meva. No tenia parella, no tenia res. No tenia pare dels meus fills, jo era una dona soltera, una mare soltera. Per això vaig pensar ‘per què he d'aguantar això?’ Perquè si, a més a més de ser mare soltera, que no m'importa, perquè estic millor, he d'aguantar maltractaments psicològics i físics, a vegades... No vull un home a casa meva per això. Perquè jo porto molt bé als meus fills i sé fer-ho i no em cal ell. Perquè a més a més de no fer res, m'està impeding que jo sigui una persona normal. Per això vaig decidir, doncs, fer-lo fora”

Finalment, aquests homes també són viscuts per a les dones com a **egoistes i demandants**, els descriuen com a nens petits, essent aquesta una imatge aparentment contradictòria amb la d'un home que exerceix violència en les seves relacions familiars però que a l'hora mostra la soledat d'aquestes dones en la seva relació de parella i en la seva maternalització (De Beauvoir, 1968; Irigaray & Wenzel, 1982; Butler 1990):

Elisa: “Jo al Daniel l’havia d’acompanyar al metge, l’havia d’acompanyar per tot, l’havia d’acompanyar a passejar al gos perquè ell no volia passejar al gos sol, saps? Era absolutament tot, tot, no era capaç de fer res sol, ni pujar a tallar-se els cabells a Sevilla, que significa dos quilòmetres des d’on vivíem nosaltres i anar a la perruqueria. No era capaç de... de res. I clar, era un demandar, saps? Aquí jo... a mi m’agrada això, compra’m això, jo vull això, jo... jo, jo, jo, jo, jo, jo...”

Sílvia: “Jo m’he trobat amb el cas que a part de ser parella he estat mare d’ell. A part de la meua filla. Aleshores, responsabilitats moltes. Molts dies, ‘que t’has de dutxar’, que... és com si tinguessis, sempre ho he dit, un nen gran. Jo tenia un nen gran. A part d’ocupar-me de mi, de la nena, de casa, de la feina, m’havia d’ocupar d’ell, que agafés l’autobús que tocava quan tocava. No sé. Trist...”

13.4.4. RESUM DE LA CATEGORIA SOBRE LES EXPECTATIVES SOCIALS IMPOSADES ENTORN A LES FUNCIONS QUE SOCIALMENT DEFINEIXEN A LES DONES

Les expectatives sobre la funció maternal imposades socialment generen una sèrie de responsabilitats i realitats sobre les dones i els homes que promouen la rigidesa en les relacions al mateix temps que faciliten el control social quan aquestes expectatives no s’acompleixen. Les responsabilitats socialment atorgades

a les dones es diferencien segons la funció principal que es considera que ocupen dins el context: la de mare o la de parella.

En les responsabilitats assignades a les dones (tant com a mares com a parelles) existeix un procés pervers que les manté en el paper de transmissores d'un model social que és el mateix que les fa ser més rígides. Són les mares les que han d'assegurar-se de vetllar pel futur de les noves generacions i també les encarregades de vetllar per la figura paterna que, més enllà d'haver de respondre per una altra persona, aquesta és la que té o ha tingut sotmesa a la dona a través de la violència. Per tal que les mares compleixin amb aquestes expectatives, existeixen una sèrie d'elements de control que, al ser-los adjudicats a elles, les manté en aquesta posició: responsabilitat des de la primera decisió, de satisfer les necessitats i d'ocupar-se de la logística de tot el que té a veure amb els fills i filles.

De la mateixa manera que s'espera que les dones, des de la seva funció maternal, s'ocupin de la globalitat del que signifiquen els fills i filles, des de la seva funció com a parella s'espera el mateix: que funcioni la relació, que l'home tingui les seves necessitats (físiques i emocionals) cobertes i que la logística estigui resolta. Afortunadament hi ha mares i famílies que no funcionen segons aquestes expectatives perquè han aconseguit subvertir-les i tirar endavant segons uns altres canons i models. Però el que es recull de les testimonis entrevistades és la vivència del pes d'aquestes expectatives i l'esforç que suposa intentar subvertir-les.

Curiosament, si es comparen ambdues funcions segons les expectatives socials es pot veure com la mateixa societat que sotmet a les dones per sota dels homes, està comparant a aquests amb els infants ja que requereixen d'una altra

persona, una dona, que s'ocupi de la logística i de les necessitats físiques. Això però té un efecte pervers, comparar els homes amb els infants es podria llegir des d'un punt de vista que infravalora les qualitats masculines però, tenint en compte que estem parlant d'una societat patriarcal, el que aquesta comparativa permet és que els homes no es responsabilitzin i les dones se sentin amb la obligació de fer-ho. El pes del funcionament de la societat recau sobre les dones però sense que això sigui reconegut, amagat darrera unes idees sobre la debilitat, la submissió i les funcions biològiques o naturals.

13.5. SÍNTESE DE LA DIMENSIÓ SOBRE EL SIGNIFICAT DE SER MARE I LA RELACIÓ AMB ELS SEUS FILLS I FILLES

El que significa la funció maternal està construït per unes influències socials que tenen diferents repercussions en les mares i, també, per unes expectatives sobre els diferents papers de les dones en aquesta societat. Gran part de la identitat femenina està definida per la funció maternal; s'espera que en un determinat moment de la vida les dones esdevinguin mares i un cop aquest esdeveniment succeeix passa a ser el centre de la identitat de les dones prenent un significat que emmascara altres possibilitats. El pes social d'aquest significat fa més rígides i limita les possibilitats de les dones dins el marc social.

Els diferents significats de la funció maternal mostren com aquesta es concep com quelcom que requereix disponibilitat absoluta, és responsabilitat exclusiva de les dones i s'ha d'exercir d'una forma determinada. Aquestes concepcions són fruit de les influències socials que hi recauen i les dones que volen actuar la seva funció maternal d'una altra manera a com aquestes

influències marquen han de fer un gran esforç i sentir-se qüestionades i penalitzades per les seves decisions.

Les influències socials marquen la manera com les dones han d'esdevenir mares, fomentant determinades actituds i actuacions i penalitzant-ne d'altres. D'aquesta manera l'ordre social es garanteix a través d'aquestes influències que col·loquen la maternalització en l'espai privat, terreny que no accepta punts de vista exteriors i en fa més fàcil el control. Aquesta privacitat tanca a les ones en una funció determinada i no els permet contrastar i buscar noves maneres d'esdevenir mares; un procés paral·lel al que existeix entorn a la violència masclista quan la família i la parella es considera un tema privat.

Les influències socials no només estan dirigides a com esdevenir mares sinó també al propi fet de ser-ho. La maternalització es considera un element més de l'ordre social que permet mantenir els rols de gènere i les funcions assignades en la línia del model patriarcal. Per assolir aquesta finalitat, les influències socials permeten mostrar una faceta pública de la maternalització que en fomenti la idealització. És a dir, es deixa en l'espai públic allò que permet que el model patriarcal es mantingui mentre que s'oculta dins les parets de les llars i els cossos de les dones aquells aspectes crítics que podrien suposar una subversió en l'esdevenir mares.

Evidentment aquestes influències socials i tot el que impliquen tenen unes conseqüències en les dones sobretot entorn a la idealització de la maternalització. Això implica que quan les dones tenen altres experiències "no ideals" entorn a la seva funció maternal la culpabilització va dirigida a les capacitats de les pròpies dones. Per altra banda aquesta idealització requereix demostrar a l'entorn que és

així i mostrar la valúia personal; les dificultats queden amagades i es reforça el cercle. Aquest impacte en un context de violència masclista no fa més que reforçar els missatges de l'agressor.

Totes aquestes influències socials generen una sèrie d'expectatives sobre la funció maternal, sobretot al que refereix a les responsabilitats de les dones i de les mares, i també sobre la imatge dels homes en funció del que s'espera socialment de les dones.

Sobre les mares recauen responsabilitats com l'educació dels fills i filles com a futures persones, la gestió de tots els temes relacionats amb els infants i adolescents com pot ser, per exemple, la sanitat o les compres, o la responsabilitat de proporcionar-los i mantenir una figura paterna. Totes elles estan relacionades amb ocupar-se de les necessitats d'altres persones, en que les mares desenvolupin aquesta funció de cura i atenció com si fos quelcom inherent en elles, pràcticament sense possibilitat de qüestionament. A aquestes responsabilitats com a mares se'ls ha de sumar les responsabilitats com a dones, les quals també deriven de les expectatives socials. Així doncs, a les responsabilitats maternals, el context social també atribueix a les mares el bon compliment de la relació de parella i la resolució dels problemes que s'hi donin, així com la satisfacció de diferents necessitats dels homes, ja siguin de cura, logístiques o fins i tot sexuals.

Totes aquestes responsabilitats generen en les dones i en les dones – mares un pes molt elevat, fomentant el sentiment de culpa quan el que s'espera d'elles no s'aconsegueix independentment de quin en sigui el motiu. I, al mateix temps, genera en elles una imatge determinada dels homes, als quals els veuen com a persones que no volen agafar responsabilitats relacionades amb la llar, la cura o

els fills i filles, i que, en certes ocasions, poden acabar significant un impediment per al seu desenvolupament personal i familiar.

14. MOTIVACIONS DE LES MARES PER A PARTICIPAR ALS PROGRAMES

La tercera dimensió d'aquest anàlisi de resultats fa referència al conjunt d'elements que porten a les mares a demanar suport a programes d'atenció per a dones que han viscut situacions de violència masclista i per als seus fills i filles. Els elements que s'hi recullen s'han dividit en quatre categories: 14.1) característiques de la demanda, 14.2) vivències de les mares, 14.3) percepció de les mares sobre l'impacte de la violència en els seus fills i filles, i 14.4) vivències de les mares en la relació amb els seus fills i filles.

La suma dels elements d'anàlisi, organitzats en les categories esmentades i en les pertinents subcategories, permeten identificar i analitzar una trama d'elements que han portat a les mares a sol·licitar ajuda a aquests programes. Els diferents aspectes s'influeixen mútuament i des d'aquest funcionament sistèmic és des d'on s'han d'entendre.

14.1. CARACTERÍSTIQUES DE LA DEMANDA D'ATENCIÓ

Viure situacions de violència masclista genera diferents tipus de reaccions però, segons apunten Barudy & Dantagnan (2005), la resposta majoritària de les dones davant una situació d'estrès és la de demanar ajuda i participar en xarxes de suport.

Aquesta categoria recull les motivacions per les que les mares entrevistades han demanat ajuda als diferents programes i què les va portar a començar el procés terapèutic. Algunes d'aquestes motivacions estan referides als fills i filles (14.1.1.) o a elles mateixes (14.1.2.), però també n'hi ha d'altres que no són pròpies de les dones sinó que han estat motivades per terceres persones (14.1.3.)

14.1.1. CERCA D'AJUDA PER ALS SEUS FILLS I FILLES

Aquesta subcategoria mostra el que Cyrulnik (2002; 2003) anomena una relació de bon tracte ja que recull la capacitat de les mares per demanar ajuda en el moment en el que considera que ella sola no se'n surt. La voluntat de buscar ajudar per a l'altra, de protegir als seus fills i filles, porta a les mares a recórrer a diferents xarxes socials i a recursos del propi entorn.

Aquesta cerca per donar suport a l'altre és un aspecte bàsic de la marentalitat positiva, ja que mostra les habilitats d'aquestes mares per donar resposta a les necessitats dels infants i/o adolescents (Barudy & Dantagnan, 2012). Quan per a donar aquest tipus de resposta la mare ha de quedar-se en un segon terme i centrar-se exclusivament en els seus fills i filles, s'està reforçant un aspecte característic de la maternalització que difumina la dona més enllà de la mare.

Algunes de les mares entrevistades expliquen que van demanar ajuda a aquests programes per a mares i fills i filles que han viscut situacions de violència masclista perquè creien que els seus fills i filles **necessitaven un espai de conversa** per parlar sobre el que han viscut i el que els està passant:

Núria: “Era una inquietud que jo des de... bé, com que el Pau havia viscut situacions de violència, i després durant la separació sobretot va ser molt utilitzat pel seu pare per seguir la violència, doncs jo tenia la inquietud que ell havia de parlar-ho, havia d’expressar això, ho havia de treballar en algun lloc. (...) Quan vaig venir aquí potser no hi havia una cosa en concret que hagués passat sinó que jo tenia la inquietud de que allò no... jo havia estat fent teràpies però ell no i que li havia d’oferir aquest espai, oi?”

Aquest relat mostra, doncs, aquesta preocupació vers l’altre (el fill o la filla) i l’habilitat d’aquestes mares per adonar-se de les necessitats del nen o nena i buscar un suport dins la seva xarxa.

Per altra banda, el motiu que va portar a algunes mares a demanar suport a aquests programes va ser la **repetició de la violència** que veien en els seus fills i filles. El següent testimoni mostra com la possibilitat d’una rèplica per part dels seus fills o filles té un impacte emocional en les mares:

Anna: “Perquè el meu fill mitjà exercia la violència amb la seva novia i em vaig espantar. Em vaig espantar perquè estava fent el mateix que feia el pare amb mi, cridava, la controlava, l’amenaçava... I em vaig espantar”.

En aquest relat es pot veure com la preocupació de les mares va més enllà dels seus fills o filles arribant a altres dones que puguin viure el que elles han viscut. El seu paper actiu i de canvi les aboca a protegir a altres dones i, també als homes (els seus fills) perquè no entrin en la dinàmica de la violència masculista.

Dins d’aquestes demandes existeix la preocupació pel dany que la violència ha pogut causar als seus fills i filles, ja sigui en el moment present (quan les mares els hi volen proporcionar un espai perquè parlin del que han viscut) o en un futur

(quan volen prevenir que es repeteixin relacions de violència en les generacions dels seus infants i adolescents).

14.1.2. PERCEPCIÓ DE LA NECESSITAT D'AJUDA PER A SÍ MATEIXA

Dins aquesta subcategoria es recullen aquells relats de la mares que les porten a demanar suport perquè veuen els efectes de la violència masclista en el seu rol matern (per exemple, quan no poden comprendre les reaccions dels seus fills o filles) o en la seva quotidianitat familiar. Algunes mares, fruit de les exigències de la societat patriarcal i de la responsabilitat que recau sobre les dones respecte el benestar de la família (Lizana, 2012) també senten que no estan exercint la seva marentalització tal com voldrien o com s'espera d'elles i això les porta a demanar ajuda.

Algunes de les mares entrevistades han relatat que el motiu pel que van demanar atenció a aquests programes va ser la **difficultat de comprensió de les necessitats emocionals i relacionals dels seus fills i filles:**

Mercè: "Jo estava molt angoixada i tot el que vivia, però el problema era el comportament dels nens i l'angoixa que veia que havien patit (...) Hi havia qui mostrava molta agressivitat, com és el cas del Toni. Hi havia l'Alba que bé, que només tenia 12 o 13 anys i que era com la meva mare i el Sergi que era com si passés de tot."

En testimonis com aquest es pot veure com les mares veuen conseqüències en els seus fills i filles i que reaccionen emocionalment a elles, a partir d'aquí manifesten que els falta poder comprendre pel que estan passant els seus fills i filles per tal de poder ajudar-los i acompanyar-los. Aquesta reacció emocional que expressen algunes mares està relacionada amb el que exposa Lapierre (2008) quan

parla dels efectes que té per una persona veure com es fa mal a una altre ésser estimat.

Altres mares, en canvi, centren la seva demanda en les dificultats que presenten els fills o filles com a conseqüència de la violència masclista viscuda i com aquestes envaeixen **la quotidianitat familiar**, la globalitat de la relació i del dia a dia:

Pepi: “Tota l’estona eren els nens, el meu problema eren els nens. La meva dificultat.”

Les dones que han viscut situacions de violència masclista se senten culpables del dany que viuen els seus fills i filles i això fa, tal com es veu en l’anterior testimoni, que les mares assumeixin les dificultats dels seus fills i filles com a pròpies. Aquest aspecte es veu reforçat, tal com apunta Bancroft (2004b), amb la idea social que la responsabilitat del benestar dels diferents membres de la família recau en les dones.

Olga: “Home, patir violència és greu. Però tenir un fill és afegir un valor més, oi? És superior, és més fort. Perquè ja no penses en tu, has de pensar per dos. Per exemple, jo quan vaig començar amb el maltractament estava embarassada i jo deia, on aniré amb una panxota així?, després clar, va néixer la nena, i on aniré amb un nadó?, no puc llogar una habitació... ni posar-me en un pis on viuen vint persones, amb un nadó recent nascut... Aleshores clar, segueixes aguantant per la nena.”

Aquest últim testimoni mostra, tal com apunten Jeanjot et al. (2008), com amb l'embaràs augmenten les agressions però també l'estrès i la tensió de la mare per a trobar una sortida de la situació. La motivació per a sortir de la situació de violència és diferent quan es tracta d'una dona o d'una mare, ja que tal com

mostra el testimoni, el sentiment de responsabilitat, protecció i cura va més enllà de la pròpia persona i se centra en el fill o filla. Els lligams que significa la maternalització influeixen directament en el tipus de resposta que la dona pren per sortir del context de violència.

Algunes mares verbalitzen la **desorientació i el no saber com fer** com la seva principal motivació per demanar suport:

Sílvia: “Perquè anava molt perduda amb molts problemes o dubtes que tenia amb la nena. Reaccions que tenia, jo no sabia com afrontar-les. Perquè jo psicològicament no estava bé i encara que anava a atenció a la víctima que era una assistència psicològica de cara a mi com a dona, cap a la nena no tenia cap ajuda i anava molt perduda. No sabia el que podia o no podia dir-li, com dir-li...”

En aquest testimoni es pot veure com la violència masclista minva la seguretat de les mares respecte a com relacionar-se i protegir als seus fills i filles (McGee, 2000; Irwin et al., 2002; Mullender et al., 2002). Així mateix, tal com mostra Agustín et al., (2007), aquestes mares perceben la necessitat de rebre un suport dirigit a diferents facetes de la seva vida: el seu procés personal com a dones i el que està dirigit a la seva funció maternal.

14.1.3. PER INDICACIÓ DE LES PERSONES INTEGRANTS DE LA XARXA PERSONAL I/O PROFESSIONAL

Finalment, també hi ha mares de les que s'han entrevistat que, o bé han demanat suport pels seus fills i filles a altres serveis de manera directa o indirecta, o bé no han demanat atenció per iniciativa pròpia però han arribat als programes després d'haver estat assessorades per terceres persones:

Gemma: “Jo personalment no vaig demanar ajuda. Vaig ser aconsellada perquè jo realment no era conscient de la situació en la que jo estava. (...) Ens van dir que havíem patit una situació de violència en l'àmbit de la llar i que era aconsellable que anéssim a fer tractament.”

Algunes vegades les mares no poden identificar les conseqüències de la violència masclista en els seus fills i filles i requereixen d'altres persones a l'hora d'ajudar a les mares a veure les situacions que estan vivint i com aquestes afecten o poden afectar a elles, als seus fills i filles i a la relació que mantenen (Zerbe & Campbell, 1997).

De les mares entrevistades n'hi ha que han arribat als programes a través de **professionals relacionats amb l'atenció a les persones** com poden ser de l'escola dels fills i filles, professionals de serveis socials o professionals de la psicologia:

Meritxell: “En aquest servei vaig demanar ajuda a través d'una psicòloga privada perquè l'Elisabet, quan tenia 15 anys, va fer una fugida de casa. Aleshores jo la vaig portar a una psicòloga, pensant que tenia un problema ella... i aquesta psicòloga va destapar una mica que el problema no era un problema de l'Elisabet en sí, sinó que era un problema que hi havia a la família, amb el seu pare (...) Aleshores allà és on vam descobrir que a casa hi havia violència.”

Amb aquest testimoni es pot veure com en alguns casos on la derivació l'ha fet una tercera persona, les mares identifiquen situacions o comportaments problemàtics en els seus fills i filles però encara no ho poden explicar com a conseqüència de la violència masclista que estan vivint o que han viscut. És important remarcar la importància dels recursos de la xarxa com a detectors i identificadors de les situacions de violència masclista per tal de facilitar la sortida

d'aquestes situacions a les dones i als seus fills i filles i, al mateix temps, per crear una xarxa social de suport que disminueixi l'aïllament i la soledat al que la violència masclista sotmet a aquestes dones (Grigsby & Hartman, 1997).

Altres professionals relacionades amb l'atenció a les persones que han promogut que algunes de les mares entrevistades demanessin suport en programes específics han estat les **professionals especialitzades en gènere**, especialment aquelles que treballen en centres d'atenció a les dones:

Pepi: “Jo anava al centre de la dona de Sabadell, i allà m'atenien a mi però jo no podia ser atesa perquè jo no parava de parlar dels meus nens. O sigui, tot el meu focus estava centrat en els nens, i després de potser dos o tres mesos, un dia la Sílvia, la terapeuta, em va dir 'escolta, és que tu no podràs mai solucionar res teu si primer no solucionem el tema dels nens'. I aleshores ella em va posar en contacte amb aquest centre. M'ho va fer ella, me'l va fer ella el contacte.”

Testimonis com aquest últim mostren les diferents intervencions amb les dones, unes centrades en el seu procés personal i altres intervencions que inclouen el rol matern i als fills i filles. Ambdues intervencions són necessàries i compatibles, essent important valorar-ho en funció de cada dona i de la situació en la que estan els seus fills i filles (Agustín et al., 2007). En aquest punt és rellevant tenir en compte un risc del que s'ha de protegir a les dones: la dicotomització de l'escolta. Les intervencions professionals poden caure en dividir l'escolta en funció dels objectius del servei al que responen i, per tant, no oferir una intervenció integral que reculli les diferents facetes de les dones.

Tal com apunten algunes investigacions (Benjamin, 1988; Chorodow & Contratto, 1992) aquesta dicotomització genera i/o reforça la idea de posar la

maternalització com a eix central de la identitat femenina quan es prioritza la funció maternal i els fills o filles per davant del procés personal de la dona contemplant totes les seves facetes.

Per altra banda, la **xarxa personal** d'algunes de les mares entrevistades també han facilitat el procés de demanda d'atenció per a elles i per als seus fills i filles:

Agnès: “Jo havia estat atesa en un servei anterior que jo hi vaig adreçar a una amiga, que després aquesta amiga va venir a parar en aquest servei, i ella... Jo havia perdut el contacte amb tot servei, i ella em va parlar d'aquest servei”.

La xarxa social i d'amistats juga un paper important en el suport a les dones i als seus fills i filles que han viscut situacions de violència masclista, dones que han passat per situacions similars poden identificar-les en altres persones properes i servir de pont per a que aquestes puguin rebre un suport professional.

De les mares entrevistades no n'hi ha cap que arribés als programes via alguna persona del seu entorn familiar, aspecte que reflexa la soledat i incomprensió que viuen les dones que viuen violència masclista fins i tot dins de les seves relacions més properes. Aquest fet també mostra com el pes cultural del que significa una relació de parella i una família té sobre les dones i quin preu s'espera que aquestes aguantin (Aumann, 2003; Velázquez, 2003; Sastre & Moreno, 2004).

14.1.4. RESUM DE LA CATEGORIA SOBRE LES CARACTERÍSTIQUES DE LA DEMANDA D'ATENCIÓ

Així doncs, resumint aquesta primera categoria sobre les característiques de les demandes d'atenció de les dones, cal destacar tres moviments que porten a la recerca de suport: 1) una cerca per a l'altra persona (fill o filla), 2) una recerca personal a partir de la necessitat de comprendre aspectes emocionals que es troben en la quotidianitat i, finalment, 3) una cerca fruit de l'encaminament d'una tercera persona que permet començar un procés de conscienciació de la situació i les conseqüències viscudes.

D'aquesta categoria es poden extreure diferents idees que permeten convertir en un problema el tema de la maternalització i la seva relació amb la violència masclista. El concepte de maternalització positiva, tan necessari per a la protecció a la infància i l'adolescència, pot reforçar una actitud d'entrega i que deixa a les dones en un segon terme. Aquest risc existeix, sobretot, en els casos on s'ha viscut violència masclista ja que la necessitat de protecció dels fills i filles és urgent i imprescindible.

Les dones – mares que viuen situacions de violència masclista senten culpa pel patiment dels seus fills i filles i això les porta a assumir en exclusivitat la responsabilitat de la seva recuperació. Prendre aquesta responsabilitat, tenint en compte que la violència masclista genera sentiments d'inseguretats sobre la funció maternal, pot portar a aquestes dones a un qüestionament constant i a un gran esforç que faci, conseqüentment, augmentar el sentiment de culpa.

Per altra banda, aquesta categoria també mostra la importància de la xarxa social per a identificar i proporcionar suport a aquestes dones. Aquest suport, però,

pot, en algunes ocasions, reforçar les idees tradicionals que col·loquen la maternalització en el centre, i en exclusiva, de la vida de les dones.

Finament, es veu com la demanda que fan les dones les converteix en agents actives de protecció i prevenció de la violència masclista, creant una xarxa social que pot donar suport a altres dones, als fills i filles i a elles mateixes. Aquesta idea trenca amb el mite de les dones que viuen situacions de violència masclista com a passives i sense possibilitat de canvi.

14.2. VIVÈNCIES DE LES MARES

Les vivències de les mares entrevistades i recollides en aquesta segona categoria es descriuen a través de les conseqüències emocionals que ha tingut la violència masclista en elles, de com aquesta ha influït en les maneres de poder ser mare i, finalment, de com les representacions socials sobre la maternalització han actuat en unes situacions ja abusives.

Tal com apunten Sarasua & Zubizarreta (2000) la violència masclista és una situació estressant que té un impacte psicològic en les persones que la viuen. En el cas de les mares aquest impacte també recau en la seva funció maternal i en el que socialment s'espera d'aquesta.

14.2.1. EXPERIÈNCIES EMOCIONALS

Les mares entrevistades parlen dels sentiments que afecten al seu potencial com a cuidadores dels seus fills i filles i relaten, dins les conseqüències d'haver viscut una situació de violència masclista, **sentiments paralitzants** com la por, la

inseguretat, la impotència o la culpa, que els han dificultat en algun moment de la seva vida prendre una decisió i/o educar als seus fills i filles:

Agnès: “I això crec que és problema de la meva inseguretat, de la violència que hem viscut”

Elisa: “Em costa molt no sentir-me culpable. Culpable no sé de què, d’haver-li donat el seu pare, d’haver escollit malament, aquella sensació de... quina punteria!”

Tal com mostren aquestes testimonis, les seqüeles emocionals de la violència viscuda les porta a no poder respondre a les demandes quotidianes. Quan aquestes demandes estan relacionades amb la cura dels seus fills i filles, aquests sentiments paralitzants poden desencadenar en un (major) sentiment de culpa. Així doncs, les conseqüències d’una situació d’abús es poden convertir en noves conseqüències de la mateixa, causar el sentiment de culpa per a no exercir la funció maternal com es voldria o com es creu que s’espera.

En alguns casos aquests sentiments paralitzants no apareixen de forma concreta sinó que, segons expliquen algunes testimonis, envaeixen la capacitat d’actuar com a mares. Tal com apunta Hirigoyen (2006) patir llargs processos d’anul·lació o desautorització pot arribar a paraitzar a la dona per exercir les seves funcions maternals o altres funcions significatives tal com li agradaria o voldria:

Agnès: “Les dones que hem patit violència som insegures, sempre pensem que tot el que fem ho fem malament. Perquè part de la violència no només és física, sinó que és el destrossar-te com a persona. Crec que... és que fins i tot fer un brou, que és la cosa més senzilla del món, arribem a pensar que no ho fem bé. Qui diu fer un brou diu fins i tot a la teva vida professional, no? Jo vaig deixar de tocar el món de la medicina perquè

no encertava res, tot ho feia malament, la meva inseguretats... I jo sé que donant-te un medicament et puc fer mal, clar, em vaig sentir molt insegura i incapaç d'exercir la meua professió, sí? Però fins i tot, en el moment de donar un medicament als meus fills, em sento insegura. Fins i tot calculant una dosi d'antibiòtic em sento insegura i penso 'buff', que és una cosa molt senzilla, és fer una multiplicació però penso 'i si ho faig malament?', 'i si em passo de dosis?'..."

Diferents autores com Falcón (2001) o Aumann (2003) defensen que la culpa que senten les dones pel fet de viure situacions de violència masclista les paralitza a l'hora de poder sortir-se'n i com que necessiten una explicació pel que estan vivint, recorren a la idea estereotipada que els homes són els que tenen el poder dins la relació, els que tenen la raó i saben com cal actuar:

Gemma: "Es que a mi se'm va anular com a mare. Aleshores jo vaig deixar de ser mare (...) no vaig poder fer el meu paper de mare. El meu rol de mare va desaparèixer, no podia decidir, no podia fer, no podia educar al meu fill sota el meu criteri..."

En algunes ocasions, un cop les dones ja han sortit de la situació de convivència amb l'home que exercia la violència, segueixen sentint-se insegures i traslladen aquesta sensació que l'altra és una persona més poderosa a les relacions d'ajuda i senten un qüestionament constant (Herman, 2004). En el cas de les mares, a més a més, aquest fenomen augmenta el seu sentiment de culpa com a mares:

Carme: "jo aquell servei [d'atenció a la dona] el vaig deixar. Ho vaig tallar jo. Ho vaig tallar perquè clar, no em convenia en absolut el que et deien. Ho vaig deixar, no sé si altres mares ho van deixar... jo quan em vaig veure tan atacada en el sentit que com a mare has de fer això, perquè tu no pots permetre, perquè tu has d'estar per sobre, perquè tu has de... Osti... no, no, no. Aleshores ho vaig deixar, jo em sentia atacada, em

sentia atacada, oi? Aleshores de fet, quan parlàvem de mi no em sentia malament, quan parlàvem de mi com a dona, o com a dona agredida o tal, no em sentia malament. En el moment que parlàvem del tema mare, que hi havia, me'n recordo, dues psicòlogues, em sentia fatal. Clar et donaven uns consells i uns... i a més a més com una imposició, perquè a més a més no és que t'aconsellin o et diguin tu intenta... No. Tu has de fer... I jo no puc fer. Però és que a més a més ni anímicament estàs en condicions de fer el que et diuen, saps? Aleshores trobes que... veus al que està davant teu com si fos un gegant monstruós que se't menjarà. I penses que la setmana que ve que et toca anar no li podràs dir que has fet això, saps? I et sents... comences a sentir-te tan malament, tan malament, que jo vaig deixar d'anar perquè deia, a veure, hi aniré i no li podré dir que això que m'han dit que faci, que ho he complert. Amb un sentiment de culpa. Com si fossis una nena petita. Que no has fet els deures. Així, jo em sentia així. Aleshores vaig deixar d'anar-hi”.

En el testimoni anterior, doncs, es pot veure clarament com la dona entrevistada relata la diferència a l'hora de sentir-se qüestionada en els moments en els que es treballaven temes relacionats amb el seu procés personal o quan es parlava sobre la seva manera d'esdevenir mare. Aquest relat mostra la importància de tenir present, dins la concepció integral de les dones, el significat de la maternalització a l'hora d'intervenir amb elles. La manca de comprensió de la situació que està vivint la dona, tal com apunta Nogueiras (2004), pot fer augmentar la simptomatologia depressiva, que en moltes ocasions pot aparèixer associada a la simptomatologia ansiosa.

Algunes d'aquestes mares relaten com la violència masclista viscuda els hi ha generat **sentiments actius** com l'estrès, l'alerta o la ràbia. Aquests, segons Sarasua & Zubizarreta (2000), són fruit de la confusió generada per l'experiència de violència viscuda, la qual pot desencadenar en sentiments d'impotència:

Núria: “Vull dir que no vaig poder... bé, vaig esforçar-me en seguir fent el millor de mare possible durant aquest temps i crec que deu n’hi do el que vaig aconseguir però sí que vam viure això, amb un estat d’estrès i d’alerta permanent durant molt temps amb el Pau, i això ens ha marcat als dos”.

Carme: “M’anava posant rabiosa, rabiosa de mi mateixa perquè era incapaç de dir-li que m’ajudés, rabiosa per ell perquè no m’ajudava, rabiosa perquè se’m cremava el menjar, rabiosa perquè se m’ofegava un nen, rabiosa perquè a l’altre se l’havia d’ajudar a fer els deures”.

Aquestes emocions estan molt relacionades amb la demanda d’ajuda identificada en aquesta investigació com a la invasió a la globalitat de la quotidianitat familiar; l’estrès, l’alerta i la ràbia expressada en les testimonis anteriors deixen veure com són emocions i sensacions permanents al llarg del dia a dia i es converteixen en estats permanents afectant la capacitat de concentració per a desenvolupar tasques quotidianes (Sarasua & Zubizarreta, 2000; Hirigoyen, 2006).

Finalment, dins les conseqüències emocionals de les mares entrevistades també s’hi poden trobar **sentiments d’apatia o dificultat relacional** com la hipersensibilitat, la desconfiança, el tancament en sí mateixes o la soledat:

Núria: “Quan vivíem en parella i estàvem junts jo era una persona súper fràgil, súper vulnerable i molt poc sòlida. M’escolava per tot arreu, oi?, i... el que passa que bé, també m’ha portat a estar molt sola, a no poder tenir relacions de parella durant molt temps per tot això (...) Que no he refet, el que es diu allò refer la vida després de separar-se com altres persones que no hagin viscut situacions de violència, doncs aquest procés està sent molt més complicat, oi?”

Gemma: “Jo el que veig és que a mi m’han abandonat en aquest aspecte. En la responsabilitat de ser pares a mi la part paterna... allà t’apanyis! I ha caigut sobre meu, però no per la societat sinó perquè l’altre m’ha abandonat”

Aquesta sensació de vulnerabilitat i de poder ser atacada en futures relacions reforça l’aïllament social que les dones han viscut durant la situació de violència i, juntament amb la vergonya del que han viscut, augmenta les dificultats relacionals (Sarasua & Zubizarrea, 2000; Velázquez, 2003). Això, al mateix temps, dificulta que aquestes dones puguin viure relacions no violentes i, també, emmirallar-se amb altres persones que els mostrin les seves qualitats i habilitats.

14.2.2. INFLUÈNCIA DE LA VIOLÈNCIA EN LA MANERA D’EXERCIR LA FUNCIO MATERNAL

Les mares entrevistades han parlat sobre les possibilitats i limitacions que ha generat la violència masclista en l’exercici de la seva funció maternal, essent aquesta molt diferent **sense la presència física del pare dels seus fills o filles a la llar**, que significa, en moltes ocasions, que la violència masclista no interfereix de manera directa:

Carme: “Quan ell no està, és més pacífic perquè no està i saps que estàs tu sola i que no hi ha ningú. Aleshores el bany relaxant, els deures són tal... et permet riure amb els teus fills”

Tal com apunten Kung et al. (2002) les conseqüències de la violència segueixen afectant a les dones fins i tot un cop s’ha produït la separació física amb l’agressor. És important notar com aquest fet és més evident quan hi ha l’existència de fills i filles de la parella:

Núria: “Perquè si el pare segueix utilitzant... o sigui, si el pare després de la separació segueix utilitzant el fill per fer-te mal i per seguir exercint violència, és molt difícil la posició que has d’agafar aquí. És que és molt complicat. Molt. I la tendència pot ser, encara que no vulguis, seguir alimentant... o sigui, posar el teu fill encara més al mig o no sé, que és molt perillós perquè es que pots trencar... pots perdre la teva relació amb el teu fill si no ho portes bé, jo crec”

Anteriorment a que el pare surti del domicili familiar, el fet que la manera com les dones poden exercir el seu paper de mares sigui diferent amb o sense la presència del pare porta a que els fills i filles rebin indicacions, comportaments i expressions emocionals diferents de part de la mare i que, en algun moment, això porti a confusions, sentiments d’inseguretat i de desconfiança amb les relacions (Orjuela et al., 2008). Aquestes diferències també poden afectar **el procés d'organització familiar** creant situacions i/o contexts de desorganització que desgastin a les mares i desorientin als fills i filles:

Carme: “Però quan ell estava, em desorganitzava, m'estressava, em... jo que sé!”

Aquesta necessitat donada socialment d'ocupar-se amb soledat dels fills i filles, així com aquest esforç per fer front a la desorganització quotidiana, fa que algunes de les mares entrevistades relatin sentir-se soles i amb una sobrecàrrega en la responsabilització de les tasques educatives, generant una **percepció de la necessitat de suport social**:

Carme: “Jo era l'hora del bany i del sopar i jo em veia banyant, fent el sopar i els deures a la vegada. I ell estava assentat. I jo deia: com es possible que no s'aixequi a ajudar a res?”

Tot i que aquestes últims elements d'anàlisi també es podrien trobar en famílies monomarentals és important tenir en compte com la violència masclista, a part de sobrecarregar a les mares en l'educació dels seus fills i filles, deixa seqüeles en l'autoestima de les dones i desautoritza el seu paper com a mares. Aquesta soledat en les tasques s'ha de comprendre en un context en el que existeixen els sentiments paralitzants, la ràbia i el sentiment d'alerta constant.

En alguns casos, tal com expliquen algunes de les dones entrevistades i com apunten algunes estudis (Huth-Bocks et al., 2004; Huth-Bocks et al., 2004b; Levendosky, et al., 2006), les pròpies mares senten una **incapacitat per exercir la funció maternal** atesa la violència masclista viscuda i també, com la violència ha afectat a la percepció de sí mateixes com a mares, o del que elles entenen per la maternalització:

Gemma: “Des que va néixer ja me'l varen amputar, llavors clar a mi em falta el rodatge. Això és el que noto jo que... i que em torturarà tota la vida això...”

Merixell: “És que ha canviat tant... perquè des que els vaig tenir el que significava ser mare era una cosa i ara és una altra, no? Perquè no és el mateix quan tenen tres anys... O sigui, per mi hi ha un abans i un després. Abans era una cosa meravellosa, amb una il·lusió increïble... i si hagués pogut hauria tingut set nens. És que m'encantava, m'encantava, no? I a mesura que ha anat passant el temps la Meri ha anat deixant la maternitat pel camí, dic jo”

Aquesta manca de rodatge s'ha pogut veure quan les mares entrevistades parlen de les repercussions en la relació amb els seus fills i filles i de les dificultats per exercir la funció maternal (12.3.2.). Connectant les conseqüències emocionals de les mares fruit de la violència masclista es pot veure com una de

les majors afectacions per aquestes dones recau en la relació amb els seus fills i filles i amb l'exercici de la funció maternal.

14.2.3. IMPACTE DE LA FUNCIO MATERNAL ESPERADA SOCIALMENT

Les idees sobre allò que significa ser mare estan molt presents en la societat i, a través dels estereotips socials al voltant de l'exercici de la funció maternal, tenen un impacte en totes les mares essent aquest mai innocu. Tal com apunta Linton (1942) es tracta del que ell anomena un rol adquirit, el qual tot i, en el millor dels casos, ser fruit d'una decisió meditada, la dona està marcada per l'entorn social i familiar. En el cas de les dones que han viscut situacions de violència masclista, aquests estereotips troben un context on actuar amb més severitat i sobre persones amb menys possibilitats de reacció atesa la situació d'abús viscuda.

Aquesta representació social sobre l'exercici de la funció maternal impacta, conjuntament amb la violència masclista, en les dones entrevistades ja que diuen sentir-se **culpables per la pèrdua d'experiències amb els seus fills i filles:**

Anna: "Això em fa mal com a mare perquè tinc un nen petit ara [fruit d'una altra relació], que no passa això, i la relació és diferent. I me'n recordo que quan ells eren petits jo no era igual que ara sóc amb el meu petit. Per culpa d'aquesta persona, no? Que no em deixava viure, no em deixava respirar, no em deixava ser jo."

Socialment s'espera de les mares que tinguin una entrega absoluta als seus fills i filles i si no ho fan, independentment del motiu, l'entorn i les expectatives les porten a sentir-se culpables (Benjamin, 1988; Chorodow & Contratto, 1992; McMahon, 2011). Aquest sentiment de culpabilitat és més fàcil que creixi i

s'alimenti en un context de violència masclista en el que de per sí ja es culpabilitza a les dones i se les infravalora.

Així mateix, els estereotips socials dins d'un context de violència masclista fa que les dones també s'**autoqüestionin la funció maternal** amb dubtes o no sabent com respondre al seu fill o filla:

Pepi: “La violència m’ha qüestionat a mi com a mare, no m’ha respectat l’esforç que jo he fet en aquest sentit, o sigui, m’ha fet cansar-me molt més del que em tocava.”

Júlia: “Estàs parlant amb les teves amigues i bé, no sé, coses que diu ell, no? I com a mare doncs clar, jo dic, el renyo o no el renyo, ho està dient de broma... Jo sempre li dic ‘per què dius això?’, oi?, però clar, jo penso que potser ho diu de broma o no té importància, oi?, però clar, per mi sí que la té.”

El qüestionament és habitual en els discursos de les dones que han viscut situacions de violència masclista fruit dels abusos rebuts (Hirigoyen, 2006), però encara és major quan aquestes dones són mares ja que, tal com s'ha vist en l'element d'anàlisi anterior, les representacions socials hi tenen un gran impacte. Les mares entrevistades també mencionen les repercussions de la violència masclista en la relació amb els seus fills i filles, és a dir, el qüestionament afecta a la pròpia imatge com a mares i a la relació amb els fills i filles (Plaza & Roche, 2011).

Tal com s'ha comentat anteriorment, les representacions socials influeixen en la majoria de mares però quan aquestes han viscut, també, situacions de violència masclista, els estereotips incrementen i solidifiquen que les dones se **sentin infravalorades o inútils com a mares:**

Sílvia: “M’he sentit bastant inútil, pensava que no sabia fer res, ni tractar a la nena ni... Tot i que era jo qui ho feia tot, era com si no en sabés, oi?, com si sempre quedessin coses per fer o fes... no sé... era... un sentiment d’equivocació continua. De no saber afrontar res i de tot el que feia, fer-ho malament.(...) Sempre patia per si la decisió que estava prenent era la correcta o no. Era... el qüestionar-me contínuament totes les decisions que prenia, si estaven bé o no estaven bé.”

14.2.4. RESUM DE LA CATEGORIA SOBRE LES VIVÈNCIES DE LES MARES

Les conseqüències emocionals de les dones que són mares estan molt lligades a la seva funció maternal i a l’impacte de les expectatives socials sobre aquesta. Tant els sentiments paralitzants com els actius tenen com a conseqüència que desemboquen o reforcen un sentiment de culpabilitat i desencadenen en un sentiment d’impotència que genera la creença de no fer bé la funció maternal. Ambdós tipus de sentiments afecten una àrea bàsica i principal per a les mares, la funció maternal, però sobre aquesta també hi actua un component social més enllà de la violència masclista: els estereotips i la pressió social.

Aquesta categoria també mostra altres vivència de les dones en relació a la situació viscuda. La violència masclista, a més a més, genera un aïllament de les dones que augmenta el sentiment de vulnerabilitat i implica un augment de les dificultats relacionals, també posteriorment a una suposada separació. Així mateix, les situacions de violència generen tensió independentment de la presència o no del pare, fet que implica una desorganització familiar quan el pare hi és però, en qualsevol cas, sempre produeix una desorganització en les relacions i en el vincle matern – filial.

Així doncs, les vivències de les mares que viuen situacions de violència masclista acaben en sentiments de culpa, desorganització relacional i qüestionaments sobre l'exercici de la funció materna. A aquest fet, però, és important afegir-li el pes i impacte de les representacions socials sobre el que s'entén per funció maternal.

14.3. PERCEPCIÓ DE LES MARES SOBRE L'IMPACTE DE LA VIOLÈNCIA EN ELS SEUS FILLS I FILLES

Tal com apunten diferents autores i autors (Agar, 2004; Agustín et al., 2007; Orjuela et al., 2008; Plaza & Roche, 2011) presenciar violència entre els progenitors té unes conseqüències psicològiques, emocionals i relacionals en els fills i filles. Les mares d'aquests infants i adolescents perceben aquestes seqüeles durant o després de la convivència amb l'agressor i, aleshores, actuen per tal de poder-los oferir una oportunitat de recuperació. Aquesta categoria mostra com les mares entrevistades valoren l'impacte que ha tingut la violència masclista en els seus fills i filles; no es recullen les opinions dels fills ni les filles, sinó les percepcions i opinions de les mares vers les conseqüències en ells i elles.

14.3.1. DIFERENTS ACTITUDS DELS FILLS I FILLES VERS LA VIOLÈNCIA

Els fills i filles que han viscut en contexts de violència masclista poden reaccionar i posicionar-se de maneres molt diferents davant el concepte de violència (Agustín et al., 2007; Orjuela et al., 2008) tal com es mostra en aquesta subcategoria. Més endavant, en el punt 12.3.6, es recullen els relats sobre com els fills i filles responen davant una situació de violència.

Algunes mares consideren que els seus fills i filles, com a conseqüència del context familiar en el que han viscut, **normalitzen la violència com a model de relació** tal com apunten algunes autores i autors (Mullender et al., 2002; Agar, 2004):

Júlia: “I potser diu: ‘no clar, és que dones també maten a homes’, ell és com excusar, oi? Dic ‘home Rafa, potser si que hi ha algun cas però jo crec que és el mínim, oi?’ Li dic jo, ‘jo no és que sàpiga estadístiques però realment no és així’, ‘bé, doncs potser li ha fet alguna cosa!’ Sempre excusa als homes, sempre.”

Aquests infants o adolescents no consideren la violència com un fet problemàtic i la consideren com una resposta vàlida davant la qual no cal canviar res. Les mares d'aquests nens i nenes senten com el seu propi fill i/o filla legítima/en les situacions que els han danyat i no pot qüestionar-li aquest model de relació.

Altres mares relaten com els seus fills i filles **rebutgen la violència** (Carlson, 2000; Laing, 2000), ja sigui la que exerceixen els seus propis pares com conductes d'altres persones. Són experiències traumàtiques que fan que el fill o filla intenti parar:

Olga: “Una altra situació va ser anar en cotxe i ella començar a cridar: ja està bé, ja està bé! que no cridéssim més, i... I la tercera va ser ella cridant-li al seu pare que marxés i que ens deixés soles.”

Sílvia: “No tolera crits, no li agraden els cops. No perquè haguéssim rebut mai cap bufetada però sí que hi havia cops a portes o a... Coses que la nena avui en dia, tant la nena com jo, eh, però ella també, no m'agrada... quan m'he enfadat i he cridat, ‘no m'agrada que cridis perquè em recordes coses’”.

Per altra banda també hi ha dones que expliquen com els seus fills i filles han començat a **exercir la violència** vers elles. Aquests testimonis mostren com els fills i les filles repeteixen models que han viscut en els seus contextos familiars (DeOliveira et al., 2004; Lichter & McCloskey, 2004) i, tal com apunten O’Leary & Vidair (2005) que els utilitzen davant de situacions de conflicte o per aconseguir quelcom que volen:

Gemma: “En la nostra relació mare – fill jo he notat que l’impacte que li va produir va ser que ell es creia que ell em podia parlar com em parlava el seu pare.”

Sílvia: “Seqüeles de dominació, d’intentar dominar-me, oi? De dir-me, no, no, és que tu això ho has de fer, això s’ha de fer així perquè ho dic jo i punt. Coses que bé, intento fer-lo reflexionar... però bé, ho té eh això...”

Júlia: “Jo crec que amb el comportament, de comportar-se com un adult, quan em renya, ‘és que això no ho has de fer, és que sembles tonta’ i... bé, això m’ho diu constantment. ‘Es que no sé que tens a les mans’, que això ho diu el seu pare, però bé, ell m’ho diu a mi, al dia a dia. I que poso un menjar de merda... Coses així que... ho diu...”

14.3.2. CONSEQÜÈNCIES EMOCIONALS EN ELS FILLS I LES FILLES

Les mares entrevistades expliquen diferents sentiments que manifesten els seus fills i filles com pot ser inseguretat, ansietat, angoixa, agressivitat, culpa, soledat, incertesa i autoestima baixa. A part d’aquestes seqüeles, ja apuntades per diferents autores i autors com Zeanah et al. (1999) o Orjueta et al. (2008), les mares també expliquen com alguns fills i filles mostren **dificultat per expressar vivències emocionals:**

Elisa: “Jo crec que ha sentit por, oi? Jo crec que la por... (...) Ufff... el veure que la persona que està per protegir-te t'està fent mal, oi? I jo... ella... em va dir que tenia por que... que ella havia passat molta por i que ella no volia que la peguessin així.”

Núria: “Jo crec que a més a més ell té molta por a dins, al cos, ho sé perquè va sortint el tema de la por, va sortint, i jo crec que això és per situacions que ell ha viscut de violència que encara ara no les ha expressat ni les ha tret ni...”

Les mares perceben les conseqüències emocionals de la violència en els seus fills i filles a través del que elles mateixes han viscut i aquestes percepcions es poden confirmar o no amb els relats que els fills i filles fan a les seves mares. Que es produeixi o no aquesta explicitació està subjecte a moltes condicions, entre elles, que els fills i filles vulguin protegir a la seva mare i no donar-li més problemes amb les seves inquietuds, que els fills i filles tinguin una imatge molt deteriorada de la seva mare fruit de la violència viscuda i pensin que no els podrà comprendre o, també, que els costi elaborar la imatge negativa del pare que suposaria verbalitzar els seus sentiments (Mullender et al., 2002; Agar, 2004).

En qualsevol cas, quan les mares anomenen les vivències dels seus fills i filles a les entrevistes que se'ls han realitzat per aquesta investigació fan el mateix que les i els professionals fan o han fet amb elles en algun moment: posar nom a unes emocions que existeixen en el dia a dia i que cal nombrar per poder començar a elaborar-les.

Alguns fills i filles, segons el relat de les seves mares, també mostren **efectes psicossomàtics** (Mullender et al., 2002; Agar, 2004):

Pepi: *“Hi ha diferents maneres d’expressar, no poder dormir, tenir mal de panxa... jo què sé, hi ha varies maneres i també depèn quin moment s’ha expressat d’una manera o d’una altra.”*

Meritxell: *“Eh... a vegades penso que l’obesitat del Rubén és una conseqüència. La penso però no la puc demostrar perquè el Rubén es va començar a engreixar quan el seu pare va començar a fer-li el canvi escolar, jo sempre li he dit perquè allà és on va començar el procés. O bé això o la separació meva, oi?”*

Les mares entrevistades identifiquen en els seus fills i filles **efectes relacionals** com adultització, introversió, immaduresa, inseguretat o sentiments de desprotecció. Totes aquestes conseqüències, tal com mostren McAlister (2002) i Agar (2004) van manifestant-se de manera diferent al llarg de l’evolució dels fills i filles:

Sílvia: *“Era una nena que no era nena, que havia crescut massa ràpid, introvertida totalment, no... No exterioritzava res del que li passava perquè si ho feia estava mal vista per part del seu pare, no es podia plorar perquè si no ets dèbil, no es podia riure perquè ‘em molestes’... Un no podia comportar-se com era per por de les represàlies de l’altre, aleshores tot això a ella li ha hagut d’afectar. Segur.”*

Isabella: *“Li ha repercutit, per exemple, en el fet de no voler créixer, de voler refugiar-se amb la mama. És com que és una mica de tot, o pel seu caràcter, però jo crec que sí que li ha influït. El no voler créixer, a l’escola tenir problemes d’immaduresa, per no llegir bé, per no escriure bé... però tot relacionat en base a que ella no volia créixer”*

Blanca: *“Doncs jo crec que de relacionar-se amb els altres. Perquè són nens molt caseros, massa. Llavors a casa se senten com protegits i prefereixen estar a casa, de fet no volen anar ni d’excursió, ni de càmping, ni d’hotel... Bé, d’hotel a tothom li agradaria. Me’n recordo, l’any passat vaig portar als meus fills a Disney i se’n volien anar a casa a*

jugar a Gormitis. I la Marta igual, la única que aguantava era la petita. Vull dir que ells necessiten estar a casa.”

La **pèrdua de la seva infància** i de tot el que l’envolta és una de les conseqüències que les mares també identifiquen quan parlen dels seus fills i filles, i de l’impacte que hi ha tingut la violència masclista viscuda (Plaza, 2009):

Pepi: “Clar, quan es va produir la separació i es va trencar la xarxa, es va trencar tot això, aleshores el Gerard es va quedar com despenjat, totalment solt, no hi havia que el sostingués. O sigui, no parlo de persones, eh, parlo de la seva vida, del seu entorn, es va quedar sol. I clar, la seva dificultat és brutal, i ho és ara, i a més ha tingut unes pèrdues que jo crec que... Les pèrdues del Gerard són immenses, i el Gerard les tindrà tota la vida i veurem, veurem aquest nen què passarà amb ell perquè ha perdut el seu camí, ha perdut els seus amics, ha perdut el seu camí, ha perdut coses molt bàsiques i a més eren coses que li naixien molt.”

Blanca: “Els està impedit tenir una infància feliç, tranquil·la, com a mínim tranquil·la. Perquè feliç, si ve un filòsof grec, ens podem posar en què és la felicitat. Però bé, tranquil·la, d’acord? Des que no poden fer extra escolars el dia que han de fer extra escolars perquè el pare diu que li traiem temps d’ell.”

Una altra de les conseqüències emocionals per als fills i filles de les mares entrevistades són la **vivència dels canvis rutinaris**, com poden ser els de casa i d’escola als que han estat sotmesos i sotmeses. Més allà dels canvis en sí mateixos, les conseqüències emocionals recauen en la forma i els motius que han obligat a aquests canvis:

Núria: “Han estat els primers anys de la seva vida va estar canviant de casa i d’escola cada dos per tres per culpa d’aquesta situació d’un dia per l’altre i... vull dir, és que l’ha condicionat molt, segur.”

14.3.3. CONSEQÜÈNCIES COMPORTAMENTALS EN L'ENTORN SOCIAL

La violència masclista ha repercutit, també, segons els relats de les mares entrevistades, en un **baix rendiment escolar** però és important tenir en compte que en algunes ocasions, tal com apunten diferents autores (Orjuela et al., 2008; Plaza & Roche, 2011), l'àmbit escolar serveix a aquests nens i nenes i adolescents com a via escapatòria de la situació que estan vivint a l'àmbit domèstic:

Gemma: “Sempre ha sigut molt estudiós però ja quan ens vam separar, per exemple, ya tenir una davallada molt forta en els estudis. Era un nen que ho aprovava tot, era un nen que... bé clar...”

Anna: “Malhumorats, a vegades sense ganes de fer res... m'han deixat l'escola els dos grans, la nena l'he pogut agafar a temps. Per això dic que si hagués vingut aquí abans, hagués salvat dos nens del fracàs escolar, no? Crec, eh...”

Els fills i filles de les mares entrevistades mostren, segons aquestes, **problemes relacionals** amb els i les iguals però també amb la idea futura de poder tenir una parella:

Agnès: “És un nen molt insegur, i crec que això és atesa la violència. És un nen molt tímid i li costa molt parlar amb tothom i això. Una cosa és ser tímid i una altra cosa és ser tímid amb el grau que ho és el Sergi.”

Júlia: “Per exemple, li dius ‘quan tu tinguis novia...’ i no vol ni parlar-ne, no vol saber... i potser és perquè ara... però és que mai! I la meva neboda, sempre estan junts i la veu com la seva cosina i tal, però amb les de l'escola, l'inviten a festes..., vull dir... el que és nenes no... I li dic ‘bé, tard o d'hora et faràs gran i tindràs parella...’ però ell no...”

Algunes mares entrevistades perceben en els seus fills i filles l'**adopció d'actituds masclistes** en la seva quotidianitat, que tal com apunten diferents estudis (DeOliveira et al., 2004; Liheter & McCloskey, 2004), és una de les conseqüències de viure situacions de violència masclista que es poden generalitzar a diferents tipus de relacions:

Gemma: “És clar, però és que quina proximitat por haver-hi si per ell el simple fet de ser dona ja era una merda! Era impossible que hi hagués proximitat.”

14.3.4. VIVÈNCIA DELS PROGENITORS

La violència masclista afecta en la percepció que els fills i filles tenen de les seves mares i dels seus pares, fet que sempre té un impacte en el seu desenvolupament (Mullender et al., 2002; Agar, 2004). Algunes dones han explicat com els seus fills o filles perceben la **presència incondicional de la mare**:

Carme: “Que malgrat que el pare fos, estigués o no estigués, estava sempre la mama. Que el papa venia o no venia de vacances, ells han tingut vacances. Que independentment que el papa sopés o no sopés, ells sopaven. Que ells tenien els seus horaris. O sigui, independentment de tot, han anat a l'escola, han fet esport, han sortit a totes les colònies, hem anat a passejar... o sigui, de petits els he ensenyat, els he educat, m'he assegut amb ells, he parlat...”

Per altra banda, algunes de les dones entrevistades senten com els seus fills i filles **reconeixen l'esforç exercit per la mare** al llarg de tot el procés (Orjuela et al., 2008):

Agnès: “la que ha viscut violència s'esforça molt més en protegir al fill. Jo si el meu fill està malalt no obro la botiga. Jo no tinc una feina que hagi de donar

explicacions a ningú, però en aquests moments si el Sergi està malalt tanco la botiga els dies que siguin necessaris, o tanco per acompanyar-lo al metge, és igual. Una dona que no ha patit violència potser no mira tot això o li deixaria el nen a la mare o a la veïna o... Jo si no estic al costat del Sergi quan està malalt em posi molt nerviosa, encara que estigui amb la meva mare, és igual. Jo pateixo el doble segurament, perquè el vull protegir molt més que les altres”

Aquest testimoni mostra l'esforç des del patiment i l'angoixa però el reconeixement com a tal ha estat difícil de trobar explícitament en els discursos de les dones entrevistades, fet que s'explica per la influència que encara té el patriarcat i com aquest no reconeix l'esforç de les dones ni de l'exercici matern (Yela, 2000). Aquesta manca de reconeixement fa que les pròpies mares no el visquin com a tal, sinó més com quelcom que els correspon fer i que no té cap mèrit. També, en el context de violència masclista és important tenir present com aquestes mares han estat infravalorades i humiliades i que, per tant, és més difícil que valorin com a positiu alguna de les seves actuacions.

El model patriarcal també manifesta aquí una altra de les grans desigualtats, que consisteix en el rol penalitzador que socialment tenen les mares. Quan una mare comet un error o té algun comportament equivocat, aquest fet borra tot l'esforç diari que fa; per altra banda, quan un pare té un comportament positiu; aquest borra conductes negatives anteriors per molt nocives que fossin pels seus fills i filles.

Finalment, alguns fills i filles, tal com defensen diferents estudis (Mullender et al., 2002; Agar, 2004), manifesten a les seves mares com tenen una **imatge negativa del pare:**

Olga: “Amb dos anys i mig despertar-se i dir ‘shhh, calla, calla, que el papa és dolent’. El primer que deia era que el seu papa era dolent, que no ens sentís que estàvem despertes. (...) Li deia al seu pare que marxés de casa però dit... bé, si ens quedàvem nosaltres a mi em mata.”

Agnès: “I sent vergonya, a vegades, del seu pare. O sigui, li agrada quan està amb els seus amics... ell preferiria que el seu pare no hi anés, però si hi va, si tu l’observes veus que intenta marxar ràpid dels llocs perquè no el vegin. A vegades t’explica que quan està amb el pare si es troben amb algun amic ha d’anar en compte per no posar la pota perquè no els convidi a casa amb el seu pare perquè ell no vol que hi vagin. O per exemple, la festa d’aniversari que li faig al Sergi, que no li puc fer cada any però algun any li faig, sempre li faig jo, amb el seu pare no vol la festa, perquè no vol que els amics de l’escola vegin al seu pare”.

14.3.5. POSICIONAMENT DELS FILLS I FILLES EN EL CONTEXT FAMILIAR

Tal com mostren diferents autores (Agustin et al., 2007; Orjuela et al., 2008), els fills i filles que han viscut violència masclista en el seu context familiar adopten diferents posicionaments dins les relacions i un d'ells pot ser el posicionament **al mateix nivell de patiment que la mare**. Aquest element d’anàlisi mostra com les mares visibilitzen la necessitat de suport pel seu fill o filla igual que per a elles mateixes:

Núria: “Ha viscut situacions d’això de molts crits i de cops i del seu pare molt fora de sí amb ells a soles, quan estàvem separats, a vegades em trucava per telèfon i insults i tal, i jo crec que ell això és una cosa que la té, una por que la té, una inseguretat, una por. (...) Ell hi va content i s’ho passa bé i se l’estima molt però jo penso que sí, que

d'alguna manera li deu tenir por al seu pare perquè totes les situacions que ha viscut de violència les ha viscut... vull dir, ha vist al seu pare fora de sí completament, no?"

Pepi: "Quan ho vivíem, que això també, allà també hi havia violència, clar, té un impacte perquè estan veient un model, d'una mena de resolució de conflictes que és la pitjor, i a més també els genera por, els genera soledat, culpa..."

Altres mares posicionen als fills i filles des d'un **lloc passiu** de ser o haver estat testimoni de la violència, expliquen les conseqüències que ha tingut la violència pels seus fills i filles però ho interpreten des d'un segon terme, com si fossin efectes col·laterals:

Anna: "Ells no han estat maltractats físicament però psicològicament sí perquè han sentit molts crits, han sentit que la seva mare estava trista. Jo crec que això és el que més... Però no perquè em veiessin trista sinó perquè em veien... no sé si em veien, eh, perquè clar era el normal per ells. Jo era la seva mare i estava allà i era el normal, però no m'han vist al 100%, no? Feliç, contenta, jugant... Clar que ho han patit així, indirectament però ho han patit."

Júlia: "Sí que sabia alguna cosa, però no sabia que amb quatre anys s'havia adonat de tantes coses. Però ell m'ha dit a vegades 'us posàveu a la cuina i us barallàveu'".

Alguns fills i filles s'han sentit amb l'obligació de **defensar a la mare** en el context de violència, ja sigui de forma física o verbal (Baker & Cunningham, 2004; Cunningham & Baker, 2007):

Carme: "Quan són més petits et defensen del pare, evidentment jo me'n recordo que els meus fills es posaven davant de la cuina perquè el pare no passés"

Gemma: “Després, com ell veia o notava o sentia que el seu pare no es portava bé amb mi... deixem-ho així... doncs ell va voler agafar un rol d’una persona molt més gran del que li tocava per defensar-me a mi, o sigui, se’m ficava d’escut.”

Els contextos de violència generen en alguns fills i filles un posicionament de **triangulació**, que tal com apunten diferents autors (Holden & Ritchie, 1991; Rossman & Rea, 2005) té unes conseqüències importants per als infants i que es produeix quan les persones adultes utilitzen al nen o nena com a intermediari o els i les col·loquen al mig de la relació:

Núria: “Però jo crec que l’impacte també ha estat molt que ell ha hagut de fer moltes vegades... com que el pare i jo no ens hem parlat per la situació de violència, després per l’ordre d’allunyament i després perquè ja és que no tenim... és que és molt difícil del diàleg amb ell. Doncs el Pau ha estat fent de transmissor d’informació durant molt temps, de l’un a l’altre”.

Sònia: “Ells per exemple li han posat al cap que jo estic sola perquè sóc dolenta, no? No tinc a ningú perquè sóc dolenta i això ell ve i m’ho diu, ‘és que clar la Emma diu que tu estàs sola perquè ets dolenta, i el papa també’, i dic bé ‘és que Arnau, a vegades més val estar sola que mal acompanyada’”.

Aquesta triangulació pot portar en alguns casos, tal com relaten algunes de les mares entrevistades, que els fills i filles es converteixin en **instruments per exercir la violència** (Stierlin, 1981):

Núria: “Bé ell ha viscut una ordre d’allunyament, per exemple, entre els seus pares i això ja és un impacte bastant gran perquè ell ha sabut el que era i ha tingut impacte sobretot, jo crec, els primers anys perquè el pare el va utilitzar per seguir exercint violència i això crec que és un dels impactes més grans que ha tingut perquè s’ha vist al mig d’una situació on no s’han tingut escrúpols una mica, doncs, per seguir...”

(...) Cada cop que marxava amb el pare, quan tornava, tornava amb una càrrega de coses que li havia explicat el seu pare molt negatives de mi, no? Amb un nen de dos anys i mig que no tenia en aquell moment ell una... ell no es distanciava d'això sinó que deia i per què li has robat això al papa, i per què li has robat allò, i per què has fet això, i per què has fet allò. Clar, jo m'havia d'estar tot el dia justificant amb el Pau, que tenia dos anys i mig, que no podia entendre res, que podia entendre molt poca... vull dir, que no li podia explicar la complexitat de tot el que estava passant. I ell em venia amb coses molt concretes i li havia de donar respostes concretes, i no les tenia, les respostes concretes no li podia donar perquè a més... bé..."

14.3.6. RESPOSTA DELS FILLS I FILLES DAVANT LA VIOLÈNCIA

A la subcategoria 14.3.1. s'han vist els relats de les mares que mostren les actituds dels fills i filles davant la violència però també és important recollir com aquests fills i filles responen davant d'aquestes situacions vers ells i elles . Algunes mares expliquen com la **submissió** és la resposta que solen adoptar els seus fills i filles:

Núria: "El Pau jo crec que va aprendre una manera de ser i de fer i d'estar doncs molt de subordinar-se una mica les seves necessitats, o els seus desitjos, al que estava passant a casa o... no ho sé. Amb el pare doncs aprendre que ell va... no és el primer, sinó que és el tercer o així perquè al sentir-se al mig d'una situació que ell s'ha sentit que ha d'intentar evitar problemes o que ha d'intentar solucionar problemes, o que ha d'intentar..."

Sònia: "Perquè a més, quan va passar, va estar durant tota la nit repetint 'fes el que et diu a partir d'ara, fes el que et diu, sinó t'ho tornarà a fer'".

Altres mares, en canvi, expliquen com els seus fills i filles responen a la violència que reben des de la **resiliència**, tal com defensent diferents autors

(Cyrulnik, 2002; Cyrulnik, 2003; Manciaux, 2003; Martínez & Vázquez – Bronfman, 2006) i com mostra una de les dones entrevistades, la qual explicant les estratègies que el seu fill fa servir quan va a les visites amb el pare per a sentir-se millor, diu:

Núria: “El que passa que el Pau també és molt resiliènt.”

Finalment, també hi ha alguns fills i filles que pateixen una **revictimització** i, o bé agredeixen novament, o bé són agredits o agredides per altres persones (McAlister, 2002; Agar, 2004):

Sònia: “Jo des del meu punt de vista, ell ha vist com que pegant a algú s’aconsegueix el que un vol. I jo suposo que d’aquí ve una mica el capítol, per exemple, que va viure amb el nen de l’escola, no? Que se li va tirar a sobre i... perquè es pensava que així ho aconseguiria, no?”

Júlia: “Potser és el seu caràcter però jo no crec que sigui del tot el seu caràcter. Que quan m’aixecava la mà i tot això, després deia que no em pegaria, o un dia em va empènyer cap a la paret... jo suposo que si no hagués viscut...”

Isabella: “També quan li fan una trastada, coses de criatures, o un desaire... bé, plora, ho passa fatal... Sempre em diu que ella tracta bé als nens, per què no la tracten bé a ella...”

14.3.7. RESUM DE LA CATEGORIA SOBRE LA PERCEPCIÓ DE LES MARES SOBRE L’IMPACTE DE LA VIOLÈNCIA EN ELS SEUS FILLS I FILLES

Les dones que viuen situacions de violència masclista perceben les seqüeles d’aquesta en els seus fills i filles a través de les manifestacions que fan a nivell actitudinal, comportamental i relacional. Així mateix, la manera com els infants i

adolescents es posicionen dins el context familiar o la resposta que prenen davant la situació violenta també permet a les mares una millor comprensió i acompanyament dels seus fills i filles.

Els infants i adolescents que viuen en un context de violència poden manifestar diferents actituds respecte a la violència (normalitzar-la, rebutjar-la o acceptar-la) però quan l'exerceixen contra la mare, el dany que genera en la dona és molt elevat ja que sent com torna a ser agredida i, en aquesta ocasió, pel seu propi fill o filla. Tot i semblar paradògic, els fills i filles expressen el seu malestar i les experiències viscudes no elaborades vers la persona de la que tenen la certesa que no els danyarà ni els abandonarà. En moltes ocasions les mares no comprenen com pot ser que els seus fills i filles les agradeixin si també han viscut situacions d'abús, però això acostuma a donar-se perquè els infants i adolescents necessiten expressar el seu malestar, la seva impotència o la seva ràbia i ho fan contra la persona amb la que tenen el vincle més segur i la confiança de saber que no la perdran.

L'expressió de les emocions d'aquests infants i adolescents no sempre és fàcil de detectar per part de les mares i en moltes ocasions ho poden fer connectant amb les seves pròpies experiències i a través de les conseqüències psicossomàtiques i relacionals que poden observar en els infants i adolescents. Aquestes conseqüències dels fills i filles les mares també les acostumen a observar en la manera com ells i elles es comporten en el seu entorn, ja sigui perquè adopten actituds masculines (vers elles o vers els i les iguals) o bé perquè rebutgen la idea d'establir futures relacions sentimentals de parella, les quals relacionen amb una experiència violenta i fins i tot, traumàtica. Una altra

conseqüència de la violència que les mares poden observar en els fills i filles està relacionada amb el rendiment escolar: en moltes ocasions s'espera que aquest rèdit acadèmic disminueixi ateses les dificultats de concentració i el malestar que estan vivint, però també hi ha ocasions en les que els infants i adolescents augmenten els seus resultats escolars ja que utilitzen aquest entorn com a vàlvula d'escapament, on es poden concentrar i oblidar-se de la situació familiar que tant els danya.

L'impacte que perceben les mares sobre les conseqüències de la violència masclista en els seus fills i filles també arriba per com aquests i aquestes es relacionen amb ambdós progenitors. En algunes ocasions les mares saben que els infants i/o adolescents valoren la seva presència i esforç al mateix temps que poden comprendre la situació viscuda. També poden manifestar les seqüeles expressant una opinió i tenir una imatge negativa de la figura paterna.

Les mares també descriuen les diferents maneres com els seus fills i filles es posicionen davant la situació familiar (defensen a la mare, estan en una situació de triangulació entre ambdós progenitors, són utilitzats i utilitzades pel pare per exercir la violència o intenten passar desapercibuts i desaparecebudes) i com responen a les situacions violentes (amb sumissió, de forma resilient o essent revictimitzats o revictimitzades). Tota aquesta informació que perceben les mares les ajuda a comprendre l'impacte que la violència té en els seus fills i filles i, en funció d'això, actuar per a donar-los suport i aconseguir que les experiències traumàtiques viscudes afectin el menys possible a la vida dels seus fills i filles.

14.4. VIVÈNCIES DE LES MARES EN LA RELACIÓ AMB ELS SEUS FILLS I FILLES

Segons l'Institut d'Estudis Catalans, el concepte de vivència fa referència al fet de viure alguna cosa, a l'experiència viscuda. En canvi, l'experiència estaria relacionada amb la coneixença, adquirida per l'ús o la pràctica. Els relats de les mares entrevistades esmenten les vivències emocionals conseqüència de les experiències viscudes al llarg de la vida. En aquesta categoria es recullen els relats de les mares que fan referència a com són i com viuen elles la relació amb els seus fills i filles; relació que s'ha creat o, si més no desenvolupat, en un context de violència masclista.

14.4.1. DISTÀNCIA AFECTIVA

Aquesta subcategoria fa referència als relats de les mares sobre com descriuen, en termes de distància – proximitat, la relació que els seus fills i filles mantenen amb elles. Seguint els diferents autors i autores que parlen sobre el vincle i l'impacte de la violència en aquest (Bowly, 1986; Feeney & Noller, 2001; Barudy & Dantagnan, 2005) es pot comprendre el relat d'algunes mares entrevistades sobre com perceben que la relació entre elles i els seus fills i filles, en termes de distància, és **llunyana**:

Carme: “L'allunyament físic, l'allunyament verbal (...) Jo... ells s'han separat de mi físicament, suposo afectivament, perquè el tracte... jo tenia un tracte amb els meus fills molt intens, molt de tocar, molt de fer petons, molt de l'abraçada, dels riures, de parlar, perquè jo a ells els he parlat moltíssim, moltíssim, tot el que no parlava el pare ho parlàvem nosaltres”

Altres mares, al ser preguntades sobre aquesta percepció de la distància que les separa dels seus fills i filles, i tenint present la importància de l'impacte de la violència en el vincle, relaten que ha existit la **possibilitat d'una ruptura** de la relació com a conseqüència de la violència masclista:

Pepi: “El vincle no s'ha trencat, el cordó umbilical no s'ha trencat, però ha estat ferit i ha estat qüestionat i ha estat agredit. I jo sempre... bé, la conseqüència és la soledat dels nens, és la pèrdua, es perden...”

En canvi, hi ha altres mares que no perceben aquesta distància i defineixen la relació amb els seus fills i filles en termes de **proximitat**, la qual, tal com apunten Orjuela et al. (2008), és una de les bases afectives més importants:

Elisa: “Jo crec que ja cada dia s'adona més del que és l'amor, del que és l'afecte i que aquí es va estrenyent el vincle”

14.4.2. MANIFESTACIONS EMOCIONALS QUE AFLOREN EN EL CONTEXT DE VIOLÈNCIA

Aquesta subcategoria es refereix a la percepció de les mares sobre el seu propi posicionament en relació als seus fills i filles davant les conseqüències de la violència masclista. En alguns relats apareix un **sentiment de pèrdua**, davant del que poden aparèixer diferents reaccions emocionals:

Pepi: “Ser mare és una cosa que es gaudeix i jo no ho he pogut gaudir, ho he pogut gaudir però no, jo no m'he pogut espatarrar sent mare. I ara ja tinc un fill adolescent, jo no puc gaudir d'aquesta relació, constantment tinc atacs. No gaudim ningú. O sigui, la millor part no la tenim, la tenim molt poc.”

Meritxell: “I un buit, m’ha deixat un buit... Ara em passa, bé això no sé si es pot relacionar però sí que tinc un sentiment quan veig ara una mare jove em fa ràbia, tinc la sensació de ràbia, perquè és una etapa que me l’he perdut. Sento que allà hi ha una etapa que jo m’he perdut i no la podré tornar a recuperar perquè l’edat ja se m’ha passat, oi? I em fa ràbia, em fa ràbia perquè em veig en aquestes mares en aquell moment, quan el nen era petit, quan tenia la il·lusió, quan... em veig ara com... una mare malgastada, oi?”

Tal com apunten Ruddick (1989) i Collins (1994) la maternalització pot donar eines i estratègies a les dones per sortir de situacions de conflicte i desigualtat, tal com també narren algunes de les mares entrevistades, que parlen d'un **sentiment d'enfortiment** a l'hora de posicionar-se davant la situació viscuda i les seves conseqüències:

Isabella: “Home jo crec que ens va unir. Clar és que ella era molt petita. Jo crec que l'efecte ha estat positiu en el fet d'estar molt unides, no sé si pel fet de la violència o no però és com... no ho sé, molt unides i molt sensibles i... no ho sé. Jo ho veig positiu en aquest sentit”

Agnès: “Estem molt més units que qualsevol altra mare i un altre fill. (...) I això ha fet que jo mirant a la cara del Sergi, i segurament mirant-me la meva, sap si estic bé, si estic malament, si estic enfadada... i jo també sé com se sent ell. Crec que tenim un vincle molt més estret que una altra mare i un altre fill. Jo crec que el vincle que tinc amb el Sergi és molt més gran que tinc amb el meu altre fill, amb el Robert. I m'estima molt, pobret, però ja no és això sinó que jo pel Sergi pateixo molt més i el Sergi suposo que per mi ha patit molt més, tenim un vincle més estret.”

La violència masclista i les actuacions del pare fins i tot un cop executada la separació segueix tenint un impacte en el vincle entre la mare i els seus fills i filles,

tot i que sigui en termes de certa **incertesa en el vincle**. La situació genera en les mares dubtes sobre com reaccionar (Levendosky et al., 2011) i sobre quin és l'impacte de la violència que el pare segueix exercint:

Núria: “són situacions molt complexes de què fer amb un pare que segueix tenint contacte amb el fill i que igual doncs li està parlant malament de tu, o està distorsionant la realitat, li està manipulant la realitat o... bé, l'està posant en contra teva directament, són situacions molt difícils i que preocupen moltíssim, més que la pròpia autoestima perquè... bé, i a més que donen molt malestar perquè estàs convivint cada dia amb els teus fills i és quelcom que valores molt i que aprecies molt i que si s'està deteriorant la relació doncs... o si hi ha un problema a la relació doncs és... dona molt mal estar”

14.4.3. IMPACTE DE LA FIGURA PATERNA EN LA RELACIÓ MATERNO – FILIAL

Les vivències de les mares respecte a la relació amb els seus fills i filles en un context de violència masclista estan molt relacionades amb l'impacte que ha tingut la figura paterna en aquest vincle. Les mares tenen dificultats per comprendre les reaccions dels seus infants i adolescents ja que a vegades les identifiquen amb conductes pròpies del pare. Les dificultats en el vincle materno – filial, tal com apunten diferents estudis (Bancroft, 2004b; Radford & Hester, 2006; Orjuela et al., 2008), també poden venir donades per l'esforç que han de fer les mares per protegir als seus fills i filles tot i que el pare no estigui present, i per les dificultats per a gestionar l'impacte de la relació paterno – filial en els infants i adolescents.

Aquestes referències teòriques es corroborem amb les narratives de les dones entrevistades, les quals mostren que la figura del pare impacta en la relació

entre la mare i els seus fills i filles de diferents maneres. Una d'elles és quan **la mare veu el pare en les accions del seu fill o filla**, implicant això com el pare està present en aquesta relació tot i no ser-hi físicament:

Gemma: “Jo moltes vegades el veig i veig a son pare, o sigui, intento no veure'l perquè és el meu fill però és que té les mateixes gesticulacions, la mateixa mala llet, la mateixa... ‘es que això ho has de fer tu!’ oi?”

El fet que les mares vegin al pare en els seus fills i filles té unes conseqüències importants en la relació, ja que dificulta l'empatia i la comprensió de les reaccions dels infants i adolescents, i en la pròpia dona que es pot arribar a sentir molt malament al fer determinades comparacions o descriure al seu fill o filla d'una determinada manera, tal com mostra el següent testimoni:

Sílvia: “No sé... Era més violenta la nena, també, era dura, sabia fer mal. No sé. Era dolenta, era... Hòstia és que fa mal dir-ho, oi?, de... Era un clon del seu pare, oi? No era perquè ella fos dolenta sinó perquè repetia, per desgràcia estava més hores amb ell que amb mi perquè jo havia de treballar. Clar, quan jo arribava a casa em trobava dos pèls iguals. I la petita feia més mal que el gran.”

En altres casos **el boicot constant del pare**, posant als fills i filles en contra de la mare i per tant, minvant-ne la relació també té repercussions en la relació materno – filial. Els homes que exerceixen violència masclista acostumen a dirigir-la cap al que danya més a la dona, i quan aquesta és mare, l'aspecte que vol preservar més és als seus fills i filles i la relació que hi manté:

Núria: “Home, hi va anar de front, vull dir, perquè el seu pare va anar... o sigui... diguem que l'escopeta, el punt de mira, estava justament en aquest vincle entre ell i jo. Vull dir estava apuntant aquí perquè a la que em vaig separar doncs ell va dir... bé, on

puc fer mal? Aquí. I va anar a enfocar al vincle entre el Pau i jo. I per tant, els primers anys van ser molt durs en aquest sentit perquè era com... jo anava educant el que és normal amb un nen de tres anys i mig, encara estàs allà que si els hàbits, els bolquers, el que no sé que... i el seu pare ho anava dinamitant tot per darrera. Vull dir, tot el que jo construïa ell s'ho carregava tot, jo amb el Pau i explicant-li al pare li treia el xumet i el seu pare li donava tots els xumets possibles, vull dir, era com un boicot constant a tot. I després doncs això, parlant-li malament de mi, dient-li que jo li havia robat coses... bé, tot. (...)

En aquestes situacions, tal com segueix relatant la mateixa testimoni, no és necessària la presència de l'agressor per seguir exercint la violència (Lizana, 2012). Intentar destruir el vincle que el fill o filla té amb la mare per tal de seguir-la maltractant es pot fer tot i que la convivència hagi acabat:

Núria: “Jo crec que els primers tres anys, tot i estar separada el pare era com si el tinguéssim a casa, perquè és que estava allà, és que estava completament a les converses que tenia amb el Pau, amb tot estava allà. O sigui ell trobava la manera de fer-se present completament allà, en negatiu, o sigui, fent la traveta, boicotejant, impeding tot allò bo que generàvem el Pau i jo.”

Algunes de les mares entrevistades relaten la **dificultat per contemplar les reaccions positives dels fills i filles davant d'actuacions del pare** i com això interfereix en la relació que tenen amb els seus fills i filles:

Núria: “Quan venia i m'explicava alguna cosa bona del pare doncs a mi també em costava acceptar perquè jo estava molt dolguda llavors tot era...”

És important tenir en compte que tot i que aquestes actuacions del pare poden semblar positives en un primer moment, tenen unes implicacions

importants en les mares i que reforcen els missatges del patriarcat ja que socialment les col·loca, de nou, en la posició de fer les coses malament, de qüestionar les experiències que relata perquè la imatge de l'home no és tant negativa i, al mateix temps, per altra banda, mostra actuacions que no afavoreixen el diàleg ni les relacions igualitàries (Baker & Cunningham, 2004; O'Leary & Vidair, 2005). Per altra banda, pel que fa als fills i filles, els aproxima més al pare allunyant-los de la mare i fent, com a conseqüència, que aquesta segueixi pensant que no fa les coses prou bé o que no és vàlida.

14.4.4. DIFICULTATS DE LA FUNCIO MATERNA

Les mares entrevistades parlen sobre les vivències que ha generat la situació de violència masclista sobretot en la possibilitat d'exercir la funció materna i, tal com apunta Velàzquez (2003), algunes d'aquestes mares relaten com ha **disminuït la seva capacitat de reacció:**

Meritxell: “Mentre el meu cap estava pensant sempre en el problema, donant-li voltes, m'he perdut coses d'ells que potser hauria pogut viure més intensament, oi? O compartir coses, o... com a mare. El no poder ocupar-me...”

Gemma: “A mi hi ha vegades que sinó m'hagués faltat aquell rodatge del que parlàvem abans, potser avui en dia sabria reaccionar en front a certes coses que fa o que em diu, cosa que a vegades doncs m'agafa baixa de guàrdia i bé... això no vol dir que al cap de... anem a dir una exageració... d'una setmana, jo reaccioni, no? Però en els nens, que són com esponges, el que és important és acció – reacció perquè clar, que jo li vingui després d'una setmana... ‘ escolta mira, que allò que vas fer la setmana passada no m'agrada, fill' clar, se surt de mare ja, no? ”

Tal com apunten Plaza & Roche (2011) la violència masclista també impacta en el qüestionament constant d'aquestes mares sobre sí mateixes i les seves actuacions que, tal com expliquen algunes dones entrevistades, reconeixen tenir un **alt nivell d'exigència** en sí mateixes:

Anna: “Jo m'enfadava molt amb ells, els renyava molt perquè no volia que fossin com el pare. La meva preocupació era tibar-los molt la corda, posar molts límits, castigar-los... intentar que no fossin com el pare. Ser molt recta... i sent recta vaig ser fins i tot freda.”

Fruit de la desautorització viscuda en el context de violència masclista (Bancroft, 2004b), moltes mares parlen dels **obstacles per posar límits i exercir l'autoritat**:

Elisa: “Em costa molt, això, imposar una mica d'autoritat, oi? (...) Em costa molt no sentir-me culpable. Culpable no sé de què, d'haver-li donat el seu pare, d'haver escollit malament (...) Això de l'autoritat em costa, em costa molt, em costa molt obligar-la a fer coses, oi? Perquè com que l'altre em feia fer a mi... era fer qualsevol quantitat de coses o ser estricta amb els horaris i coses... era com... I jo submissa... i aleshores em costa com agafar aquest altre paper, oi?”

Seguint a la mateixa autora, cal tenir en compte que moltes d'aquestes mares poden arribar a confondre els límits i l'autoritat amb l'exercici de la violència, en moltes ocasions actuen amb més permissivitat per compensar el dany viscut.

Dins de les dificultats per exercir la funció materna, algunes dones entrevistades també parlen de **no saber què fer**, de com la violència ha qüestionat tant la seva funció maternal que ha generat dubtes constants en la seva quotidianitat:

Blanca: “En el seu moment tot perquè jo vaig deixar de ser mare. Jo no sabia ser mare, havia perdut l’instint matern. De fet quan el vaig tenir me’l van arrasar... vull dir, vaig perdre l’instint... no sabia ser mare! No sabia ser mare. És que no sabia ser mare. (...) Doncs per sort crec... en aquell moment, histèria col·lectiva, perquè els nens estaven molt descentrats, d’acord? Uns d’una manera, uns de l’altre... la meva mare feia una funció però jo estava allà, no m’he mort. Per tant això, jo crec que crea encara més inseguretat. Perquè si tu resulta que t’has mort doncs els nens fan un dol i la mare – àvia passa a ser la mare, però és que jo estava allà. Per tant la meva angoixa encara provocava més angoixa. I quan tu ja et restableixes... bé i anys perduts, temps perdut dels nens. Temps perdut. I merders i mentides, mentides perquè ells no sabien si podien explicar, si no podien explicar, si jo ploraria, si no ploraria, si em posava nerviosa, si no em posava nerviosa. Perduts. Nens perduts. En el moment que tu et poses bé i ets capaç d’escoltar, d’analitzar, de mirar... doncs els nens se senten més segurs.”

Aquests relats sobre el no saber què fer mostren les conseqüències en la mare i en els fills i filles però també està molt relacionat amb la voluntat d’aquestes mares de protecció dels fills i filles:

Núria: “Vull dir que per mi la preocupació com a mare ha estat quasi més, sempre, que la preocupació com a dona, oi? perquè bé, si com a dona era bé, jo ja ho aguanto tot... que també era per preocupar-se però bé, vull dir que més que res pel mal que infringeixes a tercers. O sigui, perquè dius bé jo, mira jo escolta, si jo sóc adulta i tal... i em trobo amb això doncs bé m’hi he ficat jo, oi? Vull dir... però llavors clar si la preocupació, una de les preocupacions més grans que tens com a persona que estàs vivint una situació així és quin mal pot estar passant, o sigui, què li pot estar passant al teu fill i quines conseqüències pot tenir el teu fill per això, i com tu no agreujar això sinó ajudar-lo, oi?, a que visqui el menys patiment possible doncs clar, si és així doncs necessites ajuda amb això perquè és una situació molt complicada, molt, que els patrons

que has tingut de tota la vida de com educar un fill, de com cuidar un fill i tot això, no funciona perquè no tens... o sigui, no et donen informació sobre què fer en una situació així, perquè no te la donen”

14.4.5. RESUM DE LA CATEGORIA SOBRE LES VIVÈNCIES DE LES MARES EN LA RELACIÓ AMB ELS SEUS FILLS I FILLES

Les mares entrevistades relaten com viuen la relació amb els seus fills i filles parlant de la distància afectiva i de les experiències emocionals que afloren en el context de violència. Els relats que fan aquestes mares mostrant la llunyania i la ruptura estan acompanyats per una carrega emocional dolorosa. Al mateix temps, la vivència d'aquestes dones és de pèrdua d'experiències amb els seus fills i filles i amb la impossibilitat de recuperar el poder exercir la seva funció maternal.

Altres mares mostren relats en els que manifesten que la situació de violència ha significat una major proximitat amb els seus fills i filles i transmeten un sentiment d'enfortiment. Aquestes dones parlen d'un vincle fort i del fet que la situació de violència les ha obligades a explicitar més els sentiments i el suport vers els seus fills i filles, i que això ha tingut un efecte positiu en la seva relació.

Per altra banda, les mares entrevistades també mostren com la figura de la persona agressora segueix influint en la relació amb els fills i filles i com, al mateix temps, genera dificultats en l'exercici de la funció maternal. La presència de la figura paterna perdura al llarg del temps, fins i tot després de la separació, a través de com la mare interpreta accions i respostes dels fills i filles. En moltes ocasions aquestes reaccions s'assemblen a les que tenia la persona agressora i la

interpretació que fan les mares està més relacionada amb les seves experiències prèvies que amb la intencionalitat que té el fill o la filla.

Per a les dones entrevistades la presència de la persona agressora també es manifesta a través d'actuacions d'aquesta que boicotegen l'exercici de la seva funció maternal, independentment si s'ha produït o no la separació. Aquests relats mostren com la intencionalitat i la direcció de la violència acostuma a ser la relació materno-filial, la persona agressora s'encamina a controlar i mermar allò més preuat per a les mares: la relació amb els seus fills i filles. Aquesta agressió al vincle implica per a les mares una sèrie de dificultats de la funció maternal ja que se senten qüestionades, el cansament els redueix les capacitats de resposta i, en algunes ocasions, se senten incapaces d'exercir algunes de les funcions educatives (com per exemple, posar límits).

És important tenir clar que les dificultats que presenten algunes d'aquestes dones a l'hora d'exercir la seva funció maternal no estan relacionades amb una incapacitat personal o amb una manca d'habilitats o d'actitud positiva. La violència masclista afecta a la percepció de les dones de sí mateixes però també merma la valoració que els fills i filles fan de la seva figura i de la seva autoritat. La manca de força per establir i mantenir unes pautes educatives està relacionada amb la història de violència, les seves conseqüències en la pròpia dona i en la imatge d'aquesta en els seus fills i filles. En moltes ocasions també, les dones que han viscut situacions de violència masclista intenten evitar els conflictes o bé procuren compensar als seus fills i filles per a les situacions viscudes perquè se senten culpables, i aleshores no estableixen o mantenen els límits educatius.

14.5. SÍNTESI DE LA DIMENSIÓ SOBRE LES MOTIVACIONS DE LES MARES PER A PARTICIPAR ALS PROGRAMES

Les diferents mares entrevistades mostren la seva preocupació per l'impacte que la violència masclista ha tingut i té en elles, els seus fills i filles i la relació materno – filial. Les seqüeles que les dones verbalitzen en relació a la seva persona estan molt vinculades amb la seva funció maternal i en el saber fer en la quotidianitat amb els seus fills i filles.

Les motivacions per a participar en els programes comencen amb el motiu de demanda d'atenció mostrant la necessitat d'ajuda per als seus fills i filles o per a elles mateixes. El suport per als infants i adolescents està relacionat amb les seves actituds i les conseqüències que la violència ha pogut tenir per ells i elles a nivell emocional, comportamental i relacional (amb ambdós progenitors o amb el grup d'iguals). La manera com els infants i adolescents viuen la situació familiar afecta als diferents àmbits de la seva vida i a la relació amb la mare, a la qual a vegades veuen com una figura propera i de seguretat, però en altres la veuen com una persona sense autoritat i incapaç de sostenir la situació.

Per altra banda, el suport que necessiten les dones a l'accedir als programes recau en les conseqüències emocionals que ha tingut la violència en elles mateixes però sobretot en l'exercici de la funció maternal i l'impacte de la situació familiar en la relació amb els seus fills i filles. La violència masclista ha afectat a la quotidianitat d'aquestes famílies i ha fet que la funció maternal es vegi qüestionada i que fins i tot les mares pensin que són incapaces. Tal com s'apuntava anteriorment, aquest autoqüestionament de les mares és fruit de la desacreditació rebuda al llarg de la història de violència (abans i després de la

separació, si és el cas), que fa que les dones se sentin menys empoderades per a l'exercici de la seva funció i, per tant, decideixin demanar suport.

Aquestes situacions familiars també mermen la relació entre la mare i els seus fills i filles, al mateix temps que dificulten la comprensió mútua de les situacions viscudes i de les respostes emocionals. La distància afectiva, la por a la ruptura del vincle o la incomprensió de les reaccions emocionals i comportamentals dels fills i filles també fa que les mares demanin suport a programes especialitzats.

15. LA INFLUÈNCIA DEL PROCÉS DE PARTICIPACIÓ EN ELS PROGRAMES EN LA QUOTIDIANITAT FAMILIAR DE LES MARES

La quarta i última dimensió d'aquesta investigació recull els resultats que les mares han experimentat durant els seus processos de recuperació, tant en elles, en els seus fills i filles com en la relació afectiva que els uneix. Per altra banda, la present dimensió també mostra quins són els principals temes que les dones relaten haver tractat durant els seus processos terapèutics i com descriuen, en termes generals, l'experiència del procés d'intervenció des del seu rol de mares.

15.1. RESULTATS EXPERIMENTATS

Aquesta categoria mostra els relats de les mares sobre els resultats que han sorgit del seu procés de recuperació i ho fa en tres subcategories diferents: els resultats en la relació materno – filial, els canvis en el seu paper com a mares i l'evolució en els seus fills i filles.

15.1.1. EN LA RELACIÓ AFECTIVA AMB ELS FILLS I FILLES

Algunes de les dones relaten que al llarg del procés terapèutic han pogut **comprendre les reaccions dels seus fills i filles**, sobretot a poder-les separar de les actuacions del pare en un primer moment, centrar l'atenció en el fill o la filla abans de prejudicar que es tracta d'una manipulació o d'un missatge enviat pel pare:

Carme: “A observar més al meu fill, a observar els seus... a entendre’l una mica quan vol o quan no vol parlar”

Núria: “Separar que les coses que em portava el Pau i que m’expressava doncs no era tan... alguna cosa personal... vull dir, com quelcom que era la veu del pare, sinó poder-lo escoltar a ell com a nen també. Perquè moltes vegades jo veia darrera manipulacions i tot això, i em costava també de veure’l a ell sol, sense tot això al darrera”

Tal com apunten Ross & Reyes (2001), algunes mares visualitzen la importància de relacionar-se amb els seus fills i filles des d’una perspectiva adultista mostrant-ho en els relats sobre com el procés terapèutic els hi ha servit per **validar la necessitat de suport i afecte dels seus fills i filles** respectant el seus temps. Expliquen com gràcies al procés terapèutic han pogut comprendre les diferències en quant al temps que cadascú necessita per fer front a la situació, i com aquest temps és diferent per a les persones adultes que per als infants i adolescents:

Gemma: “Doncs... quan vivíem junts potser era un meteorit ecllosionant a la capa de la terra, no... (...) Ara el que passa que com que el pare està vivint amb una altra dona i continua veient... potser no tanta violència com quan jo estava amb ell, perquè és clar, una cosa és viure-ho i una altra cosa és que t’expliqui. Jo em puc fer una idea del que hi

ha però no és tan bèstia com quan estava amb mi. Però el nen continua tenint la seva pluja de meteorits al seu cap”

Anna: “No pensar tant amb el que jo tenia, amb el problema que jo tenia amb el pare, la por que jo tenia, i dedicar més temps a ells, a parlar, a explicar-los coses que no entenen, que no van entendre en el seu moment...”

Per altra banda, **empatitzar amb el fill o filla**, que tal com apunten Stoneman & Bell (1988) o Maltas (2003) no és una qüestió fàcil quan hi ha històries de violència en l'àmbit familiar, ha estat un resultat verbalitzat i valorat per algunes de les mares entrevistades i és la porta que permet a aquestes mares poder acompanyar als seus fills i filles:

Núria: “Sobretot també com posar nom a les emocions, una mica, com poder eh... sí, parlar del que sentíem i permetre, també, al Pau... o sigui, que expressés i jo poder-ho contenir perquè segurament al principi ell ja intentava expressar però jo no el deixava perquè no sabia què fer-ne d'allò!”

Núria: “Poder-me posar més en la pell del nen i per tant és com separar les coses una mica, el seu pare per un cantó, ell per un altre... vull dir, com coses separades i... I poder escoltar el que ell m'havia de dir, i el que ell m'havia d'expressar i tenir la capacitat de sostenir-ho”

Segons els seus discursos, i tal com apunten Orjuela et al. (2008), el procés també ha servit perquè algunes de les mares poguessin **trobar guies per acompanyar als seus fills i filles**:

Agnès: “Al món hi ha molta gent i poques persones. Doncs jo intento que el meu fill sigui una persona, d'aquestes poques que hi ha al món. I m'agradaria aconseguir-ho. Crec que si no haguéssim vingut aquí el Sergi seria gent, no persona. I crec que després

de venir aquí el Sergi reflexiona molt sobre les coses, i crec que arribarà a ser una persona”

Núria: “Jo potser estava com... em sentia... vull dir, amb una mica de culpabilitat del que havia passat, de que ho havia fet malament, de com no li havia explicat al Pau, o li havia explicat massa... Vull dir, estava com molt perduda amb això de com havia d’abordar això amb el Pau, això que ens havia passat i la relació a partir d’ara amb el pare i em va orientar. Em va ajudar a posicionar-me una mica amb això”

I finalment, un altre dels resultats que aquestes mares han experimentat és **l’augment del diàleg sobre la situació viscuda i sobre les emocions:**

Carme: “Doncs aquí d’alguna manera sembla... bé de fet he vingut moltes vegades i l’únic lloc on he parlat d’això és aquí, i l’únic lloc fins i tot on, al principi quan es va començar la teràpia, l’únic lloc on parlava, ni d’això ni d’una altra cosa, era aquí. Aleshores necessitava venir per parlar”.

Les mares ja parlen amb els seus fills i filles de la situació viscuda perquè saben que és important i necessari fer-ho però, segons els relats de les dones entrevistades, aquestes converses acostumen a anar mediatitzades per sentiments de culpabilitat i per dubtes sobre fins a quin punt explicar. El pes de la violència viscuda i del poder de l’agressor es manté present en la relació entre les mares i els seus fills i filles, i en la seva possibilitat de diàleg:

Núria: “Jo li vaig poder explicar el que havia passat de manera oberta cosa que no havia fet... bé ho havia explicat però amb culpabilitat, amb inseguretat, sense saber ben bé fins on li havia d’explicar... I sí, hi ha hagut canvis, que ell expressa, expressem tots dos més el que sentim i és com que el que ha passat ja té un lloc. Vull dir, abans jo crec que ho ocultava, ho disfressava o... i ara és quelcom que és una realitat que tots dos sabem que hi és i que... vull dir, que no estem d’esquena a això (...) jo en aquell moment

és que no vaig, no tenia eines per sortir-me'n d'això, oi? Aleshores penso que el fet de venir aquí [al servei]... bé, que seguiria arrossegant aquesta confusió a l'hora de poder parlar clar del que havia passat. Jo no em sentia segura de parlar amb ell i dir-li mira això no és veritat, doncs perquè era com que la veu del pare, li havia donat tot un discurs molt coherent i molt estructurat i molt sòlid sobre les coses i com que jo no li havia donat una explicació meva de tot el que havia anat passant perquè no em sentia segura de donar-li ni res doncs... El Pau tenia la visió més clara del que li havia explicat el seu pare que no pas la meva i aleshores jo amb això cada cop era una pilota més gran perquè em sentia cada cop més insegura de dir-li rotundament no Pau, això no ha passat, el que ha passat és això. No, és que no em sentia segura de donar-li això, llavors això era una pilota cada cop més gran, com una bola de neu que es va fent més gran i si no hagués desencallat això, que jo crec que és una de les principals coses que vaig desencallar aquí [al servei], doncs no sé com estaria ara, seria... molt confosa amb això i molt insegura donant poder a... empoderant cada cop més al pare en la seva versió de les coses, oi?, i per tant jo amb el Pau cada cop més desarmada perquè no podria parlar-li clar...”

Aquest augment del diàleg sobre la situació viscuda i sobre les emocions també es manifesta en la relació entre aquestes mares i els seus fills i filles, aspecte que Bancroft (2004b) apunta com a estratègia per a mantenir la connexió materno – filial:

Carme: “Ja fa temps que sé que si no li dic que l'estimo igual no se'n entera, i com que l'estimo doncs li dic. Que és necessari”

Gemma: “Ara comença a necessitar-me com si diguéssim, no, a parlar-me de fill a mare, no de fill a esclava. Llavors clar, si jo no hagués tingut aquest procés doncs potser m'hagués distanciat més d'ell encara”

Anna: “jo he après a parlar amb ell, a escoltar-lo, a comunicar-li els meus sentiments en el moment de la separació, perquè em vaig separar... li he sabut explicar, cosa que abans no podia. Només volia no parlar del tema i que ells no parlessin del tema perquè no patissin. No preguntessin i jo no explicar-los. I ara he sabut que això potser és bo de treure-ho i els ho he sabut explicar i ell suposo que ho ha entès”

15.1.2. EN EL PAPER DE MARE

Treballar el paper de mare dins d'un procés de recuperació de la violència masclista té unes implicacions importants per a les dones i requereix tenir consciència del que una intervenció d'aquest tipus pot arribar a mobilitzar (Millar, 2010):

Núria: “Quan vaig venir era amb el que estava més desorientada. Amb tota la resta potser no, bé anava fent el meu procés i necessitava orientació però bé, potser ho tenia més clar però com a mare era on em sentia més desemparrada perquè no tenia amb qui... és molt complicat. Vull dir és que... no ho sé, quasi ho trobo més complicat que com a dona perquè bé, estàs... és material més sensible”

Algunes de les dones entrevistades expliquen com el treball s'ha centrat en **reforçar la identitat i de la funció maternal** i com els ha permès guanyar seguretat en sí mateixes:

Agnès: “El recolzament que m’han donat al servei m’ha servit per sentir-me més segura com a mare per tirar endavant. Abans de venir aquí [al servei de mares] era molt insegura i fins i tot obeïa les ordres que em donava el Sergi. El Sergi començava a ser una mica dèspota com el seu pare. Al venir aquí m’han donat a mi la seguretat com a mare per redreçar això”

Carme: “Que el nen en la situació que està necessita molt suport i molt afecte, més que qualsevol disciplina, més que qualsevol altra cosa perquè jo no sé el que rep allà, jo només sé el que em transmet. Aleshores bé, és com que m’estan reforçant el meu paper de mare (...) Si el pare el porta brut jo l’ensabono, li tallo el cabell. D’acord. Jo podria pensar mira el tros de cabró aquest que no el renta, no el tal, no el qual, no li talla les ungles... Si jo no ho faig, no perjudico al pare, perjudico al nen, i el nen és el meu fill. El nostre fill. Aleshores què, per què no ho faci el pare no ho farà jo? Aleshores d’alguna manera aquí [el servei per a mares] és com reafirmar-me en el paper de mare, que tinc que vetllar per aquest nen”

Gemma: “A tornar a ser jo. Com a persona i com a mare. Jo no era jo. Jo era el que m’havia deixat ser per tant no era jo (...) Tenir la meua llibertat, a poder exercir de mare sense necessitat que em diguessin que això no, que... bé... jo que sé! Que sempre estava que...faltava que jo digues una cosa perquè ell digués el contrari, o a aquesta no li facis cas que està com una... o sigui... (...) Es que jo crec que gràcies a aquest programa, a mi no és que se m’hagi despertat l’instint maternal que he dit que sempre ha existit, no, però és com si... com si l’he pogut abraçar, oi, és a dir, em sento més... no sé com dir-t’ho... són sensacions però és aquesta, oi...? de dir, per fi ja ho tinc, oi...? Una passada! Fantàstic, meravellós... Clar és que com t’ho defineixo això, és... he tornat a ser mare. M’han donat les eines per tornar a agafar-me al tren encara que sigui amb molts anys de retard però bé, he pogut tornar-lo a agafar, oi... M’han donat el bitllet. Això és molt bonic (...) Tornes a ser feliç amb les teves mancances però amb el do de la llibertat de tornar a ser mare i de poder-te equivocar sota el teu propi criteri, oi. Que millor que tot això...”

Anna: “Jo aquí he crescut, o sigui, he crescut com a mare. He millorat com a mare, perquè en el temps aquell que vaig estar amb ell no podia fer-ho. Era sobreviure els meus fills i jo, i anàvem fent el que podíem”

Olga: “Ell em deia que era mala mare, que clar jo no... en aquell moment no podia veure més enllà de les coses, i en aquell moment m'ho creia. Que era mala mare, que no estava per la meva filla, que no feia les coses bé... per això la teràpia m'ha ajudat un munt a mi a superar totes aquestes pors i dubtes, i tot el que he passat”

Tenint en compte que per alguna d'aquestes dones podia ser la primera vegada que demanava ajuda (Sanz, 2010) és important recollir els relats on expliquen com el procés també els ha servit per **trobar comprensió i acompanyament**:

Carme: “Bé, sembla que és com que necessites venir per agafar ànims, no perquè vegis a les altres millor ni pitjor, sinó bé, perquè... per respirar, per poder seguir. És com una maroma, aquest lloc és com una maroma on pots agafar-te (...) Hi ha professionals que estan aquí intentant obrir-te els ulls, dient-te pensa, espera... Es fa molt dura l'espera però bé, em serveix, perquè si no pots ser, no ho sé, no sé si estaria aquí o...”

Algunes mares destaquen com el camí recorregut en aquests programes els ha permès **escoltar altres maneres d'afrontar les situacions quotidianes** (Zerbe & Campbell, 1997; Millan 2010):

Anna: “Jo amb el grup ho he tret tot, el problema que m'ha passat abans de venir aquí, un dia abans, la setmana passada... com que vinc un cop a la setmana doncs ho he explicat, ho he tret, ho hem parlat, m'ha anat bé. Tot el que nosaltres volíem explicar ho hem explicat”

Finalment, les mares reconeixen també com el procés els hi ha permès **diferenciar entre culpa i responsabilitat** (Hirigoyen, 2006):

Gemma: “La diferència que hi ha entre el sentiment de culpa i la responsabilitat, això va ser per mi un boom! (...) La meva seguretat en mi mateixa com a mare que abans

no la tenia, menys sentiment de culpa. Quan apareix el poli dolent... penso en la responsabilitat no en la culpa. Penso que és la meva responsabilitat ficar-li aquestes limitacions i que ha d'aparèixer el poli dolent ja que per la part de la columna paterna no existeix”

15.1.3. EN ELS FILLS I FILLES

Tot i que la present investigació no està dirigida als processos de canvis dels fills i les filles, sí que pretén recollir com les mares viuen els canvis en els seus fills i filles, i com aquests, influeixen en la quotidianitat de les dones.

L'**acceptació dels límits** per part dels fills i filles és un altre canvi significatiu que, sense dubte, influeix en la quotidianitat de les mares (Orjuela et al., 2008; Córdoba, 2011):

Gemma: “Abans era una discussió continua, diària, a cada moment. Ara encara però noto millories, noto que ja no fa falta que li digui tres cops ‘nen, tal’ o la típica limitació, no? ‘al tercer cop que t’hagi de dir això...’ Ara ja no fa falta, em mira i em diu ‘d’acord mama, un moment’. Perquè jo amb el nen, el problema més gros que tinc són les limitacions, em pot fer arribar a sentir que m’he de posar en estil xunga, perquè és clar com no té per part del pare aquesta... aquest rol no el té llavors clar jo puc arribar a ser la part... com es diu? Dels dos pares, l’estil xunga, és a dir... el poli dolent”

L'acceptació de l'autoritat materna per part dels fills i filles és un aspecte important per a la recuperació de les mares ja que és una faceta que acostuma a danyar-se molt en una història de violència. Els homes desqualifiquen les opinions de les mares davant dels fills i filles com a mostra del poder que exerceixen i això fa que, posteriorment, els nens i nenes, i adolescents, no reconguin a les seves

mares com una figura d'autoritat i amb legitimitat per posar límits (Baker & Cunningham, 2004; Cunningham & Baker, 2007).

La **disminució de les reaccions violentes dels fills i filles i l'augment del diàleg** també influeix en la quotidianitat de les mares (Orjuela et al., 2008; Córdoba, 2011):

Anna: “Potser el meu fill ja no és tan agressiu, no crida tant, sap parlar, sap escoltar... El gran que també estava molt enfadat per la separació ara m'ho ha sabut dit, m'ha sabut dir que jo el vaig enganyar molt i que estava molt enfadat amb mi, per això va estar un any sense parlar-me... Perquè jo em vaig separar. Ara m'ho sap dir (...) I això és el que últimament estem parlant i veig que està molt millor amb mi des de fa un parell d'anys, que he vingut aquí. Està molt més... em busca més, vol estar més amb mi, em parla, cosa que abans, doncs, era molt fred, no?”

McAlister (2002) apunta la importància de parlar amb els infants i adolescents sobre la situació viscuda per tal que hi puguin trobar sentit i pugui traduir-se, tal com apunten algunes mares entrevistades, en una **millora de les relacions**:

Anna: “No sé si estan... jo crec que estan millor. Són més personetes ara, són més... tenen més sentiments, entre ells no es barallen els grans, per exemple, que abans es barallaven molt... No tenien quasi tracte perquè el gran no el podia ni suportar. I ara doncs parlen, riuen, se'n van junts de festa... cosa que abans era impensable, no el volia ni amb ell, el veia tonto, el veia... i ara no, ara l'ajuda, li pregunta, surt amb ell, parla, es deixen la roba, que abans es mataven... (...) També la pegaven i ara hem pogut o que entenguin que no es pot pegar a una germana, ni a ningú, però menys a un agermana que és indefensa i molt més petita que ells. Que no poden exercir la violència amb una persona que és més indefensa, no?”

En aquest punt és important tenir present que en infants i adolescents les relacions entre iguals estan molt relacionades amb el context acadèmic. En algunes ocasions la violència masclista fa que els nens i nenes o adolescents augmentin el seu rendiment escolar ja que els permet aïllar-se de la situació familiar i, en aquests casos, les mares no podrien visualitzar la millora del rendiment escolar. En el cas de les mares entrevistades per aquesta recerca, no se n'ha trobat cap que expliqui que la violència va fer que el seu fill o filla millorés en l'aspecte acadèmic.

15.1.4. RESUM DE LA CATEGORIA SOBRE ELS RESULTATS EXPERIMENTATS

Les mares entrevistades relaten diferents aspectes que elles mateixes visibilitzen com a resultats del procés terapèutic pel que han passat. L'impacte d'aquest treball l'identifiquen en elles mateixes com a mares, en els seus fills i filles i, també, en la relació afectiva que les uneix.

Per a aquestes mares, el fet de poder comprendre les reaccions dels seus fills i filles o de validar les necessitats que la situació de violència ha generat en ells i elles, les ha permès empatitzar amb els infants i/o adolescents i trobar guies per acompanyar-los en el seu procés de recuperació. Així mateix, tot aquest procés d'aproximació els ha permès augmentar-hi el diàleg per poder parlar de les situacions viscudes i de les conseqüències emocionals que això ha generat. Poder identificar totes aquestes millores fa, al mateix temps, que les mares trobin la seva identitat i la seva funció maternal reforçada, fet que no deixa de constatar la importància de la maternalització en les dones.

A més a més, i més enllà de la funció maternal, aquestes dones també identifiquen com el procés de recuperació els ha proporcionat comprensió, acompanyament, poder diferenciar entre el sentiment de culpa i la responsabilitat, i, també, l'oportunitat d'escoltar a altres dones que han hagut d'afrontar unes situacions familiars i quotidianes similars.

Finalment, respecte als seus fills i filles, les mares entrevistades reconeixen com ells i elles poden acceptar millor els límits, han disminuït les reaccions violentes, han augmentat les possibilitats de diàleg i, en termes generals, han millorat les relacions amb elles. Aquest fet permet veure, doncs, com la participació en programes d'atenció especialitzats pal·lien algunes de les conseqüències de la violència masclista, com ara la desautorització de les mares, la repetició de models relacionals violents per part dels fills i filles, i el trencament del diàleg sobretot emocional. Val a dir, doncs, que la recuperació dels fills i filles que relaten les pròpies mares no podria ser possible sense la intervenció directa amb elles, tal com indiquen alguns estudis (Agustin et al., 2007; Orjuela et al.; 2008).

15.2. TEMES TRACTATS QUE HAGIN TINGUT IMPACTE EN EL PROCÉS DE CANVI

Al llarg del procés terapèutic que narren les mares entrevistades s'han abordat diferents temàtiques entre les quals es destaquen aquelles referents a la història de violència i als aspectes relacionals (Grigsby & Hartman, 1997).

15.2.1. REFERENTS A LA VIOLÈNCIA VISCUDA

Dins dels temes tractats durant el procés d'aquestes mares, ressalten el treball dirigit a prendre **consciència d'allò viscut**, sobretot de la història de violència viscuda (Hirigoyen, 2006; Sanz, 2010):

Gemma: “Realment el que hem treballat molt és el tornar-nos a situar en l'avui. O sigui... jo personalment, jo vivia como en el... no diré als llimbs perquè... però vaja, s'hi assembla força, eh. L'anar deixant passar els dies i el no... i aquí s'ha treballat molt el ser conscient del que ens ha succeït”

I finalment, les **conseqüències de la violència en elles i en els seus fills i filles** (aspecte àmpliament desenvolupat per Agar, 2004) també apareixen en els discursos de les mares com una de les temàtiques tractades. Aquestes conseqüències se centren en els posicionaments en els que els fills i filles s'han trobat i, durant la intervenció, les mares relaten haver pogut prendre consciència i actuar en conseqüència:

Núria: “A vegades també bé, hem parlat de coses de com... davant de situacions que feia el pare, que estava generant situacions de posar-lo en el mig, com jo no entrar en aquest joc, o com sortir i treure al Pau d'aquest joc on ens posava ell. I no sé, no se m'acudeixen... moltes coses... (...) El Pau sempre ha fet un paper així com de mediador, quasi, entre el pare i jo i aleshores... no sé, com si no pogués ser ell, com si hagués d'estar sempre... no sé, mesurant les paraules, el que deia, no fer mal a l'altre i jo crec que ara ell s'expressa lliurement i diu les emocions com les sent i... bé, d'alguna manera el pare ja no està tan al mig, oi? Que abans com estava més al mig perquè segurament jo també el posava, que a vegades venia de casa al seu pare que, jo que sé, que estava creuat i jo pensava que era perquè havia estat amb el pare i no sé que... I potser algun

dia ho era però potser algun dia no, però jo li veia sempre, oi? I era com que em costava a vegades separar-lo a ell també de... I ara jo crec que el pare està fora”

15.2.2. RELACIONALS

Les **diferències de gènere** també ha estat un tema tractat al llarg dels processos, especialment des d'una visió constructiva que allunyi a les mares dels discursos estereotipats sobre el gènere submís i el gènere violent (Plaza, 2009):

Carme: “Si jo mirés cap als homes amb aquesta idea que he vist en alguns nens o en algunes mares, jo miraria malament als meus fills homes, saps el que et vull dir? Aleshores no... primer que no ho penso i segon, és que no m'interessa això, no vull tancar-me en aquest lloc on hi veig algunes mares o alguns nens. No vull inculcar-li això al Carlos, jo penso que som persones independentment del sexe, que sí que hi pot haver algú que et faci mal: ros, morè, alt, baix, jove, vell o com sigui. I és aquesta persona en concret, però jo no vull... personalment perquè crec que tal i menys amb el meu fill, encara que sé que el seu pare és molt dolent, el seu pare, no diré tots els homes, el seu pare és molt dolent, molt pervers, molt cruel amb ell i amb mi, està sent, però clar no vull generalitzar. Jo tinc fills nois i bé, no ho sé, seria... per a la meva ment seria... jo crec que seria contraproductiu, i per la meua manera de viure, oi?”

La constitució **familiar**, tant la d'origen com la de nova creació, també apareix en els discursos de les dones com un tema que han treballat i que els ha permès comprendre algunes coses sobre la situació viscuda i, per tant, disminuir el sentiment de culpa per a la violència rebuda:

Elisa: “ I per descomptat que he treballat molts temes però per a mi va ser com molt important el reconstruir la història, va ser com reconstruir, això és el que hi ha, aquest és el pare de la Carla i això és el que ha fet l'Elisa, i el que és l'Elisa de mare, oi? Això... per descomptat reprenent, tant a nivell individual com en les col·lectives, allò

familiar, el tornar una mica enrere i veure, i observar el que feia la teva família el que... la teva família perquè és una mica veure també perquè caiem aquí, en això. En aquesta família”

15.2.3. RESUM DE LA CATEGORIA SOBRE ELS TEMES TRACTATS DURANT EL PROCÉS QUE HAGIN TINGUT IMPACTE EN EL PROCÉS DE CANVI

Aquesta última categoria ha recollit algunes de les temàtiques que les dones expliquen haver tractat durant el procés i que identifiquen com a eines que les han ajudat en la seva recuperació. El fet d'abordar el tema de la violència viscuda ha permès a les dones entrevistades prendre consciència d'allò que han viscut i identificar les conseqüències que ha tingut en els seus fills i filles. Per altra banda, i seguint el model de la Uriel Bronfrenbrenner (1987), parlar del món relacional els ha permès identificar elements del macrosistema com les diferències de gènere que existeixen socialment i, també, a nivell del microsistema, la pròpia família i el significat de la història de vida en tot el que han viscut.

15.3. SÍNTESI DE LA DIMENSIÓ SOBRE LA INFLUÈNCIA DE LA PARTICIPACIÓ EN PROGRAMES D'ATENCIÓ EN LA QUOTIDIANITAT FAMILIAR DE LES MARES

La última dimensió ha permès identificar la influència del procés de recuperació de les dones entrevistades així com la influència en la seva quotidianitat. Les testimonis han mostrat la importància de fer una reflexió sobre la identitat femenina i la funció maternal, així com sobre la història de violència viscuda, per tal de poder apropar-se més als seus fills i filles i, conseqüentment,

poder-los donar més suport. Aquest fet inevitablement influeix en el dia a dia d'aquestes mares, tant a nivell logístic com a nivell emocional.

16. SÍNTESI DELS RESULTATS I ANÀLISI DE LES DADES

Atès el gran volum de categories i cites que recull aquesta investigació és important poder crear un fil conductor al llarg de les diferents dimensions per tal de facilitar-ne la lectura i posteriorment poder donar pas a les conclusions finals. Aquest fil que comença amb com les dones – mares narren l'impacte de la violència masclista per arribar a comprendre què significa per aquestes dones el fet de ser mares i la relació amb els seus fills i filles. Un cop els resultats ens han permès conèixer l'impacte de la violència masclista en la funció maternal de les dones, l'estudi ens ha portat a analitzar com és l'experiència d'aquestes dones – mares de participar en recursos d'intervenció especialitzats. Així doncs, ens ha mostrat les motivacions de les dones – mares per accedir a aquests programes i ens ha permès conèixer quin ha estat l'impacte d'aquesta participació en la seva quotidianitat familiar.

La primera dimensió sobre l'impacte en les dones de la seva vivència de la violència masclista ens ha permès conèixer quines són les conseqüències emocionals de viure aquestes situacions, quines respostes donen aquestes dones en el seu dia a dia amb la violència, de quina manera s'hi posicionen també els seus fills i filles i, finalment també ens ha permès visibilitzar la necessitat de suport d'aquestes dones. Al llarg de les diferents categories s'ha anat traçant un fil conductor a través de les vivències de les dones entrevistades que ha obert les

portes a identificar l'impacte que té la violència masclista en les dones – mares, en els seus fills i filles i en el vincle matern – filial.

La present investigació ens ha permès parlar de l'autoestima negativa, el sentiment de soledat i l'estancament que pateixen aquestes dones fruit de la violència masclista viscuda i quines reaccions han tingut per poder fer-hi front. És important senyalar que qualsevol de les reaccions de les dones descrites en aquest document han estat mobilitzades per la voluntat d'oferir una millor vida als seus fills i filles, i a elles mateixes. Respecte als infants i adolescents, doncs, també hem vist com les mares construeixen i/o mantenen diferents formes de sosteniment del vincle i quines són les dificultats en la quotidianitat d'aquestes mares en relació als seus fills i filles. Reflexionant sobre aquestes dificultats apareixen les necessitats de suport i el reconeixement de la importància de l'ajuda afectiva i social, de la necessitat de la presència de l'altre i de les manques materials que també és important cobrir.

La segona dimensió ens ha introduït en el significat de ser mare i de la relació amb els fills i filles començant per la definició de la funció maternal. Inevitablement, des d'una perspectiva de gènere, això ha portat a parlar de les influències socials sobre la maternalització i les conseqüències de la mateixa. Finalment, aquestes influències ens mostren les expectatives socials que existeixen sobre les dones, les mares i, també, la visió d'aquestes dels homes.

Per tal de poder definir quelcom tan complexe com la funció maternal s'han agrupat les opinions de les dones entrevistades en tres subcategories: identitari, processual i emocional, que recullen el valor d'aquesta funció per a les dones. En aquests significats que relaten les mares es pot veure el pes i la importància que té

per a les dones la maternalització, i permet intuir el gran impacte que té en les seves vides quan es veu malmesa per la violència. Precisament aquest gran pes que té en la vida de les dones el fet d'esdevenir mare es veu promogut i magnificat pel gran nombre d'influències socials que encorseten, sancionen i promouen determinades maneres de ser mare. Entre aquestes influències hi trobem la determinació social, l'assumpció que la maternalització converteix a la dona en una persona complerta, la resignificació que implica i la seva faceta pública, que tan permet el control social. Inevitablement aquestes influències tenen unes conseqüències (en les dones en general i específicament en les mares que viuen situacions de violència masclista, arribant també a influir en la relació entre dones i homes) i generen unes expectatives en les dones (ja sigui en la seva funció com a parella o com a mares) les quals, juntament amb les històries de violència, també mermen la imatge que tenen dels homes.

La tercera dimensió significa el pas entre conèixer l'impacte de la violència masclista en la funció maternal de les dones i analitzar l'experiència de participar en programes de recuperació i la influència en el dia a dia de les mares. D'aquesta manera hem pogut conèixer les característiques de les demandes d'atenció en programes especialitzats i hem conegut com les mares viuen la participació en aquests serveis. Les dones han mostrat com perceben l'impacte que té la violència masclista en els seus fills i filles, aspectes que obre portes a noves investigacions, i quines han estat les seves vivències amb els infants i/o adolescents.

Existeixen diferents raons per les que les dones entrevistades van demanar atenció a recursos especialitzats; algunes d'elles ho van fer per buscar ajuda per als seus fills i filles mentre que altres van considerar que necessitaven ajuda per a

elles, per a saber com sortir-se'n de la situació. També hi ha algunes dones que relaten haver-hi arribat per indicació de terceres persones, ja fossin de la xarxa personal o social. Com ja s'ha comentat anteriorment, cap de les dones entrevistades va ser derivada per a una persona de la seva família, fet que posa de manifest la soledat d'aquestes dones fins i tot en els seus cercles suposadament més íntims i propers. El fet d'arribar a aquests serveis porta a les mares a explicar les seves vivències emocionals, com ha influït la violència masclista en la seva funció materna i la relació entre aquesta i la que s'espera socialment. Així mateix, les dones també han relatat les actituds dels seus fills i filles respecte la violència, quines conseqüències emocionals, de comportament, socials i familiars han viscut i quines respostes hi han pogut donar. Aquest impacte en els fills i filles, per una altra banda, genera certes vivències de les mares en quant a la distància afectiva que senten amb els infants i/o adolescents, amb com ells i elles es manifesten emocionalment i quin és l'impacte en la figura paterna. Tot això sense oblidar les dificultats d'aquestes dones a l'hora d'esdevenir mares dins tot el context de violència masclista.

La quarta i última dimensió ens han mostrat la influència de la participació en aquests programes específics en la quotidianitat familiar de les mares entrevistades a través de conèixer els temes tractats en aquestes intervencions, sobretot al voltant de la violència masclista i del món relacional de les dones, i els resultats que elles identifiquen en relació al vincle amb els seus fills i filles, a la seva funció maternal i a la vida dels seus infants i/o adolescents.

Aquesta última dimensió, influència de la participació en programes d'atenció en la quotidianitat familiar de les mares, presenta menys categories i

cites de les dones entrevistades perquè l'avaluació dels programes no és objectiu d'aquest document. Malgrat això s'ha considerat important, per tal de respondre als objectius de la investigació, explicar l'experiència i la influència del procés de recuperació de les dones en el seu dia a dia, tant per a elles com per als seus fills i filles i per a la relació que els uneix.

CONCLUSIONS

En aquest apartat es presenten les conclusions de la investigació per donar pas, més endavant, a les limitacions i suggeriments que se'n desprenen.

Aquesta investigació va començar amb la **hipòtesi** presentada a la introducció que diu “*abordar la funció maternal, la qual es veu directament impactada per la violència masclista en l'àmbit familiar, en els processos de recuperació terapèutica per a dones–mares que han viscut aquestes situacions millora la recuperació de les dones, la dels seus fills i filles i la del vincle materno–filial*” i de la qual en van sorgir dos **objectius principals**:

1. Conèixer l'impacte de la violència masclista en l'àmbit familiar en la funció maternal de les dones.
2. Analitzar l'experiència de participació i la influència en el quotidià familiar de dones participants en programes d'atenció dirigits a mares que viuen situacions de violència masclista en l'àmbit familiar.

D'aquests objectius generals se'n deriven els **objectius específics** als que la investigació dóna resposta i que són els següents:

- 1.1. Conèixer les vivències d'haver viscut situacions de violència masclista en la parella sent mare.
- 1.2. Entendre com les dones signifiquen el ser mare i la relació amb els seus fills i filles.

2.1. Identificar les motivacions de les mares sobre la participació als programes.

2.2. Identificar la influència del procés de participació en programes d'atenció per a mares que viuen situacions de violència masclista en el quotidià familiar de les dones.

Abans de donar pas a la relació entre els resultats obtinguts i les bases teòriques que sustenten aquesta investigació és rellevant recordar que aquestes conclusions s'emmarquen al voltant de dos conceptes teòrics bàsics: la violència masclista i la maternalització. A continuació no s'hi profunditza ja que són conceptes explicats en el marc teòric del present document, però resulta important tenir-los en compte a l'hora de resumir els resultats de la investigació.

La violència masclista genera relacions de desigualtat de poder entre les dones i els homes en els diferents àmbits de relació, injustícia que està avalada per una societat patriarcal en la que les influències socials i les expectatives respecte a les dones generen un context d'opressió i de necessitat de lluita constant. El concepte de violència masclista, tal com es presenta a la introducció d'aquest document, recull les capacitats, habilitats i fortaleces de les dones, imatge que es correspon d'una manera més ajustada a les mares que viuen situacions de violència masclista i tiren endavant per elles i pels seus fills i filles.

La maternalització, per altra banda, és considerat com quelcom que forma part de les dones i que no és necessari qüestionar. Es defensa que és important donar indicacions, eines i espais de reflexió a les mares però sempre des d'un vessant força hegemònic i coherent amb les influències i expectatives socials. Tractar el tema de la maternalització i abordar-lo des d'un context que la pot

danyar, com és la violència masclista, genera reticències i es converteix en un tema inoportú, que obliga a reflexions que de vegades poden semblar innecessàries per ser incòmodes.

La subjectivitat activa i l'empoderament d'aquestes mares mostra la importància de reconèixer el seu valor, escoltar les seves veus i valorar la gran feina que fan dia a dia per aconseguir contribuir a través dels seus fills i filles una societat més equitativa. Així mateix també és important destacar la gran invisibilitat que existeix en el món teòric – pràctic sobre la connexió entre la violència masclista i la maternalització, com s'aborden ambdues temàtiques de manera àmplia però com s'ha oblidat, fins ara, la important relació que tenen i la gran necessitat de visibilitzar-ne l'impacte i les conseqüències, presents i futures.

Tenint com a referència la violència masclista i la maternalització, doncs, la investigació ha pogut contestar als objectius plantejats i establir un diàleg entre els resultats obtinguts i la bibliografia utilitzada.

En relació al **primer objectiu específic** es pot afirmar que els resultats confirmen el que diuen les autores i autors sobre les vivències de les dones a l'haver viscut situacions de violència masclista. Confirmen que les conseqüències psicològiques i conductuals són d'un gran impacte en les dones i que les deixa en situacions de soledat i aïllament, dificultant encara més la sortida d'aquests contexts. Així mateix, els resultats també mostren, igual que la literatura utilitzada, com la violència psicològica és la més present en les històries d'aquestes dones i la més difícil de trencar atesa la seva invisibilitat. En les dones entrevistades també està present la violència econòmica i social però gairebé no apareixen relats de violència física o sexual. Aquesta discordància es podria

explicar per una banda perquè les mares relaten aquells danys que han perdurat més en el temps i que han dificultat més la seva funció maternal i per l'altra, pel sentiment de vergonya i humiliació associats a la violència sexual i que, per tant, fa més difícil que surtin en els relats en un context d'entrevista per a una investigació.

Així mateix, i seguint amb el primer objectiu específic, les reaccions de les dones entrevistades davant la situació de violència coincideixen amb el que defensen algunes autores referenciades quan diuen que la finalitat d'aquestes respostes és la de modificar el posicionament que ocupen en la relació violenta. Tal com diuen també alguns estudis i les dones entrevistades, moltes d'aquestes reaccions són adaptatives i van acompanyades d'una actitud de defensa i no d'atac (com pot ser l'alerta, l'auto-contenció, o fins i tot la negació i la justificació). Malgrat això, però, algunes dones entrevistades diuen haver reaccionat amb agressivitat davant la violència, aspecte que no apareix tant a la bibliografia i que probablement es degui a l'assignació de determinades emocions i actuacions en funció, eminentment, del sexe (la tristesa i plorar està relacionat amb les dones mentre que els homes estan vinculats a la ràbia i l'agressió).

Respecte a com les mares construeixen i mantenen els vincles amb els seus fills i filles, és important remarcar que els relats de les dones entrevistades coincideixen amb allò que la teoria descriu com a vincles segurs (proximitat, comunicació, afecte i preservació) i amb les estratègies de connexió. D'aquesta manera, finalment, es pot trencar amb un dels mites que castiga a aquestes mares definint-les com a negligents perquè no compleixen amb el que socialment s'espera d'elles i amb el que significa ser una "bona mare". Malgrat això, però, els

relats de les dones també coincideix amb la bibliografia consultada en quant a les dificultats quotidianes amb els fills i filles que viuen situacions de violència masclista. La majoria d'aquestes estan relacionades amb la desautorització viscuda per l'agressor i la consegüent dificultat per posar i mantenir els límits amb els fills i filles, amb el dany emocional de les mares i que resulta impossible que no arribi als infants o adolescents, o bé la impossibilitat de protegir a les criatures ja que la violència masclista continua després de les separacions.

Finalment, en quant el primer objectiu, el reconeixement sobre la necessitat de suport que fan les dones entrevistades es correspon als arguments teòrics que justifiquen la importància del treball amb aquestes dones. Aquests punts de vista parlen de la necessitat d'incloure una visió cap als fills i filles però també de la creació d'espais que trenquin amb la soledat d'aquestes dones i els proporcionin una alteritat.

Pel que fa al **segon objectiu específic** és important dir que la investigació realitzada permet entendre com les dones signifiquen el ser mares i la relació amb els seus fills i filles. Les categories creades a partir dels relats de les dones coincideixen amb els eixos explicatius creats a partir de la bibliografia revisada. Així doncs, el significat identitari englobaria diversos conceptes de diferents eixos però sobretot es refereix a l'experiència enriquidora de la maternalització amb elements com ser-ho tot, obtenir un estatus de poder o sentir-se realitzada. Dins del significat identitari, l'element sobre un compromís per a tota la vida estaria relacionat amb l'evolució del cicle vital de les persones i, per tant, amb una concepció processual de la maternalització. Dins aquesta concepció també s'hi engloben conceptes com aprenentatge o estratègies per reflexionar, comuns tant

en els relats de les dones com en les teories explicatives. I finament, el significat emocional que li donen les mares entrevistades coincideix bàsicament amb els eixos que aborden el punt de vista enriquidor. Malgrat això, però, els discursos obtinguts en els resultats no manifesten explícitament cap opinió que visibilitzi la maternalització com quelcom castrador o estable. El que refereix a l'exclusivitat, òbviament, en el cas de les dones entrevistades, el context de violència masclista els impedeix compartir aquest moment vital amb els seus (ex)companys o (ex)marits.

Per altra banda, quan les dones entrevistades parlen de la determinació social de la funció maternal, coincideix amb la idea rescatada en el marc teòric sobre els estereotips de gènere. L'adjudicació de característiques naturals correspon al que les testimonis anomenen obligatorietat de la maternalització dins el cicle vital i el fet de no contemplar les capacitats de les persones en sí mateixes té una connexió amb la objectivació dels fills i filles i amb la funció productiva que relaten les mares entrevistades. Seguint amb les influències socials sobre la maternalització, les idees sobre que això significa ser una dona complerta i la dificultat d'esdevenir mare d'una manera no tradicional està molt relacionat amb els rols de gènere, els quals s'enquisten com a part del control social i defineixen els papers d'una manera inamovible i rígida.

El que les dones entrevistades refereixen com a procés de resignificació de la funció maternal actual es pot relacionar amb la bibliografia consultada quan aquesta parla de la concepció tradicional de la família. Aquesta idea transmesa al llarg de la història i sustentada pel sistema patriarcal impedeix a les dones sortir de determinades situacions i quan ho fan aleshores es troben amb una manca

d'eines i de referents. La perpetuació de les relacions desiguals i abusives entre homes i dones requereix d'un mecanisme de control per evitar subversions i això és el que dels resultats s'extreu sota la categoria de la faceta pública de la maternalització. Tots els mites sobre la concepció tradicional de la família i l'amor romàntic exposats en el marc teòric juguen aquest paper de contenció i subordinació.

Un dels aspectes, però, que ha aparegut en els resultats però que no coincideix amb el marc teòric és la concepció que no existeix incidència social. Aquest punt de vista de les mares entrevistades no està recolzat per la perspectiva de gènere però sí que es podria explicar des dels eixos de la maternalització, especialment el que refereix que la funció maternal és quelcom exclusiu.

Els models explicatius de la perspectiva de gènere permeten comprendre, també, les conseqüències que té aquesta influència social en les dones, tant en les que han viscut situacions de violència masclista com les que no. Tot el trencament que suposa amb les identitats de gènere el fet de sortir d'una història de violència i l'exercir la maternalització d'una manera diferent, el llarg procés de resignificació d'aquestes mares i la lluita contra els mites establerts. Així mateix, tot aquest escenari patriarcal es veu reforçat pel detriment de la imatge general que tenen les dones respecte als homes, tal com explica la literatura consultada i les mares entrevistades.

Finalment, pel que fa referència al segon objectiu de la investigació, és interessant dir que el que narren les testimonis sobre les expectatives socials imposades a les dones i a les funcions que suposadament han de desenvolupar coincideix amb tot l'impacte de la socialització en les identitats de gènere exposat

al marc teòric. Es confirma com les responsabilitats socials atorgades a les dones tant com a parella com a mares es consideren com quelcom definit a partir del sexe, tal com la teòrica cognitiva social exposa. És important en aquest punt tenir clar com tota aquesta estructura social al voltant de gènere dificulta el desenvolupament de les dones, siguin mares o no, fora dels corsés i les expectatives establertes.

Així doncs, els resultats obtinguts al llarg de la investigació relacionats amb els objectius específics 1 i 2 permeten dir que s'ha complert el primer objectiu general ja que tot el procés ha permès conèixer l'impacte de la violència masclista en l'àmbit familiar en la funció maternal de les dones, tant a nivell de conseqüències personals per a les mares, de vincle materno-filial i també de la identitat i la subjectivitat femenina.

Pel que fa al segon objectiu general, i començant amb el **tercer objectiu específic** val a dir que més enllà de la demanda explícita d'atenció, les vivències de les mares, la percepció que tenen sobre l'impacte que ha tingut la violència masclista en els seus fills i filles i les vivències en la relació amb ells i elles són motius per a participar en els programes d'atenció. Tal com apunten Barudy & Dartagnan (2005) i com mostren les dones entrevistades, la principal resposta de les mares que viuen situacions de violència masclista consisteix en demanar ajuda i participar en les xarxes de suport.

Els relats sobre les demandes explícites d'atenció narrades per les mares no troben coincidència en el marc teòric de forma directa però sí que estan relacionades amb la justificació del treball amb dones que viuen situacions de violència masclista. Entre els diferents arguments es pot trobar com aquestes

mares necessiten afrontar l'acompanyament als seus fills i filles, volen millorar-ne la protecció, i busquen espais que els permetin comprendre el que els seus infants i adolescents estan vivint, hi puguin empatitzar i ho puguin conversar. Tots aquests arguments que justifiquen les intervencions especialitzades coincideixen amb les característiques de la demanda d'atenció de les mares: desorientació i no saber com fer, dificultat de comprensió de les necessitats emocionals i relacions dels seus fills i filles i, finalment, necessitat d'un espai de conversa. Allò al que el marc teòric utilitzat no dóna resposta és a la demanda fruit de la indicació de persones de la xarxa.

Pel que fa als relats que fan les mares sobre les seves pròpies vivències, mostren una sèrie d'experiències emocionals paralitzants actives o de dificultat relacional que també apareixen en la bibliografia consultada respecte les conseqüències en la funció maternal. Pel que fa a l'impacte de la violència masclista en aquesta tasca de les dones, tant els relats de les dones com la literatura consultada (Barudy & Dartagnan, 2010) confirmen el gran impacte que té la violència masclista en la maternalització positiva, en com resulta un impediment per al desenvolupament dels infants i adolescents, en com qüestiona la imatge de la mare sobre sí mateixa i les seves capacitats (Levevndosky & Graham – Bermann, 2000) i, finalment, també sobre la diferència quan hi ha la presència física del pare o no, tenint en compte que la mare sempre ha de fer esforços de protecció.

Finalment, la última de les vivències de les mares recollida a partir dels relats de les dones entrevistades també coincideix amb el que diu la literatura especialitzada, especialment fent èmfasi en el sentiment de culpa i desautorització

d'aquestes mares. Malgrat això, aquest resultat obtingut està molt lligat a les expectatives de gènere i al que se suposa que ha de fer i com s'ha de sentir una mare.

Tal com mostra el marc teòric, en un primer moment és difícil que les mares s'adonin de l'impacte de la violència en els seus fills i filles atès el nivell de desgast i dany. Malgrat això, però, i tal com mostren els relats de les dones entrevistades, les actituds dels fills i filles, les conseqüències que manifesten i com es posicionen en la situació familiar serveix a les mares per a detectar-ho. Tal com apunta la bibliografia consultada, els infants i adolescents que viuen en contextos de violència masclista pateixen la situació però al mateix temps, atesa la invisibilització de la infància i el predomini de l'adultisme en la societat en la que vivim, els nens i nenes i adolescents queden en un segon terme. I és a través de les seves mares, figures de protecció, que se'n pot identificar el dany i començar el procés de recuperació que necessiten.

Les conseqüències psicològiques i socials trobades a la bibliografia consultada coincideixen amb les que relaten les mares entrevistades, essent aquestes les dificultats per expressar emocions, baix rendiment escolar, dificultats de relació amb els iguals o adopció d'actituds masclistes que també apunten Baker & Cunningham (2004). El marc teòric recull la importància de no pensar que la única conseqüència acadèmica és el baix rendiment i apunta que alguns nens i nenes tenen un funcionament escolar impecable. Aquesta idea apuntada per Orjuela et al. (2008) no es troba en les narratives de les mares entrevistades ja que quan els resultats són els socialment esperats o desitjats (per exemple, un alt

rendiment acadèmic) no s'identifiquen com a un símptoma de quelcom no funciona o algú està danyat o danyada.

Quan en el marc teòric es parla dels impactes més subtils de la violència en els infants i adolescents passant per responsabilitzar-se a sí mateixos o mateixes, per culpabilitzar a les mares o bé per dirigir l'ira vers elles, es confirma el que les mares entrevistades relaten sobre les diferents actituds dels fills i filles vers la violència. Aquest mateix punt es veu reforçat també per les autores i autors que parlen dels rols i posicionaments dels infants i adolescents dins el sistema familiar.

Per altra banda, és important tenir en compte els impactes de la violència masclista en la relació dels fills i filles amb la seva mare i el seu pare. Tal com apunten diferents estudis referenciats en el marc teòric i com també confirmen els relats de les dones entrevistades, la violència pot mermar la percepció dels fills i filles sobre les capacitats de la seva mare malgrat viure'n una presència incondicional, i, al mateix temps, danyar la relació dels infants i adolescents amb el pare maltractador.

Finalment, les conclusions del tercer objectiu específic, i com a la última de les motivacions que porten a les mares a participar en programes especialitzats, cal destacar les vivències d'aquestes dones amb els seus fills i filles. Tal com la bibliografia consultada confirma, les testimonis relaten dificultats en la funció maternal fruit de la violència viscuda. El diàleg entre la literatura revisada i les narratives de les dones es troba al parlar de l'alteració emocional, de la subjectivitat maternal, de la importància del vincle i de la proximitat (Levendosky et al., 2011), i de l'impacte de la figura paterna. En canvi, en els discursos de les

testimonis no es troba cap referència a que els fills i filles suposin una càrrega per a elles com apunten Lyons-Ruth et al. (2005). Aquest fet es pot deure a que la vivència de les dones entrevistades no sigui aquesta, pel fet d'haver passat per un programa d'atenció o per altres raons, però també pot ser fruit de la desitjabilitat social que encara impera entorn a la funció maternal.

Pel que fa al **quart objectiu específic**, els resultats narrats per les dones participants en programes d'atenció especialitzada coincideixen amb els objectius recollits durant la revisió bibliogràfica. Entre ells pot destacar, respecte a la relació afectiva amb els fills i filles, la identificació de les seqüeles que la violència masclista els ha deixat i el poder trobar formes de donar-los suport. Per altra banda, també dialoguen ambdues fonts (la teoria i les dones entrevistades) sobre l'empoderament, el paper actiu de les mares i el reforç sobre la identitat maternal. Com és d'esperar, i tal com diuen els dones entrevistades, haver pogut aconseguir aquests resultats té una implicació directa en la quotidianitat de les mares i en els seus fills i filles: augmenta l'empatia i el diàleg, les dones se senten menys soles i qüestionades i, també, disminueixen les situacions de conflicte i violència dins la relació materno – filial.

Malgrat aquesta correspondència hi ha objectius dels programes que no apareixen en els discursos de les dones com pot ser el de separar la funció maternal de la resta de rols de dona. Aquest aspecte tampoc apareix quan les dones entrevistades parlen dels temes que han abordat durant les intervencions malgrat que sí que apareixen les diferències de gènere i la voluntat de no voler perpetuar-les en futures generacions. En els programes d'atenció apareix com a objectiu fer una distinció entre el paper de dona i el de mare però en el relat de les

dones entrevistades no surt, essent això atès que no ho viuen així. Quan les dones esdevenen mares deixen de banda la seva faceta de dones i a aquest fet se li uneixen les expectatives i influències socials que fan que se sentin culpables si prioritzen altres facetes de la seva vida que no sigui la maternal i, al mateix temps, se senten considerades com a “males mares” si no defensen la seva funció maternal.

Respecte als temes tractats en les intervencions, es pot dir que tots els que apareixen en els relats de les dones entrevistades es podrien fer coincidir amb el que Barudy & Dartagnan (2005) anomenen competències marentals. Les mares narren com van prendre consciència de la situació viscuda, de les conseqüències que va tenir per elles i pels seus fills i filles, fet que requereix un procés d'empatia i que forma part d'una actitud de bon tracte vers els infants i adolescents. Per altra banda, les testimonis també parlen dels rols de gènere (apresos i transmesos) i de la importància de la família d'origen a l'hora d'influir en la de nova creació.

Així doncs, a l'igual que amb el primer objectiu general, després de concloure els últims objectius específics es pot dir que la investigació també ha pogut donar resposta al segon objectiu general que es plantejava. Tot el procés ha permès analitzar l'experiència de participació i la influència en el quotidià familiar de les mares participants, coneixent les seves vivències com a mares, amb els seus fills i filles durant la situació de violència masclista i, posteriorment, respecte als resultats obtinguts després dels programes d'atenció. Ha estat necessari conèixer el que ha mogut a les mares a demanar atenció per després poder veure com ha influït la participació en la seva quotidianitat.

Un cop revisats els objectius específics detalladament, com a **resultats principals** de la investigació es pot dir que:

- Les dones que viuen situacions de violència masclista no són mares negligents sinó que desenvolupen estratègies de protecció vers elles mateixes i vers els seus fills i filles.
- Els mites sobre la família tradicional fomentats per la societat patriarcal limita les possibilitats de les dones a l'hora d'esdevenir mares i les sotmet en relacions d'abús.
- Tot i que existeix un consens sobre la importància de la influència social i els estereotips de gènere sobre les dones, quan es tracta de parlar de la maternalització encara hi ha discursos que col·loquen aquesta funció femenina en un espai privat i protegit de qualsevol interferència social. Aquesta idea mostra com malgrat els discursos, la maternalització encara s'entén i es viu amb un component biològic, instintiu i inqüestionable.
- Quan les dones surten de les situacions d'abús en les que viuen se senten amb una manca de referents identitaris i relacionals que genera en elles una segona victimització: la soledat i l'aïllament.
- La influència social sobre la maternalització reforça les relacions on hi ha violència masclista ja que enquistia les funcions de les mares i reforça la imatge d'oposició entre homes i dones, tal com defensa De Beauvoir (1968).
- Malgrat que hi ha hagut un gran avenç en la lluita contra les desigualtats de gènere encara queda un llarg camí per recórrer, especialment en els casos de dones que viuen situacions de violència masclista i en els casos

de dones que són mares. Òbviament, quan ambdues situacions coincideixen, el camí a recórrer encara és més llarg.

- Les dificultats de les mares per a tenir cura i protegir als seus fills i filles no recauen en incapacitats de les dones sinó en la situació de violència masclista que estan vivint. És imprescindible no invisibilitzar les conseqüències de la violència en el vincle materno-filial i en l'exercici de la funció maternal ja que, si no es té en compte aquest aspecte, la culpabilització per la situació torna a recaure en les dones.
- A l'hora de treballar amb les mares que viuen situacions de violència masclista s'han de tenir en compte dues coses: el gran pes de les expectatives socials respecte a la funció maternal i, per altra banda, al procés de desautorització i deteriorament al que les sotmet la violència en relació a aquesta funció.
- Mentre la societat en la que vivim segueixi invisibilitzant a la infància i permetent la mirada adultista de les necessitats i dels processos, recaurà sobre les mares una responsabilitat més: ser les úniques que identifiquin el que els passa als seus fills i filles i ocupar-se, en soledat, gràcies a la naturalització de la maternalització, de buscar recursos i suport. Tot això sota el risc de ser socialment considerades unes males mares o unes mares incompetents.
- Les intervencions amb mares que han viscut situacions de violència masclista, amb un abordatge des de la perspectiva de gènere i el qüestionament de certes "realitats" socials, genera un impacte positiu en la vida de les dones i els seus fills i filles.

- Els programes d'atenció a la maternalització en contextos de violència masclista treballen amb una distinció dona – mare que no existeix en la quotidianitat de les dones i que, per tant, és important redefinir i no segmentar les identitats.

Un cop exposats els resultats principals, doncs, és rellevant parlar de la necessitat de tenir persones interlocutores especialitzades per a treballar amb temes com la violència masclista, tal com es mostra en l'aproximació al context d'investigació d'aquest document. És important que les dones que viuen aquestes situacions i els seus fills i filles puguin comptar amb espais de reflexió i cura on es trenquin estereotips socials, on no s'avalin les influències d'una societat patriarcal i on es trenquin expectatives socials sobre la família, les dones, els homes i la infància. On és important la dimensió ètica i la preparació d'aquestes persones professionals que tenen una gran tasca a les seves mans i la oportunitat, també, juntament amb les dones i els infants i adolescents amb qui treballen, de seguir canviant la societat cap al camí de l'equitat i la justícia.

Així doncs, finalitzant aquestes conclusions, rescato el relat d'una de les dones entrevistades, qui a través de les seves preguntes no deixa de fer una crida a la llibertat, a poder desempallegar-se del que s'espera d'una mare. És un desig de voler ser mare d'una altra manera i és el crit per fer escoltar a tothom com s'empresona a les mares en una llista d'obligacions que, gràcies a la societat patriarcal en la que vivim, han d'afrontar en soledat:

“On està escrit que jo he de portar els nens a l'escola i tu no? on està escrit que jo he de demanar reducció de jornada i tu tinguis molts problemes a la teva empresa per demanar la reducció de jornada? On posa que jo per ser dona m'he

d'encarregar dels meus fills? On està escrit que jo he d'anar a comprar i fer la piràmide d'aliments tu només li donaries ou ferrat? On diu que jo he d'anar al metge? O gestionar la trucada al metge? I tu m'acompanyes i ja sembla la gran cosa. Totes fem això. On està escrit?" (Blanca).

LIMITACIONS

De l'anàlisi de resultats realitzat se'n poden desprendre algunes limitacions que es presenten a continuació:

1) Totes les dones entrevistades han demanat suport a la xarxa professional especialitzada i, per tant, no es poden extrapolar les dades a altres dones que no accedeixin a recursos d'atenció.

2) Resultaria enriquidor poder entrevistar a dones que encara viuen amb la seva parella agressora per poder ampliar el coneixement sobre l'impacte de la violència masclista en les mares i els seus fills i filles.

3) El cribatge de les dones a les que es va poder atendre va ser fet per les i els professionals que les atenien, fet que pot significar un biaix i que podria enriquir futures investigacions si s'estudien altres vies d'accés a les mares. Per altra banda, tal com s'ha apuntat a l'apartat de metodologia, algunes i alguns professionals no van veure la necessitat d'aquesta investigació o van poder sentir que era un mecanisme d'avaluació de la seva feina.

4) Per raons ètiques de no sobrecarregar a les dones entrevistades no es van dur a terme entrevistes múltiples que, tal com apunta Chamaz (2001) permeten refinar i corregir els buits de les entrevistes. Per tal d'intentar mitigar aquesta limitació es van fer les entrevistes en diferents moments després de l'anàlisi de les anteriors; d'aquesta manera es podien corregir alguns aspectes com per exemple, disminuir el nombre de preguntes sobre l'impacte en els fills i filles quan la història de violència havia tingut un impacte molt sever en elles o en els infants.

5) Per una altra banda, en quant al concepte de maternalització, i més enllà de la creació dels eixos per a definir què significa esdevenir mare, el fet d'incloure-hi aportacions i punts de vista socialment poc visibles i amb poc espai per a ser escoltats ha significat una de les dificultats d'aquest procés.

6) La principal dificultat, però, ha estat a l'hora de connectar la violència masclista amb la maternalització. Ha estat el repte d'unir un concepte negatiu com la violència amb un altre que socialment està considerat un dels més positius per a les dones, la maternalització. La complicació ha recaigut en trobar punts de connexió entre ambdós conceptes però que finalment, a través del patriarcat i el pes quotidià en les dones d'aquesta institució, ha estat possible i ha permès connectar dues esferes d'una realitat que viuen moltes dones en la nostra societat.

Malgrat totes aquestes limitacions, però, la investigació permet unir dues temàtiques fins ara estudiades per separat i proporciona vies de reflexió teòrica i d'intervenció en l'abordatge de mares que viuen situacions de violència masclista.

SUGGERIMENTS

Aquest document ha presentat al llarg de tot el recorregut un to proper a la intervenció i ha perseguit unir dues temàtiques que fins ara s'havien estudiat poc conjuntament i, per aquest motiu, no pretén ser el final de cap camí sinó un pont per a seguir avançant en la investigació.

Per aquest motiu es presenten a continuació una sèrie de suggeriments a tenir en compte per a futures publicacions o estudis:

1) Estudiar com es viu la maternalització en diferents cultures ja que la present investigació, atès el context en el que s'han recollit i analitzat les dades, només ha tingut en compte dones de Catalunya i de les Illes Balears.

2) Ampliar les conseqüències de la violència masclista amb tot el vessant social ja que la investigació s'ha centrat en analitzar aquelles conseqüències que tenen una repercussió directa en les dones i els seus fills i filles.

3) Realitzar un estudi dels programes que treballen amb dones en comparació amb altres que treballen amb dones – mares per tal de poder contrastar l'atenció rebuda per a les dones en els diferents tipus de serveis. 4) Identificar un major nombre estudis sobre experiències femenines i sobre el desenvolupament de les entrevistes a dones com a mètode per a recollir experiències silenciades i per engruixir les investigacions feministes i des de la perspectiva de gènere.

5) Ampliar el desenvolupament del context històric dels fenòmens en estudi ja que ofereix una perspectiva al llarg del temps i, al mateix temps, augmenta i enprecisa la comprensió.

6) Fer estudis d'avaluació sobre aquest tipus de programes per poder identificar els elements que afavoreixen la recuperació de les dones i dels seus fills i filles.

7) Realitzar un estudi que tingui per a objectiu escoltar la veu dels fills i filles per conèixer com viuen la situació de violència masclista i la relació amb els seus progenitors, ja que pot tenir repercussions en els tractaments que es facin tant per dones com per homes.

PUNTS FORTS

Per tal de concloure aquest document resulta interessant senyalar algunes potencialitats de la investigació:

1) Presenta una innovació en l'abordatge de les situacions de violència masclista amb dones–mares i els seus fills i filles. Quan es va començar a treballar amb aquesta temàtica es van dissenyar intervencions dirigides a les dones, identificades com a principals destinatàries, per passar, posteriorment, a treballar amb els seus fills i filles però no de forma conjunta (bàsicament actuacions educatives i/o de salut mental). Tenint en compte, però, que les dones són les que se solen quedar al càrrec dels fills i filles, és important avançar amb intervencions conjuntes.

2) Resulta un treball rellevant per a la intervenció ja que remarca la perspectiva de gènere i sosté empíricament com es pot viure el ser mare en una situació de violència masclista.

3) Ofereix la possibilitat d'estudiar a dones ateses en diferents tipus de programes i, per tant, proporciona una visió àmplia de les intervencions.

4) Utilitza la perspectiva de gènere en la relació intervenció–teoria. Quan s'intervé des d'aquest punt de vista les dones s'adonen dels aspectes teòrics i els permet comprendre i canviar les situacions que estan vivint.

5) Proporciona aspectes preventius al tenir en compte la maternalització i, per tant, l'impacte de les intervencions en la transmissió generacional.

REFERÈNCIES

- Agar, S. (2004). *Interventions for children who witness intimate partner violence: A literature review*. Vancouver, BC: BC Institute Against Family Violence.
- Agustín, S.; Alemany, R.; Álvarez, M.; Córdoba, L.; Maure, L.; Pallejà, S.; Plaza, M. & Saiz, M. (2007). *Pautas orientativas de exploración e intervención con los hijos y las hijas de las mujeres atendidas por situaciones de violencia de género*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- Ainsworth, M., Blehar, M., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Alberdi, I. & Matas, N. (2002). *La violencia doméstica. Informe sobre los malos tratos a mujeres en España*. Colección Estudios Sociales, 10.
- Almond, B. (2010). *The Monster Within: The Hidden Side of Motherhood*. Berkeley: University of California Press.
- Alonso, L. (1995). Sujeto y discurso: el lugar de la entrevista abierta en las prácticas de la sociología cualitativa. A Juan Manuel Delgado & Juan Gutierrez (Coord.) (1995). *Métodos y técnicas cualitativas de investigación en ciencias sociales*. Madrid: Síntesis Psicología.
- Amnistía Internacional (2005). *Making rights a reality: violence against women in armed conflict*. Londres: Amnesty International Publications.
- Andrés, A. (2000). La maternidad y las nuevas tecnologías reproductivas. A C. Fernández, P. Monreal, A. Moreno & P. Soto (Eds.). *Las representaciones de la maternidad* (pp. 75 – 85). Madrid: Instituto Universitario de Estudios de la Mujer, Universidad Autónoma de Madrid.
- Andrés, P. (2004). Violencia contra las mujeres, violencia de género. A C. Ruiz – Jarabo & P. Blanco (Eds.), *La violencia contra las mujeres. Prevención y detección*. (pp. 17 – 38). Madrid: Ediciones Diaz de Santos.
- Arechederra, A. (2010). La violencia masculina contra las mujeres en las relaciones de pareja. Proceso y consecuencias. A A. Garcia – Mina (Coord.), *Violencia contra las mujeres en la pareja. Claves de análisis y de intervención* (pp. 21 – 36). Madrid: Universidad Pontificia Comillas.
- Ariès, P. (1987). *El niño y la vida familiar en el Antiguo Régimen*. Madrid: Taurus.

- Ariès, P. & Duby, G. (1987). *Historia de la vida privada*. Madrid: Taurus.
- Aumann, V. (2003). Aportes de las teorías psicológicas al abordaje de la violencia familiar. A J. Corsi (Ed.), *Maltrato y abuso en el ámbito doméstico. Fundamentos teóricos para el estudio de la violencia en las relaciones familiares* (pp. 239 – 272). Buenos Aires: Paidós.
- Aumann, V. & Iturralde, C. (2003). La construcción de los géneros y la violencia doméstica. A J. Corsi (Ed.), *Maltrato y abuso en el ámbito doméstico. Fundamentos teóricos para el estudio de la violencia en las relaciones familiares* (pp. 73 – 126). Buenos Aires: Paidós.
- Badinter, E. (1981). *Mother Love: Myths and Reality*. New York: Macmillan.
- Badinter, E. (1991). *¿Existe el instinto maternal? Historia del instinto maternal. Siglos XVII al XX*. Barcelona: Paidós.
- Badinter, E. (1993). *XY La identidad masculina*. Madrid: Alianza Editorial.
- Badinter, E. (2010). *La mujer y la madre. Un libro polémico sobre la maternidad como nueva forma de esclavitud*. Madrid: La esfera de los libros.
- Balsam, R. (2005). Loving and Hating Mothers and Daughters: Thoughts on the Roles of Their Physicality. A F. Brown (Ed.) *What do Mothers Want? Developmental Perspectives, Clinical Challenges* (pp. 19 – 36). Hillsdale: The Analytic Press.
- Bancroft, L. (2004). *Helping your children heal the wounds of witnessing abuse*. New York: Berkley Books.
- Bancroft, L. (2004b). *When Dad hurts Mom. Helping your children heal the wounds of witnessing abuse*. New York: Berkley Books.
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. New York: General Learning Press.
- Baraitser, L. (2008). *Maternal Encounters: The Ethics of Interruption*. Londres: Taylor & Francis.
- Barudy, J. & Dantagnan, M. (2005). *Los buenos tratos a la infancia. Parentalidad, apego y resiliencia*. Barcelona: Gedisa Editorial.
- Barudy, J. & Dantagnan, M. (2010). *Los desafíos invisibles de ser madre o padre: manual de evaluación de las competencias y la resiliencia parental*. Barcelona: Gedisa Editorial.
- Baker, L. & Cunningham, A. (2004). *What about me! Seeking to understand a child's view of violence in the family*. London ON: Centre for Children & Families in the Justice System.

- Baker, L. & Cunningham, A. (2004b). *Supporting women abuse survivors as mothers*. London ON: Centre for Children & Families in the Justice System.
- Baker, L. & Cunningham, A. (2005). *Teaching about woman abuse and its effects on children*. London ON: Centre for Children & Families in the Justice System.
- Barba, E., & Selder, E (1995). Life transitions theory. *Nursing Leadership Eorum*, 1, 4-11.
- Benjamin, J. (1988). *The Bonds of Love: Psychoanalysis, Feminism, and the Problem of Domination*. Pantheon Books, New York.
- Berbel, S. (2004). *Sin cadenas: Nuevas formas de libertad en el siglo XXI*. Madrid: Ed. Narcea.
- Berger, P. L. & Luckmann, T. (1967). *The social construction of reality*. Garden City, N. Y., Doubleday.
- Bernard, J. (1974). *The Future of Motherhood*. Dial Press, New York
- Bertalanffy, L. (1976). *Teoría General de los Sistemas*. México: Fondo de Cultura Económica.
- Bestard, J. (1998). *Parentesco y modernidad*. Barcelona: Paidós Básica.
- Blehar, M.C. (2006). Women's mental health research: The emergence of a biomedical field. *Annual Review of Clinical Psychology*, 2, 135–160.
- Blumer, H. (1971). Social problems as collective behaviour. *Social problems*, 18 (3), 298 – 306.
- Bobel, C. (2001). *The Paradox of Natural Mothering*. Philadelphia: Temple University Press.
- Boing, E., Crepaldi, M. A., y Moré, C. L. O. O. (2008). *Pesquisa com famílias: Questões teórico-metodológicas e a importância de contextualizar os processos de investigação*. Paidéia (Ribeirão Preto), 18 (40), 251-266.
- Bonino, L. (2001). Obstáculos a la comprensión e intervención sobre la violencia (masculina) contra las mujeres. A R. Osborne (Ed.) *La violencia contra las mujeres. Textos de educación permanente*. (pp. 49 – 53). Madrid: UNED .
- Bosch, E. (Comp.) (2008). *Violencia de género. Algunas cuestiones básicas*. Jaén: Formación Alcalá.
- Boulton, M. (1983). *On Being a Mother*. Londres: Tavistock
- Bourdieu, P. (1991). *El sentido práctico*. Madrid: Taurus.
- Bowlby, J. (1969) *Attachment and Loss*. Harmondsworth: Penguin Books.

- Bowlby, J. (1980). *Loss: Sadness & Depression*. Attachment and Loss (vol. 3). London: Hogarth Press.
- Bowlby, J. (1986). *Vínculos afectivos: formación, desarrollo y pérdida*. Madrid: Morata. 2006.
- Bowlby, J. (1998). *El apego*. Barcelona: Paidós.
- Bronfenbrenner, U. (1987). *La ecología del desarrollo humano*. Barcelona: Paidós.
- Brullet, C. (2004). Reflexiones sobre la maternidad en Occidente y sus condiciones de posibilidad en el siglo XXI. A A. de la Concha y R. Osborne (Eds.). *La función materna en los discursos culturales y en la organización social*, Barcelona: Icaria-UNED.
- Burns, D. (2007). *Systemic Action Research: A strategy for whole system change*. Bristol: Policy Press.
- Bussy, D. (1992). Femmes d'Espagne. De la République au franquisme. A Georges Bussy & Michelle Perrot (Eds.) *Histoire des femmes en Occident V. Le XXe siècle* (pp. 169 – 183). Paris: PLOM – Tempus.
- Bustelo, M., López, S. & Platero, R. (2007). La representación de la violencia contra las mujeres como un asunto de género y un problema público. A M. Bustelo & E. Lombardo (Eds.), *Políticas de igualdad en España y en Europa* (pp. 67 – 96). Universidad de Valencia e Instituto de la Mujer: Ed. Càtedra.
- Butler, J. (1990). *El género en disputa. El feminismo y la subversión de la identidad*. México: Paidós.
- Cánovas, G. (2010). *El oficio de ser madre. La construcción de la maternidad*. Madrid: Espasa Libros.
- Cantera, L. (1999). *Te pego porque te quiero: la violencia en la pareja*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona.
- Cantera, L. (2002). *Maltrato infantil y violencia familiar de la ocultación a la prevención*. Programa de las Naciones Unidas para el Desarrollo en El Salvador.
- Cantera, L. (2004). *Más allá del género. Nuevos enfoques de nuevas dimensiones y direcciones de la violencia en la pareja*. (Tesis Doctoral). Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona.

- Cantera, L. (Coord.) (2005). *La violència a casa*. Barcelona: Fundació Caixa Sabadell.
- Cantera, L. (2005b). Violencia en la pareja: fenómenos, procesos y teorías. A T. Sánchez (Ed.), *Maltrato de género, infantil y de ancianos* (pp. 55-94). Salamanca: Publicaciones Universidad Pontificia de Salamanca.
- Cantera, L. (2006). *La violencia en la relación de pareja. Introducción al Master: Dones, desenvolupament i cultures*. Vic, Barcelona: Universitat de Vic – UVIC.
- Cantera, L. (2007). *Casais e Violência: Um enfoque além do gênero*. Porto Alegre: Dom Quixote.
- Cantera, L. & Gamero, V. (2007). La violencia en la pareja a la luz de los estereotipos de género. *Psico Ψ. Revista trimestral da facultade da psicologia da Pontificia Universidade Catolica do Rio Grande do Sul – PUCRS*, 38 (3), 233 – 237
- Cantera, L. & Blanch, J. M. (2010). Percepción social de la violencia en la pareja desde los estereotipos de género. *Intervención psicosocial*, 19 (2), 121 – 127
- Carlson, B. (2000). Children exposed to intimate partner violence: research findings and implications for interventions. *Trauma, Violence and Abuse*, 1 (4), 321 – 340.
- Carrasco, J. J. (1999). Psicopatología del maltratador doméstico, en *Estudios sobre violencia familiar y agresiones sexuales*. Madrid: Ministerio de Justicia, Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, Centro de Estudios Jurídicos de la Administración de Justicia, Instituto de la Mujer.
- Casas, J. M. (1998). *La Cuarta Conferencia Mundial Sobre la Mujer. Un Comentario*. Madrid: Rialp.
- Charmaz; K. (1995). Grounded Theory. A J. A. Smith, R. Harré & L. van Langenhove (Eds). *Rethinking methods in psychology* (pp. 27 - 49). London: Sage.
- Charmaz, K. (2000). Grounded Theory: objectivist and constructivist methods. A N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds). *Handbook of qualitative research* (pp. 509 - 535). Thousand Oaks CA: Sage.
- Charmaz, K. (2001). Qualitative interviewing and Grounded Theory analysis. A J. F. Gubrium & J. A. Holstein (Eds). *Handbook of Interview Research*.

- Context and Method* (pp. 675 - 694). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Chodorow, N. (1978). *The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and the Sociology of Gender*. Berkeley: University of California Press.
- Chodorow, N. & Contratto, S. (1992). The fantasy of the perfect mother. A B. Thorne (Ed.) *Rethinking the Family: Some Feminist Questions* (pp. 191 – 214). Boston: Northeastern University Press.
- Cibanal, L. (2006). *Introducción a la sistémica y terapia familiar*. Alicante: Editorial Club Universitario.
- Collell, J. & Escudé, C. (2007). Una aproximació al fenomen del maltractament entre alumnes (Bullying). *ICVE Revista Estudis de la Violència, 1*.
- Collins, H. P. (1994). Shifting the centre: race, class, and feminist theorizing about motherhood. A N. E. Glenn, G. Chang & R. L. Forcey (Eds.), *Mothering: Ideology, Experience, and Agency* (pp. 45 – 65). London and New York: Routledge.
- Coltrane, S. (1998). *Gender and Families*. California: A Sage publication/Pine Forge Press Series, The Gender Lens.
- Comas d'Argemir, D. (2008) Construyendo imaginarios, identidades, comunidades: el papel de los medios de comunicación. A Bullen, M. & Díez Mintegui, C. (Eds.), *Retos teóricos y nuevas prácticas* (pp. 179 – 208). Congreso de Antropología. San Sebastián, Ankulegi.
- Comelles, C. (1996). Creixement basat en relacions de desigualtat. *Revista d'Educació Social, 4*, 78.
- Comissió Europea. (1998). *Glosario 100 palabras para la igualdad. Glosario de términos relativos a la igualdad entre hombres y mujeres*. Comisión Europea, Dirección General de Empleo, Relaciones Laborales y Asuntos Sociales. Document disponible a la pàgina web <http://www.europarl.europa.eu/transl_es/plataforma/pagina/celter/glosario_genero.htm>.
- Comissió Europea (2010). *Special Eurobarometer 344. Domestic Violence Against Women. Report*. Document disponible a la pàgina web <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_344_en.pdf>.
- Conde, F. (1995). Procesos e instancias de reducción / formalización de la multidimensionalidad de lo real: procesos de institucionalización /

- reificación social en la praxis de la investigación social. A Juan Manuel Delgado & Juan Gutierrez (Coords.), *Métodos y técnicas cualitativas de investigación en ciencias sociales* (pp. 100 – 119). Madrid: Síntesis Psicología.
- Consell d'Europa. (1986). *Violence in the family. Recommendation No R(85)4, adopted by the committee of the Council of Europe on 26 March 1985 and explanatory memorandum*. Estrasburg.
- Córdoba, L. (2011). Grupo socioeducativo con los hijos e hijas de la violencia: acompañar y elaborar. A N. Roca & J. Masip (Eds.). *Intervención grupal y violencia sexista. Prevención, atención y evaluación* (pp. 289 – 317). Barcelona: Herder.
- Coria, C. (1997). *El sexo oculto del dinero. Formas de la dependencia femenina*. Buenos Aires: Paidós.
- Coria, C. (2001). *El amor. No es como nos lo contaron... ni como lo inventamos*. Barcelona: Paidós.
- Creswell, J. W. (1998). *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing among Five Traditions*. London: Sage Publications.
- Crittenden, A. (2001). *The Price of Motherhood: Why the Most Important Job in the World Is Still the Least Valued*. New York: Metropolitan.
- Crittenden, P. M. (2005). *Attachment and Early Intervention. Keynote address, at the German Association of Infant Mental Health (GAIMH)*. Hamburg, Alemania.
- Cummings, E. & Davies, P. (1994). *Children and marital conflicts: The impact of family dispute and resolution*. Nova York: The Guilford Press.
- Cunningham, A., Jaffe, P., Baker, L., Dick, T., Malla, S., Mazaheri, N. & Poisson, S. (1998). *Theory –derived explanations of male violence against female partners: Literature update and related implications for treatment and evaluation*. Londres: London Family Court Clinic.
- Cunningham, A. & Baker, L. (2007). *Little eyes, little ears. How violence against a mother shapes children as they grow*. London ON: Centre for Children & Families in the Justice System.
- Cyrułnik, B. (2002). *Los patitos feos. La resiliencia: una infancia infeliz no determina la vida*. Barcelona: Gedisa Editorial.

- Cyrulnik, B. (2003). *El murmullo de los fantasmas. Volver a la vida después de un trauma*. Barcelona: Gedisa Editorial.
- De Alencar, R. (2011). *Mujeres inmigrantes sobrevivientes de la violencia de género en la pareja*. (Tesis Doctoral) Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra (Cerdanyola del Vallès), Barcelona.
- De Beauvoir, S. (1968). *El segundo sexo*. Barcelona: Edicions 62.
- De La Cruz, Sor J. I. (1996). La rueda de la violencia. El círculo de la violencia. Resumit a CEMUJER (1996). *En el camino de una vida sin violencia*. Malintzin: San Salvador.
- De Lauretis, T. (2000). Tecnologías del género. A *Diferencias. Etapas de un camino a través del feminismo. Cuadernos inacabados*, 35, 33 – 69. Madrid: Horas y Horas.
- De Marneffe, D. (2004). *Maternal Desire: On Children, Love, and the InnerLife*. New York: Little, Brown.
- DeMause, L.I. (1991). *Historia de la infancia*. Madrid: Alianza Editorial.
- De Miguel, M. (1993). La IAP un paradigma para el cambio social. *Documentación Social* núm. 92, Madrid.
- DeOliveira, C. A.; Veitch, V. & Bailey, H. N. (2004) *The effect of childhood maltreatment on the parent-child relationship: project summary*. Centre for Research on Violence Against Women and Children. Canadá.
- Delgado, J.M., & Gutierrez, J. (Coord.) (1995). *Métodos y técnicas cualitativas de investigación en ciencias sociales*. Madrid: Síntesis Psicología.
- Dennerstein, L., Astbury, J., & Morse, C. (1993). *Psychosocial and mental health aspects of women's health*. Geneva: Division of Family Health, Division of Mental Health, World Health Organization
- Deutsch, E., Ruble, D., Eleming, A., Brooks-Gunn, J., & Stangor, C. (1988). Information-seeking and maternal self-definition during the transition to motherhood. *Journal of Personality and Social Psychology*, 55, 420 – 431.
- Di Quinzio, P. (1999). *The Impossibility of Motherhood: Feminism, Individualism and The Problem of Mothering*. Regne Unit: Routledge.
- Dio Bleichmar, E. (2005). *Manual de psicoterapia de la relación padres e hijos*. Barcelona: Paidós.
- Dixon, S. (1988). *The Roman Mother*. Norman, Oklahoma University Press.
- Duby, G. (1998). *Damas del siglo XIII. Eva y los sacerdotes*. Madrid: Alianza.

- Duby, G. & Perrot, M. (2000) *Historia de las mujeres*. Madrid: Taurus.
- Dutton, D. G. & Strachan, C. E. (1987). Motivational needs for power and spouse specific assertiveness in assaultive and non-assaultive men. *Violence & Victims*, 2 (3), 145-156.
- Dutton, D. G. & Golant, S. K. (1997) *El golpeador. Un perfil psicológico*. Buenos Aires: Paidós.
- Echeburúa, E. & de Corral, P. (1998). *Manual de violencia familiar*. Madrid: Siglo XXI.
- Echeburúa, E. (2000). *Personalidades violentas*. Madrid: Pirámide.
- Egeland, B. (1993). *A History of Abuse is a Major Risk Factor for Abusing the Next Generation*. A R. J. Gelles & D. R. Loseke (Eds.), *Current Controversies on Family Violence* (pp. 197-208). Newbury Park, CA: Sage Publications.
- Eichler, M. (1983) *Families in Canada Today*. Toronto: Gage.
- Escola d'administració pública de Catalunya. *Guia per al disseny i la implantació del Pla d'Igualtat d'Oportunitats entre Dones i Homes de l'Administració de la Generalitat de Catalunya*. Barcelona, 2010.
- Esteban, F. (2003, juny). La infancia como categoría social e historiográfica: introducción hermenéutica a la historia de la educación infantil. Comunicació presentada al XII Col·loqui Nacional d'Història de l'Educació, Burgos, Espanya.
- Falcon, M. (2001). *Malostratos habituales a la mujer*. Barcelona: Bosch.
- Feeney, J. & Noller, P. (2001). *Apego adulto*. Bilbao: Desclée de Brouwer.
- Fernández, M. (Coord). (2009). *Publicidad y violencia de género. Un estudio multidisciplinar*. Palma: UIB.
- Fernández, A. M. & Giberti, E. (Comps). (1989). *La mujer y la violencia invisible*. Buenos Aires: Sudamericana.
- Ferreira, G. (1989). *La mujer maltratada*. Buenos Aires: Sudamericana.
- Ferreira, G. (1992). *Hombres violentos, mujeres maltratadas*. Buenos Aires: editorial sudamericana.
- Fielding, N.G. (ed.) (1988). *Actions and Structure*. London: Sage.
- Firestone, S. (1970) *The Dialectic of Sex*. New York: Bantam.
- Flanagan, C. (2004). How Serfdom Saved the Women's Movement. *Atlantic Monthly*, 293, (2), 109 – 128.

- Fonagy, P. (1999). Persistencias transgeneracionales del apego: Una nueva teoría. *Aperturas Psicoanalíticas*, 3, 11 – 18.
- Fuller, R. C. & Myers, R. (1941). The natural history of a social problem. *American Sociological Review*, 6, (3), 320 – 328.
- García, M. (2006). *Els paranys de l'amor. Materials per treballar la prevenció de relacions abusives amb adolescents i joves*. Barcelona: Octaedro.
- Gardner, G. (2001). Unreliable memories and other contingencies: Problems with biographical knowledge. *Qualitative Research*, 1, (2), 190- 211.
- Garrido, M. (1995). Estructura, relaciones y funciones de la familia. En A. Espina, B. Pumar & M. Garrido (Comps.). *Problemáticas familiares actuales y terapia familiar* (pp. 17 – 55). Valencia: Promolibro.
- Garrido, V. (2001). *Amores que matan. Acoso y violencia contra las mujeres*. Alzira: Algar Editorial.
- Garro, E. (1992). Apuntes sobre el proceso de la violencia. Resumit a CEMUJER (1996). *En el camino de una vida sin violencia*. Malintzin: San Salvador
- Giberti, E. (1989). Mujer, enfermedad y violencia en medicina: su relación con cuadros psicósomáticos. A E.Giberti, & A. M. Fernández (Comps.), *La mujer y la violencia invisible* (pp. 71 – 120). Buenos Aires: Sudamericana.
- Glaser, B. & Strauss, A. (1967), *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*, Aldine, Chicago, IL.
- Glaser, B. (1992). *Basics of grounded theory analysis. Emergence vs. forcing*. Mill Valley, CA: Sociology Press.
- Gomez, G.; Gil, J. & García, E. (1996). *Metodología de la investigación cualitativa*. Málaga: Ediciones Aljibre.
- Gómez, G. (1992). Familias vulnerables desfavorecidas, disociadas e incompletas. *Anuario Español de Pediatría*, 37, (52), 40 – 43.
- González Rey, F. L. (2000). *Investigación cualitativa en psicología. Rumbos y desafíos*. Mèxic: International Thomson Editores
- Gould, R. (1978). *Transformations: Growth and change in adult life*. New York, NY: Simon & Schuster.
- Greenberg, M; Cicchetti, D. & Cummings, M. (1990) *Attachment in the Preschool Years*. Chicago: University of Chicago Press.
- Grigsby, N. & Hartman, B. (1997). The Barriers Model: an integrated strategy for intervention with battered women. *Psychotherapy*, 34, (4), 485 – 497.

- Gubrium, J. F. & Holstein, J. A. (2001). From Individual interview to the interview society. A Jaber F. Gubrium & James A. Holstein (Eds.), *Handbook of Interview Research. Context and Method* (pp. 3 - 32). Sage Publications.
- Guest, G., Bunce, A., y Johnson, L. (2006). How many interviews are enough? An experiment with data saturation and variability. *Field Methods*, 18, (1), 59-82.
- Gutierrez, J. (1999). Historia de la infancia: historia de la infamia. *Peonza: Revista de literatura infantil y juvenil*, 50, 7 – 14.
- Haight, W. L.; Shim, W. S.; Linn, L. M. & Swinford, L. (2007). Mothers' strategies for protecting children from batterers: the perspectives of battered women involved in child protective services. *Child Welfare League of America*, 86, (4), 41 – 62.
- Hammersley, M. & Atkinson, P. (1983). *Ethnography: principles in practice*. Londres: Tavistoch
- Hanigsberg, J. & Ruddick, S. (1999). *Mother troubles. Rethinking contemporary maternal dilemmas*. Boston: Beacon Press.
- Hays, S. (1998). *Las contradicciones culturales de la maternidad*. Barcelona: Paidós.
- Heise, L. L. (1998). Violence against women: an integrated, ecological framework. *Violence against women*, 4, (3), 262 – 290.
- Hernan, J. (2004). *Trauma y recuperación*. Madrid: Espasa Calpe.
- Hinde, R. (1979). *Towards understanding relationships*. Londres: Academic Press.
- Hirigoyen, M. F. (1999). *El acoso moral. El maltrato psicológico en la vida cotidiana*. Barcelona: Paidós.
- Hirigoyen, M. F. (2006). *Mujeres maltratadas. Los mecanismos de la violencia en la pareja*. Barcelona: Paidós.
- Holden, G.W. & Ritchie, K.L. (1991). Linking extreme marital discord, child rearing and child behavior problems. Evidence from battered women. *Child development*, 62, (2), 311-327.
- Horno, P. (2009). *Amor y violencia. La dimensión afectiva del maltrato*. Bilbao: Desclée de Brouwer.

- Huth-Bocks, A., Levendosky, A., Bogat, G., & von Eye, A. (2004). Infant-mother attachment: The impact of prenatal maternal representations and social support in a high risk sample. *Child Development, 75*, 480 – 496.
- Huth-Bocks, A., Levendosky, A., Theran, S., & Bogat, G. (2004b). The impact of domestic violence on mothers' prenatal representations of their infants. *Infant Mental Health Journal, 25*, 79 –98.
- Ibañez, J. (1991). *El regreso del sujeto. La investigación social de segundo orden*. Santiago de Chile: Amerinda.
- Ibañez, J. (1986). Perspectivas de la investigación social: el diseño en la perspectiva estructural. A M. García Fernando, J. Ibañez & F. Alvira (1986). *El análisis de la realidad social. Métodos y técnicas de investigación*. Madrid: Alianza Universidad.
- Iglesias, J. (1987). *Sociología del noviazgo en España*. Granada: Caja General de Ahorros y Monte de Piedad de Granada.
- Imaz, E. (2010). *Convertirse en madre. Etnografía del tiempo de gestación*. Madrid: Ediciones Cátedra.
- Instint. (n.d.). A Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans. Extret de <<http://www.iec.cat>>
- Íñiguez, L. (1995). Métodos cualitativos en psicología social: Presentación. *Revista de Psicología Social Aplicada, 5*, (1), 5-26.
- Iriarte, A. (1996). Ser madre en la cuna de la democracia o el valor de la paternidad. A Sílvia Tubert (Ed). *Figuras de la madre*. Madrid: Càtedra.
- Irigaray, L. & Wenzel, H. V. (1981). And the One Doesn't Stir without the Other. *The University of Chicago Press, 7*, (1), 60-67.
- Irwin, J, Waugh, F & Wilkinson, M (2002). *Domestic Violence and Child Protection Report*. Sydney: School of Social Work and Policy Studies
- Janesick, V. (1994). The dance of qualitative research design: Metaphor, methodolatry and meaning, A N. Denzin y Y. Lincoln (Eds.), *Qualitative Research Handbook*. (pp. 209-219). London: Sage.
- Jeanjot, I., Barlow, P. & Rozenberg, S. (2008). Domestic violence during pregnancy: survey of patients and healthcare providers. *Journal of Women's Health, 17*, (4), 557 – 567.
- Jones, L., Gross, E. & Becker, I. (2002). The characteristics of domestic victims in a child protective service caseload. *Families in Society, 83*, 405 – 415.

- Joseph, S.; Govender, K. & Bhagwanjee, A. (2006). I can't see him hit her again, I just want to run away... Hide and block my ears: a phenomenological analysis of a sample of children's coping responses to exposure to domestic violence. *Journal of Emotional Abuse*, 6, (4), 23 – 45.
- Kanter, R. M. (1977) *Men and Women of the Corporation*. New York: Basic Books.
- Kawash, S. (2011). New Directions in Motherhood Studies. *Signs Journal*, 36, (4), 969-1003.
- Kegan, R. (1982). *The evolving self*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Kipen, A. & Caterberg, M. (2006). *Maltractament, un permís mil·lenari. La violència contra la dona*. Barcelona: Intermon Oxfam Edicions.
- Kitzmann, K, Gaylord, N, Holt, A & Kenny, E (2003) Child Witnesses to Domestic Violence: A Meta-Analytic Review. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 71, (2), 339-352
- Knibiehler, Y. (1996). Madres y nodrizas. A Sílvia Tubert (ed). *Figuras de la madre*. Madrid: Càtedra.
- Knibiehler, Y. (1997). Padres, patriarcado, paternidad. En Sílvia Tubert (ed). *Figuras del padre*. Madrid: Càtedra.
- Kohn, M. L. (1976). Looking back. A 25 – year review and appraisal of social problems research. *Social Problems* 24, (1), 94 – 112.
- Komarovsky, M. (1961). *Blue – Collar Marriage*. New York: Random House.
- Kracauer, S. (1952). The challenge of qualitative content analysis. *Public Opinion Quarterly*, 16, 631-642.
- Krug, E. G.; Dahlberg, L. L.; Mercy, J. A.; Zwi, A. B. & Lozano, R. (2002). *World report on violence and health*. Ginebra: World Health Organization.
- Kvale, S. (1996). *Interviews: An introduction to qualitative research interviewing*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Labrador, F. J.; Paz, P; de Luís, P. & Fernández – Velasco, R. (2004). *Mujeres víctimas de la violencia doméstica. Programa de actuación*. Madrid: Pirámide.
- Laing, L. (2000). Children, young people and domestic violence, *Australian Domestic & Family Violence Clearinghouse, Issues Paper 2*, 1 – 28 .
- Lancaster, J., Altmann, J., Rossi, A. & Sherrod, L. (Eds.). *Parenting across the life span: Biosocial dimensions*. Hawthorne, NY: Aldine de Gruyter.

- Lapierre, S. (2008). Mothering in the context of domestic violence: the pervasiveness of a deficit model of mothering. *Child and Family Social Work, 13*, 112 – 124.
- Larrain, S. (1994). *Violencia puertas adentro. La mujer golpeada*. Xile: Editorial Universitaria.
- Leonard, K. E. & Senchak, M. (1996). Prospective prediction of husband marital aggressions within newlywed couples. *Journal of Abnormal Psychology, 105*, (3), 369 – 380.
- Levendosky, A. & Graham-Bermann, S. (1998). The moderating effects of parenting stress on children's adjustment in woman-abusing families. *Journal of interpersonal violence, 13*, (3), 383-397.
- Levendosky, A. & Graham – Bermann, S. (2000). Trauma and parenting in battered women: An addition to an ecological model of parenting. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma, 3*, 25 – 35.
- Levendosky, A., Leahy, K., Bogat, G., Davidson, W., & von Eye, A. (2006). Domestic violence, maternal parenting, maternal mental health, and infant externalizing behavior. *Journal of Family Psychology, 20*, 544 –552.
- Levendosky, A.; Bogat, g. & Huth – Bocks, A. (2011). The influence of domestic violence on the development of the attachment relationship between mother and Young child. *Psychoanalytic Psychology, 28*, (4), 512 – 527.
- Lévi – Strauss, C. (1981). *Estructuras elementales del parentesco*. Barcelona: Paidós.
- Lichter, E. L. & McCloskey, L. A. (2004). The effects of childhood exposure to marital violence on adolescent gender – role beliefs and dating violence. *Psychology of Women Quarterly, 28*, (4), 344 – 357.
- Limón, G. (2005). *El giro interpretativo en psicoterapia*. Ciudad de Mexico: Pax.
- Linares, J. L. (2006). *Las formas del abuso. La violencia física y psíquica en la familia y fuera de ella*. Barcelona: Paidós.
- Linton, R. (1942). *El estudio del hombre*. Mèxic: Fondo de Cultura Económica.
- Lizana, R. (2012). *A mí también me duele. Niños y niñas víctimas de la violència de genero en la pareja*. Barcelona: Gedisa Editorial.
- Lloyd, S. & Emery, B. (1993). Abuse in the family: An ecological life – cycle perspective. A T. H. Brucaker (Ed.). *Family relations: Challenges for the future*. Newbury Park, CA: Sage.

- Lolas, F. (1991). *Agresividad y violencia*. Buenos Aires: Losada.
- Lopata, H. (1971). *Occupation Housewife*. New York: Oxford University Press.
- López, F. (1995). Taxonomía de les necessitats bàsiques. *Infancia y Sociedad*, 30, 7 – 47.
- López – Aranguren, E. (1989). El análisis de contenido. A A. M. García Fernando , J. Ibáñez & F. Alvira (Comp.) *El análisis de la realidad social. Métodos y técnicas de investigación*. (pp. 383 – 414). Madrid: Alianza.
- Loraux, N. (1996). La madre, la Tierra. A Sílvia Tubert (Ed). *Figuras de la madre*. Madrid: Càtedra.
- Lorente, M. (1999). *Agresión a la mujer: maltrato, violación y acoso entre la realidad social y el mito cultural*. Granada: Comares.
- Lorente, M. (2001). *Mi marido me pega lo normal*. Barcelona: Ares y Mares.
- Lyons-Ruth, K., Yellin, C., Melnick, S., & Atwood, G. (2005). Expanding the concept of unresolved mental states: Hostile/Helpless states of mind on the Adult Attachment Interview are associated with disrupted mother-infant communication and infant disorganization. *Development and Psychopathology*, 17, 1–23
- Main, M. (2001). Las categorías del apego en el infante, el niño y en el adulto: Atención flexible versus inflexible bajo estrés relacionado con el apego. *Aperturas Psicoanalíticas*, 8, 453 – 464.
- Main, M., Kaplan, N., & Cassidy, J. (1985). Security in infancy, childhood and adulthood: a move to the level of representation. *Growing points of attachment theory and research. Monographs of the Society for Research in Child Development*, 50, (209), 66–104
- Main, M., & Solomon, J. (1990). *Procedures for identifying infants as disorganized/disoriented during the Ainsworth Strange Situation*. A M. T. Greenberg, D. Cicchetti, and E. M. Cummings, Attachment in the preschool years. (pp. 121–160). Chicago: University of Chicago Press
- Malo de Molina, C. (1992). *Los españoles y la sexualidad*. Madrid: Temas de Hoy.
- Maltas, G. (2003). El lastre del adultismo. A O. Guasch & O. Viñuales (Eds.) *Sexualidades: diversidad y control social*. (pp. 191 – 214). Barcelona: Editorial Bellaterra.
- Manciaux, M. (Comp.) (2003). *La resiliencia: resistir y rehacerse*. Barcelona: Gedisa Editorial.

- Mare. (n.d.). A Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans. Extret de <<http://www.iec.cat>>
- Martínez, I. & Vásquez – Bronfman, A. (2006). *La resiliencia invisible. Infancia, inclusión social y tutores de vida*. Barcelona: Gedisa Editorial.
- Matern. (n.d.). A Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans. Extret de <<http://www.iec.cat>>
- Maternal. (n.d.). A Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans. Extret de <<http://www.iec.cat>>
- Maternalització. (n.d.). A Enciclopèdia Catalana. Extret de <<http://www.enciclopedia.cat/>>
- Maternitat. (n.d.). A Enciclopèdia Catalana. Extret de <<http://www.enciclopedia.cat/>>
- Mathieu, N – C. (1991). *L'Anatomie politique. Categorisations et idéologies du sexe*. París: Côté – femmes Éditions.
- Matthey, S. (2010). Are we overpathologising motherhood? *Journal of Affective Disorders*, 120, 263 – 266.
- Mayring, P. (2000). Qualitative content analysis. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 1, (2), juny, art. 20
- McAlister, B. (2002). *Children who see too much. Lessons from the child witness to violence project*. Boston: Beacon Press.
- McGee, C (2000). *Childhood Experiences of Domestic Violence*, London: Jessica Kingsley.
- McMahon, M. (1995). *Engendering Motherhood: Identity and Selftransformation in Women's Lives*. New York: Guilford.
- McMahon, M. (2011). Motherhood: Social and Cultural Aspects. *International encyclopedia of the social & behavioral sciences*.
- McNamara, P. (2010). Feminist ethnography. Storytelling that makes difference. *Qualitative Social Work*, 8, (2), 161-177.
- Meleis, A., Sawyer, L., Im, E., Messias, D., & Schumacher, K. (2000). Experiencing transitions: An emerging middle-range theory. *Advances in Nursing Science*, 23, 12-28.
- Mendi, L. (2004). Mitos y estereotipos sociales en relación con el maltrato. A C. Ruiz – Jarabo & P. Blanco (Dir.), *La violencia contra las mujeres. Prevención y detección*. Madrid: Díaz de Santos

- Mercer, R. (1985). The process of maternal role attainment over the first year. *Nursing Research*, 34, (4), 198 – 204.
- Mercer, R. (2004). Becoming a mother versus maternal role attainment. *Journal of Nursing Scholarship*, 36, (3), 226 – 232.
- Merton, R. & Nisbet, R. (1971). *Contemporary Social Problems*. Nova York: Harcourt, Brace & Jovanovich.
- Ministeri de Sanitat, Assumptes Socials i Igualtat (2012). *Macroencuesta violència de genero 2011. Delegación del gobierno para la violència de genero*. Secretaría de Estado de Asuntos Sociales e Igualdad.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1984). *Qualitative data analysis: A sourcebook of new methods*. London: Sage Publications.
- Millan, R. (2010). Intervención social con mujeres que viven una relación de violencia de su pareja. A A. Garcia – Mina (Coord.), *Violencia contra las mujeres en la pareja. Claves de análisis y de intervención*. (pp. 243 – 206). Madrid: Universidad Pontifica Comillas.
- Millett, K. (1969). *Política sexual*. Mèxic: Aguilar.
- Mite. (n.d.). A Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans. Extret de <<http://www.iec.cat>>
- Monzón, I. (2003). La violencia doméstica desde una perspectiva ecológica. Análisis de los factores que influyen en que algunas mujeres maltratadas permanezcan conviviendo con su agresor. A J. Corsi (Ed.), *Maltrato y abuso en el ámbito doméstico. Fundamentos teóricos para el estudio de la violencia en las relaciones familiares*. (pp. 239 – 272). Buenos Aires: Paidós.
- Muhr, T. & Friese, S. (2004). *User's Manual for ATLAS.ti 5.0*. Berlín: Scientific Software Development.
- Mullender, A.; Hage, G.I; Imam, U.; Kelly, L.; Malos, E. & Regan, L. (2002). *Children's perspectives on domestic violence*. London: SAGE Publications.
- Nardone, G.; Giannotti, E. & Rocchi, R. (2003). *Modelos de familia. Conocer y resolver los problemas entre padres e hijos*. Barcelona: Herder.
- Nash, M. (1984). El neomaltusianismo anarquista y los conocimientos populares sobre el control de natalidad en España. A M. Nash (ed.) *Presencia y protagonismo. Aspectos de la historia de la mujer* (pp. 307 – 340). Barcelona: Ediciones del Serbal.

- Navarro, P. & Díaz, C. (1995). Análisis de contenido. A J. M. Delgado & J. Gutierrez (Coord.), *Métodos y técnicas cualitativas de investigación en ciencias sociales* (pp. 171 – 224). Madrid: Síntesis Psicología
- Nieto, J. (2006). *De literatura e historia: Manuela Sáenz entre el discurso del amor y el discurso del otro*. Bucaramanga, Colombia: División Editorial y Publicaciones, Universidad Industrial de Santander.
- Nogueiras, B. (2004). La violencia en la pareja. A C. Ruiz – Jarabo & P. Blanco (Eds.), *La violencia contra las mujeres. Prevención y detección*. (pp. 39 – 55). Madrid: Ediciones Diaz de Santos.
- O' Leary & Vidair, H.B. (2005). Marital adjustment, child rearing disagreements and over-reacting parenting: predicting child behavior problems. *Journal of Family Psychology*, 19, (2), 208 – 216.
- Oakley, A. (1974). *The Sociology of Housework*, Londres: Martin Robertson.
- Oakley, A. (1979). *From Here to Maternity: Becoming a Mother*. Inglaterra: Penguin.
- Observatori Estatal de Violència sobre la Dona (2007). *Sistema d'indicadors i variables sobre violència de gènere sobre el que construir la base de dades de l'observatori estatal de violència sobre la dona*. Ministeri de Treball i Assumptes Socials.
- Oberman, A. (2004). Historia de las madres en occidente: repensar la maternidad. *Psicodebate 5. Psicología, Cultura y Sociedad*. Argentina.
- Oliver, P. (2008). *Writing your thesis*. Gran Bretanya: Sage Study Skills.
- ONU (1995). Cuarta Conferencia Mundial sobre la Mujer: Acción para la Igualdad, el Desarrollo y la Paz. Beijing (Plataforma de Acción Mundial). Disponible a <<http://www.onu.org/documentos/confmujer.htm>>.
- Orjuela, L.; Perdices, A. J.; Plaza, M. & Tovar, M. (2008). *Manual d'atenció per a nens i nenes de dones víctimes de violència de gènere a l'àmbit familiar*. Madrid, Save the Children España.
- Ortega y Gasset, J. (1926). Sobre el amor cortés. A J. Ortega y Gasset (Eds.). *Obras completas*. (pp. 442 – 446). Madrid: Revista de Occidente.
- Osborne, R. (Ed.). (2001). *Violencia contra las mujeres. Realidad social y políticas públicas*. Madrid: UNED
- Osofsky, J. D. (1999). The impact of violence on children. *Future of Children*, 9, (3), 33 – 49.

- Palacio Lis, I. (2003). *Mujeres ignorantes: madres culpables. Adoctrinamiento y divulgación materno – infantil en la primera mitad del siglo XX*. València: Universitat de València.
- Parker, R. (2005). *Torn in two: The experience of maternal ambivalence*. Londres: Virago.
- Pastor, G. (1988). *Sociología de la familia española*. Salamanca: Ed. Sígueme.
- Peled, E. & Gil B. (2011). The mothering perceptions of women abused by their partner, *Violence against Women*, 14, (4), 457 – 479.
- Penalva, C. & Mateo, M. A. (2006). *Tècniques qualitatives d'investigació*. Alacant: Universitat d'Alacant.
- Pérez, J. M. & Montalvo, A. (2010). *Violencia de género: prevención, detección y atención*. Madrid: Grupo 5.
- Pérez – Testor, C., Castillo, J. & Davins, M. La violència en la família (2005). A C. Pérez - Testor & E. Alomar (Comp.) *Violencia en la familia* (pp. 13 – 31). Barcelona: Edebé.
- Perilla, J.L. (1999). Domestic Violence as a Human Rights Issue: The Case of Immigrant Latinos. *Hispanic Journal of Behavioural Sciences*, 21, (2), 107 – 133.
- Perrone, R., & Nannini, M. (1995). *Violencia y abusos sexuales en la familia: Un abordaje sistémico y comunicacional*. Buenos Aires: Paidós.
- Plaza, M. (2007, novembre). *Les mares com a clau per a la intervenció amb els seus fills i filles*. Comunicació presentada a les II Jornades violència de gènere: noves visions per a noves realitats, L'Hospitalet de Llobregat (Barcelona), Espanya.
- Plaza, M. (2009). *Atenció a les víctimes invisibles de la violència de gènere. La intervenció amb dones víctimes de violència de gènere com a agents de prevenció dels efectes d'aquesta violència en els seus fills i filles* (Tesina no publicada). Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra (Cerdanyola del Vallès), Barcelona.
- Plaza, M. & Roche, F. (2011). Grupo de tratamiento a hijas e hijos de la violencia de género y a sus madres. A N. Roca & J. Masip (editoras). *Intervención grupal y violencia sexista. Prevención, atención y evaluación* (pp. 318 – 343). Barcelona: Herder.

- Radfort, L. & Hester, M. (2006). *Mothering through domestic violence*. London & Philadelphia: Jessica Kingsley Publisher.
- Ralston, M. L. (1996). *Nobody Wants to Hear Our Truth: Homeless Women and Theories of the Welfare State*. Westport, CT: Greenwood.
- Ramírez, F. A. (2000). *Violencia Masculina en el Hogar*. México: Editorial Pax México.
- Reinharz, S. (1985). Feminist Distrust: Problems of Content and Context in Sociological Work. A D. N. Berg & K. K. Smith (Eds.), *The Self in Social Inquiry: Researching Methods* (PP. 153 – 172). Beverly Hills, CA: Sage.
- Reinharz, S. & Chaise, S. E. (2001). Interviewing women. A J. F. Gubrium & J. A. Holstein (Eds.), *Handbook of Interview Research. Context and Method* (221 - 238). Sage Publications.
- Rich, A. (1976). *Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution*. New York: Norton.
- Riggs, D.; Caulfield, M. & Street, A. (2000). Risk for domestic violence: Factors associated with perpetration and victimization. *Journal of Clinical Psychology*, 56, (10), 1289 – 1316.
- Roca, N. (2011). Intervención grupal y violencia sexista: marco conceptual. A N. Roca & J. Masip (Eds.), *Intervención grupal y violencia sexista. Prevención, atención y evaluación* (pp. 15 – 80). Barcelona: Herder.
- Rodríguez, A.; Almendros, C.; Escartín, J.; Porrúa, C.; Martín-Peña, J.; Javaloy, F. & Carrobes, J. A. (2005). Un estudio comparativo de las estrategias de abuso psicológico: en pareja, en el lugar de trabajo y en grupos manipulativos. *Anuario de Psicología*, 36, (3), 299-314.
- Rojas, L. (1995). *Las semillas de la violencia*. Madrid: Editorial Espasa Calpe.
- Rol. (n.d.). A Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans. Extret de <<http://www.iec.cat>>
- Rollins, J. (1985). *Between Women: Domesticity and Their Employers*. Philadelphia: Temple University Press.
- Ross, M. & Reyes, R. (2001). *Manual de capacitación: somos diferentes, somos iguales. Una propuesta metodológica para construir alianzas entre jóvenes*. Managua: Fundación Puntos de Encuentro.

- Rossmann, B. & Rea, J. (2005). The relation of parenting styles and inconsistencies to adaptive functioning for children in conflictual and violent families. *Journal of family violence* 20, (5), 261 – 277.
- Rougemont, D. (1938). *Amor y Occidente*. Barcelona: Kairós.
- Royo, R. (2011). *Maternidad, paternidad y conciliación en la CAE. ¿Es el trabajo familiar un trabajo de mujeres?* Bilbao: Deusto Digital.
- Rubin, L. (1976). *Worlds of Pain: Life in the Working – Class Family*. New York: Basic Books.
- Rubin, R. (1967). Attainment of the maternal role. Part 1: Processes. *Nursing Research*, 16, 237-245.
- Rubin, R. (1984). *Maternal identity and the maternal experience*. New York: Springer.
- Ruddick, S. (1989). *Maternal Thinking: Toward a Politics of Peace*. Boston: Beacon.
- Russell, D.; Harmes, R. & Lagarde, M. (2006). *Feminicidio, una perspectiva global*. México: Centro de Investigaciones Interdisciplinarias en Ciencias y Humanidades.
- Sadler, G. R.; Lee, H.C.; Lim, R.S.; & Fullerton, J. (2010). Recruitment of hard-to-reach population subgroups via adaptations of the snowball sampling strategy. *Nursing and Health Sciences*, 12, (3) 369–374.
- Sales, B. D. & Folkman, S. (2000). *Ethics in research with human participants*. Washington, DC: American Psychological Association
- Sanmartín, J. (2000). *La violencia y sus claves*. Barcelona: Ariel.
- Santa Cruz, M.; Femenias, M. L.; Gianella, A. & Roulet, M. (1992). Teorías del género y filosofía. *Feminaria*, 5, (9), 24 – 26.
- Sanz, E. (2010). Intervención en crisis con mujeres víctimas de violencia de género en el ámbito de la pareja o ex pareja. A A. Garcia – Mina (Coord.), *Violencia contra las mujeres en la pareja. Claves de análisis y de intervención*. (pp. 195 – 216). Madrid: Universidad Pontificia Comillas.
- Sanz, F. (2004). Del mal trato al buen trato. A C. Ruiz – Jarabo & P. Blanco (Eds.), *La violencia contra las mujeres. Prevención y detección*. (pp. 17 – 38). Madrid: Ediciones Diaz de Santos.
- Sarasua, B. & Zubizarreta, I. (2000). *Violencia en la pareja*. Málaga: Aljibe.

- Sastre, G. & Moreno, M. (2004). Una perspectiva de género sobre conflictos y violencia. A E. Barberà & I. Martínez Benlloch (Coord.), *Psicología y género* (pp. 121 - 143). Madrid: Pearson Prentice Hall.
- Sau, V. (2004). Psicología y feminismo(s). A E. Barberà & I. Martínez Benlloch (Coord.), *Psicología y género* (pp. 107 - 120). Madrid: Pearson Prentice Hall.
- Save the Children (1999). *Educa no pegues. Campaña para la sensibilización contra el castigo físico en la familia*. Madrid. Top Publisim, S.L.
- Save the Children (2006). *Atención a los niños y niñas víctimas de la violencia de género. Anàlisis de la atención a los hijos e hijas de mujeres víctimas de violencia de género en el sistema de protección a la mujer*. Madrid: Save the Children España.
- Save the Children (2011). *En la violencia de género no hay una sola víctima*. Madrid: Save the Children España (Projecte Europeu).
- Schechter, D., Coats, T., Zeanah, C., Davies, M., Coates, S., Trabka, K. A., & Myers, M. (2005). Maternal mental representations of the child in an inner-city clinical sample: violence-related posttraumatic stress and reflective functioning. *Attachment and Human Development*, 7, 313–331.
- Scheper – Hugues, N. (1996). *La muerte sin llanto. Violencia y vida cotidiana en Brasil*. Barcelona: Ariel.
- Schore, A. N. (2009). Relational trauma and the developing right brain. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1159, 189 –203.
- Scott, J. (1993). El género: una categoría útil para el análisis histórico. A M. C. Cangiano & L. DuBois (Comps.), *De mujer a género. Teoría, interpretación y práctica feminista en las ciencias sociales*. (pp. 15 – 50). Buenos Aires: Centro Editor de América Latina.
- Seagull, E. & Seagull, A. (1991). Healing the wound that must not heal: psychotherapy with survivors of domestic violence. *Psychotherapy*, 28 (1), 16 – 20.
- Sepúlveda, A. (2006). La violencia de género como causa de maltrato infantil. *Cuaderno de medicina forense*, 12, (43 – 44), 149 – 164.
- Shah, P. & Shah, J. (2010). Maternal exposure to domestic violence and pregnancy and birth outcomes: a systematic review and meta – analyses. *Journal of women's Health*, 19,(11), 2017 – 2032.

- Shahar, S. (1990). *Childhood in the Middle Ages*. London, New York: Routledge.
- Sheehy, G. (1976). *Passages: Predictable crises of adult life*. New York, NY: Dutton.
- Shell–Duncan, B. & Hernlund, Y. (2000). *Female Circumcision in Africa. Culture, controversy and change*. Londres: Lynne Rienner Publishers.
- Shorter, E. (1977). *El nacimiento de la familia moderna*. Buenos Aires: Anesa.
- Silvermann, D. (1993). *Interpreting qualitative data. Methods for analysing talk, text and interaction*. SAGE Publications Ltd.
- Singleton, V. & Michael, M. (1998). Actores-red y ambivalencia. Los médicos de familia en el programa británico de citología de cribaje. A M. Doménech y F. Tirado (Comps.), *Sociología simétrica. Ensayos sobre ciencia, tecnología y sociedad* (pp. 227-264). Barcelona: Gedisa.
- Skopp, N, Donald, R, Manke, B, & Jouriles, E (2005). Siblings in Domestically Violent Families: Experiences of Interparent Conflict and Adjustment Problems. *Journal of Family Psychology, 19*, (2), 324-333
- Slaikue, K. (1984). *Intervención en crisis: Manual para práctica e investigación*. México: Manual Moderno.
- Solé, C. & Parella, S. (2004). Nuevas expresiones de la maternidad. Las madres con carreras profesionales “exitosas”, *RES*, n.º 4.
- Solomon, J. & George, C. C. (1999). *Attachment desorganization*. Nueva York: Guilford Press.
- Sonkin, D. (2007). Domestic Violence and attachment theory: clinical applications to treatment with perpetrators. Document extret de <<http://www.danielsonkin.com/sonkin82405.htm>>.
- Stacey, J. (1990). *Brave New Families: Stories of Domestic Upheaval in Late Twentieth Century America*. New York: Basic Books.
- Stadlen, N. (2004). *Lo que hacen las madres. Sobre todo cuando parece que no hacen nada*. Barcelona: Urano.
- Stern, D. (1997). *La constelación maternal. La psicoterapia en las relaciones entre padres e hijos*. Barcelona: Paidós.
- Sternberg, J. & Barnes, M.L. (1988). *The psychology of Love*. New Haven: Yale University Press.
- Sternberg, K.; Baradaran, L.; Abbott, C.; Lamb, M. & Guterman, E. (2006). Type of Violence, Age, and Gender Differences in the Effects of Family Violence

- on Children's Behaviour Problems: A Meta-Analysis. *Developmental Review*, 26, 89-112.
- Stierlin, H. (1981). *Terapia de familia*. Barcelona: Gedisa.
- Stith, S.; Williams, M. & Rosen, K. (1992) *Psicosociología de la violencia en el hogar. Estudio, consecuencias y tratamientos*. Bilbao: Desclée de Brouwer.
- Stolche, V. (1984). Las nuevas tecnologías. La vieja paternidad. En *Mujeres: ciencia y práctica política*. Madrid: Debate.
- Stoneman, D. & Bell, J. (1988). *Manual de desarrollo de liderazgos del programa de acción juvenil de las escuelas negras del este de Harlem*. Nueva York: Youth Action Program.
- Straus, M. (1980). Victims and aggressors in marital violence. *American Behavioral Scientist*, 23, (5), 681 – 704.
- Strauss, A. & Corbin, J. (2002). *Bases de la investigación cualitativa: técnicas y procedimientos para desarrollar la teoría fundamentada*. Universidad de Antioquia.
- Suárez Pazos, M. (2002). Algunas reflexiones sobre la investigación – acción colaboradora en educación. *Revista Electrónica de Enseñanza de las Ciencias*, 1, (1), 40-56.
- Tahon, M – B. (1995). La lente absorption de la femme dans l'individualisme abstrait: la mère est-elle un individu? A J. F. Côte (Dir.), *Individualismes et individualité* (pp. 91 – 101). Québec: Éditions du Septentrion.
- Taylor, S. E. (2002) *Lazos vitales: de cómo el cuidado y el afecto son esenciales para nuestras vidas*. Madrid. Taurus.
- Taylor, S. J. & Bogdan, R. (1984). *Introduction to qualitative research methods. The search for meanings*. Nova York: John Wiley and Sons, Inc.
- Thorne, B. & Yalom, M. (1982). *Rethinking the family. Some feminist questions*. Nova York: Longman.
- Thurer, S. (1994). *The Myths of Motherhood. How Culture Reinvents The Good Mother*, Estados Unidos: Houghton Mifflin Company.
- Tonucci, F. (1994). *La solitud de l'infant*. Barcelona: Barcanova.
- Torras de Beà, Eulàlia (2007). *Normalidad, Psicopatología y Tratamiento en niños, adolescentes y familia*. Valls. Editorial Lectio.
- Tortosa, J. M. & La Parra, D. (2003). Violencia estructural: una ilustración del concepto. *Documentación Social*, 131, 57 – 72.

- Trujillo, M. (2002). *Psicología para después de una crisis*. Madrid: Editorial Aguilar.
- Tubert, S. (1991). *Mujeres sin sombra. Maternidad y tecnología*. Madrid: Siglo XXI.
- Tubert, S. (1996). *Figuras de la madre*, Madrid: Cátedra, Colección Feminismos.
- Turinetto, A., & Vicente, P. (2008). *Hombres Maltratadores: Tratamiento Psicológico de Agresores*. Madrid: Grupo 5 Acción y Gestión Social.
- UNICEF (2006). *Behind Closed Doors: The Impact of Domestic Violence on Children*. Londres: UNICEF and The Body Shop International Plc.
- Vallés, M. S. (2002). *Entrevistas Cualitativas. Colección cuadernos metodológicos, 32*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas.
- Van IJzendoorn, M. H. (1995). Adult attachment representations, parental responsiveness and infant attachment: a meta-analysis on the predictive validity of the Adult Attachment Interview. *Psychological Bulletin, 117*, 387–403.
- Van Reinsen, M. (2002). *Invisible Children? Towards Integration of Children's Rights in EU and Member States' Development Co-operation Policies*. Stockholm: Save the Children Europe Group.
- Vandewiele, M. & Philbrick, J. L. (1983). Attitudes of Senegalese students toward love. *Psychological Reports, 52*, (3), 915 – 918.
- Vanistendael, S. & Lecomte, J. (2002). *La felicidad es posible. Despertar en niños maltratados la confianza en si mismos: construir la resiliencia*. Barcelona: Editorial Gedisa.
- Vázquez, B. (1999). El perfil psicológico de la mujer maltratada, en *Estudios sobre violencia familiar y abusos sexuales*. Madrid: Ministerio de Justicia, Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, Centro de Estudios Jurídicos de la Administración de Justicia, Instituto de la Mujer.
- Velázquez, S. (2003). *Violencias cotidianas, violencia de género. Escuchar, comprender, ayudar*. Buenos Aires: Paidós.
- Vetere, A. & Dowling, E. (Eds.), (2005). *Narrative therapies with children and their families: A practitioner's guide to concepts and approaches*. London: Routledge.
- Víncle. (n.d.). A Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans. Extret de <<http://www.iec.cat>>

- Villavicencio, P. (1993). Mujeres maltratadas: conceptualización y evaluación. *Clínica y Salud*, 4, (3), 215 – 228.
- Walker, L. (1979). *The battered woman*. Nova York: Harper & Row.
- Walker, L. (2004). El perfil de la mujer víctima de violencia. A J. Sanmartín (Coord.), *El laberinto de la violencia: causas, tipos y efectos*. (pp. 205-218) Barcelona: Editorial Ariel.
- Warren, C. (2001). Qualitative Interviewing. En Jaber F. Gubrium & James A. Holstein (Eds.), *Handbook of Interview Research. Context and Method* (pp. 83 – 101). Sage Publications.
- Weber, R.P. (1990). *Basic Content Analysis*. Newbury Park, Cal.: Sage.
- Witt, D. D. (1987). A conflict theory of family violence. *Journal of family violence*, 2, (4), 291 – 303.
- Wolf-Smith, J.H. & LaRossa, R. (1992). After He Hist Her. *Family Relations*, 41, (3), 324 – 329.
- World Health Organization (2002). *Guide to United Nations resources and activities for the prevention of interpersonal violence* (WHO/NMH/VIP/02.05). Ginebra: World Health Organization.
- World Health Organization (2003). *The World report on violence and health*. Ginebra: World Health Organization.
- Yela, C. (2000). *El amor desde la psicología social. Ni tan libres, ni tan racionales*. Madrid: Pirámide.
- Zeanah, C.; Danis, B.; Hirshberg, L.; Benoit, D.; Miller, D. & Heller, S. (1999). Disorganised attachment associated with partner violence: a research note. *Infant Mental Health Journal*, 20, (1), 77 – 86.
- Zerbe, C. & Campbell, J. (1997). Recomendations for working with domestic violence survivors, with special attention to memory issues and posttraumàtic processes. *Psychotherapy*, 34, (4), 459 – 477.

ANNEXES

- 1) Consentiment informat.
- 2) Guió d'entrevista a les dones-mares.

CONSENTIMENT INFORMAT

Jo, Montserrat Plaza, estudiant del Doctorat de Psicologia Social a la Universitat Autònoma de Barcelona,

DECLARO QUE amb aquesta tesi pretenc justificar la importància de treballar el rol matern en les intervencions amb les dones víctimes de violència de gènere en l'àmbit familiar i proposar una ampliació d'aquestes intervencions.

QUE per això em proposo utilitzar tècniques qualitatives com les històries i els relats de vida.

QUE la informació que em proporcioni cada dona que participi serà analitzada per mi mateixa i tractada globalment, respectant-se la confidencialitat de les respostes i l'anonimat de les persones que, lliurement i voluntàriament, hagin accedit a acompanyar-me en aquest procés.

CONSENTIMENT DE LA PERSONA ENTREVISTADA

Jo, _____, accepto participar en la investigació inclosa en la tesi de la Sra. Montserrat Plaza; que té com a objectius justificar la importància de treballar el rol matern en les intervencions amb les dones víctimes de violència de gènere en l'àmbit familiar i proposar una ampliació d'aquestes intervencions.

Per això, deixo constància que:

- Autoritzo per a la gravació del meu testimoni.
- Autoritzo per a la seva publicació, protegint la confidencialitat de la meua identitat.
- Se m'han explicat els objectius i la finalitat de la investigació.
- He estat informada que puc retirar-me en qualsevol moment de la investigació.
- Desitjo rebre un resum dels principals resultats de la investigació, i que per això facilito la següent informació:

Nom i cognoms:	
Adreça:	
Telèfon:	E-mail:

I perquè així consti firmem aquest consentiment,

La participant

Montserrat Plaza.
Responsable de la investigació.

Guió d'entrevista per a dones ateses en serveis d'atenció a les mares i als seus fills i filles

No hi ha respostes ni bones ni dolentes

Edat de la mare	
Professió de la mare	
Nacionalitat de la mare	
Anys de convivència amb l'agressor	
Si està separada, quants anys fa?	
Edat de l'agressor	
Professió de l'agressor	
Nacionalitat de l'agressor	
Edat dels fills i filles	
Tipus de vincle entre l'agressor i els infants (ex. pare biològic)	
Tipus de relació actual entre l'agressor i els infants (ex. punt de trobada, visites)	

Introducció

Vostè està sent atesa per un servei d'atenció als infants víctimes de violència de gènere i les seves mares, per què va demanar ajuda en aquest servei?

En termes generals, en què l'han ajudada des d'aquest servei?

Quins temes ha treballat vostè en les sessions individuals i/o grupals des que va començar al servei?

Des del servei, han tingut en compte la relació entre vostè i els seus fills i filles?

En cas afirmatiu, de quina manera ho han tingut en compte?

Havia estat atesa abans per un servei d'atenció a les dones? Si és així, en què diferenciaria ambdós serveis?

Des que està sent atesa per aquest servei, ha notat millora en els seus fills i filles?

En cas afirmatiu, quines?

I pel que fa a la seva relació amb els seus fills i filles, ha notat alguna millora? En cas afirmatiu, quines?

Creu que ajuda treballar temes relacionats amb el seu paper de mare? En cas afirmatiu, quines millores ha notat en vostè mateixa com a mare?

Si pogués contribuir a fer canvis en el servei on l'han atesa, què proposaria per millorar-lo?

Creu que es podrien afegir alguns temes a treballar des del servei per tal de millorar-lo? Quins?

Rol matern

Què significa per vostè ser mare?

Com creu vostè que la societat en la que vivim ha influït en la manera com avui en dia s'entén la maternitat?

Quines conseqüències creu que té això per a les dones en general?

I per a les dones que han patit situacions de violència de gènere, creu que té conseqüències diferents? En cas afirmatiu, quines?

Considera que pel fet de ser dona se li han atorgat més responsabilitats vers als seus fills/es que al seu pare? En cas afirmatiu, quines?

I vers la relació de parella? Ha tingut vostè més responsabilitats que el seu ex – marit / company? En cas afirmatiu, quines?

En cas que vostè hagi estat atesa prèviament en un servei per a dones centrat en el seu procés personal, creu que si hagués acabat allà i no hagués rebut la intervenció com a mare, encara tindria algunes dificultats? En cas afirmatiu, quines?

Al llarg de l'atenció que ha rebut en aquest servei com a mare, en algun moment ha notat aquesta sobrecàrrega o ha tingut la sensació que se li demanava massa?

Considera que els serveis que inclouen el paper de mare en les intervencions poden sobrecarregar d'alguna manera més a la dona?

Hi ha persones que consideren que aquest tipus d'intervencions sobrecarreguen a les dones, com considera vostè que se'ls hi podria explicar a aquestes persones que això no és així? // Hi ha persones que consideren que aquesta sobrecàrrega no existeix, en què creu vostè que es basen per negar aquest fet?

Conseqüències com a mares

La situació de violència que vostè ha patit, ha tingut algun impacte en el seu paper com a mare? En cas afirmatiu, quins?

Quines conseqüències o seqüeles creu que aquesta situació ha tingut per a vostè?

Em podria explicar quines són les principals dificultats amb les que s'ha trobat o es troba com a mare fruit de la violència viscuda?

I quines necessitats creu que té o ha tingut vostè com a mare?

Creu que aquestes necessitats són diferents de les d'una altra dona que també ha estat víctima de violència de gènere però que no és mare? En què creu que són diferents?

Conseqüències en els fills i filles

La situació de violència que vostè ha patit, ha tingut algun impacte en els seus fills o filles? En cas afirmatiu, quins?

Quines conseqüències o seqüeles creu que aquesta situació ha tingut per als seus fills o filles?

Si vostè hagués pogut fer un procés personal com a víctima de violència de gènere, però no l'hagués pogut fer com a mare, quines conseqüències creu que hagués pogut tenir això en els seus fills i filles?

I vostè que si que ha pogut fer aquest procés terapèutic com a mare, quines repercussions creu que ha tingut això en els seus fills i filles?

Conseqüències en el vincle

La situació de violència que vostè ha patit, ha tingut algun impacte en la relació entre vostè i els seus fills o filles? En cas afirmatiu, quins?

Quines conseqüències o seqüeles creu que aquesta situació ha tingut en la relació entre vostè i els seus fills o filles?

Si vostè hagués pogut fer un procés personal com a víctima de violència de gènere, però no l'hagués pogut fer com a mare, quines conseqüències creu que hagués pogut tenir això en la relació entre vostè i els seus fills i filles?

I vostè que si que ha pogut fer aquest procés terapèutic com a mare, quines repercussions creu que ha tingut això en aquesta relació amb els seus fills i filles?

Així doncs, diria vostè que existeixen avantatges de treballar amb les dones víctimes de violència de gènere com a mares? Quins aspectes en destacaria? I específicament per a la relació entre les mares i els seus fills i filles?

Intervenció

En què creu que es diferencien els objectius d'un servei com el seu, dels objectius d'un servei on es treballa amb les dones des de la seva consideració de mares?

Creu que el seu servei podria incloure alguns objectius dirigits a treballar el rol de mare?

Què creu vostè que caldria fer perquè es poguessin començar a introduir aquests aspectes sobre el rol matern en un servei com el seu?

Així doncs, per concloure, considera que treballar el rol matern des dels serveis d'atenció a les dones té alguns avantatges? Quins avantatges tindria per a les pròpies mares, pel vincle materno-filial i també per als fills i filles d'aquestes dones.

Hi ha alguna informació més que vulgui afegir?